

VODNIKOVA

19

40

PRATIKA

Članom in poverjenikom Vodnikove družbe

Za leto 1939. je izdala Vodnikova družba 4 knjige, ki jih prejmejo člani po poverjenikih. Te knjige so:

Vodnikova pratika za leto 1940.

Ivan Albreht, Nebo gori.

Ljuba Prenner, Neznani storilec.

Dr. Janko Hafner, O boleznih v ušesih, nosu in grlu.

Vsak član prejme knjige pri poverjeniku, pri katerem se je vpisal in plačal članarino din 20— in za ekspedicijske stroške din 2— odn. din 1—. Člani, ki so se vpisali naravnost pri družbi, prejmejo knjige pri njej v Ljubljani, po pošti pa le tedaj, kadar so ji poslali poleg članarine v znesku din 20— še din 7— za poštino in zavojnino.

Hkrati z razdelitvijo knjig se začne vpisovanje za leto 1940. Članarina za leto 1940. znaša za našo državo din 20—, za inozemstvo din 34— in za Ameriko 1 dolar.

Vsak član v Jugoslaviji plača svojemu poverjeniku za ekspedicijske stroške din 2— (ako prejme poverjenik knjige za svoje člane po pošti ali po železnici) odn. din 1— (ako poverjenik osebno dvigne knjige za člane pri družbi v Ljubljani ali se mu dostavijo v Ljubljani na avtobus).

Ta znesek plača vsak član svojemu poverjeniku istočasno s članarino.

Člani se nabirajo z nabiralnimi polami in nabiralnimi knjižicami, ki so priložene vsaki pošiljki knjig. Nabrani denar naj se pošlje po priloženih položnicah z nabiralnimi polami vred sproti Vodnikovi družbi v Ljubljani.

Nabiranje naj se vrši čim hitreje. Zaključiti pa se mora (po družbinih pravilih) konec meseca marca.

Na naročila brez denarja in na prepozno dospela naročila se družba ne bo mogla več ozirati.

Za leto 1940. izda Vodnikova družba zopet štiri knjige, in sicer:

Vodnikovo pratiko za l. 1941., dve pripovedni in eno poučno knjigo

* * *

V pisarni Vodnikove družbe se dobivajo posamezno naslednje družbine knjige:

Iv. Albreht, Zarečani. Povest.

Fr. Bevk, Gospodična Irma. Povest.

Fr. Bevk, Hiša v strugi. Povest.

Fr. Bevk, Srebrniki. Povest.

Fr. Bevk, Žerjavi. Povest.

V. Bitenc, Sončne pege. Povest.

V. Bitenc, Zlati čevljički. Mladinska knjiga.

Dr. P. Brežnik, Temna zvezda. Povest.

Dr. P. Brežnik, V sencu nebotičnikov.

J. Dancš, Za vozom boginje Talije.

Fr. Govekar, Olga. Povest.

Juš Kozak, Beli mecesen. Povest.

Juš Kozak, Lectov grad. Povest.

Zofka Kvedrova, Vladka in Mitka. Povest.

Dr. I. Lah, Sigmovo maščevanje. Zgodovinska povest.

Dr. I. Lah, V borbi za Jugoslavijo, I. del.

Dr. I. Lah, V borbi za Jugoslavijo, II. del.

Dr. I. Lah, Vodniki in preroki.

Vlad. Levstik, Dejanje. Povest.

Vlad. Levstik, Pravica kladiva. Povest.

Ing. F. Lupša, V džunglah belega slona.

I. Matičič, Moč zemlje. Povest.

I. Matičič, Na mrtvi straži. Povest.

M. Muc, Skozi Sibirijo, I. del.

M. Muc, Skozi Sibirijo, II. del.

I. Orožen, Karadordeviči.

Iv. Podražaj, Strte peruti. Povest.

Iv. Potrč, Sin. Povest.

Prof. M. Pupin, Od pastirja do izumitelja.

I. in II. del.

D. Ravljen, Pot k mrtvim bataljonom.

D. Ravljen, Tulipan. Povest.

F. Roš, Zvesta četa. Povest.

Sl. Savinšek, Zgrešeni cilji. Povest.

O. Šest, Enaintrideset in eden.

Dr. I. Šorli, Petdeset odstotkov. Povest.

Dr. I. Šorli, Večne vezi. Povest.

Ilka Vaštetova, Vražje dekle. Povest.

Lojze Zupanc, Tretji rod. Povest.

Iz tajnosti prirode. Zbirka prirodoslovnih

črtic, s slikami. Uredil P. Karlin.

Vsaka broširana knjiga stane din 12—, v platno vezana din 20—.

V Ljubljani meseca oktobra 1939.

Vodnikova družba
Ljubljana — Knafljeva 5, prtljaje

VODNIKOVA PRATIKA

1 9 4 0

44197

030024158

IZDALA IN ZALOŽILA VODNIKOVA DRUŽBA V LJUBLJANI
NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI (predstavnik Francè Štrukelj)

RODOVNIK KRALJEVSKEGA DOMA

Njegovo Vel. kralj Peter II., rojen dne 6. septembra (24. avgusta) 1923. v Beogradu. Prestol je zasedel po tragični smrti Nj. Vel. viteškega kralja Aleksandra I. Zedinitelja dne 10. oktobra (27. septembra) 1934.

Njeno Vel. kraljica - mati Marija, rojena dne 9. januarja 1900. (27. decembra 1899.) v Goti, je bila poročena v Beogradu dne 8. junija (26. maja) 1922.

Njeg. Visoč. kraljevič Tomislav, brat Njeg. Vel. kralja, rojen dne 19. (6.) januarja 1928. v Beogradu.

Njeg. Visoč. kraljevič Andrej, brat Njeg. Vel. kralja, rojen dne 28. (15.) junija 1929. na Bledu.

Njegovo Visočanstvo kraljevič Jurij, brat blagopokojnega kralja, rojen dne 8. septembra (26. avgusta) 1887. na Cetinju.

Njeno kralj. Visočanstvo kneginja Jelena, sestra blagopokojnega kralja, rojena dne 5. novembra (23. oktobra) 1884. na Reki. Poročila se je z Njegovim Visočanstvom knezom Ivanom Konstantinovičem dne 3. septembra (21. avgusta) 1911. v Peterhofu.

Njeg. Visoč. knez - namestnik Pavle, sin kneza Arsenija, bratranec blagopokojnega kralja, rojen dne 27. (14.) aprila 1893. v Petrogradu.

Njeno Visoč. kneginja Olga, hči grškega kneza Nikole, rojena dne 29. (16.) maja 1903. v Tatoju. Poročena je bila dne 22. (9.) oktobra 1923. v Beogradu z Njeg. Visoč. knezom Pavlom.

Njeg. Visoč. knez Aleksander, sin kneza - namestnika Pavla, rojen dne 13. avgusta (31. julija) 1924. v White Lodge (Anglija).

Njeg. Visoč. knez Nikolaj, sin kneza - namestnika Pavla, rojen dne 29. junija (16. maja) 1928. v Beogradu.

Njeno Visoč. kneginja Elizabeta, hči kneza - namestnika Pavla, rojena dne 7. aprila (25. marca) 1936. v Beogradu.

Domnevno vreme leta 1940. po stoletnem koledarju

Leto 1940., ki ga bo vladalo Sonce, bo bolj suho kakor vlažno. Posebno suha, ostra in mrzla bo pomlad, zlasti spočetka. Poletje bo suho, vroče in soparno, često bo nedostajalo vode. Jesen bo tudi suha in topla, vino skoraj povsod izvrstno, sadna letina srednja. Zima bo najprej dokaj hladna, nato pa bolj suha kakor vlažna, vetrovna in nestalna.

Januar

Mrzlo od 1. do 16.; poledica 17. in 18., od 20. do 27. sneg, nato dež do 31.

Februar

Spremenljivo in dež do 7.; od 8. do 14. lepo vreme, nato 3 dni sneg, potem do konca mrzel dež z babjim pšenom, viharji in s snegom.

Marec

Do 26. rezko vreme, mrzlo in neprijazno; če se zjasni, bo zelo zmrzovalo, zlasti proti koncu meseca.

April

Rezko, mrzlo marčevo vreme bo trajalo do 16.; potem se bo omililo; od 24. do 29. neprijazno vreme s slano, nato do konca toplo.

Maj

3. močan grom, potem do 8. rezko, temačno in hladno; od 9. do 11. milo; 12. mraz s poledico; nato do 28. prijetno; konec meseca hladen.

Junij

Do 8. slana, nato lepo, toplo vreme prav do zadnjih dni.

Julij

V začetku huda vročina, skoro vsak dan nevihta in pogosto treskanje; od 11. do 13. pusto in hladno; precej rezko in deževno do konca meseca.

Avgust

Pogoste megle, vendar večinoma lepi in topli dnevi, proti koncu meseca zelo vroči in suhi.

September

Do 3. sijajno vreme, nato več hladnih, jesenskih dni; do 27. spet lepo vreme; konec deževen in temačen.

Oktober

Do 9. vihravo vreme; od 10. do 17. slana; 18. lep poletni dan; 21. mraz, potem spet lepo; od 26. do konca rezko in mrzlo vreme.

November

Do 10. mraz, toda popoldnevi večidel lepi; od 11. megleno in hladen dež; od 13. do 30. zelo mrzlo, a popoldne sončno.

December

Do 9. mrzlo, mračno in led; 10. sneg; nato oster mraz do 19., ko nastopi dež, potem pa takoj spet mraz, ki bo trajal do konca.

Prestopno leto 1940.

ima 366 dni, se prične s ponedeljkom in konča s torkom

Astronomski letni časi

Pomlad se prične dne 20. marca ob 19. uri 24 min.
Poletje se prične dne 21. junija ob 14. uri 37 min.
Jesen se prične dne 23. sept. ob 5. uri 46 min.
Zima se prične dne 22. dec. 55 min po polnoči.

Godovinsko število

Zlato število	3
Epakta ali lunino kazalo	XXI
Sončni krog	17
Rimsko število	8
Nedeljska črka	GF
Letni vladar	Sonce

Nebesna znamenja

Pomlad		Jesen	
 oven	♈	 tehtnica	♎
 bik	♉	 škorpion	♏
 dvojčka	♊	 strelec	♐
Poletje		Zima	
 rak	♋	 kozel	♈
 lev	♌	 vodnar	♊
 devica	♍	 ribi	♓

Znaki za mesečne spremene

Mlaj	●	Ščip ali polna luna	☉
Prvi krajec	☾	Zadnji krajec	☽

Znamenja za dni v tednu

Nedelja		Postni dan	
Praznik		Delavnik	

Državni prazniki

Vidovdan 28. junija.
Ciril in Metod 5. julija.
Rojstni dan Nj. Vel. kralja Petra II. 6. septembra.
Zedinjenje Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. decembra.

Premakljivi prazniki

Pepel. sreda 7. febr. Binkošti 12. maja.
Velika noč 24. marca. Telovo 23. maja.
Vnebohod 2. maja Prva adv. nedelja 1. dec.

Odpravljeni cerkveni prazniki

Svečnica 2. febr.
Marijino ozn. 25. marca.
Vel. ponedeljek 25. marca.
Bink. ponedeljek 13. maja.
Mali Šmaren 8. sept.
Sv. Štefan 26. decembra.

Mrka sonca leta 1940.

Leta 1940. bo sonce dvakrat mrknilo, luna nobenkrat. Sončna mrka v naših krajih ne bosta vidna.

1. Obročasti (97 %) sončni mrk dne 7. aprila: Začetek mrka ob 17. uri 17 minut, konec mrka ob 23. uri 24 minut. Obroč zamračenja se bo začel na Atlantskem oceanu, bo zajel južni del Meksike in nehal na Tihem oceanu. Viden bo mrk na južni Grenlandiji in v severo-zahodnem delu Kanade.

2. Popolni sončni mrk dne 1. oktobra: Začetek mrka ob 10. uri 8 minut, konec ob 15. uri 19 minut. Popolno zamračenje bo vidno v severnem delu Južne Amerike in v južnem delu Afrike. Kot delni mrk bo viden ponekod v Južni Ameriki in Srednji Afriki.

Vremenski ključ

po zvezdoslovcu J. W. Herschlu

Kadar se spremeni mesec, pomeni:

ob uri	poletj	pozimi
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	sneg ob severo-zapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	mного dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Opomba: Vse leto se razdeli na dva dela: poletje in zimo. Za poletje velja čas od 15. aprila do 16. oktobra, ostali čas pa za zimo.

* * *

Podatke o astronomskih pojavih l. 1940. nam je po prijaznem posredovanju g. ravnatelja dr. V. Miškovića sporočil Astronomski observatorij beograjske univerze, za kar mu izrekamo pristožno zahvalo.

PROSINEC

JANUAR

Zvezda sije na snežene ceste...
Sveti trije kralji, kam pa greste?
Srečo voščit se pri vas ustavimo,
bob, kolače v cekarje pospravimo.

Novo leto

Genovefa

Sv. 3 kralji

Valentin

Pavel, p.

1

3

6

7

10

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Ernest

Veronika

Hilarij

Anton, p.

Sebastijan

12

13

14

17

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Neža

21

21

Vincenc

22

22

Spreob. Pavla

25

25

26

27

Franč. Sal.

29

28

29

Peter Nol.

31

30

31

1	P	Novo leto, Obr. Gospodovo	19	Bonifacije
2	T	Ime Jezus; Makarij	20	Danilo, ap.
3	S	Genovefa	21	Juliana, m.
4	Č	Tit, škof; Angela	22	Anastazija
5	P	Telesfor; Grozdana	23	Tucin dan
6	S	3 kralji ali razl. G.; Darinka	24	Badnji dan
7	N	1. po razgl. G.; Valentin	25	Rožd. Kr.
8	P	Severin, op.; Bogoljub	26	Sab. p. Bog.
9	T	Julijan, muč.	27	Stefan p. m.
10	S	Pavel, pušč.	28	20.000 muč.
11	Č	Higin, škof; Božidar	29	14.000 dece
12	P	Ernest, op.	30	Anisije, m.
13	S	Veronika, d.; Bogomir; Juta	31	Melanija
14	N	2. po razgl. G.; Hilarij škof	1	Nova Godina
15	P	Pavel, pušč.	2	Silvestar
16	T	Marcel, op.	3	Malahije
17	S	Anton, pušč.	4	Jevstatije
18	Č	Sv. Petra stol; Priska, d.	5	Teona, muč.
19	P	Kanut, m.; Hranimir	6	Bogojav.
20	S	Fabijan in Sebastijan, m.	7	Sab. J. Krst.
21	N	3. po razgl. G.; Neža (Janja)	8	Georgije
22	P	Vincenc, m.	9	Polijevtko
23	T	Zar. B. D. M.; Alfonz, šk.	10	Grigorije
24	S	Timotej, šk.	11	Teodosije
25	Č	Spreobrnjenje Sv. Pavla	12	Tatjana
26	P	Polikarp, šk.; Vsevlad	13	Jermilo
27	S	Janez Zlatousti; Slavvoja	14	Sv. Sava, ap.
28	N	4. po razgl. G.; Julijan, škof	15	Pavao Tiv.
29	P	Frančišek Sal.	16	Č. V. Ap. P.
30	T	Martina, d. m.	17	Antonije
31	S	Peter Nolaški, sp.	18	Maksim

BELEŽKE

Dan zraste za 56 minut
 Sonce stopi v znamenje vodnarja
 dne 21. ob 5. uri 45 minut

☾ Zadnji krajec dne 2. ob 5^h 56'

☺ Mlaj dne 9. ob 14^h 53'

☾ Prvi krajec dne 17. ob 19^h 21'

☼ Sčip dne 25. ob 0^h 22'

☾ Zadnji krajec dne 31. ob 15^h 47'

SVEČAN

FEBRUAR

Ples in smeh, šegávi diredaj ...
Krepke roke, ljubezniv smehlaj ...
Kaj od srca se do srca spleta,
očka, mamca zvedeti ne smeta.

Ignacij

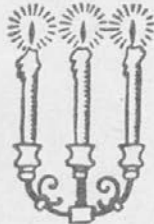

1

1 2

Svečnica

2

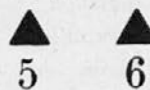

3 4

Bláž

3

5 6

Agata

5

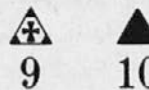

7 8

Pust

6

9 10

Apolonija

9

11 12

Katarina

13

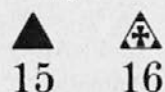

13 14

Valentin

14

15 16

Julijana

16

17 18

Simeon

18

19 20

Konrad

19

21

Aleksander

20

22

Stol sv. Petra

22

24

Matija

25

26

Roman

29

28

29

1	Č	Ignacij (Igo); Budimil	19	Makarije, pr.
2	P	Svečnica; Dobrošin	20	Jeftimije, P.
3	S	Blaž, šk.; Oskar	21	Maksim, pr.
4	N	1. predpostna; Andrej, šk.	22	Timotije, ap.
5	P	Agata, d.	23	Klimenta i A.
6	T	Pust; Doroteja	24	Ksenija, pr.
7	S	Pepelnica; Romuald, op.	25	Grigorije
8	Č	Janez Matajski; Zvezdodrag	26	Ksenofont
9	P	Apolonija, d. muč.	27	Pr. m. J. Z.
10	S	Školastika, dev.	28	Jevrem. Sir.
11	N	1. postna; Deziderij; Adolf, šk.	29	Pr. M. Ignat.
12	P	Evlalija	30	Vel. Tri Jer.
13	T	Katarina, dev.; Štefan, opat	31	Kir. i Jovan
14	S	Valentin (Zdravko)	1	Trivun
15	Č	Favstin; Ljuboslava	2	Sretenje Gosp.
16	P	Julijana, d. muč.; Agaton, p.	3	Simeon Bog.
17	S	Kristijan, m.; Konstancija	4	Isidor, prp.
18	N	2. postna; Simeon, šk. m.	5	Muč. Agatije
19	P	Konrad, pušč.	6	Vukola, prp.
20	T	Aleksander (Saša); Rajmund	7	Partenije
21	S	Eleonora; Feliks	8	M. T. Strat.
22	Č	Marjeta K.; St. sv. Petra	9	Ničifor, m.
23	P	Peter Damjan, šk.; Romana	10	Pankratije
24	S	Prestopni dan	11	Đ. Kratovac
25	N	3. postna; Matija, ap.	12	Melentija
26	P	Valburga, dev.	13	Martinijan
27	T	Aleksander; Konrad	14	Avksentije
28	S	Viktor; Leander, škof	15	Onisim, ap.
29	Č	Roman, opat	16	Pamfila, m.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 21 minut
 Sonce stopi v znamenje rib dne
 19. ob 20. uri 4 minute

Mlaj dne 8. ob 8^h 45'

Prvi krajec dne 16. ob 13^h 55'

Ščip dne 23. ob 10^h 55'

SUŠEC

MAREC

Vedi, sinček, za bodoča leta:
zemlja skrbna je in dobra mati;
kar ji daš, stotero ti povrne —
ali treba je težko dajati.

Albin, šk.

Kunigunda

Evzebij

Janez od Boga

40 mučencev

1

3

6

8

10

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Gregor

Matilda

Jedert

Edvard

Jožef

12

14

17

18

19

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Velika noč Mar. oznanjenje Rupert, šk. Janez Kap. Benjamin

24

25

27

28

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	P	Albin (Belko), škof	17	Teodor T.
2	S	Simplicij, p.; Milena	18	Lav, p. r.
3	N	4. postna; Kunigunda, ces.	19	Ap. Arhipa
4	P	Kazimir, spoz.	20	Lav, ep.
5	T	Janez Jožef od križa	21	Timotije
6	S	Evzebij; Friderik; Miroslav	22	Evgenija
7	Č	Tomaž Akvinski, c. uč.	23	Polikarp
8	P	Janez od Boga, sp.; Bodin	24	Obr. gl. Pr.
9	S	Frančiška Rim.; Danimir	25	Tarasi
10	N	Tiha ned.; 40 mučencev	26	Porfirije
11	P	Heraklij; Sofronij, šk.	27	Prokopije
12	T	Gregor I, p.	28	Vasilije, isp.
13	S	Rozina, vd.; Nikefor, škof	29	Kasijan R.
14	Č	Matilda; Desimir	1	Evdok.
15	P	Klemen; Ludovika Mar.	2	Teodor
16	S	Hilarij, m.; Ljubislava	3	M. Evtrop.
17	N	Cvetna ned.; Jedert (Jer.), d.	4	Gerasim
18	P	Edvard; Ciril, c. uč.	5	Kanon, muč.
19	T	Sv. Jožef, ženin M. D.	6	42 muč. u A.
20	S	Aleksandra, muč.; Niketas	7	Vasilije
21	Č	Vel. četrtek; Benedikt, op.	8	Teofilakt
22	P	Vel. petek; Katarina	9	40 muč. sev.
23	S	Vel. sobota; Jožef Or.	10	Kodrat, muč.
24	N	Velika noč; Gabrijel, nadang.	11	Sofronije
25	P	Vel. poned.; Marijino ozn.	12	Teofan, isp.
26	T	Emanuel, muč.	13	Ničifor
27	S	Rupert, šk.	14	Benedikt
28	Č	Janez Kapistran	15	Agapija i dr.
29	P	Ciril, muč.; Evstazij	16	Savin, muč.
30	S	Janez Kl.; Radivoj	17	Aleksije
31	N	Bela nedelja; Benjamin, m.	18	Cirilo

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 38 minut
 Sonce stopi v znamenje ovna dne
 20. ob 19. uri 24 minut
 Začetek pomladi

☾ Zadnji krajec dne 1. ob 3^h 35'

☺ Mlaj dne 9. ob 3^h 23'

☾ Prvi krajec dne 17. ob 4^h 25'

☺ Šeip dne 23. ob 18^h 33'

☾ Zadnji krajec dne 30. ob 17^h 20'

MALI TRAVEN

APRIL

V prožnem loku se vihti desnica:
 »Daj nam, oče, naš vsakdanji kruh;
 v bajti čaka nanj otrok kopica
 in spet nova pride k nam sestrica.«

Hugon

1

1

2

Rihard

3

3

4

Vincencij Fer.

5

5

6

Viljem, op.

6

7

8

Albert

8

9

10

Viktor

12

11

12

Justin

14

13

14

Helena

15

15

16

Rudolf

17

17

18

Ema

19

19

20

Simeon

21

21

Adalbert

23

22

Jurij

24

25

Marko

25

27

Peregrin

27

29

30

BELEŽKE

1	P	Hugon, škof	19	Hrisanto
2	T	Frančišek Pavl.	20	Tit. čud.
3	S	Rihard, škof	21	Pr. Jakob
4	Č	Izidor, škof	22	Vasilije
5	P	Vincencij F.; Irena	23	Pr. Nikon
6	S	Viljem, op.; Celestin	24	Artenije
7	N	2. povel.; Herman Jožef, sp.	25	Blagovesti
8	P	Albert, škof, muč.	26	Blag. Gavril
9	T	Marija Kleofova	27	Matrona
10	S	Ezekijel, pr.	28	Ilarion
11	Č	Lev. I., p.; Rada	29	Marko ap.
12	P	Julij I.; Viktor	30	Jovan
13	S	Ida, d.; Milutina	31	Imatije
14	N	3. povel.; Justin, m.	1	Marija, pr.
15	P	Helena, kr.; Anastazija	2	Tito, čud.
16	T	Benedikt; Turibij, škof	3	Nikita
17	S	Rudolf, m.	4	Josif, pes.
18	Č	Apolonij, m.	5	Teodul
19	P	Ema, vd.; Lev IX., p.	6	Evtihije
20	S	Sulpicij; Neža Mont.; Viktor	7	Georgije
21	N	4. povel.; Simeon, škof	8	Iridion
22	P	Soter in Kajetan	9	Evpsihije
23	T	Adalbert, škof; Vojteh	10	Terentije
24	S	Jurij, m.; Igor	11	Antici, ap.
25	Č	Marko, ev.; Tugomir	12	Vel. četrvtak
26	P	Klet in Marcellin	13	Vel. petak
27	S	Peregrin, sp.; Cita, dev.	14	Vel. subota
28	N	5. povel.; Pavel od kr.; Vital	15	Uskrs
29	P	Robert, op.; Peter, m.	16	Uskrsni pon.
30	T	Katarina Sienska, d.	17	Uskrsni utorak

Dan zraste za 1 uro 29 minut
Sonce stopi v znamenje bika dne
20. ob 6. uri 51 minut

Mlaj dne 7. ob 21^h 18'

Prvi krajec dne 15. ob 14^h 46'

Sčip dne 22. ob 5^h 37'

Zadnji krajec dne 29. ob 8^h 49'

VELIKI TRAVEN

MAJ

Spominčice že sanjajo kraj brega,
pesem slavca se v večer preliva,
vsa skrivnostna, sladka, zapeljiva...
če ni še slajša — fantova prisega.

Vnebohod

Najdenje sv. križa

Florijan

Stanislav

Gregorij N.

2

8

4

7

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Antonin

Binkošti

Servacij

Izidor

Janez Nep.

10

12

18

15

16

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Paskal

17

Julija

22

Telovo

23

Urban

25

Angela

31

▲
21▲
22△
23⦿
24▲
25⦿
26▲
27▲
28▲
29▲
30⦿
31

1	S	Filip in Jakob ml., ap.	18	Jovan, uč.
2	Č	Vnebohod; Atanazij, škof	19	Jovan, star.
3	P	Najdenje sv. križa; Helena	20	Teodor, Trih.
4	S	Florijan (Cvetko)	21	Januarije, ev.
5	N	6. povel.; Irenej, šk.; Pij V.	22	Teodor, sik.
6	P	Janez (Ivan)	23	Đurđev dan
7	T	Stanislav, šk. m.	24	Sava, st.
8	S	Prik. nadang. Mihaela	25	Marko A.
9	Č	Gregorij Nicianški	26	Vasilije
10	P	Antonin, škof; Izidor	27	Simon
11	S	Francišek Hier.; Mamert, šk.	28	Ap. Jason
12	N	Binkošti (Duhovi); Pankracij	29	Vasilije, str.
13	P	Binkoš. poned.; Servacij, šk.	30	Ap. Jakob
14	T	Bonifacij, m.	1	Jevrem.
15	S	Zofija; Izidor, kmet	2	Atanasije
16	Č	Janez Nep.	3	Timotije
17	P	Paskal, sp.	4	Pelagije
18	S	Erik, kr.; Venancij; Srečko	5	Irina, m.
19	N	1. pobink.; Celestin, pr.	6	Jovan prav.
20	P	Bernardin, sp.	7	Akakije m.
21	T	Feliks Kant., sp.; Srečko K.	8	Jovan Bog.
22	S	Emil (Milan); Julija	9	Pr. m. sv. N.
23	Č	Telovo; Deziderij, šk.	10	Simon 3.
24	P	Mar. Dev., pom. kristj.	11	Čiril i Met.
25	S	Urban I., p.; Gregor VII.	12	Sv. Epifan
26	N	2. pobink.; Filip Nerij	13	Glikerija
27	P	Janez I., p.; Beda	14	Isidor
28	T	Avguštin; Viljem	15	Pahomije
29	S	Marija Magd.; Maksimiljan	16	Teodor osv.
30	Č	Ferdinand, kr.	17	Andronik, ap.
31	P	Angela, d.	18	Mč. Teodor

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 11 minut
Sonce stopi v znamenje dvojčkov
dne 21. ob 6. uri 23 minut

Mlaj dne 7. ob 13^h 7'Prvi krajec dne 14. ob 21^h 51'Ščip dne 21. ob 14^h 33'Zadnji krajec dne 29. ob 1^h 40'

ROŽNIK

JUNIJ

Kam pa s panji v mlado zarjo, mož?
Ej, s čebelami na letovanje,
treba pašo bo dobiti zanje.
Dal obilne jim, svetnik Ambrož!

Klotilda

3

1

2

Bonifacij

5

3

4

Norbert

6

5

6

Medard Primož in Felicijan

8

7

8

9

9

10

Anton Pad.

13

11

12

Bazilij

14

13

14

Vid

15

15

16

Gervazij in Protazij

19

17

18

Alojzij

21

19

20

Ahac

22

21

Janez Krstnik

24

23

Ladislav

27

25

Vidov dan

1389

28

27

Peter in Pavel

29

29

30

1	S	Fortunat; Radovan; Parnfil	19	Patrika
2	N	3. pobink.; Marcelin, m.;	20	Talalej, ev.
3	P	Klotilda, kr.	21	C. K. i C. J.
4	T	Frančišek Kar.; Kvirin	22	Sv. Vlad.
5	S	Bonifacij	23	Mihajlo
6	Č	Norbert, škof	24	Spasov - dan
7	P	Robert, op.; Lukrecija	25	Tr. obr. gl. P.
8	S	Medard, škof	26	Karpo, ap.
9	N	4. pobink.; Primož in Felicij.	27	Teratont
10	P	Marjeta, kr.; Bogomil, škof	28	Nikita, ep.
11	T	Barnaba, ap.	29	Teodosija
12	S	Janez Fakund, sp.	30	Isakije, pr.
13	Č	Anton Padovanski	31	Jeremije, ap.
14	P	Bazilij, škof; Vasilij	1	Justin
15	S	Vid in tovariši, m.	2	Ničifor
16	N	5. pobink.; Jošt, op.;	3	Duhovi
17	P	Adolf, škof	4	Duhov. pon.
18	T	Efrem Sirski, c. uč.	5	Duhov. utorak
19	S	Gervazij in Protazij, m.	6	Visarion
20	Č	Silverij, p.	7	Teodor, ap.
21	P	Alozij (Vekoslav, Slavko)	8	Teodor, str.
22	S	Ahacij, m.; Miloš; Pavel, šk.	9	Čirilo, arh.
23	N	6. pobink.; Agripina, d. m.	10	Timotije
24	P	Kres; Janez Krstnik	11	Bartolomej
25	T	Viljem, op.; Prosper, škof	12	Onufrije
26	S	Vigilij, m.; Rudolf; Janez	13	Akilina
27	Č	Ladislav, kr.; Ema, vd.	14	Pr. Jelisije
28	P	Vidov dan	15	Vidov dan
29	S	Peter in Pavel, ap.	16	Tihon, čud.
30	N	7. pobink.; Spomin sv. Pavla	17	Manojlo, muč.

BELEŽKE

Dan zraste do 21. za 16 minut in se skrči do 30. za 3 minute
 Sonce stopi v znamenje raka dne 21. ob 14. uri 37 minut
 Začetek poletja

Mlaj dne 6. ob 2^h 5'Prvi krajec dne 13. ob 2^h 59'Ščip dne 20. ob 0^h 2'Zadnji krajec dne 27. ob 19^h 13'

MALI SRPAN

JULIJ

Zlatolasa, polna je pšenica,
rdečelična, brhka je žanjica,
koscu v soncu kosa se blešči,
škrjanček poje himno dobrih dni.

Obiskovanje M. D.

Urh

Ciril in Metod

Vilibald

Elizabeta

2

4

5

7

8

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Moh. in Fort.

Marjeta

Aleš

Vincenc Pavl.

Elija

12

13

17

19

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Magdalena

21

Apolinarij

23

Jakob

25

Ana

26

Ignacij

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	P	Teobald, pušč.	18	Leontije
2	T	Obisk Marije Dev.	19	Ap. Juda
3	S	Lev II., p.; Heliodor, škof	20	Metodije
4	Č	Urh, škof; Berta	21	Julian, Tar.
5	P	Ciril in Metod, šk.	22	Jevsehije, ep.
6	S	Izaija, pr.; Bogomila	23	Agripina

7	N	8. pobink.; Vilibald, škof	24	P. Jov. Krst.
8	P	Elizabeta (špela), kr.	25	Fevronije
9	T	Veronika Jul., dev.; Nikolaj	26	David, pr.
10	S	Amalija, dev.	27	Pr. Samson
11	Č	Pij I., p.; Olga	28	Pr. Cir. i J.
12	P	Mohor in Fortunat, muč.	29	Petrov dan
13	S	Marjeta, d. m.; Dragan	30	Sabor 12 ap.

14	N	9. pobink.; Bonaventura, šk.	1	Kuz. i Dam.
15	P	Vladimir, kr.; Henrik	2	Polag. h. B.
16	T	Marija, dev. Karmelska	3	Mč. Jakint
17	S	Aleš, spoz.	4	Andrija
18	Č	Miroslav (Friderik)	5	Atanasije
19	P	Vincenc Pavl.; Avrelija	6	Prp. Sisoje
20	S	Elija, pr.; Hieronim	7	Toma i Akak.

21	N	10. pobink.; Danijel	8	Prokopije
22	P	Marija Magdalena, spok.	9	Pankratije
23	T	Apolinarij, šk. m.	10	45 mč. u Nik.
24	S	Kristina, dev.	11	Eufimija
25	Č	Jakob (Radoslav)	12	Prokle i Il.
26	P	Ana, mati D. M.	13	Sab. arh. T.
27	S	Natalija (Božena), m.	14	Ap. Akila

28	N	11. pobink.; Viktor (Zmag.)	15	Kirik i Jul.
29	P	Marta, dev.	16	Antinogen
30	T	Abdon in Senen, m.	17	Bl. Marina
31	S	Ignacij (Ognjeslav)	18	Mč. Jak. i Em.

BELEŽKE

Dan se skrči za 50 minut
Sonce stopi v znamenje leva dne
23. ob 1 uri 34 minut
Začetek pasjih dni

Mlaj dne 5. ob 12^h 28'Prvi krajec dne 12. ob 7^h 35'Ščip dne 19. ob 10^h 55'Zadnji krajec dne 27. ob 12^h 29'

VELIKI SRPAN

AVGUST

Trudno, zlato klasje je požeto
in v bahave, težke snope speto.
Zdaj se cepec v pesem bo pognal,
za življenje naše bo koval.

Petra vezi

1

1

Alfonz Lig.

2

2

Dominik

4

5

6

Marija Snežnica

5

7

8

Lovrenc

10

9

10

Klara

12

11

Veliki Šmaren

15

13

14

Rok

16

15

16

Bernard

20

17

18

Ivana Fr. Š.

21

19

20

Timotej

22

Filip Benicij

23

Jernej

24

Avguštin

28

Obgl. Janeza

29

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	Č	Vezi Petra, ap.	19	Matrina
2	P	Porciunkula; Alfonz Lig.	20	Pr. Ilija
3	S	Najdenje Štefana; Lidija, vd.	21	Simcon i Jov.
4	N	12. pobink.: Dominik, spoz.	22	Mar. Magd.
5	P	Marija Snežnica; Ožbolt	23	Trofim i T.
6	T	Gosp. spremenjenje	24	Hristina
7	S	Kajetan, spozn.	25	Smrt p. Ane
8	Č	Cirijak in tov., m.	26	Paraskeva
9	P	Afra, m.; Emigdij; Roman	27	Pantelija
10	S	Lovrenc, m.; Jurica	28	Prohor
11	N	13. pobink.: Suzana, m.	29	Kalinik
12	P	Klara, dev.; Hilarija, m.	30	Ap. Sila
13	T	Kasijan in Hipolit	31	Jevdokim
14	S	Evzebij, sp.	1	N. Krst. G.
15	Č	Vnebovzetje M. D.	2	Pr. m. ev. St.
16	P	Rok, spozn.	3	Isakije
17	S	Emilija (Milica), dev.	4	7 detiča u E.
18	N	14. pobink.: Helena, ces.	5	Evgenije
19	P	Ludovik Tol., škof	6	Preobraž.
20	T	Bernard, op.; Štefan	7	Dometije
21	S	Ivana Fr. Šantalska	8	Emilijan
22	Č	Timotej, m.	9	Ap. Katija
23	P	Filip Benicij; Srce Marijino	10	Lavrentije
24	S	Jernej, ap.; Borivoj	11	Mč. Euplo
25	N	15. pobink.: Ludovik, kr.	12	Mč. Fotije
26	P	Cefirin, p.; Bernard Of., sp.	13	Maksim, prop
27	T	Jožef Kal., sp.	14	Pr. Mihej
28	S	Avguštin, c. uč.	15	Vel. Gospoj.
29	Č	Obglav. Janeza Krst.	16	Mč. Diomid
30	P	Roža Limanska, dev.; Milka	17	Miron i Str.
31	S	Rajmund (Rajko), sp.	18	Flor i Lavra

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 25 minut
 Sonce stopi v znamenje device
 dne 23. ob 8. uri 23 minut
 Konec pasjih dni

Mlaj dne 3. ob 21^h 9'Prvi krajec dne 10. ob 13^hŠčip dne 18. ob 0^h 2'Zadnji krajec dne 26. ob 4^h 33'

KIMAVEC

SEPTEMBER

Ded starina drevje je sadil,
cepil, čakal, a sadu ni vžil ...
Glej ga, svoji deci vnuk njegov
težko nese sadni blagoslov.

Egidij

1

1

2

Rozalija

4

3

4

Regina

7

5

6

Rojstvo M. D.

8

7

8

Nikolaj Tol.

10

9

10

Ime Marijino

12

11

12

Notburga

13

13

14

Pov. sv. Križa

14

15

16

Ljudmila

16

17

18

Evstahij

20

19

20

Matevž

21

21

Emeran

22

22

Kozma in Damijan

27

25

26

Mihael

29

27

28

Hieronim

30

29

30

1 N	16. pobink.; Egidij, op.	19	Andrej str.
2 P	Štefan, kr.; Maksima, m.	20	Samujilo
3 T	Doroteja in tov. m.; Serafina	21	Ap. Tadej
4 S	Rozalija, d.; Ida	22	Agatonik
5 Č	Lovrencij Just., škof	23	Irenej, ep.
6 P	Rojstni dan Nj. Vel. Petra II.	24	R. Kr. P. II.
7 S	Regina, d. m; Bronislava	25	Vartolomej
8 N	17. pobink.; Rojstvo M. D.	26	Andrijan
9 P	Peter Klaver, spoz.	27	Pr. Timen
10 T	Nikolaj Toledski	28	Pr. Mojsije
11 S	Erna, d.; Milan	29	U. gl. J. Kr.
12 Č	Ime Marijino	30	Aleks. Jov.
13 P	Frančišek K., sp.; Notburga	31	Pol. č. p. Bog.
14 S	Povišanje sv. Križa; Ciprijan	1	Simeon
15 N	18. pobink.; Nikomed, m.	2	Mamant i Jov.
16 P	Ljudmila, vd.	3	Antun Nik.
17 T	Lambert, šk.; Rane sv. Franč.	4	Vavila i m.
18 S	Irena, m.; Jožef K.	5	Zaharija
19 Č	Januvarij, m.	6	Evdoksije
20 P	Evstahij, m.; Morana	7	Sozont
21 S	Matevž, ap. in evang.	8	Mala Gospa
22 N	19. pobink.; Mavricij, m.	9	Joakim i Ana
23 P	Tekla, d. m.; Linus, p.	10	Mč. Mitrona
24 T	M. D., reš. ujetn.	11	Pr. Teodora
25 S	Kamil in tov., m.; Kleofa	12	Autonomije
26 Č	Ciprijan, m.	13	Kornilije
27 P	Kozma in Damijan, m.	14	Krstov dan
28 S	Venčeslav, kr.	15	Vm. Nikita
29 N	20. pobink.; Mihael, nadang.	16	Vm. Eufimija
30 P	Hieronim (Jerko), c. uč.	17	Sv. Sofija

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 33 minut
 Sonce stopi v znamenje tehtnice
 dne 23. ob 5. uri 46 minut
 Začetek jeseni

Mlaj dne 2. ob 5^h 15'

Prvi krajec dne 8. ob 20^h 32'

Ščip dne 16. ob 15^h 41'

Zadnji krajec dne 24. ob 18^h 47'

VINOTOK

OKTOBER

Sonce v gorice razsipa zlatá,
grozdje se s trte prepolne smehlja.
Čriček o vinski dobroti drobi,
kdor ne verjameš mu, vina ne pij!

Remigij

1

1

2

Frančišek Ser. Rožnenska

4

3

4

Rožnenska

7

5

6

Brigita

8

7

8

Dionizij

9

9

10

Kalist

14

11

12

Terezija

15

13

Gal

16

15

16

Luka

18

17

18

Uršula

21

19

20

Klotilda

23

Rafael

24

Evarist

26

Simon in Juda

28

Volbenk

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	T	Remigij, škof	18	Evmenije, ep.
2	S	Angeli varuhi	19	Trofim
3	Č	Terezika Deteta J.	20	Mč. Jevstat
4	P	Frančišek Serafinski, sp.	21	Ap. Kodrat
5	S	Placid in tov., m.	22	Foka i Jona
6	N	21. pobink.; Brunon, sp.	23	Z. Jov. Krst.
7	P	Marija, kraljica sv. rož. ven.	24	Simon
8	T	Brigita, vd.	25	Mati Jevrosima
9	S	Dionizij, škof	26	Smrt Jov. ev.
10	Č	Frančišek Bor., sp.	27	Kalistrat
11	P	Nikazij; Aleksander	28	Hariton
12	S	Maksimilijan, šk.; Serafin, sp.	29	Miholj dan
13	N	22. pobink.; Edvard, kr.	30	Grigorije
14	P	Kalist, pap. muč.	1	P. Bog.
15	T	Terezija, dev.	2	Kiprijan
16	S	Hedvika; Gal, op.; Florentin	3	Dionisije
17	Č	Jadviga, kr.; Mira	4	Stevan Št.
18	P	Luka, evang.	5	Haritina
19	S	Peter Alkant., spoz.; Etbin, op.	6	Ap. Toma
20	N	23. pobink.; Felicijan, m.	7	Srdev dan
21	P	Uršula, d. m.	8	Pr. Pelagija
22	T	Kordula, m.	9	Ap. Jak. Alf.
23	S	Klotilda, m.; Janez Kap.	10	Evlampije
24	Č	Rafael, nadang.	11	Ap. Filip
25	P	Krizant in Darija; Krišpin	12	Prov. i Tar.
26	S	Evarist, p.; Amand; Dimitrij	13	Karp. i Pap.
27	N	24. pobink.; Frumencij, škof	14	Pr. i Parask.
28	P	Simon in Juda, ap.	15	Jeft. i Luk.
29	T	Narcis, škof; Ida, dev.	16	Muč. Longin
30	S	Alfonz Rodrig., sp.; Klavdij	17	Pr. Osija
31	Č	Volbenk, škof	18	Ev. Luka

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 33 minut
Sonce stopi v znamenje škorpjiona
dne 23. ob 14. uri 40 minut

Mlaj dne 1. ob 13^h 41'Prvi krajec dne 8. ob 7^h 18'Ščip dne 16. ob 9^h 15'Zadnji krajec dne 24. ob 7^h 4'Mlaj dne 30. ob 23^h 3'

LISTOPAD

NOVEMBER

Tu so našli poslednji mirni dom,
v naročju matere jim je topló.
Kako so srečni, da nič več
za naše težke boje ne vedo.

Vsi svetniki

Verne duše

Karel Bor.

Lenart

Bogomir

1

2

4

6

8

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Martin

Stanislav Kostka

Leopold

Gregorij Čudod.

Elizabeta

11

13

15

17

19

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Dar. Marijino

Cecilija

Katarina

Virgilij

Andrej

21

22

25

27

30

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1	P	God vseh svetnikov	19	Pr. Jomlo
2	S	Spomin vernih duš; Just, m.	20	Artenije
3	N	25. pobink.; Viktorin, šk. m.	21	Ilarion
4	P	Karel Bor., šk. (Dragotin)	22	Averkije
5	T	Emerik, spozn.; Mirko	23	Ap. Jakob
6	S	Lenart (Lenko), op.	24	Muč. Areta
7	Č	Engelbert; Zdenka	25	Markijan
8	P	Bogomir, škof	26	Mitrov dan
9	S	Božidar (Teodor), m.	27	Mč. Nestor
10	N	26. pobink.; Andrej Av., sp.	28	Tarent i H.
11	P	Martin (Davorin), škof	29	Anastasija
12	T	Martin, papež m.	30	Zinovije
13	S	Stanislav Kostka	31	Stah. i A.
14	Č	Borislava; Jozafat	1	Kuzman
15	P	Leopold (Levko), kr.	2	Akindin
16	S	Otmar, op.; Ivan Trogirski	3	Đirdić
17	N	27. pobink.; Gregorij Čudod.	4	Pr. Janičije
18	P	Hilda; Odon, op.	5	Galaktije
19	T	Elizabeta, kr.	6	Pavao, arh.
20	S	Feliks Val., spozn., Srečko	7	33 mučenika
21	Č	Darovanje M. D.	8	Sab. a Mih.
22	P	Cecilija, d. m.	9	Muč. Onisifor
23	S	Klemen (Milivoj) p.; Felicita	10	Erasto i dr.
24	N	28. pobink.; Janez od Križa	11	Stevan D.
25	P	Katarina, d. m.	12	Jovan, Mil.
26	T	Konrad	13	Jovan, Zl.
27	S	Virgilij, škof	14	Ap. Filip
28	Č	Eberhart, škof; Sosten	15	Mč. Gurije
29	P	Saturnin, m.	16	Ap. Matej
30	S	Andrej (Hrabroslav), ap.	17	Grigorije

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 10 minut
 Sonce stopi v znamenje strelca
 dne 22. ob 11. uri 49 minut

Prvi krajec dne 6. ob 22^h 8'Ščip dne 15. ob 3^h 23'Zadnji krajec dne 22. ob 17^h 36'Mlaj dne 29. ob 9^h 42'

GRUDEN

DECEMBER

Daljne zvezde svetijo na vas
in na trudno, tiho, zasneženo polje...
S cerkvice samotne vabi glas:
Mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje.

Zedinjenje

Frančišek Ks.

Barbara

Miklavž

Ambrož

1

3

4

6

7

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Br. spoč. D. M.

Lucija

Spiridion

Lazar

Tomaž

8

13

14

17

21

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Božič

Štefan

Janez Evang.

Ned. otročiči

Silvester

25

26

27

28

31

▲
21☼
22▲
23▲
24△
25△
26⚠
27▲
28☼
29▲
30▲
31

1	N	1. adv.; Narodno zedinjenje	18	Ujedinjenje
2	P	Bibijana, d.	19	Pr. Avdije
3	T	Frančišek Ksaverij, sp.	20	Grigorije
4	S	Barbara (Bara), d.	21	Vavedenije
5	Č	Saba, op.; Stojana	22	Ap. Filimon
6	P	Miklavž (Nikolaj), škof	23	Amfiloh, ep.
7	S	Ambrož, škof	24	Vm. Katarina
8	N	2. adv.; Brezmad. sp. M. D.	25	Kliment
9	P	Peter Fourier, škof; Valerija	26	Alimpije
10	T	Lavretanska M. B.	27	Jakov, Perz.
11	S	Damaz, p.; Hugolin	28	Stevan i Ir.
12	Č	Aleksander, m.; Maksencij	29	Mč. Paramon
13	P	Lucija, d. m.; Otilija, d.	30	Andrija, ap.
14	S	Spiridion (Dušan), op.	1	Naum
15	N	3. adv.; Kristina, dekla	2	Uroš, car S.
16	P	Albina, d. m.	3	Sofronije
17	T	Lazar, škof	4	Barbara, vm.
18	S	Gracijan, škof	5	Sv. Sava sev.
19	Č	Urban V., p.; Vladimir	6	Sv. Nikola
20	P	Evgenij in Makarij, m.	7	Ambrosije
21	S	Tomaž, ap.	8	Patapije
22	N	4. adv.; Demetrij, m.	9	Zač. Bogor.
23	P	Viktorija (Zmagosl.), d. m.	10	Jovan, d. Srp.
24	T	Adam in Eva; sv. večer	11	Danilo, st.
25	S	Božič; Rojstvo Gospodovo	12	Spiridion
26	Č	Štefan, m.; Zlatka	13	Evstatije
27	P	Janez Evangelist, ap.	14	Tirso i dr.
28	S	Nedolžni otročiči; Zorica	15	Eleverije
29	N	1. po razgl. G.; Tomaž, šk. m.	16	Pr. Agej
30	P	Evgenij, škof.; David, kralj	17	Danilo i 3 m.
31	T	Silvester, p.	18	Sevastijan

BELEŽKE

Dan se skrči do 22. za 16 minut in
zraste do 31. za 2 minuti
Sonce stopi v znamenju kozla dne
22. 55 minut po polnoči
Začetek zime

☾ Prvi krajec dne 6. ob 17^h 1'

☼ Ščip dne 14. ob 20^h 38'

☾ Zadnji krajec dne 22. ob 2^h 45'

☼ Mlaj dne 28. ob 21^h 56'

Poštne pristojbine

Pisemske pošiljke. a) Redne pristojbine

Vrsta pošiljk	V t u z e m s t v u				V i n o z e m s t v u				
	v krajevnem prometu		v medkrajevnem prometu		v krajevnem prometu		v medkrajevnem prometu		
	din	p	din	p	din	p	din	p	
1. Pisma V tuzemskem in inozemskem prometu je največja teža 2 kg. Razsežnost: Vsota njihove dolžine, širine in višine sme znašati največ 90 cm, pri tem pa največja od teh treh izmer nesme presegati 90 cm. Pri pismih v obliki zvitka ne sme znašati dolžina in dvakratni premer več ko 100 cm, toda največja izmed teh izmer ne sme presegati 80 cm.	do 20 g	1	—	do 20 g	1	50	do 20 g ¹	4	—
	" 50 "	2	—	" 50 "	2	—	" 40 "	6	—
	" 250 "	3	50	" 250 "	3	50	" 60 "	8	—
	" 500 "	5	—	" 500 "	5	—	" 80 "	10	—
	" 1000 "	10	—	" 1000 "	10	—	" 100 "	12	—
	" 2000 "	15	—	" 2000 "	15	—	itd., za vsakih 20 g 2 din več		
2. Dopisnice, izdane po poštni upravi ali zasebniku, morajo biti iz trdega papirja. Dolžina 15—10 cm, širina 10 ⁵ —7 cm.				navadne	1	—	navadne ³	2	—
				z odgovorom s slikami (drž. izdanje)	2	—	z odgovorom s slikami (drž. izdanje)	4	—
				(drž. izdanje)	1	25	(drž. izdanje)	2	25
3. Tiskovine Največja teža 2 kg, za knjige, ki se odpravljajo posebej, pa 3 kg. Razsežnost kakor pri pismih. Proste in nezložene v obliki dopisnice ista razsežnost kakor za dopisnice. Pošiljajo se odprte.	do 50 g	—	25	do 50 g ⁴	—	50	do 50 g ⁴	—	50
	" 100 "	—	50	" 100 "	1	—	" 100 "	1	—
	" 150 "	—	75	" 150 "	1	50	" 150 "	1	50
	" 200 "	1	—	" 200 "	2	—	" 200 "	2	—
	" 250 "	1	25	" 250 "	2	50	" 250 "	2	50
	" 300 "	1	50	" 300 "	3	—	" 300 "	3	—
	" 350 "	1	75	" 350 "	3	50	" 350 "	3	50
	" 400 "	2	—	" 400 "	4	—	" 400 "	4	—
	" 450 "	2	25	" 450 "	4	50	" 450 "	4	50
	" 500 "	2	50	" 500 "	5	—	" 500 "	5	—
	itd., za vsakih 50 g 25 p več				itd., za vsakih 50 g 25 p več				
4. Vzorci brez vrednosti Vsebina: blago brez prodajne vrednosti. Tuzemstvo in inozemstvo: največja teža 500 g. Razsežnost kakor pri pismih. Zaviti morajo biti tako, da se vsebina lahko pregleda. Vanje ne sme biti vloženo pismo, spis ali dokument, ki bi imel značaj stvarnega in osebnega dopisovanja, niti ne smejo imeti nobenih drugih z roko zapisanih podatkov razen naslova pošiljatelja in naslovnika, tvorniške ali trgovske znamke, zaporednih števil in opomb, ki se nanašajo na ceno, težo, mero, obseg, količino, izvor, kakovost ali kemično analizo.	do 100 g	—	50	" 150 "	1	50	" 150 "	1	50
	" 150 "	—	75	" 200 "	2	—	" 200 "	2	—
	" 200 "	1	—	" 250 "	2	50	" 250 "	2	50
	" 250 "	1	25	" 300 "	3	—	" 300 "	3	—
	" 300 "	1	50	" 350 "	3	50	" 350 "	3	50
	" 350 "	1	75	" 400 "	4	—	" 400 "	4	—
	" 400 "	2	—	" 450 "	3	50	" 450 "	3	50
	" 450 "	2	25	" 500 "	5	—	" 500 "	5	—
	" 500 "	2	50						
5. Mali paketi Največja teža 1 kg. ⁵ Razsežnost kakor pri pismih. Vsebina: blago s prodajno vrednostjo razen dragocenosti. Zaviti morajo biti tako, da se vsebina lahko pregleda. Priložen sme biti račun in seznam blaga.				v tuzemskem prometu niso dovoljeni			" 250 "	7	50
							" 300 "	9	—
							" 400 "	10	50
							" 450 "	12	—
							" 500 "	13	50
							itd., za vsakih 50 g 1-50 din več		
6. Poslovni papirji Največja teža 2 kg. Razsežnost kakor pri pismih. Za poslovne papirje se smatrajo spisi in listine, ki so docela ali deloma pisani ali risani z roko in nimajo značaja osebnih dopisov, n. pr.: pravnici spisi, tovorni listi, nakladnice, računi, posl. papirji zavarovalnic, rokopisne partiture, delavske knjižice itd. Pošiljajo se odprti.	do 200 g	1	—	do 300 g ⁶	3	—	do 300 g ⁶	3	—
	" 250 "	1	25	" 350 "	3	50	" 350 "	3	50
	" 300 "	1	50	" 400 "	4	—	" 400 "	4	—
	" 350 "	1	75	" 450 "	4	50	" 450 "	4	50
	" 400 "	2	—	" 500 "	5	—	" 500 "	5	—
	" 450 "	2	25	" 550 "	5	50	" 550 "	5	50
	" 500 "	2	50	" 600 "	6	—	" 600 "	6	—
	itd., za vsakih 25 g 25 p več				itd., za vsakih 25 g 25 p več				

¹ V prometu z Italijo, Češko-moravskim protektoratom, Romunijo, Grško in Turčijo znaša pristojbina za pisma do 20 g 3 din.
² V prometu s Češko-moravskim protektoratom, Romunijo, Grško in Turčijo za vsakih nadaljnjih 20 g 150 par več, v prometu z Italijo pa 2 din več.

³ V prometu z Italijo, Češko-moravskim protekt., Romunijo, Grško in Turčijo znaša pristojbina za navadne dopisnice din 1⁵⁰.
⁴ Za časopise in druge periodične publikacije in za pošiljke s knjigami, kadar jih pošiljajo izdajatelj ali knjigotržci in ki gredo v Italijo, Češko-moravski protektorat, Romunijo, Grško in Turčijo, se plača za vsakih 50 g 25 par. Teža pošiljk s knjigami je dovoljena do 3 kg.

⁵ V prometu s Turčijo, Romunijo, Grško in Češko-moravskim protektoratom do 2 kg.
⁶ V prometu z Grško, Romunijo, Turčijo in Češko-moravskim protektoratom znaša pristojbina za poslovne papirje za vsakih 50 g ali del te teže 25 par, a najmanj din 1⁷⁵.

b) Slučajne pristojbine

Vrsta pošiljk	Pristojbina	V tu- zemstvu		V ino- zemstvu	
		dln	p	dln	p
Pisma, dopisnice, tiskovine, vzorec brez vrednosti, poslovni papirji, mešane pošiljke in mali paketi	Prilagodljiva:				
	a) v krajevnem prometu . . .	2			
	b) v medkrajevnem prometu . . .	3		4 ²	
	Povratnica:				
	a) ako jo zahteva pošiljatelj ob predaji:				
	v krajevnem prometu . . .	2			
	v medkrajevnem prometu . . .	3		4 ³	
	b) ako jo zahteva pošiljatelj po predaji:				
	v krajevnem prometu . . .	3			
	v medkrajevnem prometu . . .	4	50	8 ⁴	
	Ekspresna	3		8 ⁵	
	Polzvednica:				
v krajevnem prometu . . .	3				
v medkrajevnem prometu . . .	4	50	8 ⁵		
Preklic pošiljke, izpreme- ba naslova in znižanje ali črtanje odkupnine:	4	50	8		
Pristojbina za ocarinjenje inozem. pisemskih pošiljk				3	
Mali paketi	Dostavnina za male pakete ¹ Pristojbina za izročitev . . .			2	3

¹ Plača naslovnik samo tedaj, kadar mu pošta mali paket dostavi na dom. — ² V prometu z Romunijo, Češko-moravskim protektoratom, Grško in Turčijo 3 din. — ³ a) V prometu z Romunijo, Češko-moravskim protektoratom, Grško in Turčijo 3 din. — ⁴ V prometu z Romunijo, Češko-moravskim protektoratom, Grško in Turčijo 4 50 din. — ⁵ V prometu z Romunijo, Češko-moravskim protektoratom, Grško in Turčijo 6 din.

Opombe:

Pisemske pristojbine

za izterjavanje denarnih zneskov do 5000 dinarjev
a) Odkupne pošiljke. — b) Poštni nalogi.

Odkupne pošiljke:

1. Tuzemske pristojbine pri predaji: 1. kakor za priporočene pošiljke brez odkupnine; 2. pristojbina za pokaz 1 din. — Dovoljene so samo priporočene pisemske pošiljke.

Pristojbine pri izdaji: Od izterjane odkupnine se odbije nakaznina za dotični znesek in cena nakaznične zolice.

Poštni nalogi:

1. Pristojbine pri predaji: za pismo s poštnim nalogom pristojbina za priporočeno pismo in pristojbina za pokaz 1 din.
2. pristojbine pri izdaji: kakor pri odkupnih pisemskih pošiljkah in eventualna finančna kolkovina.

Nakaznice

Za tuzemstvo:

Navadne do 5000 din — Navadne pristojbine:

Nakaznina za znesek

do 50 din	1'50 din	preko 1500 do 2000 din	8'— din
preko 50 do 100 din	2'— din	2000 do 2500 din	9'— din
" 100 do 250 din	3'— din	" 2500 do 3000 din	9'50 din
" 250 do 500 din	4'— din	" 3000 do 3500 din	10'— din
" 500 do 750 din	5'— din	" 3500 do 4000 din	10'50 din
" 750 do 1000 din	6'— din	" 4000 do 4500 din	11'— din
" 1000 do 1500 din	7'— din	" 4500 do 5000 din	11'50 din

Slučajne pristojbine:

Ekspresna	3'— din
Poizvednica a) v krajevnem prometu	3'— din
b) v medkrajevnem prometu	4'50 din
Izplačilno obvestilo:	
pri predaji v krajevnem prometu	2'— din
pri predaji v medkrajevnem prometu	3'— din
po predaji v krajevnem prometu	3'— din
po predaji v medkrajevnem prometu	4'50 din
Preklic nakaznice, izprememba naslova	4'50 din
(eventualno tudi še pristojbina za brzojavko.)	

Brzojavne do 5000 din — Pristojbine:

- a) nakaznina kakor pri navadnih nakaznicah;
b) brzojavna pristojbina;
c) ekspresnina 3 din, tudi tedaj, če gre brzojavna nakaznica v kraj, kjer ni pošte.

Za inozemstvo:

Navadne pristojbine:

Nakaznina do 100 din	4'25 din	od 400 do 500 din	6'25 din
od 100 .. 200 ..	4'75 ..	potem pa za vsakih 100	
.. 200 .. 300 ..	5'25 ..	din ali del te vsote še	
.. 300 .. 400 ..	5'75 ..	po 0'50 din.	

Slučajne pristojbine:

Izplačilna se pobira pri izplačilu nakaznice od naslovnika, in sicer
do zneska 50 din 5'— din
do 1000 din 1'— din
do 5000 din pa 2'— din
Ekspresnina 8'— din
Izplačilno obvestilo 4'— din
Izplačilno obvestilo 6'— din

Opomba:

Dovoljene so samo navadne pošne nakaznice do najvišjega zneska 1000 din (brzojavne niso dovoljene). Vsak pošiljatelj sme poslati ta znesek samo enkrat na mesec. Nakaznični promet je za sedaj uveden samo z Madžarsko.

Znesek mora biti napisan na nakaznici v valuti naslovne dežele, z besedami pa v francoščini.

Pristojbina za čekovna vplačila

Za vplačila po čekovnih položnicah se plača do zneska

100 din	—50 din
preko 100 do 250 din	—75 din
" 250 do 500 din	1'— din
" 500 do 1000 din	1'50 din
" 1000 do 2500 din	2'— din
" 2500 do 5000 din	2'50 din
" 5000 do 10000 din	3'— din
" 10000 do 25000 din	4'— din
" 25000 do 50000 din	5'— din
" 50000 do 100000 din	6'— din

in za vsakih nadaljnjih 100.000 din ali del tega zneska še po 1'— din.

To pristojbino plača vplačnik v gotovini. Za pisemna sporočila na zadnji strani položnic se ne plača nobena pristojbina.

Vrednostna (denarna) pisma za tuzemstvo

Pristojbina

te žna						vrednostna		
v krajevnem prometu			v medkrajevnem prometu					
do g	dln	p	do g	dln	p	do din	dln	p
20	3	—	20	4	50	100	1	—
50	4	—	50	5	—	500	2	—
250	5	50	250	6	50	1000	5	—
500	7	—	500	8	—	5000	10	—
1000	12	—	1000	13	—	potem pa za vsakih 1000 din ali del te vrednosti še po 1 din.		

Dostavnina 1 din, če je naslovljeno pismo v kraj, kjer pošta vrednostna pisma dostavlja na dom.

Obvestnina 50 par, če je naslovljeno pismo v kraj, kjer se pismo na dom ne dostavi.

Ekspresnina 3'— din
Poizvednica a) v krajevnem prometu 3'— dia
b) v medkrajevnem prometu 4'50 dia

Pristojbina za pokaz 1 din, ako je pismo obremenjeno z odkupnino.

Povratnica: pri predaji v krajevnem prometu 2'— din
pri predaji v medkrajevnem prometu 3'— dia
po predaji v krajevnem prometu 3'— dia
po predaji v medkrajevnem prometu 4'50 dia

Za preklic pisma, za izpremembo naslova in za znižanje ali črtanje odkupnine se plača pristojbina za priporočeno pismo in eventualno tudi za brzojavko.

Opombe:

Teža 2 kg, vrednost neomejena.
Sprejemajo se samo zaprtja pisma.

Vrednostna pisma (lettres de valeur) za inozemstvo

Promet z vrednostnimi pismi je dovoljen za sedaj le s posebnim dovoljenjem fin. ministrstva.

Teža 2 kg, največja vrednost 100.000 din.

Pristojbina kakor za priporočene pošiljke iste teže in vrednostna pristojbina din 750 za vsakih 300 frankov (= 4500 din) ali del te vrednosti. V prometu z Romunijo, Grčijo, Češko-moravskim protektoratom in Turčijo znaša ta pristojbina din 450.

Opomba:

Posiljatelj mora predložiti dovoljenje finančnega ministrstva za izvoz valute. — Vrednost je treba označiti razen v dinarski veljavi tudi v frankih in centimih po relaciji (sedaj 1:15).

Vrednostne škatle (boîtes avec valeur déclarée) za inozemstvo

Pristojbine:

- težna pristojbina za vsakih 50 gramov po 2 din, najmanj pa 10 din;
- priporočnina 4 din;
- vrednostna pristojbina za vsakih 300 frs (4350 dinarjev) ali del tega zneska po 5 din.

Opomba:

Za izvoz nakitov, dragocenih predmetov, zlata, srebra, dragoga kamenja in kovanege denarja je potrebno dovoljenje generalne direkcije carin v Beogradu.

Paketi za tuzemstvo

P r i s t o j b i n e																			
t e ž n a				vrednostna			obvestnina			dostavnina			n a k a z n i n a						
do kg	I. zona	II. zona	III. zona	do	din	p	do kg	din	p	do kg	din	p	za odkupnino	din	p				
	dln	dln	dln													dln	dln	dln	dln
preko do 1	3—	3—	3—	100	1	—	25	1	—	5	2	—	do 50 din	2	—				
1 do 3	4—	6—	6—	500	2	—	če je paket naslovljen v kraj, kjer pošta ne dostavlja na dom			10	4	—	" 100 "	3	—				
3 do 5	7—	8—	9—	1000	5	—				25	6	—	" 300 "	4	—	" 300 "	4	—	
5 do 7.5	8—	12—	16—	5000	10	—				če je paket naslovljen v kraj, kjer pošta dostavlja pakete na dom	5	2	—	" 500 "	5	—	" 500 "	5	—
7.5 do 10	12—	16—	22—							10	4	—	" 1000 "	6	—	" 1000 "	6	—	
10 do 15	16—	22—	30—							20	8	—	" 2000 "	8	—	" 2000 "	8	—	
15 do 20	22—	30—	40—				30	12	—	" 3000 "	9	—	" 3000 "	9	—				
20 do 25	30—	40—	50—				40	16	—	" 4000 "	10	—	" 4000 "	10	—				
										" 5000 "	12	—	" 5000 "	12	—				

Dvokratna redna pristojbina za dostavo na dom. — Pri paketih, ki jih naslovna pošta ne dostavlja na dom, pa obvestnina 1 din in ekspresnina 3 din za ekspresno dostavo obvestila. — Povratnica: ob predaji 3 din, po predaji 6 din. — Poizvednica 3 din. — Za preklic paketa, za izpremembo naslova in za znižanje ali črtanje odkupnine se plača pristojbina za priporočeno pismo in eventualno tudi za brzojavko.

Opombe:

Največja teža 20 kg, vrednost neomejena

Za ekspresni paket se ne plača niti dostavnina niti obvestnina. Paketi se ekspresno dostavljajo samo v krajih, kjer je pošta.

Za paket z odkupnino se plača ob predaji tudi še nakaznina za odkupni znesek. Tudi ta pristojbina se naleplja v znakmah na spremnico. Pristojbina za pokaz se pri odkupnih paketih ne plačuje, a od izterjane odkupnine se nikakršne pristojbine ne odbijajo.

Obvestilo o nedostavljivem paketu se izroči zapro pošiljatelju, ki plača zanj 1 din 50 par, za inozemski paket pa 4 din.

Ležnina za pakete znaša 1 din za vsak dan, za katerega se ležnina zaračunava.

Za pošiljanje paketov za naslovnikom in za vračanje paketov se zaračunava težna pristojbina, vrednostna pristojbina (če je vrednost označena) in dostavnina, oziroma obvestnina.

Paketi za inozemstvo

V katere države in do katere teže se pošiljajo paketi v inozemstvo in kakšne so pristojbine, se lahko poizve na vsaki pošti.

Vsaka pošiljka mora biti frankirana že pri predaji. Izvozne pošiljke se lahko predajajo na vseh poštah. V krajih, kjer so carinarnice, skrbe za ocarinjenje pošiljatelj sam, ki potem pošti predajajo že ocarinjene in plombirane pošiljke. Kjer ni carinarnic, sprejemajo izvozne pakete ondotne pošte in jih odpravljajo na najbližjo pošto, kjer je carinarnica.

Zavoj izvoznih paketov naj bo iz močne lepenke, zavite v platno (če mogoče voščeno), ali pa iz močnih lesenih ali pločevinskih zabojev. Naslov naj bo napisan na pošiljki sami, ne s svinčnikom in samo v latinici. Vrednost mora biti označena v frankih z besedami (v latinici) in s številkami.

Stvar pošiljateljeva je, da poizve, ali je uvoz predmetov v naslovno državo dovoljen ali ne. Prav tako si mora pošiljatelj sam preskrbeti razna potrebna izvozna in uvozna dovoljenja.

Pošiljatelj mora na spremnici označiti, kaj naj se s paketom zgodi, ako bi se naslovniku ne mogel izročiti.

Paketi s svežim sadjem

T E Ž A	Pristojbina	
	dln	p
do 6 kg	5	—
preko 6 do 9 kg	8	—
9 do 12 kg	10	—

Za vse pakete s svežim sadjem, ne glede na oddaljenost naslov. kraja

Se sprejemajo samo v času od 1. maja do 15. decembra. Največja teža 12 kg. Vsečina: sadje v svežem in nepredelanem stanju, in sicer: češnje, jabolka, hruške, grozdje, marelice, breskve, češnje, višnje, kutne, sveže fige, lešniki, mandlji in orehi v lupinah, kostanj, oranže in mandarine. Pošiljajo lahko samo domači proizvajalci. Paketom ne sme biti priloženo pismeno sporočilo. Tudi se ne sprejemajo kot ločenke, z označeno vrednostjo, naslovljeni na poste restante ali kot ekspresni. Z eno spremnico se lahko predajo največ trije paketi s svežim sadjem, ako so prodani od istega pošiljatelja in naslovljeni na istega naslovnika in ako niso odkupni. Odkupnina in povratnica dovoljeni. Dostavnina oziroma obvestnina se za te pakete ne zaračunava.

Najvažnejše takse

Vloge in prošnje din 10—.

Priloge k prošnjam, vlogam in pritožbam, ako že niso taksiране z večjo takso, din 4—.

Izpravevala in potrdila, ne glede, ali jih izdajo oblastva ali privatniki, din 20—.

Odlombe (rešitve), odloki in vsa pismena obvestila administrativnih oblasti din 20—.

Pritožbe zoper odlombe nižjega administrativnega oblastva na višje oblastvo din 30—.

V vseh gornjih primerih se za posle iz državnega področja

plačuje označena taksa v državnih kolkih, a za posele iz banovinskega področja v banovinskih kolkih.

Pritožbe zoper obsodbe po davčnih, carinskih, trošarinskih, taksnih zakonih, zakonu o drž. monopolih, umetnih sladilih in drugih finančnih zakonih din 50[—], vložene pri kasacijskem ali apelacijskem sodišču, din 100[—].

Pritožbe (tožbe), vložene pri drž. svetu ali upravnem sodišču, 1% od skupne vrednosti spornega predmeta, s tem da ista ne more biti manjša za drž. svet od dia 200[—], a za upravno sodišče od dia 100[—]. — Ako pa je sporni predmet neocenljivega značaja, se plača na ime takse za pritožbo (tožbo) pri drž. svetu dia 400[—], a pri upravnem sodišču dia 200[—].

Pritožbe (tožbe) na drž. svet ali upravno sodišče zoper ukaze dia 50[—], zoper volitve vožbe dia 100[—]. — Za pritožbe zoper volitve narodnih poslancev se ne plačuje nobena taksa.

Pritožbe (tožbe) na drž. svet odn. upravno sodišče se oddajo istim neposredno ali po pošti na povratni receptis v 2 izvodih.

Reklame ali objave: lepaki dia 0'50, ako pa se nosijo po mestu, dia 10[—] za vsak izvod.

Stalne reklame ali objave, napisane ali naslikane na zidovih, ograjah itd., kakor tudi svetlobne reklame po njih velikosti, in sicer:

pod pol kv. metra letno dia 40[—], od pol kv. metra do 1 kv. metra letno dia 80[—], nad 1 kv. meter do 4 kv. metre letno dia 150[—], nad 4 kv. metre letno dia 250[—].

H gornji taksi se pobira še 50% banov. doklada. — Taksa za stalne reklame se plačuje za koledarsko leto, ne glede na čas, kdaj poteče ali se prične reklama. Takso plačuje in je za isto odgovoren lastnik objekta, na katerem je objava ali reklama. Plačana mora biti pri davčni upravi najkasneje v 5 dneh, ko se izvesi ali prične reklama, a za stare najkasneje do dne 15. januarja.

Pogodbe o daritvi med živimi in za primer smrti kakor vožbe za vse prenose premičnih in nepremičnih stvari ali pravic z daritvijo, oporoko ali po zakonitem dednem nasledstvu (dedna oz. darilna taksa):

Skupina	Osebo razmerje med zapustnikom in pridobiteljem	S t o p n j a											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		Čista vrednost pripadle imovine v dinarjih											
		do 2.000	nad 2.000 do 10.000	nad 10.000 do 25.000	nad 25.000 do 50.000	nad 50.000 do 100.000	nad 100.000 do 200.000	nad 200.000 do 400.000	nad 400.000 do 600.000	nad 600.000 do 1.000.000	nad 1.000.000 do 2.000.000	nad 2.000.000 do 3.000.000	nad 3.000.000
		Taksna stopnja v odstotkih											
I.	Otroci in vnuki	—	—	1'5	2	2'5	3	3'5	4	4'5	5	5'5	6
II.	Nezakonski ali pozakonjeni otroci; ostali sorodniki v ravni vrsti; zakonec, ki v času nastanka taksne obveznosti ni bil ločen od mize in postelje ali razporečen, in zakonec, ki je bil ločen ali razporečen brez lastne krivde	—	1	1'5	2	2'5	3	3'5	4	4'5	5	5'5	6
III.	Bratje in sestre, najsi tudi le po enem roditelju; pastorki (ke)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
IV.	Prvostopni potomci bratov in sester; zeti in snaha	3'5	5	6'5	8	9'5	11	12'5	14	15'5	17	18'5	20
V.	Tast, tašča, posvojitelj in posvojiteljica, drugostopni potomci bratov in sester	8	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30
VI.	Vse ostale osebe, kakor tudi naprave in ustanove, kolikor niso oproščene	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32	34

Darilna taksa se plačuje tudi po gornji razpredelnici, toda vendar tako, da plačajo osebe iz I. in II. skupine za darila nad 2000 do 10.000 dinarjev 1%.

K drž. taksi od dediščin se pobira banovinska doklada v višini 20%. Pri dediščinah in darilih, ki so namenjena občini

koristi (zapuščine državi, znanstvenim, dobrodelnim napravam itd.) in ki so oproščena drž. takse, se pobira banov. taksa v višini 1% čistega pripadka nad din 20.000.—

Za prenos nepremičnin zaradi smrti ali daritve med živimi:

Skupina	Osebo razmerje med zapustnikom in pridobiteljem oziroma med darovalcem in obdarjencem	S t o p n j a					
		1	2	3	4	5	6
		Kosmata vrednost pripadle ali darovane nepremičnine v dinarjih					
		do 50.000	nad 50.000	do 30.000	nad 30.000	ne glede na vrednost	
		taksna stopnja v odstotkih					
I.	Otroci in vnuki; nezakonski in pozakonjeni otroci; ostali sorodniki v ravni vrsti; zakonec, ki v času nastanka taksne obveznosti ni bil ločen od mize in postelje ali razporečen, in zakonec, ki je bil ločen brez lastne krivde	1/3	1				
II.	Bratje in sestre, najsi tudi le po enem roditelju; pastorki (ke)			1 1/3	2		
III.	Prvostopni potomci bratov in sester; zeti in snaha					3	
IV.	Tast, tašča; posvojitelj in posvojiteljica; drugostopni potomci bratov in sester					3	
V.	Vse ostale osebe, kakor tudi naprave in ustanove, kolikor niso oproščene						4

K navedeni orž, taksi se pobira še 2% banov. doklada odn. 1% od prenosa kmečkih nepremičnin na kmetih med živimi, če so odsvojitelji in pridobitelji med seboj sorodniki v prvi vrsti, ali so s takimi poročeni ali zaročeni, med možem in ženo, kakor tudi med ženinom in nevesto z ženitovanjsko pogodbo.

Pogodbe — dobavne in gradbene — 1%; za priloge k takim pogodbam: načrt, pogoji, proračun itd. din 5— od pole. Kupne in prodajne pogodbe od vrednosti: za nakup in prodajo premičnih 1%, za nakup in prodajo nepremičnin 4%, za listine din 10—.

Pogodbe: pooblastilne 1%, posojilne 0,5%, službene 1%, rabokupne, zakupne po trajanju in vrednosti zakupa 1%.

Pogodbe o najemu zgradb, stanovanj in lokalov po velikosti letne najemnine, in sicer:

nad din 2.400— do din 3.600—	din 10—
„ „ 3.600— „ „ 6.000—	„ 20—
„ „ 6.000— „ „ 10.000—	„ 30—
„ „ 10.000— „ „ 20.000—	„ 50—
„ „ 20.000— „ „ 30.000—	„ 100—
„ „ 30.000— „ „ 50.000—	„ 200—

nad tem zneskom pa od vsakih nadaljnjih din 100— še 0,5%. Za najemnino nad din 2400— letno je sestavitev pogodbe za najemodajalca obvezna. Uporabiti je monopolski obrazec.

Pooblastilo, neomejeno ali omejeno, občno ali posebno din 20—.

Menice — za iste se mora po vsoti uporabljati ustreznih taksni papir menične goliče, razen če se glasi menica na vsoto, za katero menične goliče ni.

Listine o jamstvu in za kavceje 0,1%.

Ponudbe na oферnih licitacijah (pri drž. uradih, samour. telesih in imovinskih občinah) od proračunane vrednosti posla do din 20.000— din 50—;

nad din 20.000— do din 100.000—	din 100—
„ „ 100.000— „ „ 500.000—	„ 200—
„ „ 500.000— „ „ 1.000.000—	„ 300—

in za vsak nadaljnji pričetni milijon še po din 100—. V banovinskih poslih se pobira h gornji taksi se 50% banovinska doklada.

Eskontne liste din 2—.

Potrdila ali priznanice — po vrednosti prejete vsote ali predmetov 0,5%.

Potrdila ali priznanice o prejeti najemnini za stanovanja in lokale: do din 500— din 1—, od din 500— do din 1000— din 2—, od din 1000— do din 2000— din 3—, od din 2000— do din 3000— din 10—, nad din 3000— za vsakih din 100— še din 0,25.

Lastniki stanovanj in lokalov morajo izdajati priznanice o prejeti najemnini in zanje uporabljati je monopolske obrazce.

Naročila, zaključnice din 1—.

Računi — na iznos do din 50— so takse prosti, nad din 50— do din 100— din 1—; nad din 100— do din 500— din 2—; nad din 500— do din 1000— din 3—; nad din 1000— do din 5— od vsake pole. Pola papirja, ki se uporabi za račun, zavezan taksi, ne sme biti večja od 1750 kv. cm. Za račune je smatrati tudi izpiske računov, note, popise blaga in tudi njihove prepise.

Nabavne knjižice, v katere zapisujejo trgovci ali obrtniki prodano blago, din 10— na leto.

Ceki, boni in priznanice v bančnih poslih med privatniki din 1—, pri poštnih hranilnicah din 0,25.

Za prepis uradnih spisov in listin od polovične pole: ako izvrši prepis privatna oseba, din 2—, ako pa oblastvo, din 10—. V banov. poslih se pobira k tej taksi še 50% banov. doklada.

Za potrditev ali overovitev vseh listin din 10—, ako listina ni večja od ene pole; a za vsako nadaljnjo polo din 5—. K tej taksi se v banov. poslih pobira še 50% banov. doklada.

Prekmejni potni listi: za čas do vsehletih 6 mesecev din 50—; nad 6 do 12 mesecev din 100—; od enega do dveh let din 200—. Izseljeniški potni list za Ameriko in prekmorske kraje din 250—.

Potni listi se smejo izdati največ za dobo 2 let.

Mali potni list ali izkaznica din 5—.

Poselska listina s podpisom din 10— in za vsak nadaljnji podpis pri oblastvu din 5—.

Državljanstvo: prošnja za sprejem din 100—, dekret din 1000—, za odpust din 600—.

Dražbe — za zapisnik od pole din 5—; za prodajo premičnih od izkupička 1%; za prodajo nepremičnin od prometne vrednosti odn. izkupička 4%; za oddajo v zakup od vrednosti 1%.

Izpričevala: pomočniško din 10—, mojstrsko (zidarske, tesarke, klesarske in vodnjakarske obrti) din 50—, ostala din 30—.

Orožni listi: prijava din 10—, enoletno dovolilo za vsako orožje din 50—, K tej taksi se pobira letna banov. taksa v višini 50% drž. takse.

Za lovsko karto se plača letno: za lov brez psa din 30—, z 1 psom din 40—, z 2 psoma din 50—, s 3 ali več psi din 60— in banovinska taksa din 50—. Ribolovni list (knjižice) din 20—.

Zivinski potni listi: za male živali, ovce, koze in prašiče din 0,25; za enega konja ali rogato žival do 2 let starosti

ali za osla ali mežga ne glede na starost din 0,50; za 1 konja ali 1 rogato žival nad 2 leti starosti din 1—.

Za prenos lastništva na kupca: za vsako malo žival din 1— in banov. taksa din 2—; za vsako veliko žival din 5— in banov. taksa din 4—.

Trgovske knjige: glavne od lista din 1—, pomožne din 0,50. Tovorni listi: za kosovne pošiljke din 2—, za vozovne pošiljke din 10—.

Gradbene dovolitve od proračunske vsote: do din 50.000— 0,5%, nad din 50.000— do 200.000— 1%, nad din 200.000— 1,5%.

Solske takse: za vpis v višji razred na srednji in učiteljski šoli, srednji strokovni šoli itd. din 50—, na meščanski, strokovno-obrtni itd. din 5—, na univerzi (vsak semester) din 25—.

Izpričevala: osnovne šole din 5—, srednje šole za nižje razrede din 10—, za višje din 20—, strokovnih šol din 20—, meščanskih šol din 50—, nižji tečajni izpit din 100—, višji tečajni izpit din 250—; diploma univerze din 600—; doktorska diploma din 1000—.

Solnina za obiskovanje vseh drž. srednjih in visokih šol: če znaša davek na leto

dinarjev	II. skupina	I. skupina
nad 800— do 1.000—	75—	100—
„ 1.000— „ 3.000—	112,50	150—
„ 3.000— „ 5.000—	150—	200—
„ 5.000— „ 6.000—	262,50	350—
„ 6.000— „ 7.000—	300—	400—
„ 7.000— „ 8.000—	375—	500—
„ 8.000— „ 9.000—	487,50	600—
„ 9.000— „ 10.000—	600—	800—
„ 10.000— „ 12.000—	750—	1.000—
„ 12.000— „ 15.000—	1.125—	1.500—
„ 15.000— „ 20.000—	1.500—	2.000—
„ 20.000— „ 25.000—	1.875—	2.500—
„ 25.000— „ 30.000—	2.250—	3.000—
„ 30.000— „ 40.000—	2.625—	3.500—
„ 40.000— „ 50.000—	3.000—	4.000—

Nad din 50.000— davka se plača za vsakih nadaljnjih začetih din 1000— še po din 10— več.

Po I. skupini se plačuje za učence na univerzah in šolah iste veljave, za višje razrede srednjih šol, na učiteljskih, srednjih tehn. šolah, trgov. akademijah, bogoslovnicah itd.; po II. skupini: za nižje razrede srednjih šol, na babiških šolah itd.

Na meščanskih, strokovno-obrtnih in gozdarskih šolah se plačuje polovična solnina iz II. skupine.

Osnova za plačevanje solnine je seštevek neposrednih davkov roditeljev in učencev.

Prirreditve: dovolilo din 5—, javne radijske prirreditve pavšalno največ din 1— dnevno.

Vstopnice k prirreditvam: od vrednosti prodane vstopnice ali od protovoljnih prispevkov 20% in 5% kontrolne takse. K tej taksi se pobira še 40% banov. doklada, razen za gledališke predstave, koncerte in športne prirreditve.

Za javno plesno prirreditev se plačuje banovinska taksa in sicer v mestih z nad 40.000 prebivalci, v kopališčih in zdraviliščih din 300—, 200—, 150—, 100—; — v mestih do 4.000 prebivalcev in v trgih din 200—, 150—, 100—, 60—; — v vseh ostalih krajih din 100—, 50— — Za odmero takse je odločilna uvrstitev v skupine po tar. post. 62 zakona o taksah (točilna taksa). — Če siranka, ki prirreja plesno prirreditev, ne doprinese dokaza o višini odmerjene točilne takse, plača najvišjo banovinsko takso. — Ta taksa pa se lahko odmeri tudi povprečno in višino povprečnice določi kraljev. banska uprava.

Za podaljšanje policijske ure v mestih z nad 4000 prebivalci, kopališčih in zdraviliščih din 100—, v vseh ostalih krajih din 50—. Za podaljšanje policijske ure preko 2. ure se plača dvojna banov. taksa.

Za prošnjo in dovolitev prirreditev tombole in srečelov din 50—; za loterijo še pol % od vrednosti srečk, ako je ista nad din 2000—. Če so dobitki v denarju, še 25% od izžrebanih dobitkov.

Za prijavo posesti vozil se plača letno: za avtomobile, prikolico in avtobus din 100—; za motocikle z ali brez prikolice din 50—; za kočije din 25— in za bicikel din 5—.

Za vozniške izkaznice (šoferske legitimacije) se plača letna banov. taksa za usposobljenca za avtomobilsko vožnjo din 100—, za motocikle din 50—. Ob prvi izdaji izkaznice se plača din 250— odn. din 125—. Poklicnim šoferjem se taksa zniža na eno četrtino.

Krstni in rojstni list, samski, poročni in mrtvaški list po din 10—.

Oporoke: za predajo izven sodne izjave v hrambo din 75—; ustna izjava, dana na zapisnik, din 150—, za listino od pole din 15—.

Davek na dohodek hišnega služabnika znaša na leto din 50— za vsako osebo. K temu davku se pobira banovinska davščina din 25—.

Davek se plača z nakupom davčne karte pri davčni upravi najkasneje do konca januarja vsakega leta, odn. v 15 dneh po sprejemu v službo. Kartja velja za leto dni za 1 služabniško osebo, ne glede na osebo, čas zaposlitve in višino dohodka. Poslodavec, ki nima te davčne karte ali je ne dobavi pravočasno, plača za kazen 5 kratno vrednost davčne karte.

Kolednica

*Dan preslavni je prišel,
ko mora biti vsak vesel;
radujmo, veselimo se,
novo leto grè.*

*Srečno leto nosimo,
sinka, hčer izprosimo,
leto mine in premine —
naj vam dobro sine!*

*Da bi k letu spet prišli,
zdrave, srečne vas našli,
leto mine in premine —
zdrave, srečne vas našli!*

*Stara češka narodna
(prevedel T. Karlin)*

Iz slovanske preteklosti in sedanjosti

Zopet je izbruhnila v Evropi vojna in narodi preživljajo težko sodobno, toda ne samo evropsko, marveč tudi že svetovno krizo, ko z veliko pozornostjo nestrpno pričakujejo, kdaj in kako bo prišla končna odločitev. V sedanjih zadregah gre med narodi za politične, gospodarske in socialne spore, ki se vsak dan bolj zaostrujejo in groze človeštvu s splošnim spopadom, katerega dimenzije se kar ne dajo pregledati. Tako je nastala splošna duhovna zmeda, v kateri se je razpasla kvarna misel, da je slovanstvo utvara, ki so jo izmislili nekateri zanesenjaki v romantičnem navdušenju. Toda slovanska misel je bila vedno živa v širokih ljudskih plasteh in je v življenju manjših slovanskih narodov često tvorila izhodišče za različno narodno delo. Zato tisti, ki zametujejo slovansko misel, rušijo narodno zavest in ravnajo nevede in nehoté v duhu naših vekovnih sovražnikov, ki jih plaši slovanski razmah. Zato skušajo sovražniki slovanstva na razne načine ovirati skupnost slovanskih narodov. Kljub vsem zaprekam pa so Slovani dosegli že tak razvoj, ki da slutiti, da bodo končno premagali ovire in si zagotovili bodočnost. O tem nas lahko pouči že površen pogled v zgodovino.

Slovani, ki so se iz pradomovine med Karpati in rekami Vislo, Dnjeprom, Desno in zapadno Dvino selili proti zapadu, jugu in vzhodu, so zasedli ozemlje, na katerem so poleg njih živeli tudi Grki, Romani, Germani ter razni turško-tatarski in finski rodovi. To ozemlje je obsegalo vzhodno polovico današnje Nemčije, srednje Podonavje, vzhodni del Venecije, večino Balkanskega polotoka, današnja Romunija, Poljsko ter zapadno in srednjo Rusijo do gornje Volge in Oke.

Po naselitvi je meja slovanstva segala daleč na zapad, ko so polabski Slovani, ki so zasedli ozemlje med Baltskim morjem, Krkonoši in Krušnimi gorami, prodrli preko Labe in Sale v Turingijo do reke Fulde v Nemčiji. Ti polabski Slovani, ki so se delili na posamezna plemena, med katerimi so bili znani Obodriti, Ljutici in Srbi, so se neprestano borili za svoj obstanek. V tem boju je stalo proti polabskim Slovanom dvoje največjih takratnih gospodstev: nemško cesarstvo in rimska cerkev, ki je hotela širiti krščanstvo, pa so ga polabski Slovani odklanjali. Boj Nemcev s polabskimi Slovani ni bil samo političen, ampak tudi narodnoten in verski. Slovani so se držali v njem dolgo časa hrabro, toda

v takem boju neenakih sil se niso mogli obdržati in so podlegli, pa tudi zato, ker med seboj niso bili složni in se niso zavedali edinstva. Za časa Karla Velikega in njegovih naslednikov še niso bili uspehi tega boja za Nemce znatni, hujši je bil boj s saško dinastijo, v katerem je prišlo skoro vse južno Polabje v nemške roke; končno zmago nad sosednjimi Slovani so kmalu po tem izvojevali mejni grofje. Slovani so podlegli tu ne le politično, ampak tudi narodnostno. Od XII. stoletja se je začela širiti v njihovi zemlji neprestana nemška kolonizacija, v teku XIII. do XIV. stoletja so dobili Nemci že premoč nad Slovani in od XV. stoletja dalje vidimo med njimi samo še slovanske ostanke. Te žalostne usode so se rešili med vsemi polabskimi Slovani samo lužiški Srbi ob češki meji, ki so se ohranili do današnjega dne. Vzrok temu je bil ta, da so pravčasno sprejeli krščanstvo in so potem Nemci z njimi bolj blago ravnali, dočim so odpor proti krščanstvu Nemci izkoriščali kot pretvezo, da iztrebijo Slovane in pospešijo nemško kolonizacijo. Razen tega so pa Lužiški Srbi prišli za dolgo časa pod češko krono in ta združitev je vendarle ustavila nemško razširjevanje in pomagala ohraniti slovanski jezik v Lužicah, ki šteje še danes okrog 130.000 pripadnikov.

Po propadu polabskih Slovanov so njihove pokrajine dobile nemški značaj in meja slovanstva proti severni in srednji Nemčiji teče danes ob vzhodni in zapadni Pruski, na Poznanjskem in v Šleziji, torej po ozemlju, na katerem udarjajo drug ob drugega Poljaki in Nemci. Pa tudi drugod se je skrčila meja prvotne slovanske naseelitve, ko so se v širok pas od Vzhodnih Alp preko Ogrske nižine in Romunije tja do Črnega morja vrinili: Nemci, Madžari in Romuni; kljub temu pa še danes obsega slovansko ozemlje, ki se onstran Urala razprostira do Tihega oceana, vzhodno Evropo, večino jugovzhodne Evrope in znaten del srednje Evrope. Na tem ozemlju so zaradi vpliva prirodnih zakonov, življenjskih in jezikovnih razlik nastali posebni slovanski narodi, ki jih tvorijo: Rusi, Poljaki, Kašubi, Lužiški Srbi, Čehi, Slovaki, Slovenci, Hrvati, Srbi in Bolgari. Ti narodi so sami ali pa s pomočjo tujcev osnovali že zgodaj lastne države, med katerimi je bila znamenita *Samova država* v VII. stoletju. To je bila prva slovanska država, katere središče je tvorila Češka in je na jugu obsegala tudi slovensko alpsko ozemlje. Ko se je Samo zapletel v vojno s Franki in jih premagal, so tudi Lužiški Srbi priznali njegovo vrhovno oblast. Toda po Samovi smrti je njegova močna in velika država razpadla.

Pozneje so tudi Moravani in Slovaki ustanovili večjo slovansko državo. To je bila država *Velikomoravska*, kateri je okrog l. 862. vladal knez Rastislav, ki je hotel doseči najprej cerkveno neodvisnost od sosednjih Nemcev in je zato pozval v svojo državo slovanska apostola

sv. Cirila in Metoda, ki sta uredila slovansko bogoslužje. Nato pa se je Rastislav zapletel v boje z Nemci, ki so prihrumeli na Moravsko in prisilili Rastislava, da se je moral umakniti. Toda že leta 869. so se dvignili vsi Slovani od Donave do srednje Labe in Rastislav, ki je vodil vstaše, je vse nemške napade srečno odbil. Tedaj ga je izdal njegov nečak Svatopluk, ga ujel in izročil Nemcem, ki so mu iztaknili oči in ga zaprli v ječo. Tudi Svatopluka, ki se je nadejal, da mu bodo Nemci za nagrado izročili vladno nad vso Moravsko, je nemški kralj Ludovik vrgel v ječo. Toda sedaj so se Moravani uprli zoper Nemce. Ker ti niso mogli udušiti vstaje, so pustili Svatopluka na svobodo in ga poslali z nemško vojsko nad uporne Moravane. Toda Svatopluk se je združil s svojimi rojaki, uničil nemško vojsko, osvobodil s tem Moravane in postal njihov knez. Pozneje je Svatopluk na severu razširil svojo oblast na Šlezijo, zapadno Galicijo in Lužiške Srbe. Tudi Češka je kot vazalna kneževina priznala njegovo nadoblast. Toda po Svatoplukovi smrti so njegovi nesložni sinovi razdelili državo med seboj. Baš v tem času pa so udarili na državo Velikomoravsko Madžari in jo med letom 904. in 906. popolnoma uničili. Vzhodnega dela so se polastili Madžari, zapadnih delov pa Nemci.

Skoro ob istem času, ko je velikomoravski državi zavladal Rastislav, so pa okrog l. 862. Normani iz Skandinavije, ki so se imenovali Varjagi, pod vodstvom Rurika zedinili vzhodne Slovane v eno državo ter jim dali novo skupno ime Rusi. Normani so prvotno živeli kot gospodarji med Slovani, toda bilo jih je premalo, da bi se mogli obdržati v velikem slovanskem morju, zato so v teku prihodnjih dveh stoletij izgubili svoj germanski značaj in se poslovanili. Nasledniki Rurika so iz Novgoroda ob Ilmenskem jezeru prenesli prestolnico v Kijev. Ko je 957. leta zavladal Svjatoslav, ki je navzlic svojemu slovanskemu imenu ostal pravi Norman, so se pričele borbe s Kazari, ki so imeli veliko državo med dolenjo Volgo in dolenjim Dnjeprom. Svjatoslav je premagal Kazare in združil vsa vzhodnoslovanska plemena pod svojim gospodstvom. Pozneje je Svjatoslav zavzel bolgarsko prestolnico Preslavo in hotel ustanoviti državo, ki bi segala od Ilmenskega jezera do Carigrada. Toda ta poizkus se je ponesrečil zaradi odpora Bizantincev, ki so prisilili Svjatoslava, da se je moral umakniti iz Bolgarije in je na povratku v Kijev padel v boju s Pečenegi, ki so pridrli od vzhoda.

Svjatoslavovo državo so podedovali njegovi sinovi in po krvavih bojih je odstranil najmlajši izmed njih Vladimir I. 980. leta svoje brate in zopet združil vso oblast v svojih rokah. Poljakom je vzel Rdečo Rusijo, t. j. vzhodno Galicijo, ter prisilil litvanska, letska in finska plemena ob Baltiškem morju, da so mu plačevala davek. Vladimir se je tudi krstil in je sprejel krščanstvo iz Carigrada, ko je vzel bizantinsko princesinjo Ano

za ženo. Pokristjanjenje Vladimira je bilo svetovnozdgovinskega pomena, ker je prišlo iz Carigrada in so se vzhodni Slovani ločili od zapadnih ter se združili v en narod s posebno narodno cerkvijo.

Navzlic slabim izkušnjam, ki jih je doslej doživela ruska država z delitvami ob smrti svojih vladarjev, je Vladimir zopet razdelil državo med svoje sinove. Po krvavih bratskih bojih je združil najmlajši sin Jaroslav Veliki 1019. leta gospodstvo v svojih rokah. Jaroslav je organiziral rusko cerkev, Poljakom je zopet iztrgal Rdečo Rusijo, ki so jo bili ti za časa bojev za nasledstvo vzeli Rusom, in porazil je Pečenege pod kijeviskim obzidjem tako odločilno, da je bila njihova moč za dolgo uničena. Jaroslav je osvojil tudi prostrane finske zemlje južno od Finskega zaliva in ob gorenji Volgi ter Oki, kjer je med drugim ustanovil mesto Jaroslavl. Svojo prestolnico Kijev je skušal tako povzdigniti, da bi nadkrilila sam Carigard in dal je kodificirati zakonik »Ruskaja pravda«. Ugled, ki ga je imel Jaroslav v Evropi, nam kažejo rodbinske zveze, ki jih je sklenil z raznimi evropskimi dvori: s francoskim, nemškim, norveškim, ogrskim in carigrajskim dvorom. Rusija, po obsegu takrat največja evropska država, je bila tedaj velikega pomena za trgovino ter je dosegla omiko, ki ni dosti zastajala za ono njenih zapadnih sosedov. Jaroslav je razdelil državo po slovanskem običaju med svoje sinove ter odredil, da se najstarejši, ki naj stoluje v Kijevu, imenuje veliki knez, ostali pa ga morajo priznavati za vrhovnega gospodarja. Toda po Jaroslavovi smrti so nastali dvestoletni domači boji in Rusija se je razkrojila na več malih kneževin baš v času, ko so pridrli iz osrednje Azije v Evropo divji Mongoli ali Tatai, ki so porazili l. 1224. Ruse ob rečici Kalki, katera se izliva v Azovsko morje. Po tej zmagi so Tatai opustošili vso južno Rusijo do Kijeva ter se nato vrnili nazaj v Azijo. Nekaj let pozneje so Tatai znovič udarili z veliko vojsko v Rusijo in jo zavzeli. Mongolsko gospodstvo so morale priznati vse ruske kneževine razen Novgoroda, ki so ga ščitila močvirja in gozdi. Skoro 250 let je tlačil mongolski jarem nesrečno Rusijo, iz katere so vzdrli Tatai tudi v južno Poljsko in jo opustošili.

Na Poljskem je Boleslav I. Hrabri, ki je zavladal l. 992., sklenil ustanoviti veliko slovansko državo med Baltiškim morjem, Donavo, Labo in Dnjeprom. Zato se je bojeval z vsemi sosednimi narodi in plemeni. Najprej je pokoril poganske Pomorjance in Pruse med dolenjo Vislo in Njemnom, dal je prenesti truplo sv. Vojteha iz pruske zemlje ter ga pokopati v glavnem mestu Gnjeznu. Nato je vzel Čehom Malo Poljsko s Krakovom in gorenjo Šlezijo. L. 1000. je prišel v Gnjezno sam cesar Oton III., da pomoli na grobu sv. Vojteha, obenem pa je povzdignil škofijo v Gnjezno v nadškofijo. Tako je postala Poljska v cerkvenem oziru neodvisna od Nemčije. Po Oto-

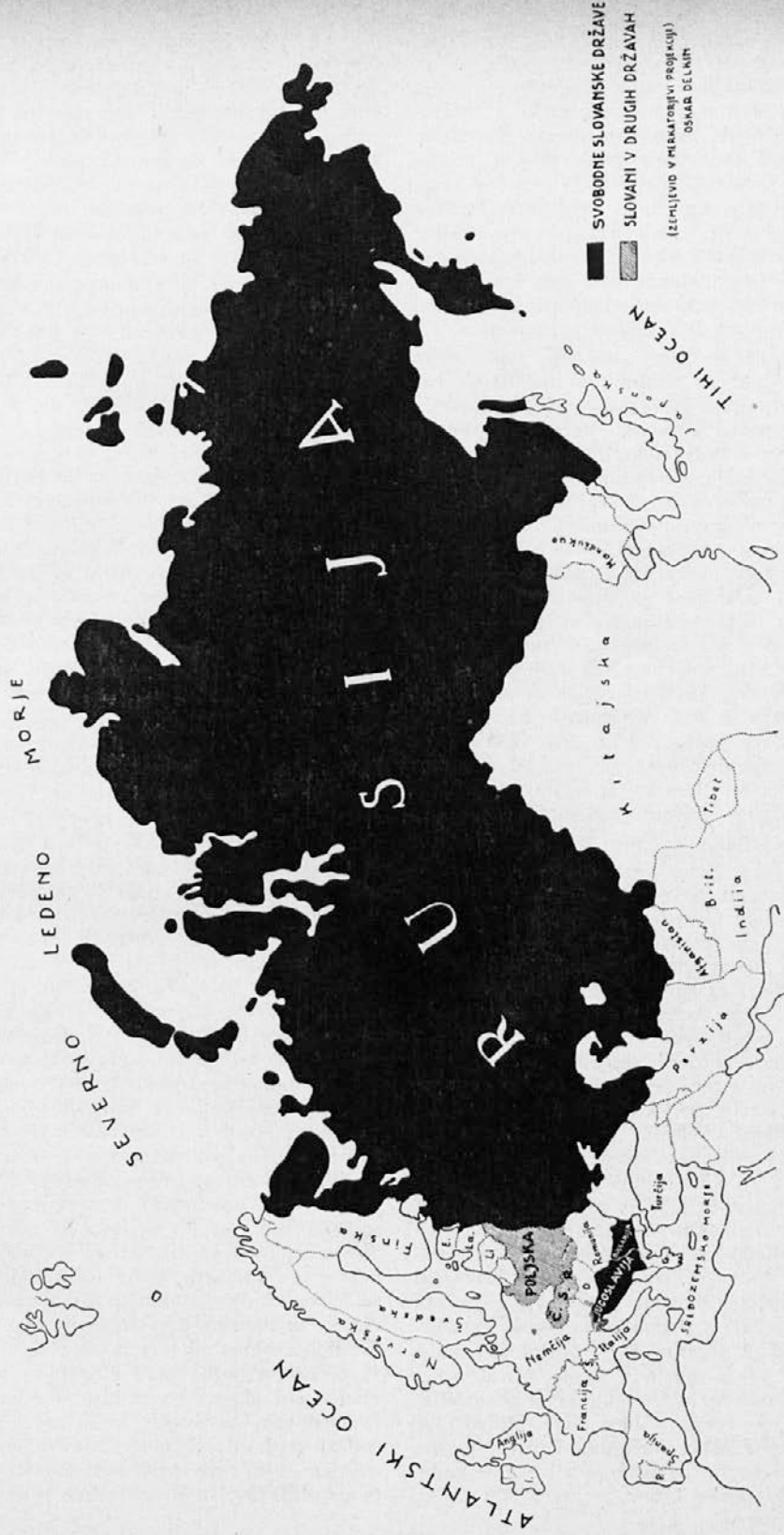
novi smrti je Boleslav še bolj povečal svojo državo, ko je Nemcem odvzel Lužice, Čehom pa Moravsko in Češko, Madžarom severno Ogrsko, Rusom pa vzhodno Galicijo do Kijeva. Nemški cesar Henrik II. je hotel na vsak način uničiti veliko državo, v kateri sta bili združeni poleg drugih pokrajin tudi Poljska in Češka. Po večkratnih bojih sta sklenila Boleslav Hrabri in Henrik II. mir, po katerem se je Boleslav odrekel Češki, obdržal pa je Lužice kot nemški fevd in se dal malo pred smrtjo kronati za kralja.

Po Boleslavovi smrti je Poljska začela propadati zaradi notranjih prepиров, povzdignila pa se je Češka, ko je zavladal 1034. l. Břetislav, ki so ga zaradi izredne hrabrosti imenovali »Češkega Ahila«. Še preden je zasedel vojvodski prestol, je iztrgal Madžarom Moravsko, ki so se te dežele polastili po smrti poljskega kralja Boleslava Hrabrega. Kot češki vojvoda je nameraval ustanoviti veliko državo, v kateri bi bili zedinjeni vsi severozapadni Slovani. V ta namen je udaril na Poljsko, osvojil Šlezijo, Malo Poljsko s Krakovom in Veliko Poljsko s prestolnico v Gnjeznu. Iz Gnjezna je prenesel truplo svetega Vojteha v Prago. Tudi nemške nadoblasti se je hotel otrasti v političnem kakor tudi v cerkvenem oziru. Zato se je obrnil do papeža, da bi povzdignil praško škofijo v nadškofijo. Tedaj se je vzdignil zoper njega nemški cesar Henrik III. Hotel je preprečiti Břetislavov načrt o združitvi Češke in Poljske v eno slovansko državo, ki naj bi bila močen jez zoper nemški naval. Zato je Henrik III. pripravil vojni pohod na Češko. Ena armada je prodirala pod vodstvom nemškega cesarja iz Bavarske in od jugozapada na Češko, druga armada pa pod vodstvom mejnega grofa v Mišnju od severa proti Pragi. Severna nemška armada je razbila utrdbe pri Hulmu in udrila na Češko, južno armado pa so Čehi zvalili v zasedo in jo popolnoma potolkli. Neuspeh na jugu je vplival tudi na severno vojsko, ki se je morala umakniti iz Češke. Břetislav je bil rešen in njegova oblast se je povzdignila do sijajnega viška. Toda Henrik III. je mislil na maščevanje in zbral v ta namen tri armade, ki so pridrle do Prage in prisilile Břetislava, da je kot vazal prisegel zvestobo nemškemu cesarju, Poljakom pa je moral razen Moravske in Šlezije vrniti vse osvojene dežele, pozneje pa jim je odstopil še Šlezijo. Tako je propadel veliki načrt Břetislava Ahila in slovanska ideja, ki se je ob njegovem času pojavila na severu, je bila samo epizoda, kajti Čehi se nikakor niso mogli izruvat iz nemškega okvira.

Po smrti Břetislava Ahila so se za njegovih naslednikov pričeli dolgotrajni nasledstveni boji, ki so slabili državo na znotraj, dokler se ni ta zopet okreplila, ko je postala kraljevina in je tej 1253. leta zavladal Přemisl Otokar II., ki je ustanovil veliko državo od Krkonošev do Jadranskega morja. V sestavu te države so bile zedinjene tudi slovenske pokrajine. Toda ta država ni bila

po volji Rudolfu Habsburškemu, ki je pričel vojno proti Otokarju. Pri Suhih Krutih na Moravskem je l. 1278. izgubil Otokar II. bitko in življenje. Njegova država je propadla, povzdignila pa se je zopet, ko je zavladal 1347. leta Karel IV. Že njegov oče je pridobil Gorenje Lužice z Budišinom in mesto Heb z okolico ter dosegel, da so šleski vojvode, ki so do tedaj priznavali poljsko nadoblast, sprejemali svoja posestva kot fevde češke krone. Karel, ki je postal tudi nemški cesar, si je pridobil nadaljnje pravice do Šlezije, dalje del Gorenjega Palatinata in Dolenje Lužice ter začasno tudi Braniborsko. Karel, ki je govoril in pisal češko, francosko, italijansko, nemško in latinsko, se je trudil tudi za ljudsko blagostanje. Bodril je kmete, da bi izboljšali poljedelstvo, ukazal je nasajati vinograde ter hmelj, pospeševal je rudarstvo in obrt ter pozval v češka mesta tkalce in steklarje iz Flandrije. Tako je udaril temelje najimenojnejšim panogam češke industrije: pivovarništvu, suknarstvu in steklarstvu. Da bi povzdignil trgovino in obrt, je Karel povsod izboljševal ceste in gradil mostove, razen tega pa je 1348. leta ustanovil v Pragi prvo vseučilišče v srednji Evropi, ki je postalo ognjišče znanosti ne samo za češke dežele, marveč tudi za nemške, avstrijske, ogrske, skandinavske in druge pokrajine. Za Karla je šlo praško vseučilišče okrog 10.000 slušateljev. Karel je okrasil svojo prestolnico v Pragi z lepo gotško cerkvijo sv. Vida ter zgradil zidan most čez Vltavo, razen tega je dal sezidati grad Karlov Tyn, kjer so bile shranjene državne listine in dragocenosti, poleg tega pa je ustanovil tudi benediktinski samostan, kjer so hrvatski glagoljaši služili službo božjo v slovanskem jeziku.

Po smrti Karla se je za njegovih naslednikov pričelo na Češkem gibanje, ki ga je povzročila smrt Jana Husa. Bil je to verski reformator in profesor na praškem vseučilišču, pa so ga kot krivoverca sežgali na grmadi. Taka smrt je razburila njegove pristaše in izbruhnile so husitske vojne proti Nemcem. Vodstvo husitov je prevzel Jan Žižka iz Trocnova, potomec nižje plemiške rodovine. Bil je mož izrednih vojnih spretnosti ter je znal čudovito organizirati ljudske množice, jih držati v najstrožjem redu ter navdahniti z verskim in narodnim fanatizmom. Žižkova vojska je bila sestavljena po večini iz rokodelcev in kmetov, oboroženih s sulicami, kiji, samostreli, zlasti pa s cepci, ki so bili z železom okovani, mojstrsko je znala izkoristiti teren ter se zavaruovati pred napadi konjenice z vozovi, ki so bili pokriti z branilnimi strehami in oboroženi s topovi. Žižka je postavil v bitki vozove v več vrst ter jih zvezal z verigami, toda tako, da so jih lahko vsak trenutek razvezali in posamič peljali med sovražnika. Za vrstami vozov so bili husiti varni pred vsakim sovražnim napadom. Več križarskih vojsk je nemški cesar Sigmund poslal proti husitom, toda skoro vedno so bile premagane.

■ SVOBODNE SLOVANSKE DRŽAVE
 ▨ SLOVANI V DRUGIH DRŽAVAH
 (ZEMLJEVID V MERIDIONALNI PROJECIJI)
 OSMAR DELNIK

Najimenojše zmage so husiti izvojevali pri Nemškem brodu (1422) in pri Domažlicah ter na svojih bojnih pohodih strašno opustošili in opletili Avstrijo, Bavarsko, Saško, Šlezijo in Braniborsko ter pridrli do Baltiškega morja. Ker so se husiti v svojem fanatizmu vsega drznili ter se niso ustrašili nobenega napora, je splošno prevladalo prepričanje, da jih ni mogoče poraziti z orožjem. Nemčiji ni ostala druga rešitev kakor le še pogajanja s husiti. Zmerni elementi med husiti so pristali na pogajanja, ki so se ugodno zaključila, dočim so radikalni elementi nadaljevali borbo, a so končno bili vendarle premagani.

Husitske vojne so sicer oslabile moč češke države, toda Čehi so ubranili svojo narodnost pred germaniziranjem s tem, da so iztrgali Nemcem najprej upravo v praški, potem pa tudi v mnogih drugih mestnih občinah in na vsučilišču. Tako so Čehi dobili poleg narodnega plemstva tudi narodno meščanstvo. Ta preobrat so torej v XV. stoletju zmagovito dokončali husitski boji, ki so se v znamenju vere zmagovito bojevali tudi za češko narodnost in proti Nemcem. Nemci v mestih so bili oslavljeni ali popolnoma izgnani, češki jezik pa je povsod zavladal. To stanje pa se je izpremenilo, ko se je zaradi turške nevarnosti 1526. l. Češka v personalni uniji združila z Avstrijo in Ogrsko, kajti to združitev so izkoristili Habsburžani in strli reformacijo na Češkem, ko je po bitki na Beli gori 1620. leta Češka izgubila notranjo samostojnost in postala navadna habsburška dežela. S tem sta zmagala na Češkem protireformacija in popolni absolutizem.

Kakor Čehi tako so tudi Poljaki bojevali težke boje z Nemci, ko je v začetku XII. stoletja Boleslav III. Krivousti povzdignil poljsko oblast in moč med Odro in Vislo ter razširil meje svoje države na severu. Zavzel je Pomorjansko in prisilil pomorjanske kneze, da so priznali njegovo nadoblast in sprejeli krščanstvo. Pozneje so se boji z Nemci nadaljevali in dosegli višek, ko je nemški viteški red proti koncu XIII. stoletja po več kot petdesetletnih bojih podjarmil baltiške Pruse ter s tem zaprl Poljski pot k morju. Sedaj je postal cilj poljske politike ta, da zrušijo Poljaki nemški viteški red in si priborijo izliv Visle. Ta politična stremiljenja so postala izredno močna po združitvi Poljske z Litvo v obliki personalne unije in l. 1410. je izbruhnila vojna med Poljsko in nemškim viteškim redom. V poljski vojski so služili tudi češki husiti kot najemniki, med njimi tudi Jan Žižka. Med Tannenbergom in Grünwaldom se je vnela julija 1410. l. grozna bitka, ki je končala s popolnim porazom nemškega viteškega reda, čigar moč je odslej pojemala. Vkljub temu se je pozneje vnela nova vojna med viteškim redom in Poljaki, ki se je zaključila z mirom v Torunju 1466. leta. Poljska je dobila zapadno Prusko, Vzhodna Pruska, ločena od Nemčije, je ostala nemškemu viteškemu redu, toda kot fevd poljske krone.

Enotnost in notranja moč poljske države sta omogočili uspehe na zunanji, toda ko je Poljska po l. 1572. postala volilna monarhija, se je pričela doba hudih notranjih razprtij in bojev, ki so vedno bolj slabili poljsko državo. Še enkrat je zasijal žarek velike poljske slave, ko je Jan Sobieski hitel Dunaju na pomoč, ko so ga oblegali Turki. Sobieski je pomagal rešiti Dunaj in je nato nadaljeval boje s Turki na Ogrskem, pozneje pa v Podolju in v zapadni Ukrajini.

Po smrti Jana Sobieskega je začela Poljska s saškimi kralji zopet zapadati, dokler ni končno propadla v treh delitvah. Po prvi delitvi, ki je zadela Poljsko l. 1772., so Poljaki izdelali novo ustavo 3. maja 1791. l. in kazalo je, da se bo Poljska zopet okrepila. Tedaj pa so nastopili sosede in sledila je 1793. l. druga delitev Poljske. Uprl pa se je Tadej Kościusko, ki se je bil vrnil iz Severne Amerike, kjer se je boril za svobodo ameriških kolonij proti Angležem. Toda upor se je ponesrečil in sledila je tretja delitev, ki je leta 1795. izbrisala poljsko državo. Nje ozemlje so si razdelile: Pruska, Avstrija in Rusija. Tako pomeni bitka pri Maciejowicach, v kateri je bil Kościusko poražen, za Poljsko prav tako politično katastrofo kakor za Čeha bitka na Beli gori ali za Srbe bitka na Kosovom polju, ki je v zvezi s političnim razvojem Jugoslovancev na Balkanu.

Pri Jugoslovanih so posamezni velikaši že v zgodnjem srednjem veku ustanovili male kneževine. Taka je bila tudi karantanska kneževina Slovencev na Koroškem, ki pa je zaradi rahle medsebojne zveze in brez vsake zunanje opore v tedanjih borbah s sosedi padla pod nemško gospodstvo. Slovenci so v začetku še ohranili svoje domače kneze, toda te razmere so se izpremenile po uporu Ljudevita Posavskega, ki je napravil prvi poskus, združiti Jugoslovane v eno celoto. Poskus se je pa ponesrečil in kazen je doletela tudi Slovence, ki so izgubili lastne kneze, katere so zamenjali nemški grofje v začetku devetega stoletja. Slovensko ozemlje se je pozneje razbilo na več posameznih krajevnih enot, bilo je popolnoma razkosano. Doba dveh stoletij, od srede 10. do srede 12. stoletja, ima v zgodovini Slovencev posebno oboležje. V naseljeniškem oziru jo označuje nemški val, obenem pa se z nemškim političnim gospodstvom uvaja na slovenskih tleh nov politični, pravni, gospodarski in socialni red, ki je v ogromni meri vplival na Slovence, njihovo bistvo in življenje. V narodnem oziru pomenja doba od 10. do 12. stoletja za Slovence dobo najhujše kolonizatorične gospodarske in socialne germanizacije in največjih teritorialno-nacionalnih izgub. V 12. in 13. stoletju se je začela borba med dinasti za politično prevlado nad slovensko zemljo, dokler ni nastopil Přemislavec Otokar II., ki je začel in nadaljeval zedinjevanje dežel med Donavo in Jadranskim morjem. Od vseh poskusov dinastičnih tvorb je ta najradikalnejši. Za Slovence je še posebno po-

membem, ker je vse kazalo, da se bodo rešili iz že pol tisočletja trajajočega nemškega gospodstva in prešli v okvir slovanske državne tvorbe, ki naj bi segala pod vodstvom češkega kralja od Krkonošev do Jadranskega morja. To bi moglo na nadaljnji narodni razvoj Slovencev nad vse odločilno vplivati. Toda ta preokret so preprečili Habsburžani in Slovenci so ostali pod nemško oblastjo. Slovenski je bil takrat samo kmetijski stan. Toda zemlja, na kateri je delal slovanski kmet in do katere je imel kot prvi naseljenec pravico, ni bila njegova, bila je grofovsko, cerkvena, nemška in romanska. Slovenski kmet je bil tlačan in je to ostal, dokler se ni dokopal do spoznanja lastne vrednosti in do zavesti, da doseže svoj obstanek in lepšo bodočnost le v združitvi s krvnimi brati slovanskega juga. Na tem ozemlju so tudi Hrvatje, Srbi in Bolgari osnovali svoje državne zajednice.

Hrvatje so v dobi narodne dinastije dosegli velik razmah in sijajen razvoj v borbah z Madžari in Benečani, zveza z Bizantinci pa je navdušila Tomislava, da se je leta 925. oklical za kralja Hrvatov. Tako je Tomislav postal prvi hrvatski kralj, ki je utrdil moč svoje države na zunaj in znotraj. Kakor poročila bizantinski pisatelj Konstantin Porfirogenet, je bila takrat hrvatska vojska izredno močna na suhem in na morju. Toda v dobi zadnjih Tomislavovih naslednikov so vzplamteli težki notranji boji, ki so omogočili, da so se 1102. l. Madžari trajno polastili Hrvatske, s čimer je bilo konec njene samostojnosti.

Baš v času, ko se je Hrvatska združila z Ogrsko, se je pa pri Srbih pričela pripravljati nova doba. V srbski državi so zavladali Nemanjići, ki so v 12. in 13. stoletju povzdignili Srbijo v prvo silo na Balkanskem polotoku. V bojih proti Bizantincem so Nemanjići zavojevali važno cesto Niš—Kosovo—Skadar, nato so zasedli moravsko-wardarsko dolino, osvojili so Skoplje in pomaknili meje svoje države globoko na jug, skoro do Strumice in Prilepa, na severu so pa od Madžarov dobili Mačvo. Največji del osrednje vezi Balkanskega polotoka je bil že na koncu 13. stoletja srbski. Ko je neposredno nato zavladal Dušan Silni, je imel že pod svojo oblastjo velik del jugoslovanskega ozemlja in preostalo mu je samo, da delo svojih prednikov dovrši. Primaknil se je Solunu, zavzel kraje Ber in Voden na potu Solun—Ohrid, zavojeval je Ser na potu Solun—Carigrad in zasedel Albanijo do Valone ter Epir do Arte, nato pa še Tesalijo. Sredi teh zmag je Dušan 1346. l. povzdignil nadškofa srbske cerkve v patriarha in se mu dal še istega leta kronati za carja Srbov in Grkov. Tako je srbska država postala carstvo in gospodstvo na Balkanu so si priborili Srbi.

Dušanov ugled je bil velik, ne le po Balkanskem polotoku, marveč tudi po oddaljenih državah. Njegov veliki sodobnik, češki kralj in nemški cesar Karel IV. iz rodu Luksemburžanov, ki

pa se je čutil zavednega Čeha, mu je pisal l. 1355. iz Italije, kjer se je mudil, ko se je dal kronati za rimsko-nemškega cesarja. V pismu pozdravlja Karel IV. srbskega vladarja Dušana kot drugega brata, s katerim ga ne veže samo vladarski poklic, marveč tudi plemenska skupnost in slovanski jezik. Tako to pismo že priča o bratskem čustvu slovanske zavesti.

Dušan Silni, ki je veljal v tedanji dobi za najmočnejšega vladarja na slovanskem jugu, je ostal ves čas svojega vladanja v dobrem razmerju z Bolgari. Njihova država s prestolnico v Preslavi je že proti koncu 9. stoletja bila krepka in je postala mogočna sila, ko je zavladal Simeon, ki je osvojil velik del bizantinske države na Balkanu in večkrat silovito napadal Carigrad ter se oklical l. 917. za carja Bolgarov in Grkov. Po Simeonovi smrti se je država razkrojila in končno so jo Bizantinci izpremenili v navadno provinco. Zaradi nasilnosti bizantinskih uradnikov so se Bolgari večkrat dvignili zoper tlačitelje, toda vsi upori so bili zaman. Šele l. 1186. so se Bolgari z novim uporom otresli bizantinskega jarma in obnovili svojo državo, katere središče je postalo Trnovo. Nova bolgarska država se je v neprestanih bojih širila naglo na vse strani, in dosegla velik obseg v dobi Asenovičev, ki pa so izumrli 1257. leta. Tedaj so nastale dolgotrajne in ljute borbe za prestol, v katere so posegli Bizantinci, Mongoli in Srbi. Te borbe so prenehale, ko so Bolgari l. 1331. izvolili za carja Ivana Aleksandra, s katerim je stopil Dušan kmalu v začetku svoje vlade v ozke rodbinske zveze na ta način, da je vzel njegovo sestro Jeleno za ženo. Tako je Dušan utrdil svoj vpliv v Bolgariji in car Ivan Aleksander je ostal njegov veren zaveznik v bojih proti Bizantincem in Ogom. Pozneje je zaradi notranjih delitev pričela bolgarska država zopet propadati in se ni več dvignila. Nastopili so Turki, ki so l. 1393. zasedli Trnovo in napravili konec bolgarski državni samostojnosti. Že pred tem pa je doletela Srbe težka katastrofa na Kosovem.

Po Dušanovi smrti se je srbska država razlezla na več posameznih velikaških ozemelj, ki niso trpela krepke osrednje oblasti. Oživel je partikularistično stremljenje in državna enotnost se je razkrojila baš v času, ko je bila najbolj potrebna. Kajti na pohodu je bila sveža turška sila, kateri ni bila kos srbska razcepljenost. Turki so tvorili udarno in v strogi disciplini združeno vojaško organizacijo. Spoznali so, da je Kosovo križišče cest od zapada v Carigrad in iz Stare Srbije na sever v Srbijo in proti jugozapadu v Črno goro in Albanijo. Tako je na Vidov dan pred 550 leti prišlo do bitke na Kosovem polju, ki je zapečatila usodo srbstva in je napočila doba skoro 500 letnega suženjstva. Te usode tudi ni mogel preprečiti bosanski ban Tvrtko, ki se je dal že l. 1377. kronati za kralja Bosne in Srbije ter je poslal knezu Lazarju močno bosansko vojsko na pomoč zoper Turke na Kosovem in se dal pozneje

1.1390. oklicati tudi za kralja Hrvatske in Dalma-
cije; kajti po smrti Tvrtka so politična nezrelost
in notranje razprtije omogočile vmešavanje Ma-
džarov, Benečanov in Turkov, ki so se končno
polastili Bosne in jo izpremenili v turško provin-
cijo. Enaka usoda je doletela tudi druge jugoslo-
vanske pokrajine na Balkanu in proti koncu pet-
najstega stoletja so bili vsi Jugoslovani pod tujo
oblastjo. Njihovi gospodarji so bili: Turki, Be-
nečani, Nemci in Madžari. Skoro ob istem času
pa se je Rusija osvobodila Mongolov.

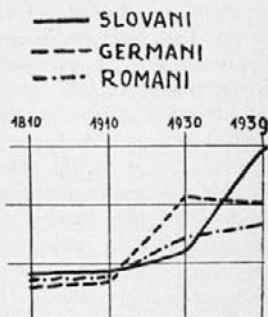
Po propadu kijevske kneževine je prevzela vod-
stvo moskovsko-suzdalska kneževina ob gorenji
Volgi in Oki, nato pa se je rusko državno sredi-
šče preselilo v Moskvo, ki je nastala sredi 12. sto-
letja ob križišču cest, ki vodijo iz severne v južno
Rusijo in od zapada na vzhod. Ta lega je poleg
drugih činiteljev omogočila, da so moskovski
knezi z raznimi osvojitvami razširili svojo kne-
ževino in prisilili druge kneze, da so priznali nji-
hovo vrhovno oblast. Tako je nastala moskovska
veleknježevina, ki je okrog l. 1480. osvobodila Ru-
sijo izpod mongolskega jarma in jo preobrazila
v narodno državo. Pravi utemeljitelj ruske vele-
sile pa je bil Ivan IV. Grozni, ki se je pri kro-
nanju proglasil za carja in razširil državo na
vzhod in jugovzhod, ko je Tatarom vzel Kazan
in Astrahan. Sedaj je Volga postala glavna ruska
prometna žila, od katere se je širil ruski vpliv v
Prednjo in Osrednjo Azijo ter čez Ural v Sibi-
rijo. Že za Ivana IV. so ruski kozaki prekoračili
Ural, premagali kana sibirskih Tatarov in zavzeli
njihovo prestolnico Sibir. V nadaljnjih bojih so
ruski kozaki osvojili Sibirijo naprej do Irliša. S
tem se je začela ruska kolonizacija Sibirije, kjer
je našel ruski kmet pozneje dovolj neizrabljene
in rodovitne zemlje, ki jo je z mirnim delom
osvojil. Rusi so zgradili mesto Tobolsk in za Iva-
novih naslednikov so nastala mesta Tomsk, Ner-
činsk in Nikolajevsk. Od tod so Rusi središče
vzhodne Sibirije prenesli v drugi polovici 19. sto-
letja v Vladivostok in prodrli do Tihega oceana,
razen tega pa so pokorili Kavkaz, zaokrožili ozem-
lje vzhodno od Kaspijskega jezera in zasedli za-
hodni Turkestan. S tem so meje ruske države na
jugu Sibirije skoro dosegle visoko planoto Pamir
v Osrednji Aziji, prav tako pa so se že pred tem
razširile tudi v Evropi, ko so se Rusi zapletli v
boje s Švedmi in Turki, da rešijo vprašanje izhoda
na Baltiško in Črno morje. Ti boji so bili za Ruse
zmagoviti; kajti Švedska je prenehala biti vele-
vlast ob Baltiku in je morala odstopiti Rusiji
baltiške pokrajine: Estonsko, Livonsko, Ingrijo in
Karelijo že za Petra Vel., pozneje v Napoleonovi
dobi pa še Finsko, medtem ko so Turki prepusti-
li Rusom Azov in še nekatere druge kraje ob
Črnem morju ter se odpovedali vrhovnemu gos-
podstvu nad Tatari na Krimu, ki so ga Rusi
anektirali. Tako se je prvotno jedro ruske države
v Evropi razmaknilo na vse strani. Na severu je
Rusija dosegla Belo morje, Finski zaliv in Balti-

ško morje, na zapadu se je z ozemljem, ki so ga
prinesle delitve Poljske, kot klin zarila v srednjo
Evropo, proti jugozapadu pa se je razširila do
Pruta in si pridobila polovico Črnega morja. S
temi pridobitvami je postala Rusija vodilna sila
v Evropi, ki je zadala težak poraz tudi Napo-
leonu in vzbudila v evropskih narodih, ki so bili
pod njegovim gospodstvom upanje, da se je mo-
goče osvoboditi. Šele slovanska hrabrost in po-
žrtvovalnost sta vzdržali Nemce, da so zgrabili
za orožje in se v osvobodilnih bojih rešili Napo-
leonovega jarma. Razen tega je Rusija, kateri so
Turki morali priznati pravico, da zaščiti kristjane
v Turčiji, podpirala Srbe in Bolgare v bojih proti
Turkom za obnovo državne samostojnosti. Te
boje pa je podžigalo tudi narodno gibanje, ki ga
je k Slovanom zanesla doba romantike.

Pri Slovanih je nastal velik narodni preporod
pod vplivom načel francoske revolucije in nove
romantične smeri, ki se je pričela uveljavljati v
književnosti, jezikoslovju in zgodovini. Pri tem
so slovanski izobraženci spoznali, da je preteklost
ostalih narodov drugačna kot pa preteklost
njihovih narodov in naenkrat so se zavedli svoje
slovanske narodnosti ter začeli oznanjati slovan-
ski narodni preporod. Kajti vsi Slovani, razen
Rusov, so bili podložni tujim narodom in drža-
vam, bili so politično in kulturno, gospodarsko in
socialno zapostavljeni in zasužnjeni. Zato so prvi
slovanski preporoditelji iskali rešitve proti temu
žalostnemu stanju v ideji združenja vseh Slova-
nov, v slovanski medsebojni pomoči in v slovan-
ski vzajemnosti. To vseslovansko vzajemnost so
si nekateri predstavljali tudi politično, ko so mi-
slili na politično združenje Slovanov pod okriljem
Rusije, drugi pa le kot literarno in kulturno zdu-
ženje Slovanov na osnovi skupnega slovanskega
književnega jezika. Toda ta stremeljenja so zadel
na težke ovire, ki jih Slovani niso znali premagati,
čepav so v revolucijski dobi 1848. leta sklicali
slovanski shod v Prago, ki naj bi določil politiko
slovanskih narodov v Avstriji, zlasti napram tež-
njam Nemcev in Madžarov. Na shod so prišli
poleg zastopnikov Poljakov, Rusinov in Slovacev
tudi zastopniki Srbov, Hrvatov in Slovencev.
Vodstvo na shodu so imeli Čehi, med katerimi
je prevladoval zgodovinar Palacký, ki je bil zo-
per politični panslavizem, ker se je bal premoči
reakcionarne Rusije in je zastopal nazor, da je
treba ohraniti Avstrijo in v nji priboriti premoč
Slovanov. Toda na shodu so se pojavili tudi radi-
kalni elementi, med katerimi se je odlikoval Rus
Bakunin, ki je zahteval, da je treba Avstrijo zru-
šiti, če hočejo Slovani doseči svobodo in ustano-
viti demokratično slovansko federacijo. Na shodu
in v Pragi je junija 1848. leta prišlo do ne-
mirov, po ulicah so se pričeli boji in gradile
so se barikade. Tedaj pa je praški vojaški po-
veljnik dal bombardirati Prago in v splošni
zmešnjavi se je slovanski kongres razšel, v Av-
striji pa je nato po zatrti revoluciji povsod za-

RUSIJA 247,000.000 km²
 PREBIV. 180,000.000

vladal popolni absolutizem, ki ga je pozneje v ustavnih borbah zamenjal dualizem, ko se je Avstrija združila z Ogrsko. Nastala je avstro-ogrska monarhija, v kateri so si Nemci in Mažari razdelili vso oblast nad drugimi narodi. Med temi so bili najbolj prizadeti Slovani, ki so vodili težke borbe in iskali pomoči v slovanski vzajemnosti.

Pri slovanskih narodih je pod vplivom narodnega preporoda in na podlagi raziskovanja lastne preteklosti in narodne tvornosti v območju zgodovine, jezika, književnosti in prava vzniknil slovanski nacionalizem, ki se je obrnil v več smeri. Prva smer v obliki kulturnega nacionalizma se je razvila pri majhnih slovanskih narodih, katerim je pretila nevarnost, da se bodo popolnoma razkrojili v tujem elementu. Pri Poljaki in Rusih pa se je slovanski nacionalizem razvil v mesianizem; kajti po zadnji delitvi Poljske na koncu osemnajstega stoletja se je pojavil mistični nauk, da ta zemlja ne trpi samo za svoje, marveč tudi za tuje grehe in na ta način kakor Mesija odjemlje grehe sveta. To je bil trpni mesianizem, dočim so ruski slavjanofili oznanjali dejavni mesianizem, po katerem je Rusija poklicana, da reši človeštvo, ker se bo zapadna kultura razkrojila in bo propadla. Pri tem je Ruse podžigala zavest,

da je ruski narod v teku stoletij porazil svoje nemške, švedske, tatarske in turške nasprotnike ter ustvaril državo, ki obsega danes skoro pol Evrope in velik del Azije.

Ozemlje od Turčije do Afganistana je predstavljalo pred svetovno vojno zelo zanimivo in jako važno politično področje. Tu so se križali interesi dveh velikih držav. Na severu je bila velika Rusija, katere stoletno stremljenje je bilo obrnjeno k oceanom in je zato težilo k dostopu do velikega širokega morja. Na tem morju pa je gospodovala Velika Britanija, ki je imela velik strah pred ekspanzivnimi težnjami in možnostmi stare carske Rusije. Tako je vsa Prednja Azija od carigrajskih ožin pa do severozapadnih meja Indije postala torišče rusko-britanskega antagonizma, ki je dolgo odločal v evropski in svetovni politiki. Toda končno se je sklenil sporazum med obema nasprotnikoma in Rusija se je z Anglijo in Francijo združila v antanto, ki je v predvojni Evropi tvorila utež proti trozvezi med Nemčijo, Italijo in Avstro-Ogrsko. Oba tabora sta merila svoje moči v raznih mednarodnih vprašanjih predvojnega doba, zlasti pa v času aneksijskih in balkanskih kriz.

Na Balkanu se je s Kosovega polja odprla pot turškemu valu na sever in zapad v hrvatske in

slovenske pokrajine. Ko so drugi narodi mogli posvečati vse svoje sile gospodarskemu in kulturnemu razvoju, so postale jugoslovanske pokrajine za dolga desetletja krvava bojišča. Več ko pol tisočletja se je na našem ozemlju bojeval strahoten boj za svobodo. Evropa je za našimi ledji lahko razvijala svojo omiko, medtem ko je naš narod nosil najhujše žrtve te borbe. Jugoslovani so dobili časten pridevek »antemurale christianitatis« t. j. predzidje krščanstva in v borbah z orjaško osmansko silo so končno zrušili večstoletno turško nadvlado; kajti berlinski kongres 1878. l. je že priznal politično neodvisnost Črne gore, severne Srbije in Bolgarije med Donavo in Balkanom, ki pa se je pozneje z uporom združila z južno Bolgarijo v eno državo. Prav tako je težila tudi Srbija, da osvobodi svoje soplemenjake, ki so še ostali pod turško oblastjo. To delo je dovršil vnuk Karadorda kralj Peter I., ko je 1912. l. v balkanski vojni po zmagi nad Turki pri Kumanovu osvobodil južno srbstvo in združil s svojo državo tiste pokrajine, ki so nekdanj tvorile sestavni del Dušanovega carstva.

Kumanovo je vzbudilo pri vseh avstro-ogrskih Slovanih samozavest in nado v lepšo bodočnost, obenem pa pomeni kumanovska zmaga sijajen in srečen začetek naše poznejše večletne herojske in nacionalne borbe za narodno osvobojenje in zedinjenje. Kajti v novorazširjeni Srbiji je dobila Avstro-Ogrska zaveznika rusko-francosko-angleške antante ob svoji najobčutljivejši meji na Balkanu. Napetost med obema državama je vedno bolj naraščala in končno je Avstro-Ogrska izkoristila sarajevski atentat 1914. l. in napovedala Srbiji vojno, ki pa je postala ne samo evropska, marveč svetovna.

V svetovni vojni je pod vrhovnim poveljstvom takratnega regenta Aleksandra srbska vojska z jugoslovanskimi vojnimi dobrovoljci izvojevala pred četrto stoletja med zavezniškimi armadami prvo veliko zmago na Cer planini, nato pri Suvoru v kolubarski bitki in ko po težkih borbah ni mogla odoleti silni sovražni premoči, se je z ogromnimi žrtvami umaknila v Solun 1916. leta. V tem času je že nastopila prva dobrovoljska divizija v Dobruđzi, kjer so se skupno z Jugoslovani borili tudi Čehi, Slovaki in Rusi ter na bojnih poljanah izpričali slovansko solidarnost proti nemškemu in madžarsko-mongolskemu imperIALIZMU, ki se je pričel rušiti, ko je 1918. leta preboj solunske fronte presekal zvezo Berlin—Carihrad in s tem pospešil konec krvave vojne.

Kakor Jugoslovani, tako so se tudi Čehi in Poljaki v svetovni vojni borili s svojimi legijami za dosego državne samostojnosti, toda največje breme je nad tri leta nosil ruski narod. Rusija je postavila na fronto 300.000 oficirjev in 16 milijonov vojakov, izgube ruske armade pa so znašale 5.500.000 ljudi. To število presega izgube vseh ostalih zavezniških držav. Ruska fronta, ki je tekla v Evropi od Baltiškega morja do mej

Romunije, pozneje pa celo do Črnega morja, je bila — če ne računamo kavkaške fronte — dolga 1800 km. Na tej fronti se je odigralo nešteto krvavih, zelo hudih bojov, ki so imeli mogočen, celo odločilen vpliv na izid svetovne vojne. Tako je Rusija za zmago na Marni 1914. l. žrtvovala eno celo armado, ki je bila vržena v Vzhodno Prusijo, čeprav na bojni pohod še ni bila pripravljena. Pozneje l. 1915. je morala Rusija prezreti lastne interese ter z vsemi močmi podpirati svoje zaveznike. Tedanji ogromni uspehi, ki jih je dosegla Rusija v Galiciji in Karpatih, ko so ruske bojne edinice dosegle ogrske ravnine, so prisilili Nemčijo k popolni izpremembi prvotnega načrta. Da bi rešila Avstrijo, je Nemčija odpovedala že pripravljeno ofenzivo na francoski fronti ter vrgla veliko število svojih divizij proti Rusom. Zaradi tega je borba na zapadni fronti dobila zavlačevalni pozicijski značaj za celih 15 mesecev, kar je dalo Francozom in ostalim zaveznikom toliko dragocenega časa, da so se temeljito pripravili za nadaljevanje borbe. Razen tega je Rusija v začetku 1916. l. pomagala organizirati bojne edinice jugoslovanskih dobrovoljcev v Odesi, za katere je prevzela vso oskrbo. Marca istega leta je z aktivnim nastopom zopet olajšala položaj Francozov pred Verdunom, maja pa je morala napraviti obsežno ofenzivo v Galiciji, da reši italijansko armado, ki je tedaj preživljala težke čase. Ta akcija je bila tako močna, da je Nemčija ustavila ofenzivo proti Lombardiji in vrgla veliko število divizij zopet na rusko fronto. Tako so Rusi neprestano reševali zaveznike, obenem pa so pripravljali veliko ofenzivo proti sovražniku za leto 1917. in zbrali v ta namen ogromno moč, katere sovražnik najbrže ne bi mogel zadržati. Tedaj pa je izbruhnila revolucija, ki je izločila Rusijo iz svetovne vojne, kar je pomenilo veliko škodo za Slovane; kajti Rusija je začasno prenehala biti aktivni činitelj evropske, politike, postala pa je po svojih nacionalnih, političnih in socialnih idejah ena najvažnejših gibalnih sil sodobne Evrope.

V svetovni vojni so končno Slovani, ki so se borili proti svojim tlačiteljem, izvojevali lastne države. Nastala je Jugoslavija, Češkoslovaška in obnovila se je Poljska. Toda že po 20letnem obstanku sta izgubili svojo državno samostojnost Češkoslovaška in Poljska. Zgodovina je zopet potrdila, da je usoda obeh držav v tesni medsebojni zvezi: kajti, če propade svoboda Češke, potem tudi Poljska sama ne more ostati svobodna. To velja tudi obratno in vzporednost tega političnega razvoja lahko zasledujemo v zgodovini obeh držav. Poglejmo samo v 15. stoletje in spoznali bomo, kako sta narodni polet husitizma in zmag močne Poljske nad Nemci pri Tannenbergu za dalj časa ustavila prodiranje Nemcev proti vzhodu. Ko pa je bitka na Beli gori 1620. l. uničila češko samostojnost, so že v naslednjem stoletju delitve izbrisale poljsko državo. Tako je tudi v se-

danjem času češkoslovaški tragediji sledila poljska tragedija. Ta razvoj bi mogoče preprečila krepka zveza obeh držav v odporu proti Nemcem, če bi se pravočasno obnovila srednjeveška koncepcija Boleslava Hrabrega ali Břetislava Ahila. Toda te koncepcije niso znali oživetiti niti Čehi niti Poljaki in tako jih je zadela neizbežna katastrofa, ker je bila tako Češka kakor tudi Poljska v nاپoto nemškemu imperializmu. Kajti iz Berlina na vzhod vodi pot preko Prage v Beograd, Carigrad in Bagdad, ali pa preko Varšave v Odeso in od tod v Bagdad. Toda to drugo pot so presekali Rusi, ki so s svojo armado vkorakali v vzhodno Poljsko ter zasedli Belorusijo in poljsko Ukraјino, nato so pa prodrli še do Karpatov, od koder gledajo v Podonavje in na Balkan. S tem je Rusija aktivno posegla v evropsko politiko, kar je v skladu z njenim zemljepisnim položajem.

V zemljepisnem pogledu se razprostira Rusija, ki šteje okrog 170 milijonov ljudi, na ogromnem prostoru in obsega skoro polovico Evrope in Azije. To je življenjski prostor ruskega naroda, ki zavzema od 10 milijonov kvadratnih kilometrov evropske površine okrog 4 milijone 700.000 km², od azijskih 40 milijonov kvadratnih kilometrov pa s pridobitvami v zadnjih letih okrog 20 milijonov kvadratnih kilometrov. Tako meri ves ruski imperij okrog 24.700.000 km². Na tem ogromnem prostoru je gospodar ruski narod, ki šteje 140 milijonov samih Rusov in je najpomembnejši predstavnik slovanskega rodu ter poseduje največje strnjeno ozemlje na naši zemlji. To ozemlje vzbuja zavest trajnosti in velikih razvojnih možnosti; kajti ruski človek je tesno povezan s narodo in zemljo, ki jo je zavzel. Rus se žilavo zakorenini na osvojeni zemlji, da mu postane ne druga domovina, marveč del velike države; kajti širina ruske zemlje porastu naroda in države ni nudila nikake odpornosti in je tako omogočila njuno širjenje do ogromnosti. Pri tem je ruska biološka sila lahko napolnila prazne predele z ruskim življenjem, obenem pa je nosila s seboj rusko duhovno in materialno kulturo. Tako je vsaka novo osvojena zemlja dobila po nekaj desetletjih ruski značaj in rusko obeležje. Rus je rojen kolonizator in zato je lahko zavzel ogromna prostranstva in zagospodoval nad njimi. Ta prostranstva, ki predstavljajo ruski imperij, tvorijo tudi v zemljepisnem pogledu celoto. Os države je Uralski hrbet in na zapadu tega gorovja leže gosto naseljene pokrajine ruskega življa, na vzhodu pa je ruskim množicam odprt nepregleden prostor raznih življenjskih možnosti. Dela na obeh straneh osi se izpopolnjujeta in družita v harmonično celoto. Britanski imperij, ki meri nad 40.000 km² in ima okrog 470 milijonov prebivalcev, je sicer največji kolonialni imperij tako po številu prebivalstva kakor po obsegu ozemlja, toda kolonialna posest tega imperija, sestavljena iz najrazličnejših ras, kultur in ver, je

raztresena po vseh kontinentih in predstavlja politično tvorbo, ki se lahko v kakem trenutku razsuje v številne sestavne dele, dočim v Rusiji na obeh straneh Urala živi isti narod, z isto miselnostjo, z enakimi šegami in navadami. Ob mejah in ponekod tudi v notranjosti živijo v Rusiji tuji narodi, ki pa so v znatni manjšini napram vladajočemu narodu.

Napram obširnosti rusko-slovanskega življenjskega prostora je ozemlje ostalih Slovanov razmeroma majhno. Jugoslavija in Bolgarija, ki sta kot samostojni slovanski državi združeni s paktom o večnem prijateljstvu, imata skupno površino, ki meri 350.688 km². Na tej površini živi 22 milijonov Jugoslovanov, in sicer ima:

Jugoslavija: 247.542 km² in 15.630.000 preb.
Bolgarija: 103.046 „ „ 6.415.000 „

Skupaj: 350.688 km² in 22.045.000 preb.

Po površini prekašata Jugoslavija in Bolgarija skupaj Veliko Britanijo, ki meri skupno z Irsko okrog 340.000 km², pa tudi Italijo, ki ima 310.000 kvadratnih kilometrov. Nemčija pa ima danes s priključenim ozemljem Avstrije in Sudetov in skupaj s Češko-Moravsko nad 630.000 kvadratnih kilometrov in je torej po površini tudi le za 80 % večja nego Jugoslavija in Bolgarija skupaj. Jugoslavija in Bolgarija nudita vsekakor še dovolj življenjskega prostora za naglo rastoče število prebivalcev in lahko postaneta, tesno združeni, vodilna sila v jugovzhodni Evropi. Zato so posveti med bolgarskimi in jugoslovanskimi državniki posvečeni notranji in zunanji zgradbi medsebojne vzajemnosti, da bi obe državi mogli skupno in složno izpolniti mirovno poslanstvo na velikem prostoru od Alp do Črneга morja, na katerem prebivajo milijoni marljivih, delovnih, hrabrih in po krvi sorodnih ljudi.

Slovani pa prebivajo tudi v tujih državah: v Nemčiji, Italiji, Madžarski, Grčiji in Romuniji. Ako to upoštevamo, potem obsega vse v Evropi s Slovani naseljeno ozemlje površino, ki meri 5.500.000 km², tedaj nad polovico Evrope.

Evropa se deli v tri glavne narodnostne skupine, katere tvorijo Slovani, Germani in Romani. Razmerje med temi tremi narodnostnimi skupinami je bilo v zadnjih sto letih takšno:

Leto	Slovani	Germani	Romani
1810.	65 mil.	59 mil.	63 mil.
1910.	187 „	152 „	108 „
1930.	226 „	149 „	121 „

Iz gornjih števil je razvidno, da je predstavljala slovanska narodnostna skupina leta 1810. tretjino vsega evropskega prebivalstva. Danes predstavlja slovanska narodnostna skupina skoro polovico vsega evropskega prebivalstva. V odstotkih izraženo je bilo prebivalstvo v prejšnjem

stoletju v Evropi razdeljeno na tri tretjine med Slovane, Germane in Romane. Vsakih je bilo približno po 33 %. Sedaj je Romanov samo še 24 %, Germanov 30 %, Slovanov pa že 46 %. Ako se bomo Slovani množili s to silo še naprej, nas bo v 50 letih več kot Romanov in Germanov skupaj.

Najštevilnejši germanski narod so Nemci, vendar ima nemški narod navzlic vsem populacijskim ukrepom letno 165.000 rojstev premalo, če se hoče obdržati na isti številčni višini. V predmonakovski Nemčiji se je leta 1937. rodilo 1,340.000 otrok, v še enkrat manjši Poljski pa 918.000, dočim je Jugoslavija s svojimi 15 milijoni prebivalcev izkazala 435.000 novorojencev. Tako tvorijo tudi Jugoslovani plodno vejo slovanstva, kar dokazuje tudi število prebivalstva. Ob nastanku je štela naša država samo 11,600.000 preb., l. 1923. 12,500.000, l. 1928. 13,500.000, l. 1933. 14,500.000, l. 1938. 15,630.000 in kmalu nas bo že okoli 16 milijonov. Toda na našem ozemlju je še dovolj prostora in kruha, da rastemo naprej v krepko silo na Balkanu in Jadranu. Prav tako pa se je pomnožilo tudi prebivalstvo Rusije.

Prirodni prirastek ruskega prebivalstva znaša letno 2,35 odstotka. Rusi so torej v srečnem položaju, da svoj prirodni prirastek lahko računajo v odstotkih, dočim se zapadni narodi morajo zadovoljevati z odtisočki pri svojih računih. Poljaki, Slovaki in Jugoslovani takisto dosegajo še prirastek, ki se da izraziti v odstotkih, Angleži, Nemci, Francozi in ogromna večina drugih evropskih narodov pa se morajo zadovoljiti s promili.

Leta 1920. je imela Rusija 134 milijonov prebivalcev, naslednje leto pa se je to število znižalo celo na 133 milijonov. Vzrok temu so bile neugodne življenjske razmere, v katere je Rusija zapadla po svetovni in državljanski vojni. Leta 1923. pa je že nastopil prelom in se je stanje začeloboljševati. Štetje l. 1926. je naštel že 147 milijonov, štetje l. 1931. pa 161 milijonov duš, podatkov letošnjega štetja pa sovjetska vlada ni objavila, ker smatra, da spadajo ugotovitve ljudskega štetja med vojaške tajnosti in bi se po številu prebivalstva lahko sklepalo, koliko mož more spraviti na noge sovjetska narodna obramba v resnem trenutku. Toda vkljub temu lahko ugotovimo, koliko prebivalcev šteje današnja Rusija, ako vzamemo za temelj gori navedeni prirodni prirastek 2,35 odstotka letno. Na tej osnovi je dosegla Rusija l. 1934. 170 milijonov prebivalcev, pri letošnjem štetju pa so morali naštetih preko 180 milijonov ljudi. Ogromna rodnost ruskega naroda, ki je pred vojno znašala 42 rojstev na 1000 ljudi, se je sicer nekoliko zmanjšala, zato pa je močno nazadovala tudi številka umrljivosti. Predvsem se je neprimerno znižala umrljivost otrok in zato se je pričel dvigati od-

stotek prirodnega prirastka. Ako bo ostal ta vsaj še deset let na sedanji višini, bo Rusija čez nekaj let dosegla 200 milijonov prebivalcev.

Jasno je torej, da je biološka sila Slovanov izredno jaka in narodi z jako biološko silo prestopajo vse viharje. Slovanom še davno ne preti pogin, ker močno raste njihova populacija in imajo slovanski narodi v sebi dovolj življenjske sile, ki je najboljšje jamstvo za lepšo bodočnost. Slovani imajo dovolj življenjskega prostora, zato niso osvajači, hočejo pa ohraniti za sebe in svoje potomce to, kar imajo in pridobiti nazaj tisto, kar jim je bilo oropanega. Vsi poizkusi sovražnikov, da bi zatrli elementarno moč slovanstva, so brezplodni: kajti Slovani imajo ogromno zdravo telo in rast slovanstva je taka, da je ne morejo zatreti ne plini, ne tanki in tudi ne letala. Res je, da so Slovani v srednji Evropi v teku težkih bojev srednjega in novega veka izgubili mnogo svojih nekdanjih tal, toda na drugi strani si je slovanski živelj osvojil toliko življenjskega prostora, da zanj še dolgo ne bo stiske, ki jo občutijo mnogi neslovanski narodi.

Danes se Slovan vzpenja na Golgoto zla in na Golgoto novega vstajanja, ko bo prinesel človeštvu svobodo, bratstvo in enakopravnost. Sloveči francoski mislec Ernest Renan je zapisal: »Bodočnost bo pokazala, kaj bo dal človeštvu veliki slovanski genij z njegovo plametečo vero, z njegovo bistroumnostjo, z njegovim izredno globoko-filozofskim gledanjem na življenje in smrt, z njegovim žilavim mučeništvom in z njegovo neutешljivo težnjo po najvišjih idealih človeštva.« Znani nemški književnik in mislec Herder pa je napovedal: »Slovanstvu je usojeno, da bo izreklo zadnjo besedo v borbi za napredek človeštva!« Profesor Schubart je napisal: »Anglež hoče svet kot tovarno, Francoz kot salon, Nemec kot kasarno, Rus kot svetišče. Anglež hoče plen, Francoz slavo, Nemec moč, Rus žrtev. Anglež hoče od človeka zaslužiti, Francoz mu hoče ugajati, Nemec poveljevati, le Rus noče ničesar. On noče izrabljati svojega bližnjega kot sredstvo sebi v korist. To je središče ruskega bratovstva, ki je evangelijska bodočnosti.« Prav tako prihajajo tudi drugi nepristranski tuji opazovalci in misleci z ugotovitvijo, da bodočnost vendarle neizbežno pripada Slovanom. Zato proč s temnimi slutnjami, čeprav je sedanost slovanstva tužna in nevesela, pogumno glejmo naprej in pripravljajmo se na zmagoviti pohod slovanstva v duhu medsebojne sloge, vzajemno pomoči in slovanske samozavesti. Stari greh Slovanov je nesloga in ta mora izginiti, da se bo potem zgodilo kakor je zapel naš pesnik Prešeren v »Krstu pri Savici«: »Največ sveta otrokom sliši Slave!« In ne samo, da Slovanu sliši največ sveta, on mora in bo postal tudi gospodar tega sveta.

Spominu dr. Gregorja Žerjava

(Ob desetletnici njegove smrti)

Meseca novembra 1925. je bilo. Z dr. Žerjavom sva sedela v kavarni »Zvezdi«, kamor me je povabil na važen — kakor je poudarjal — razgovor. Takrat je vse delo v »Jugoslovensko-češkoslovaški Ligi« slonelo na mojih ramah in za politiko sem se tudi živo zanimal. Prepričan sem torej bil, da se bo razgovor nanašal na naše zveze s Čehoslovaki ali pa na kako lokalnopolitično vprašanje, saj se je dr. Žerjav zanimal za vse in hotel biti poučen o vsem, kar se je dogajalo v našem javnem življenju. Nemalo sem zato bil presenečen, ko mi je on — politik — jel govoriti o naši knjižni produkciji, o »Družbi sv. Mohorja«, ki ji je brez pridržka priznaval velike zasluge na polju narodne prosvete, o potrebi, da se dá narodu v roke dobra in cenena knjiga, ki mu bo v duševno razvedrilo in moralno oporo, obenem pa ga bo tudi vzgajala v zavednega, ponosnega in za vse žrtve pripravljenega jugoslovenskega državljana. »Vsa čast — je nadaljeval — »Družbi sv. Mohorja! Tudi »Slovenski Matici« zaslužno priznanje in zahvala! Obe sta v preteklosti izvršili veliko nalogo in dvignili naš narod na zavidno stopnjo kulture. Prva si je pridobila nevenljivih zaslug za vzgojo širokih plasti našega ljudstva, druga pa za vzgojo našega razumništva. Vem, da bo Mohorjeva družba svoje delo nadaljevala, nadejam se, da bo to storila tudi »Slovenska Matica«, ki se bo iz sedanjega mrtvila gotovo še prebudila k novemu življenju in delovanju. Toda ti dve knjižni družbi nam več ne zadostujeta. Razvojni proces je storil svoje in danes imamo Slovenci že močan srednji stan, ki ga ob ustanovitvi imenovanih družb še nismo imeli. In ti naši srednji sloji hrepene po izpopolnitvi svoje izobrazbe in zato so jim potrebne knjige, knjige, ki bodo v lah-

kem slogu in poljudno pisane, dobre in poceni. Mnogo sem razmišljal o tem in sedaj je dozorel v meni sklep, da moramo izpolniti ono vrzel in osnovati knjižno družbo, ki bo namenjena srednjim, naprednejšim kmetskim in delavskim slojem. Skico pravil sem že pripravil, v kratkem skličem sestanek, da se o njih temeljito in dokončno posvetujemo.« — Nato je segel v žep in mi vročil načrt pravil z vprašanjem, če hočem sodelovati. Z veseljem sem mu pritrnil, saj se je v naprednih krogih takrat že opetovano sprožila ta ideja, a ni bilo nikogar, ki bi si upal lotiti se truda in dela, da bi ta zamisel postala tudi kri in meso. A dr. Gregor Žerjav je bil mož, ki je vzel nase tudi ta trud in to delo.

Meseca decembra — mislim, da se ne motim — je nato sklical dr. Žerjav napovedani sestanek v prostorih Zveze kulturnih društev. Pravila smo osvojili z neznatnimi spremembami, preglavice pa nam je povzročalo vprašanje, kakšno ime bi naj dali rodečemu se detetu. Bilo je raznih predlogov in nasvetov, končno pa je pokojni dr. Ivan Lah predlagal, naj bi se družba imenovala po prvem slovenskem pesniku in velikem kulturnem delavcu Valentinu Vodniku. Predlog je bil všeč vsem in tako je izšla družba iz krsta z Vodnikovim imenom.

Meseca februarja 1926. je bil ustanovni občni zbor. S skromnimi nadami smo takrat pričeli z delovanjem, saj smo se zavedali, da je vsak začetek težak. Tudi dr. Žerjav kot trezno in realno misleč mož ni računaval v prvih letih z bog zna kolikimi uspehi. »Če v prvem letu dosežemo na članstvu število 3000, pa bomo lahko zadovoljni!« je često menil — »v nekaj letih pa se bo družba, ako bo našla dovolj zanimanja

v javnosti, morda dvignila celo na 10.000 članov.« In ko sem mu nekaj mesecev kasneje povedal, da nabiranje članov izredno lepo napreduje in da smo že prekoračili šesti tisoč, je bil silno vzradoščen, ker takšnega uspeha vobče ni pričakoval, zlasti ne v času, ko knjige še niso niti izšle.

A kakor za organizacijo družbe, tako se je dr. Žerjav živo zanimal tudi za njen knjižni program. »Knjige morajo biti pisane v nacionalnem duhu in njih glavni smoter mora biti, da vzgajajo svoje čitatelje za zavedne, odločne, navdušene in na vse žrtve pripravljene državljane jugoslovenske domovine,« je neprestano poudarjal. Po tej smernici je tudi odbor uravnaval vse svoje delovanje, kar pa ni izključevalo, da je v odboru prišlo vključno enotnemu gledanju na stvari vendarle sem ter tja do deljenih naziranj. To se je prvič pojavilo pri presojevanju Levstikove povesti »Pravica kladiva«. Nekateri odborniki je ta Levstikov umotvor naravnost navdušil, drugi pa so bili mišljenja, da je v povesti preveč vidna tendenca, kar da je delu na kvar. Zedinili smo se, da vprašamo dr. Žerjava za mnenje o tem nesoglasju. Dr. Žerjav je bil takrat na oddihu v Kranjski gori. Pisal sem mu, razložil, v čem je prišlo do deljenih naziranj o Levstikovi povesti, in ga prosil, naj kot arbiter izreče svojo sodbo o tem spornem vprašanju. Odgovoril mi je, naj mu pošljem povest, ki je bila takrat še v rokopisu, da jo prečita. Po dveh dneh je povest vrnil. V spremnem pismu je poudarjal, da že dolgo ni čital s tolikim užikom in zanimanjem nobenega literarnega dela kakor Levstikovo »Pravico kladiva«: je to povest kakor nalašč za »Vodnikovo družbo«, s katero se bo le-ta kar najbolje uvedla v slovensko javnost, saj je povest zajeta iz dejanskega življenja, je pisana umetniško dovršeno in propagira ideje, katerih gojitev si je družba napisala na svoj prapor.

Jeseni leta 1926. so nato izšle prve knjige »Vodnikove družbe«, med njimi najmočnejša »Pravica kladiva«. Nihče ni z večjim veseljem in notranjim zadoščenjem sprejel teh knjig kakor dr. Gregor Žerjav, saj se je zavedal, da je v njih tudi del njegovega truda in njegovega dela.

Često se dogaja, da dá kdo pobudo za ustanovitev kakega podjetja, ko pa je le-to

osnovano, ga ravnodušno prepusti svoji usodi. Ne tako dr. Žerjav! Ves čas od njene ustanovitve do njegove prerane smrti je bila »Vodnikova družba« predmet njegovega živega zanimanja, njegove velike ljubezni in skrbi. Sam je nabiral člane, zlasti ustanovnike, priporočal družbo, kjer koli je mogel in kamor koli je prišel, in neprestano snoval načrte, kako bi se dalo »Vodnikovo družbo« postaviti na tako trdno podlago, da bi ji bila zagotovljena lepa bodočnost in uspešen razvoj.

Mnogo mu je bilo ležeče na tem, da bi družbino delovanje in njeni idealno-patriotski smotri vzbudili pozornost in zanimanje tudi na najvišjem mestu. Ko je dobil v roke prve družbine knjige, ki so mu tako po vsebini kakor po okusni zunanji opremi silno ugajale, jih je s ponosom nesel na dvor in jih v posebni avdienci poklonil blagopokojnemu kralju Aleksandru. Pri tej priliki je vladarja tudi seznanil z delovanjem in s patriotskimi cilji, ki jih družba zasleduje pri izdajanju svojih knjig. Ves srečen je nato poročal odboru, da je kralj blagovolil sprejeti poklonjene mu knjige, odobrilo in pohvalilo nacionalno in patriotsko delovanje »Vodnikove družbe« ter v dokaz in znak svoje naklonjenosti in svojega priznanja pristopil družbi kot ustanovnik.

Veliko važnost je dr. Žerjav polagal na to, da bi družba med svojimi edicijami izdajala tudi dela nacionalno-vzgojne in patriotske vsebine. »Naše ljudstvo je premalo nacionalno prebujeno,« — je naglašal — »nima pravega nacionalnega ponosa in zavest lastne državnosti mu je še tuja, vse to mu je treba šele vcepiti, to je tudi ena izmed nalog »Vodnikove družbe.« Ravnajoč se po tem načelu, je dr. Žerjav dal pobudo, da je dr. Ivan Lah napisal »Vodnike in preroke« in zgodovino razvoja jugoslovenskega pokreta »V borbi za Jugoslavijo«, knjigi, ki imata trajno nacionalno-vzgojno vrednost in sta izvrsten priročnik pri pouku domače književnosti in zgodovine.

In ko so nasprotniki, ozlovoljeni, da je »Vodnikova družba« že s svojimi prvimi izdajami osvojila simpatije slovenske javnosti in se trdno zasadila med nacionalnimi in naprednimi elementi, začeli družbo sistematično napadati, je bil dr. Žerjav med tistimi, ki jih to kar nič ni vznemirjalo,

češ, ti napadi družbo samo popularizirajo in so zanjo najboljše reklamno sredstvo. Vprašan, bi li kazalo reagirati na te napade in krivične kritike, je zamahnil z roko in menil: »Pustite pse naj lajajo, dokaz je to, da jahamo!« Ko pa je družba v nekaj letih v svojem članstvu prekoračila petnajsti tisočak in sem mu, veseleč se uspeha, to sporočil, je v šali pripomnil: »Vidite, tega niso napravile samo dobre knjige, marveč v veliki meri tudi nasprotniški napadi, nasprotniška neprostopoljna sijajna reklama!«

Politični dogodki leta 1928. in 1929. so

dr. Žerjava tako okupirali, da ni mogel svoje pozornosti v toliki meri posvečati naši družbi kakor prejšnja leta, vendar se je še vedno dal stalno obveščati o družbinem delovanju in o odborovih načrtih. Medtem se je poslabšalo tudi njegovo zdravstveno stanje in dne 27. junija 1929. je po življenju, polnem truda, dela in žrtev, pa tudi velikih uspehov, odšel tja, od koder ni več vrnitve.

Ob desetletnici njegove prerane smrti se »Vodnikova družba« v globoki hvaležnosti spominja svojega ustanovitelja, svojega največjega prijatelja in zaščitnika!

* * *

A. S.

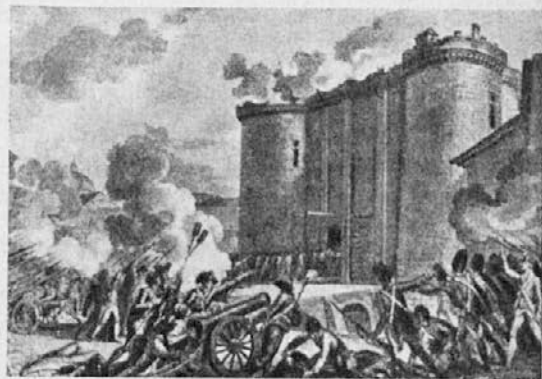
Pod giljotino 1789.

(K 150 letnici francoske revolucije)

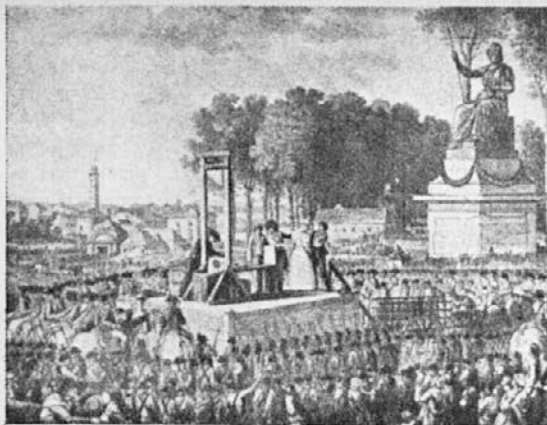
Mirno kakor po navadi je objemal spanec kralja Ludvika XVI. v noči na 15. julij. Saj se ni nič zgodilo, kakor beremo v njegovem dnevniku, ki je podoben lovčevemu dnevniku. Ni bilo lova, tudi v ključavničarstvu ni naredil kralj nič novega. Zakaj to sta edini dve reči, za kateri se zanima. Nič novega — in vendar ga opolnoči 15. julija budio, da bi mu poročali o zavzetju Bastije. Ves Pariz in vsa Francija že govorita, samo kralj v svoji veličastni palači v Versaillesu nič ne ve in nejevoljno odgovori na sporočilo: »To bi bil torej upor.« In njegov vojvoda mu pravi: »Sir, to je revolucija.« V tej besedi je bilo celo stoletje in tisti razvrat vsega družabnega reda, ki je vladal v Franciji. To ni bila samo noč 14. julija. To so bile noči, dnevi, leta, desetletja, ki so prej pritiskala na Francijo in bila vzrok leta 1789. Kajti ali je bila zmožna življenja Francija, v kateri je v resnici živel samo kralj in nekaj privilegiranih ljudi, medtem ko so milijoni umirali? Več ko četrt milijona privilegiranih ljudi, od teh 130.000 plemenitašev in prav toliko duhovništva. Posestva in premoženje duhovništva se je cenilo na več ko štiri milijarde. In plemstvo, živeče razkošno na svojih posestvih ali na kraljevem dvoru? Samo apanaža kraljevskih princev je znašala sedmino vse države in dva kraljeva brata sta imela več ko dva milijona dohodkov iz svojih posestev. Toda vzlic tem dohodkom privilegirancev rastejo zaradi razkošnega življenja tudi njihovi dolгови, in knez Gueméné konča z bankrotom 35 milijonov; najbogatejši velepo-

sestnik Francije, vojvoda Orleanski umira z dolgovi 75 milijonov. V državi je sama korupcija. Gospa de la Barde je bila imenovana za čuvarico kraljičine postelje s plačo 12.000 frankov! Vse se razkraja. Zaigrati milijon v eni noči, je malenkost. Lahko pridobljeni denar se meče skozi okno. Princ Conti je v prah zdrobil diamant, ki mu ga je vrnila dama, kateri ni bil všeč, in ga je uporabljal za sušenje pisave. Rodbina je razpadala, mož je redkokdaj videl ženo, ker je služil na dvoru, žena pa je bila zaposlena pri kaki princezinji. Otroci zakoncev, ki ne žive skupaj, so prepuščeni lakajem v vzgojo. Hčerke se dajejo v samostan. Vsak hoče biti zabaven in uglašen, od malega plemiča gori do kralja, glavno jim je igra, zabava, lov ali pohota, in iz nekdanjih trdih bojevnikov so v XVIII. stoletju postale samo še salonske lutke. Tako je dozvenevala vlada fevdalizma.

Medtem ko je bilo trideset oseb zaposlenih s ceremonijami pri slavnostnih pojedinah okrog kraljeve čaše ali okrog njegovega kroznika, je leta 1715, poginilo več ko šest milijonov ljudi od bede in lakote. V poedinih poročilih iz pro-

Napad na Bastijo 14. julija 1789.

Kraljica Marija Antoaneta pod giljotino

vinc beremo, kako »živi podeželsko ljudstvo v strašni bedi, brez postelj in brez pohošstva.« Beda raste pod težo davkov, ni kruha, ni moke, ljudje se preživljajo s poljskimi zelišči, in dobo označujejo besede sodobnika: »Prvi kralj Evrope ne more biti velik kralj, če vlada samo nad berači vseh vrst in če je njegovo kraljestvo podobno razsežni bolnici z umirajočimi.« Razkroj se loteva tudi vojske, ki se rekrutira iz najrevnejših in na katero pripada iz državne blagajne 44 milijonov, na častnike plemenitaše pa 46 milijonov. Leta 1763. pravi maršal Vaux, da »se na vojsko ni mogoče zanesti.« Med tem razkranjem je nastopilo leto 1789., in množile so se pritožbe tretjega stanu zaradi prepričevanj plemstva in duhovništva. Leta 1788. je suša in toča uničila letino, bila je kruta zima in spomladi leta 1789. je nastala splošna lakota. »Kruh, ki so ga prodajale pekarnice,« stoji v zapiskih, »je bil črn, prstén, grenek, žgal je v grlu in povzročal bolečine v trebuhu.« In markiz d'Antichamp piše: »Nevarno je pustiti, da umira vojska od lakote.«

V takem stanju so se zbrali 4. maja 1789. v Versaillesu deželni stanovi, katerih poslednje zborovanje je bilo leta 1614. Med 1198 poslanci je bilo 557 zastopnikov prvega stanu, 270 drugega in 291 tretjega. Edino bretanjsko plemstvo in duhovništvo ni uveljavljalo volilne pravice. Dne 5. maja je otvoril zborovanje v grajski obednici kralj z govorom, v katerem ni nič povedal. Tudi govori ministrov so bili brez programa, ker se niti dotaknili niso ustave niti pokazali poti, kako bi se uredile finance. Tretji stan pa je zahteval, naj vsi trije stanovi skupno raziščejo volilno pravico. Ko je plemstvo in duhovništvo to zahtevo odklonilo, je nastopil tretji stan pot revolucije. Brez vednosti in dovoljenja kralja in

vlade se je proglasil za edinega zastopnika francoskega ljudstva in prejel naslov »narodni zbor«. Ko je dala vlada zapreti zborovalno dvorano, da bi tam delala priprave za »kraljevsko sejo«, v kateri naj bi kralj prisilil zastopnike tretjega stanu h pokorščini, so se zatekli člani Narodnega zbora — bilo je 20. junija — v »žogalnico« (jeu de paume) in so si tam prisegli zvestobo, dokler ne dosežejo ustave države. 23. junija je odpovedal tretji stan, ki se mu je pridružilo 149 duhovnikov, pokorščino in se ni odzval kraljevemu pozivu k seji ter se je postavil pod zaščito ljudstva. Vlada s kraljem vred je bila preslaba in na vojsko se ni bilo mogoče zanesti. Medtem hrumijo in divjajo v Palais Royal množice, govorniki in ves Pariz se giblje. Najbolj aktivni so delavski okraj, zlasti St. Antonie in St. Marceau. »Štirideset tisoč palač in gradov, dve petini posestev Francije bodo plačilo za pogum,« grmijo nad razburjenimi množicami besede enega izmed voditeljev, Camilla Desmoulinsa. Napetost je zmerom večja, in 12. julija izve Pariz za odpušitev Neckerja in drugih dveh ministrov. Po vseh pariških ulicah je razburjenje in vstaja, množice plenijo trgovine in hiše, ustanovljena Narodna garda komaj vzpostavi red. In ko so se množice s pomočjo vojske polastile orožja v palači invalidov, so ob desetih dopoldne navale na Bastijo, ječo, kakor na simbol starega reda. Proti večeru pada vzdigni most trdnjave in vstaši drve noter. Bastija je padla. Potem se bliskovito odigravajo dogodki, zlomljena je avtoriteta kralja in privilegiranih stanov. Iz zmehde in krvi se prikazujejo obrisi novega reda, nove svobode, novih človeških pravic, in zgodovina gre naprej čez usta govornikov in glave pod giljotino.

Častnik, pesnik in skladatelj Rouget de l'Isle prvič poje marseljezo

Franjo Cicer:

Janez Racek igra z majja

Ni še dolgo tega, ko je imel na Širokem bregu blizu Ozke ulice krojaški mojster Janez Racek svoj atelje. Njegov atelje ni bila delavnica in Racek bi česnil vsakega po glavi, ki bi trdil kaj drugega. Kajti je povabil Racek vsakega obiskovalca, ki se je zatekel k njemu ter mu zaupal svoje grešno telo, da ga obleče, takole:

»Izvolite naprej v moj atelje ter se napravite čisto domačega! Nekaj potez preko hlač in trebuha, pa sva gotova in obleka se vam bo prilagala, kakor da je z vami vred zrastla.«

Rackov atelje je bil v kotu, kjer ga je zakrivala široka zavesa in je obsegal veliko zrcalo, ki je bilo na polovico prelomljeno. Tako se je namreč Racek lažje selil, kadar sta nanesa čas in potreba, da se malo zasučje po svetu. Ob takih prilikah je vedno dejal svojemu vajencu:

»Zapomni si že vendar enkrat, da se svet suče in življenje z njim! Kaj bi čepel zmeraj v eni ulici? Treba je pogledati v sosednjo, da spoznaš in vidiš svet!«

Tako je Janez Racek srečno prijadril na široki breg ter pričel s poslovanjem. Pravkar je dobil lepo naročilo. Za profesorja Znoja nove hlače in za avskulanta Grbca novo suknjo. Čudil se je vajenec Martin Keber profesorjevim kratkim nogam in avskultantovim dolgim rokam in se ni mogel načuditi. Pa je mojster narezal blaga in pokazal Kebru tako in tako, potem je vzel klubuk in palico ter jo mahnil v park, da vidi kje Samčevo Ilonko. Kajti Janez Racek še ni bil oženjen in je imel tako prosto izbiro

na vse konce in kraje. Čutil pa se je vedno kos umetnika in še nepoznanega genija, zato se je rad vrtel in sukal okoli krogov, ki so bili umetniško navdahnjeni. In da naveže svoje stike na take in enake kroge, je pričel Racek zahajati tudi v gledališče, kjer je že kar prvo noč odkril čudovito in nad vse umetniško navdahnjeno lepoto. Ta izvanredna lepota je bila Samčeva Ilonka, ki je znala tako imenitno igrati zaljubljene vloge in je vedno rada gledala tja, kjer je sedel umetnik in genij Janez Racek

Ob takih prilikah se je Racek vedno galantno priklonil, kakor da komu odzdravlja, in pri srcu mu je postalo tako prijetno vroče, da bi si lahko skuhal liter ruskega čaja. Je sčasoma zasukal Racek svoj umetniški krog tako, da je prilezel iz parterja v stransko ložo, in če bi imel tako dolge roke kakor avskultant Grbec, bi lahko popital Ilonko za srčkano bradico. Tako blizu jo je imel pred sabo.

Kmalu pa spozna brihtni Racek, da od samega gledanja še ni bil nihče sit in da Ilonka hrepeneče išče svojega viteza v parterju in da se ji niti ne sanja, kam se je preselil hudomušni Racek. Racek ni bil trdega srca in ni prav nič pustil, da bi hirala in umirala lepa Ilonka za njim. Že pri prihodnji predstavi si je nabasal polno naročje rož ter se strumno postavil k vhodu za oder. Vsakega in vsako je kavalirsko pozdravil in upravniku je celo čestital, da ima tako krasen ansambel. Ko opazi, da prihaja njegovo vse, predražestna Ilonka, se že oddaleč odkrije ter še v zadnjem hipu po-

tipa uporno kravato, ki vedno sili nekam za vrat in se je Racek že dvakrat pridušil, da jo prihodnjič prilepi na srajco, in če drugače ne gre, jo z žebliji spravi k pameti in dostojnemu vedenju. Tudi je še na hitro roko pogoltnil cel bonbon, sladke da bo imel besede.

»Do tal se vam klanjam, prelestna vila in dražestna gospodična Ilonka,« je začel ter pogoltnil sladkor, »kako divno in nebeskolepo ime! Predstavlja se vam duhoviti Janez Racek, ki je poln umetniškega čuta in lastnik in imejitelj umetniškega ateljeja z enim vajencem in dvema pomočnikoma, ki pa sta začasno izven ateljeja, ker junaško branita milo nam domovino na orožnih vajah v strah in trepet sovragov in vseh naših neprijateljev. Neizmerno sem zaljubljen v vaše vloge, to se pravi v vas osebno in na licu mesta. Božanska igralka ste in vaša dela ostanejo neumrjoča! Zato pa vam poklanjam ta šopek, ki sem ga prinesel lastnoročno jaz sam! Kajti že vnaprej vem, da boste nocoj triumfirali, za kar vam še enkrat prav iz dna srca čestitam. Saj veste, umetniki se radi imajo in spadajo skupaj! Moj atelje, jaz in vi smo eno. Manjka nama še samo os, ki naju naj veže in družī na vekov veke, amen!«

»Tako, tako?« se čudi Ilonka in duha cvečlice. »Umetnik ste, gospod Racek? Kje pa imate svojo delavnico in s kakšno panogo se bavite?«

»Oprostite, gospodična Ilonka,« se odkašlja Racek, »nimam delavnice, ampak atelje in če še enkrat zinete kaj takega, skočim vrat na nos v Donavo, kajti Drava in Sava sta mi preplitki, tako globoko vas ljubim in obožujem! Atelje imam na širokem bregu in bavim se z najnovejšo fazono pariških krojačev, ki so v tej stroki umetnosti nenadkriljivi! Poleg tega pa posvečam svoje zmožnosti tudi vašemu božanskemu poklicu in nimam večje želje kakor skupaj z vami skakati po odru ter se kazati strmečemu občinstvu, ki tako rado požira umetniške čare!«

»Prav, gospod Racek,« se nasmeje srčkana Ilonka, »pomenite se z našim upravnikom in mu recite, da vas jaz priporočam! Prihodnjič igramo »Grboglava in Marjetico«. Grboglav je zmaj, ki ljubi Marjetico. Jaz bom igrala Marjetico, vi pa zmaja. — Vam je prav?«

»Če mi je prav?« se zadere Racek, »tisto zelenih! Krokodila bi igral, nosoroga in orangutana, samo da me imate radi!«

Še tisto noč je napisal prošnjo ter jo drugič dan sam odnesel k upravniku.

»Kmalu boste obveščeni, če vas gledališče sprejme ali ne,« mu pove upravnik ter ga odslovi. Tako je bilo pred dobrim tednom. Danes pa jo raca gospod Racek v park, da kje slučajno naleti na svojo izvoljenko. Res jo najde v družbi igralca Žvrklja.

»Gospod Žvrkelj, pojdite lepo svojo pot,« ga pozdravi Racek, »z gospodično Ilonko imam važne in resne pomenke, ki so strogo umetniškega značaja in vas prav nič ne brigajo!«

Ilonka se zvonko nasmeje ter pomežikne Žvrklju. Ta se res kmalu zgubi in Racek triumfira kakor imperator. Kmalu je ves v igri.

»Ali vas še ni obvestil gospod upravnik?« se čudi Ilonka, »seveda ste sprejeti in zmaja boste igrali!«

Racku je bilo kakor da ga nosijo sami angelci. Sedaj torej pride na oder in ves svet ga bo občudoval. Ilonko bo imel pri sebi in poljuboval jo bo, kakor je to videl pri Žvrklju. Vse zaljubljene vloge pobere Žvrklju in če mu ne bo prav, ga naklesti za kulisami, da bo črn kakor krt. Kmalu pa se spomni, da še vsebine igre niti ne pozna.

»Moja presladka Ilon-ilončica,« ji gruli kakor golob na strehi, »kako pa prav za prav gre vsa ta reč?«

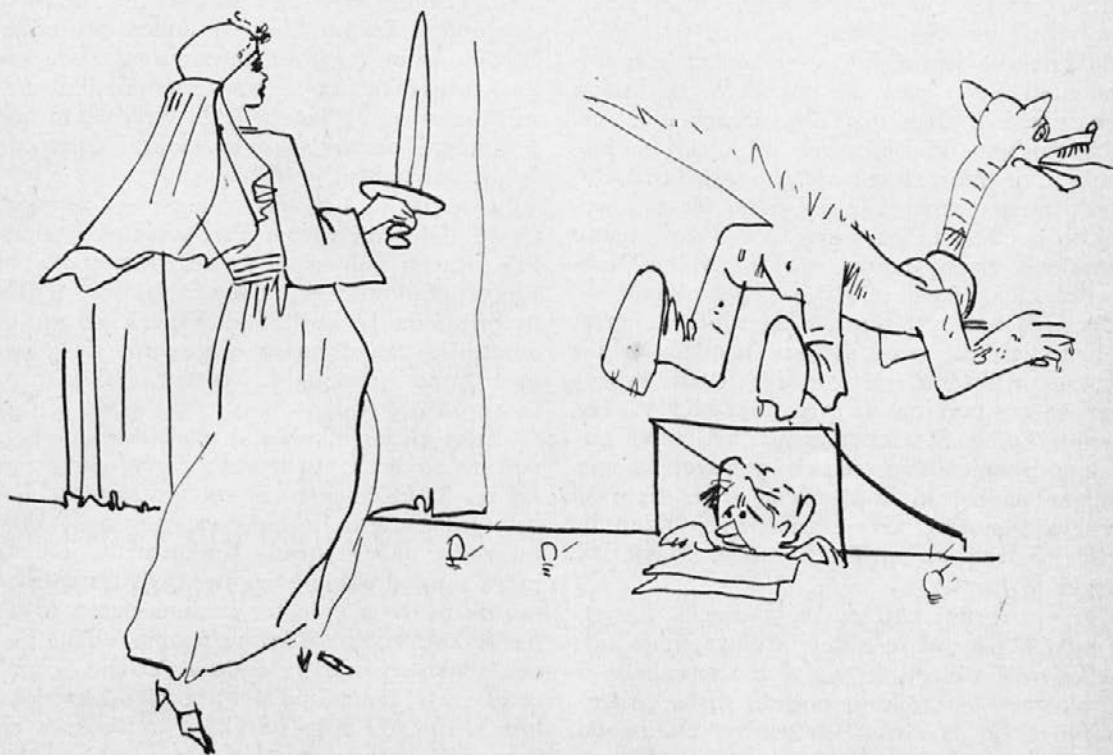
»Takoaj vam pojasnim, gospod Racek,« se oglasi Ilonka ter mu začne pripovedovati. »V starih časih je živela prelepa grajska hči Marjetica. Sto in sto vitezov jo je rado imelo. Toda Marjetica ni marala nobenega, čeprav so se bili za njo ter prirejali razkošne turnirje. V tisti okolici pa je živel strašen zmaj Grboglav. Vsako leto je terjal najlepše dekline, ki ga je premogla dežela.

Prihajali so nadenj junaški vitezi, ali Grboglav je premagal vsakega in ga kar celega požrl. Nihče mu ni bil kos in hočeš nočeš so morala dekleta v njegov brlog. — Vrsta pride tudi na Marjetico. Ves grad je v globoki žalosti in vse plaka za prekrasno deklico. Oblečejo jo v bele tančice in na glavo ji polože prekrasno krono iz samih biserov. Marjetica pa je bila tudi junaška deklica. S seboj vzame ogromen meč, kar

dosedaj še nobena ni, ter gre k zmaju. Ko jo hoče zmaj objeti, ga udari z mečem po vratu ter mu odseka pošastno glavo. — V istem hipu stoji pred njo krasen vitez Ljutomil, ki ga je nekoč začarala hudobna čarovnica v zmaja, no, in konec je bil tak, da sta se vzela in se rada imela.»

avskultantovim rokavam. Pa je prišil na hlače rokav, na suknjo pa hlačnico. Gospod Racek se prime za glavo in vpije:

»To nas lahko privede še do svetovnega konflikta! Krščen zamorec, Keber, ti si idiot in imaš o lepi umetnosti ravno foliko pojma kakor medved o harmoniki! Še zbo-

Lepše igre si Racek ni mogel želeti. On bo zmaj, ki naklesti vsakega, potem pride llonka pod imenom Marjetica. Mirno bo držal ponarejeno glavo, pravo bo daleč potegnjen nazaj in hip nato ji skoči v objem, kar bo višek senzacije.

V prelepih sanjah je prišel Janez Racek tistega dne domov. Toda nemarni vajenec mu je pokvaril vse sanje. Nekaj časa ga mojster gleda kakor čudo, potem pa zgrabi ves ogorčen Martina Kebra za ušesa.

»Le kam si zijal, zelenec in tartarski bandit!« se je kregal mojster Racek ter mu navijal uro na vse mile in nemile viže, da je bil Keber že ves rdeč kakor kuhan rak in je v mislih kazal mojstru pedenj dolg jezik. Kaj je naredil Martin Keber, da je tako razkačil dobrega Racka? Keber se je namreč ves čas čudil in v svoji preveliki vnemi je zamenjal profesorjevo hlačnico z

lel bom in umrl, preden igram zmaja. Pokopali me bodo in ti, Martin Keber, ki si doma z Golih reber, se lahko obrišeš pod nosom in greš s trebuhom za kruhom! Stavim svojo glavo in slavo, da te nihče ne vzame v uk, le jaz edini sem bil tista dobra dobrota!«

Tako je pridigoval Janez Racek svojemu vajencu in bi ga bil še dalje učil z besedami in rokami, da ni stopil v njegov atelje gledališki sluga Luka Berdec in tako napravil Rackovi šoli odmor.

»Gospod Racek,« začne sluga ter strokovnjaško premeri Kebra od bosih nog do rdeče glave, »jaz in upravnik sva sklenila ter ugodno rešila vašo zadevo. Zato vam prinašam veselo novico, da smo ustregli vaši želji in prošnji ter boste igrali zmaja v eksotično krasni drami in klasični primatragediji, ki se imenuje »Grboglav in Marjeti-

ca« in ki jo je napisal nepoznan avtor tuje-
ga pokoljenja in ki je baje profesor peda-
goške šole v Sarajevu. Saj veste, domača
dela niso za nič, zato smo segli po tem ori-
ginalu! Rekli smo: Vi ste kakor rojeni za
zmaja, zato pridite nočno k vaji!»

Janez Racek je bil v devetih nebesih. Pol
litra parfuma je izlil po sebi, da bi se še
bolj prikupil Ilonki ter širil svoj umetniški
duh na vse strani. Vloge se mu ni bilo tre-
ba učiti, kajti zmaj ne govori, le na koncu
se zadere: Ljubim te! To pa Racek itak zna.
Pri vaji mu oblečejo zmajski oklep in Ra-
cek se je moral postaviti na vse štiri. Po-
tem mu nataknejo še pošastno glavo z ve-
likim gobcem in ga pouče, kako naj stegne
zmajevo glavo naprej, kadar dvigne Mar-
jetica meč. Vse je šlo v najlepšem redu. —
Zmaj je nastopil samo v zadnjem dejanju.
Mirno je ležal pred svojim brlogom. Samo
ko se približa Marjetica, zleze malo naprej
ter se postavi na zadnje noge, da jo ob-
jame. Tedaj Marjetica zamahne, zmaj po-
tegne pravo glavo nazaj, ponarejeno pa
stegne naprej in hop! glava je na tleh. V
tistem trenutku odvrže zmaj svoj oklep in
vitez Racek se prikloni krasni Marjetici,
pravilno Ilonki.

Pri generalni vaji pa se je Racek preveč
ojunačil. Ko mu je odletela glava in je od-
vrgel svoj oklep, se ves vzhičen zakadi v
Ilonko ter jo strastno poljubi in še za kul-
isami ji ne da miru. Šele močna klofuta ga
spravi zopet k pameti.

»Veste Racek, jutri vzamem pravi meč in
vam za kazen res odsekam glavo,« mu jez-
no pove Ilonka ter odide. Sedaj je dobil
ubogi Racek vetra, da nikoli tega. Celo noč
ni spal, tako se je bal za svojo glavo. Tri-
krat je drugi dan prosil Ilonko, naj ne iz-
polni grožnje in naj ga seka z lesenim me-
čem po ponarejeni glavi.

»S temle vam razbijem bučo!« je za-
kričala vanj Ilonka ter mu res pokazala
pravi bridki meč. »Nikoli več ne boste kra-
dli poljubov!« Pa je šla v garderobo. Racek
je potil smrtni pot. Že jo je mislil popihati
tik pred predstavo, ali režiser mu pred
nosom zapre vrata. Porinili so ga v oklep ter
ga vrgli na tla. Na glavo je dobil še eno
glavo in tako je moral čakati za kulisami.
Z enim očesom je neprestano škilil na vr-
ta, ki so bila spet odprta, ter čakal ugodne
prilike. Mimo pride Ilonka v krasni obleki

grajske gospodične. Racek v zčaju jo spet
lepo prosi. Nič. Niti pogledala ga ni. Pride
Žvrkelj kot lep vitez, ki bo dvoril Ilonki, in
tudi njega Racek lepo prosi posredovanja
pri trdi devi. Toda Žvrkelj se nagne k nje-
mu in mu pove na uho:

»Saj ravno zato smo vas zvabili sem, da
vas lahko ubijemo! Na poti ste mi, zato sem
pregovoril Ilonko, da vas danes res ubije.
Strašno sem ljubosumen na vas! Sedaj je
krasna prilika, da se vas iznebitim. Na sod-
niji bomo rekli: Sam si je bil kriv! Čemu pa
je potegnil ponarejeno glavo nazaj, pravo pa
je porinil naprej?«

In že ga ni bilo več. Racek se je potil,
da je teklo od njega. Predstava se je pri-
čela. Racek vidi skozi špranje grajsko dvo-
rano, polno vitezov in lepih deklic, ki pijo
in pojo, da je kaj! Toda Racek danes ni
umetniško navdahnjen. Presneto, za glavo
gre! Zopet pogleda k vratom. Nikogar ni
tam.

»Zdaj ali pa nikoli!« si misli Racek ter jo
odkuri po vseh štirih ven. Srečno je prile-
zel na dvorišče, kjer so se igrali otroci. Ko
ga deca zagleda, zaženo vsi huronski krik
ter zbeže na vse strani. Kmalu pride policaj
in ga s pendrekom stira nazaj. Tudi režiser
mu da pošteno brco ter zaklene vrata, ključ
pa vtakne v žep. Zdaj je izgubil ubogi Ra-
cek vsako upanje na rešitev. Vdano je po-
čeni v kot ter zrl po tleh, če bi bil kje kak
kos železa, da si ga zatakne za tilnik in se
tako reši gotove smrti. Toda nikjer ni ni-
česar. Že so igrali drugo dejanje, kjer se
vrste viteški turnirji in dvoboji za Marjeti-
co, ali Racek ne vidi in ne sliši ničesar. Le
kos železa bi rad.

V tretjem dejanju je zopet grajska dvo-
rana, kjer vse govori o strašnem zčaju in
njegovih žrtvah. Sel prinese žalostno vest,
da mora Marjetica k zčaju. Vse je strah in
groza, najbolj pa zčaja samega za kulisami.

»Zdaj pride moja ura!« si misli, ko v od-
moru postavljajo njegov brlog ter ga stira-
jo na oder.

»Kakšen zmaj pa si, da se tako tresesh?«
sliši Racek Žvrklja, ki mu kaže z roko, ka-
ko se režejo glave. Zdaj so ga pustili same-
ga in zastor se že dviga. Racek že skoraj ni
več živ. Občinstvo se čudi zčaju, ki tako
podrhtava in se tresse. Toda kaj briga Ra-
cka občinstvo? Obupno zre na prostor,
kjer se vsak čas prikaže Marjetica, ki mu

bo z enim zamahom odkrhnila pravo in pristno glavo. Že prihaja, že je tukaj. Moj Bog, pravi bridki meč nosi v rokah! Torej je resnica in prava zarota! Niso ga samo strašili. Zmaj bi moral zatuliti, ali Racek ne spravi glasu iz sebe. Še bolj se trese in samo meč vidi pred seboj.

»Le kam bi ušel?« premišljuje zmaj v smrtni stiski ter ne pogleda ne levo ne desno. Za kulise? Ne, tam ga čakajo drugi in Žvrkelj bi mu prvi razklal glavo. Zdaj zopet pogleda Marjetico. Srdito ga gleda in že dviga svoj meč. Zmaj bi se moral postaviti na zadnje noge, toda Racek je že davno pozabil na svojo vlogo, edino glava mu gre po glavi. V zadnjem hipu se spomni rešilne deske. Hop! se požene preko šepetalke in čez rampo med občinstvo. Udarec z mečem je padel v prazno. Zmaj pa je lazil živ in

zdrav po prednjih sedežih, ki so bili takoj vsi prazni. Ženske so zagnale krik in vik in parter se je praznil kakor da gori. Šele stražnik si je upal nad zmaja ter si zabeležil njegovo ime...

Drugi dan je Janez Racek sedel doma s šivanko v roki in lepo učil Martina Kebra:

»Le lepo pameten bodi, dečko, in drži se naše umetnosti! Vse drugo ni za nič!«

* * *

Rudolf Dostal

Narodopisni in zgodovinski muzej v Kamniku

Kamnik s svojo zemljepisno ugodno lego v vznožju Kamniških planin se ponaša s prirodno tako lepim položajem, s tolikimi naravnimi kratotami kakor malokatero mesto v naši ožji domovini. Toda svojega pomena nima le kot zelo cenjen letoviški in zdraviliški kraj, ne le kot naravno izhodišče planinskih tur in izletov, temveč tudi kot zgodovinsko mesto s srednjeveškim značajem in kot zbirališče narodopisnih zanimivosti. Gorsko kotlino proti severu je v pradavnih časih napolnjevalo jezero do Stranj in Nevelj, dokler nista Bistrica in Nevljica prodrli naravnega jeza med Starim in Malim gradom proti jugu. Kdaj je nastala prvotna kamniška naselbina, tega ni mogoče dognati, kraj pa je bil obljuden že v predzgodovinski in rimski dobi, kar pričajo razne izkopenine v mestu in okolici. Tudi ni točno znano, kdaj je Kamnik postal mesto, pač pa navaja neka listina že leta 1229. kamniške meščane »cives Steinenses«. Slovensko ime Kamnik (Camnigh) se pojavi prvič leta 1271., ko ga je obiskal češki kralj Otokar Přemisl, ki si ga je bil leto prej prilastil. Že Rimljani so imeli v bližini vojaško in prometno cesto iz Emone čez Mengeš in Trojane proti severu. V srednjem ve-

ku pa je šla važna trgovska in prometna pot iz severnih dežel po Tuhinjski dolini skozi Kamnik in Kranj, Škofjo Loko, Poljansko dolino naprej v Italijo. Poleg te je bila še cesta iz Kamnika čez Črnelec v Gornji grad.

V tej dobi se je Kamnik razvil v cvetoče obrtno in trgovsko mesto. Najbolj je cvetelo usnarstvo, krznarstvo in lončarstvo, samo krznarjev je bilo v mestu trinajst, pa tudi ostali obrti so bili dobro razviti. V mestu in okolici so bili tudi plavži, fužine in brusilnice, ki so delovale še v francoski dobi. Leta 1852. je prodal posestnik Andreoli fužine, ki so že propadale, državnemu erarju za smodnišnico. Že v srednjem veku so bili v Kamniku zlatarji in draguljarji, kar dovolj dokazuje takratno blagostanje mesta. Leta 1370. sta bila v Kamniku dva žida. Poleg Ljubljane je bil takrat Kamnik najbogatejše in najimunitnejše mesto na Kranjskem. Tu so bili tudi veliki in zelo dobro obiskani sejmi, kamor so prihajali ljudje iz Ljubljane, Kranja, Tržiča ter s Štajerskega in iz ostalih krajev. V Kamniku so imeli svoje dvorce grofje Auerspergi, Hohenwarti, Paradeiserji, Lambergi itd. Tu so imeli svoja posestva tudi razni samostani: mekinjski, velesovski, gornjegrajski in žički. V novem veku je začel Kamnik zaradi nesrečnih vojnih razmer, potresov, požarov in kuge bolj in bolj propadati. Obrt in trgovina sta pešali, plemstvo se je izselilo. Na nekdanjo kamniško zlato dobo spominjajo le še nekatere hiše iz rezanega kamna, železni balkoni, arkade in kameniti portali. O tej dobi piše Valvasor: »V mestu je bilo nekdanj mnogo bogatih ljudi, ki so se zelo bavili s trgovino. O tem še vedno pričajo hiše, okrašene z

rezanim kamnom in železnimi vrati. Samo ti rezani kamni so nekdanj veljali gotovo več, kakor je vredna zdaj vsa hiša. Nekoč bogato in obljudeno mesto pa je zdaj tako propadlo, da je najmanj četrtnina hiš že porušena. Vse trgovine razen ene so zaprte. Najlejša hiša se dobi v najem za dva goldinarja za vse leto. Mestni prebivalci so popolnoma ubožali. Vzrok propada Kamnika je bil tudi ta, ker je prenehal trgovski in ves promet s Štajerskega skozi Tuhinjsko dolino in Kamnik ter se je naravnal čez Trojane in skozi Črni graben po novi, cesarski cesti, zgrajeni pod cesarjem Karolom VI. od leta 1720. do 1727.

V Kamniku in bližnji okolici je še dandanes izredno mnogo starih zgodovinskih gradov, ki so deloma še ohranjeni, deloma v razvalinah, o nekaterih pa poroča le še zgodovina. V mestu sta se nahajali graščini Stari ali Gornji grad in Mali grad, od katerega je ohranjena le še grajska kapela. V bližnjih Mekinjah je stal nekdanj Mekinjski grad, od leta 1300. samostan klarisinj, ki so izhajale iz kranjskih plemiških rodbin. Cesar Jožef II. je leta 1782. samostan razpustil. Graščina je imela nekdanj tudi sodno oblast. Nad mestom se dviga na skali še dobro ohranjeni grad Záprice. Na jugu podgorskega pogorja je grad Križ, ki ima lepo lego ter mnogo znamenitih starin in slik. Tudi Komenda ima svoj grad, Mengeš pa kar dva gradiča. Zelo zanimiv grad Habach pri Trzinu ima mnogo dragocenega starega pohištva, staro knjižnico in znamenite zgodovinske starine. V Dragomlju spominjajo le še sledovi napisu in jarka na nekdanji grad. Na severnem pobočju so gradovi: Krumperk, nekdanja posest vitezov Ravbarjev, od katerih opeva Adama Ravbarja slovenska narodna pesem; Češenik, ki spada med najstarejše slovenske gradove; Črnelo, Volčji potok, Kolovec in Brdo, znani graščini iz rokovnjaške dobe, slednja last rodbine pokojnega pisatelja in notarja Janka Kersnika. Tudi v bližnji Moravski dolini so še ohranjeni gradovi Zalog, Belnek, Tuštanj in Češnjice. V teh gradovih najdeš še vedno mnogo dragocenih starinskih znamenitosti. Pa tudi kamniški meščani so bili marljivi zbiralci zgodovinskih starin ter ima mnogo hiš večje in manjše zbirke iz naše davne preteklosti.

Sadnikarjev domači muzej

Največje zasluge pri tem zbiranju ima veterinarski inšpektor v p. g. Josip Nikolaj Sadnikar, lastnik največjega zasebnega muzeja starin in zgodovinskih umetnin v naši državi. V svojem prijaznem domu na Šutni, kamniškem predmestju, je z veliko pridnostjo, vztrajnostjo in požrtvovalnostjo zbral mnogo zakladov iz minulih zgodovinskih časov ter jih tako rešil propasti in uničenja. G. Sadnikar se je začel zgodaj

zanimati za našo narodno folkloro in je že kot dijak zbral najrazličnejše narodno blago, deloma po svoji prirojeni umetniški naravi, deloma pa si je pridobil umetniški čut z nadaljnjo vztrajno izobrazbo ter v občevarstvu in družbi naših znanstvenikov in umetnikov. Kot veterinarju se mu je nudila prilika, da je našel in zbral razne redke starine v gradovih, kmetskih hišah, celo v kaščah in na podstrešjih. Zbirka se je množila od leta do leta in je postala sedaj največji zasebni muzej v državi, ki ima poleg umetniške in zgodovinske tudi veliko materialno vrednost.

Pri Sadnikarjevem domu privlačijo tujca že izložbena okna z razstavljenimi starinskimi umetninami in znamenitostmi, med njimi nedavno izkopane mamutove kosti pri Nevljah. Domači muzej je nameščen v veži, spodnjih sobah in v prvem nadstropju po stenah, mizah, starinskih skrinjah, v omarah in vitrinah ter napravlja prijazen vtis domačnosti. Tudi stene na hodnikih so pokrite z najrazličnejšimi predmeti. Zanimive so na vseh vratih nameščene, tako imenovane kamniške citrice ali opreklji, na katere udarjajo viseče majhne kroglice in pozvanjajo, kadar koli kdo odpre vrata. Velika je zbirka raznega starinskega orožja: oklepov, viteških oprag, starih pušk in rokovnjaških samokresov, železnih okovov in verig. V grajske verige so kovali zločince, uporne podložnike in tlačane, vsaka teh verig tehta po pet kilogramov. Vanje je bil baje vklenjen tudi rokovnjaški poglavar Nande. Na steni visi meč iz leta 1594. Letnica je vezana na 10 cm široki in nad en meter dolgi nožnici, kakor tudi napis:

man ich daß schwert auf thun heben
geb gott dem fünder daß ewig leben.

(Kadar dvignem meč, daj, o Bog, grešniku večno življenje.) Krvniški meč je kovaško delo; z njim je bila baje poleg ostalih justifikacij odsekana tudi glava nezveste graščakinje, ki je umorila svojega moža. Obglavljenje se je izvršilo na mestnem trgu. V zbirki vidiš poleg raznih mučilnih priprav tudi sramotno krinko (Verbrechermaske) iz močne železne pločevine. Namenjena je bila tatovom, vlačugam in opravljkam. Še v 18. stoletju so nosili na sramotnem odru (prangerju) to železno krinko, katero so ob straneh lahko zaklenili z žabicama. Kot mučilno orodje so služile še posebne železne stiskalnice za roke, noge, prste in posebne za palce. Te mučilne priprave so bile nekdanj na gradu Križu. —

Nekdanja cvetoča kamniška domača obrt je zapustila vidne sledove tudi v Sadnikarjevem domačem muzeju. Tu si lahko ogledaš obrtna kazala in znamenja, katera so imeli izvešena razni obrtniki: kovači, ključavničarji (iz Napoleonove dobe), svečarji, klobučarji, tesarji, nožarji (z velikim pipecm), vrvarji, čevljarji (iz leta 1793. z velikim škornjem), brivci (iz leta 1823.

Pogled skozi tri vrhje sobe Sadnikarjevega muzeja

z napisom v bohoričici: Huda brada — oster nosh — huda shena — dober mosh). — V zbirki so tudi najstarejša pravila bratovščine kovačev, nožarjev in ostrogarjev v Kamniku iz leta 1478. Napis pravi, da so bila pisana pet let pred rojstvom reformatorja Martina Luthra. — Posebno cehovsko znamenje (Herbergszeichen) je naznanjalo potujočim obrtnim pomočnikom, kje dobijo prenočišče in prehrano. — Na veliki skrinji, izdelani v pozni nemški renesansi, stoje stari cinasti vrči stanovskih zadrug. Vanje so vrezani okraski in znaki pedinih stanov, pa tudi imena združnih starešin in mojstrov. Kadar koli je bil kak obrtni vajenec sprejet med pomočnike, je bila prirejena svečanost ter je moral novi pomočnik plačati in napolniti z vinom združni vrč, ki je imel spodaj pipico. Vrč usnjarske zadruge (iz leta 1725) je največji in drži 8 litrov. Tudi krojaška zadruga je imela zelo velik združni vrč (1701), kar pomeni, da tudi krojači niso radi trpeli žeje. Na tem vrču so vrezana imena kamniških županov in starešin: Miha Pibernik (1720.), Žiga Stor (1722.), Konrad Skrpin (1727.), Janez Mesec, Nikolaj Reich (1731., 1740.), Jurij Vodlav (1737.). Barvarski združni vrč iz leta 1705.

ima vrezani imeni: Sitter in Lovritz. Tudi pozamentirarji (Posamentierer), nekdanji obrtniki, ki so izdelovali razne okraske iz blaga, rese in čope pri zastorih, banderih, zofah itd., so imeli svoj združni vrč. Ta vrč je hranil eden zadnjih ljubljanskih pozamentirarjev, Mazgon. Vrč ima obliko keliha, zato so se z njim Mazgonovi otroci doma igrali mašo. Pri Mazgonu je g. Sadnikar videl ta vrč in si ga pridobil za svojo zbirko. — Na tej skrinji stoji tudi akvamani, cinasta posoda za vodo, ki so jo rabili kamniški župani za umivanje rok ob raznih slovesnostih. Sadnikar jo je kupil na neki licitaciji v Kölnu v Nemčiji. Njegovo pozornost so zbudila slovenska imena (Pibernik, Repé, Kos itd.), vrezana na tej posodi. — Tam so še razni združni pečatniki z vrezanimi patroni zadrug: čevljarški s sv. Nikolajem, padarski s sv. Kozmo in Damijanom; francoski pečatniki, katerim je Avstrija pozneje izpilila francoskega orla; tudi uglednejši in imovitejši kmetje so imeli svoje pečatnike, katere so nosili na verižici pri uri. Vanje so imeli vrezana znamenja svojega dela: motiko in lopato. — V tej zbirki je tudi kositren kozarec, velik naprstnik, last neznanega kamniškega krojača iz leta 1732. Mož je visoko spoštoval svoj obrt, zato

je nosil po svetu naprstnik, znak svojega krojaškega obrta, ko je po tedanji navadi potoval kot pomočnik po tujini. Pil ga je rad! Kozarec drži pičlo pol litra. Vrezani napis v bohoričici pravi:

**Sa fhivat prevelik,
fa piti pa prau,
po fvetu ga nofu,
ga vedno fhtemou.**

(Nekdo, ki je imel čas in veselje, je izračunal, da bi moral biti krojač, ki bi si hotel nataktniti naprstnik na prst, visok nad 8 m in bi tehtal najmanj 350 kg.)

Velika in zelo dragocena je zbirka porcelana, keramičnih izdelkov, posod, lestenec, majolik, kozarcev ter razne beneške, češke in domače steklenine. Tu se nahaja dragoceni meissenski porcelan zelo stare znamke, celo porcelan iz Moskve, samo ena skodelica je bila cenjena na več tisoč dinarjev. Tu je prelep beneški lestenec, ki je nekdanj krasil sprejemno dvorano namestništva v Trstu. Iz struge Ljubljani je bila leta 1913. izkopana skleda; dobro ohranjeno je dno skleda s sliko Ljubljančanke iz leta 1542. — Zanimiv je triptihon iz slonove kosti s kipci sv. Bonifacija, sv. Jožefa in sv. Ane z Marijo in Jezusom.

V zbirki so na ogled narodne obleke in noše, poročne obleke, vezene, avbe, čelniki, klobuki, verižice in prstani. Tu so obleke s krasno vezanimi živetki, vezene, katere so izdelovale kmetice na domačem platnu z narodnimi motivi. Mnogo teh je Sadnikar očuval propasti in uničenja, saj so jih v raznih krajih neuki in nevešči ljudje rabili za cunje. Lepa so oblačila iz mezlana in težkega padvana. To vrsto blaga so izdelovali v oni dobi v domačem kranjskem obrtu in prodajali daleč okrog po svetu. O tem poje Valentin Vodnik:

Imam oblačilo
domač'ga padvana,
ženica pa krilo
iz prav'ga mezlana.
Se sveti na lice
ko pirh moj škrlat,
nje šapelj, jeglica,
nje moderc je zlat.

Bogata je zbirka avb in čelnikov, od preprostih do najrazkošnejših, zlato vezanih z debelim pridvižnim vezanjem, gosnice imenovanim. Že v oni dobi, torej pred poldrugim stoletjem in še poprej, so natančno razlikovali zunanost narodnih noš za posebne dogodke. Za smrtne primere so imele ženske avbine čelnike za pol žalosti in druge, popolnoma črne, za globoko žalost. Za poroko so bile avbe z venčki. Nekatere avbe so zelo dragocene. Najbrž o bolj preprostih poje narodna pesem:

Za avbo tržiško
in furemček zlat
gobe sem brala
celo pomlad.

Robci in rute, ki so jih nosile žene in dekleta okoli vratu pri narodni noši, rute s krasnimi polžastimi vzorci, polžarke imenovane, svilene in volnene, rožaste, črtaste, z resami in brez njih, so v najrazličnejših barvnih sestavah. Za okras narodne noše so dragoceni srebrni in pozlačeni pasovi, uhani in prstani.

V Sadnikarjevem muzeju so ohranjeni razni predmeti iz nekdanjega mekinjskega samostana, ki ga je cesar Jožef II. razpustil 12. januarja 1782. Premičnine so razprodali in so jih največ pokupili Kamničani. Tu so tablice, jaslice s sv. tremi kralji, ki jih je dala napraviti mekinjska opatinja Gollianiz. Samostan je bil pod njenim vodstvom (1671.—1685.) v velikem blagostanju. Take jaslice je imela vsaka nuna klarisinja v svoji celici. Tu vidiš tudi stole klarisinj z grbom prve mekinjske opatinje pl. Gallenberg; lepo izrezljane kipce rimskih vojakov pred božjim grobom; majhne bronaste svečnike; prstan neke opatinje; zelo lepo vezeno podobno M. B. za škapulir iz leta 1680.; gotsko vezeni križ mašnega plašča (casula) iz druge polovice 15. stoletja; Bog Oče drži v desnici svetovno oblo. Križ tedanje gotske dobe so oblikovali kot vejnat križ (Astkreuz). Rane odsekanih vej na deblu so navadno delali rdeče, križ pa zelen. Marijina obleka in vojaška oprava je srednjeveška. Sv. Peter drži mogočen ključ nebeških vrat z velikansko brado in le z neznatnim držajem.

Tudi luteranska doba ima v muzeju svoje vidne sledove, saj so bili baš gradovi v kamniški okolici največji zaščitniki in razširjevalci protestantizma. Na to dobo spominja kovinska plošča iz leta 1546., najbrž iz kake luteranske kapele, z napisom:

Gottes Wort
und Luthers Lehr
wird vergehen
nimmermehr.

(Božja beseda in Lutrov nauk ne bosta nikoli prešla.) — V omari, v obliki egiptskega vrča, ki je nekdanj stala v pisarni maršala Marmonta, guvernerja ilirskih provinc v Ljubljani, so shranjene redke znamenite knjige: 1. Pentatevh iz leta 1578., prva v Sloveniji tiskana knjiga, edini izvod v Jugoslaviji, z napisom: »Tu je vsiga svetiga pisma prvi del...«. Knjigo so našli na Koroškem. 2. Dalmatino sv. pismo starega in novega zakona, tiskano v Wittenbergu, »sv. preroki u slovenski iesik tolmacheni«. Tudi to knjigo so našli na Koroškem. 3. Rokopis sv. pesmi iz Trubarjeve dobe, od neznanega

pisca s krasno pisavo, kakor bi tiskal. 4. Prva izdaja Valvasorjevega dela »Ehre des Herzogthums Crain« iz leta 1689. — Na francosko dobo spominja občinska tabla slovenskega župana v Vodichah iz leta 1813. z napisom: Le Maire de Commune de Vodiz, katero je našel g. Sadnikar v neki kašči na Gorenjskem. Iz te dobe sta še dva velika francoska samokresa in nekaj drugih predmetov.

Mnogo je v zbirki cerkvenih predmetov: mašnih plaščev, kelihov, svečnikov, raznih devotionalij in relikvij, bander, svetinj, kipov, soh, ikon, rožnih vencev, med njimi ena, ki jo je poklonila cesarica Marija Terezija frančiškanskemu samostanu v Subotici. — Tu so še palice iz različnega lesa, na katerih so izrezljani držaji z zmajem, ki požira žensko, dalje božjepovne, romarske palice s Kristom, žalostno M. B., sv. Antonom, Frančiškom itd. Neka izvotljena palica ima v notranjosti bodalo. — V zbirki so najrazličnejše pipe in čedre iz lesa, rogovine, morske penice, okovane itd. Zanimiva je pipa, ki jo je izrezljal kmet samouk iz Vodice. Če kadi lastnik pipe, se kadi tudi iz pipe, ki je izrezljana z možicem na pipi. Pipa je bila nekdanj last že davno pokojnega župnika Janeza Zorca v Mengšu. — Tu je še velikanski svileni dežnik, ki je služil oskrbniku križke graščine za vso družino. Dežnikova palica se je dala odstraniti, da je bilo bolj pripravno za prenos in potovanje. Dežnik ima na koncu tudi obroček za obešanje. — Železno stojalo, primož, je priprava za brezove trske, s katerimi so si svetili naši predniki, ki še niso poznali in uporabljali petroleja. — Levstek (Leucht-

Grajski »portal« iz Kamnika

Reliefna podoba sv. Treh Kraljev
iz leta 1584.

stock) je oljnata leščerba s podstavkom, v kamniški okolici tudi štubic imenovana. Tu so žličniki in kleščice za peko peciva iz 16. stoletja z vrezanimi letnicami, napisi in grbi. — Mnogo je starinskih skrinj, ključavnic, ključev, železnih okovov za vrata in skrinje, lesenih lectarskih modelov. — Zelo zanimiva je 300 let stara železna proteza roke, ki so jo našli zazidano v graščini na Vranskem. S pritiskom na železni gumb na hrbtu proteze se je sprožil mehanizem v notranjosti ter sta se skričila po dva prsta proteze v prijem in sta se na isti način zopet zravnala. O tej izredno zanimivi protezi je med svetovno vojno predaval na Dunaju avstrijski višji štabni zdravnik dr. Spitzky in o tem napisal brošuro »Eine alte eiserne Hand« (Stara železna roka).

Na stenah vise starinske slike in portreti: avstrijski cesar Leopold I.; dva grofa Herbersteina, Jurij Ruprecht (1625.) in Janez Viljem (z gradu Zaloga pri Moravčah); Jošt Jožef pl. Thurn, graščak na Starem gradu (1615.), ki je imel v Kamniku hišo, Turjaški dvoec, in je bil velik dobrotnik kamniškega fran-

čiškanskega samostana. V zbirki visi portret Napoleonove matere poleg raznih novejših slik naših domačih umetnikov in avtoportreta kiparja Meštrovića, dobrega Sadnikarjevega znanca. — Na turško dobo spominja iz pušpana izrezljana, nad 300 let stara spaka (Spottfratze) turške glave, popolnoma obrite, s polumesecem pod vratom. — Numizmatična zbirka hrani najraznovrstnejši bakreni in srebrni denar ter zlatnike, rimske, francoske, italijanske itd. Tu so prvi srebrniki stare Srbije iz dobe carov Štefana Uroša, Štefana Dečanskega in Dušana iz 13. in 14. stoletja; star češki denar: srebrni tolar solnograškega nadškofa Lenarta iz Hodiš, tudi repar (Rübenthaler) imenovan, iz leta 1504, ki kaže nadškofov grb in v njem upodobljeno repo; tu je tudi abesinski denar z abesinskim cesarjem, negušem Menelikom. Pri tej

zbirki je tudi pas za denar, ki so si ga nekdanj v starih časih na potovanjih opasovali. — V domačem muzeju je mnogo najrazličnejših ur, stenskih, namiznih, žepnih, budilk itd. ter zelo zanimiva ura, montirana v prsih kipa češkega kralja sv. Vavla, in ura iz francoske dobe, na kateri udarja in kuje čas kovač — Amor. — Velika redkost so majhne, miniaturne, 80 cm visoke in toliko široke, 300 let stare orgle, organon, z graščine Grobelj pri Domžalah, katere so prenašali tudi v cerkev. Njihov ustroj je tak kakor pri velikih orglah, z mehonom in tremi registri. Še sedaj je mogoče nanje igrati. — V zbirki najdeš tudi ščipalnico morskega raka, s srebrom okovano in s pokrovcem, kot napravo za šivalni pribor. To je bilo nekdanj priljubljeno darilo graščakov kavalirjev grajskim damam. — V muzejski zbirki so tudi številne izkopenine in razne okamenine od Tunjic in Nevelj ter iz bližnje in daljne kamniške okolice, med njimi kosti medveda brlogarja izpod Mokrice in ostanki orjaškega mamuta pri Nevljah. Tam blizu je bila tudi izkopana kovinska čelada iz halštatske dobe. Mnogo predmetov je bilo izkopanih iz struge Ljubljani ob regulaciji.

Ti dragoceni spomini so odsev naše davne preteklosti, zgodovine in naše kulture. G. Jos. N. Sadnikar si je pridobil s svojimi muzejskimi zbirkami neveljive zasluge za našo ožjo in širšo domovino ter za splošno kulturno javnost. Svojih neprecenljivih zakladov pa ne skriva skopo in ljubosumno zase, temveč so njegove zbirke vedno dostopne ljubiteljem starinoslovja ter jih je že večkrat razstavljal v Ljubljani in Zagrebu; na Dunaju leta 1906. na razstavi narodne umetnosti in na ljubljanskem velesojmu leta 1931. na zgodovinski razstavi slovenskih mest. Obsežna spominska knjiga hrani mnogo odličnih podpisov. Že v predvojni dobi so obiskali Sadnikarjev domači muzej: avstrijski nadvojvoda Evgen, princ Windischgrätz, deželni glavar Fr. Šuklje, pisatelj in notar Janko Kersnik, ljubljanski župan Ivan Hribar, pesnik Oton Župančič, skladatelj Viktor Parma in Oskar Dev itd. Pa tudi po svetovni vojni so obiskali muzej razni odličniki: ministrski predsedniki in ministri dr. Srškič, Peter Živkovič, Marinkovič, dr. Stojadinovič, Švrljuga, Šumenkovič, Novakovič, admiral Prica, italijanski minister Carlo Galli, rumunski minister Guranescu, znameniti prekoceanski letalec Fitzmaurice, razni generali, politiki in znanstveniki ter Angleži in Američani v večjih skupinah. S svojim obiskom je počastil Sadnikarjev domači muzej 12. avgusta 1936. tudi Nj. Vel. kralj Peter II. in 3. maja 1937. Nj. Vis. knez Pavle.

Na steni v veži

Resnica o alkoholu

Razpravljati o alkoholizmu je zelo neprijetna in nevhvaležna naloga, kajti o stvari, o kateri je bilo že toliko govora, je težko povedati kaj novega in zanimivega. Ni pa samo poznanje snovi, ki odvraca bralca, še nekaj drugega je, kar napravlja stvar na moč neužitno: zlaganost in hinvavščina, s katerima se vprašanje obravnava. V neštetihih krilaticah se alkohol preklinja kot največje zlo, v najrazličnejših brošurah in šolskih čitankah se rišejo njegovi kvarni učinki, po drugi strani pa vemo, da sleherni človek pije in se proslavlja vino kot božji blagoslov. Spomnite se samo vsega obilnega »narodnega blaga«, premnogih pesmic in zdravic, s katerimi se povzdiguje »to zlato rujno vince«! Kakšna zmeda mora nastati že v duši otroka: v šoli mu pridigujejo, kako kvaren je alkohol, kako uničujoče vpliva vsaka najmanjša kaplja — »Polij po travi žganja in opazuj, kaj se bo zgodilo: drug dan boš tam naletel na opustošen, sežgan kos zemlje — kako mora izgledati šele v želodcu pijanca, ki sleherni dan zliava vase alkohol!« — doma pa vidi uživati žganje kot posebno cenjeno okrepčilo, sliši proslavljati »božjo kapljico«, ki naj zalije vsako veliko in malo domačo slovesnost! In priznati moramo, da celo med najbolj poklicanimi ne najdemo enotnega pogleda na vprašanje: zdravnike imamo, ki so goreči apostoli zdržnosti, ter zopet druge, ki smatrajo abstinentne za čudake in prenapete skrajneže. Zaradi tega kljub vsemu ne bo brez mika, napraviti poizkus, postaviti stvari na pravo mesto.

Oglejmo si najprej povsem nepristransko dobre strani alkohola in poizkusimo osvetliti takoj eno izmed glavnih vprašanj, o katerem so se največ prepirali, ali ima namreč alkohol tudi kakšno hranilno vrednost, ali pa je samo bežno mamilo, ki človeka le upijani, drugega pa nič.

Kakor znano, potrebujemo za vsak stroj neko pogonsko sredstvo, neko kurivo; parne stroje kurimo s premogom, motorje z bencinom, človeško telo pa, ki je tudi stroj, s hrano. Zato izražamo izdatnost hrane, kakor pri drugem gorilnem materialu, s toplotnimi enotami, s kalorijami.

Moj učitelj, sloviti fiziolog Durig, se je trudil vse življenje v vprašanji prehrane. Ena izmed zanimivih stvari, ki jih je ugotovil, je bila, da ni hrana posameznih ljudstev nič slučajnostnega, temveč da jo narekujejo strogi zakoni, kakor vse druge pojave življenja. Hrana je točen odraz načina življenja in pa prostora, v katerem se človek giblje, odvisna je od tal, podnebja in gospodar-

skih razmer. Tako zamorci v vročih predelih zemlje, kjer se malo gibljejo in veliko lenarijo, ne potrebujejo mnogo kalorij ter jim zadostuje kot hrana že sadje, ki jim ga bujno rastlinstvo nudi v obilju. Nasprotno pa morajo severnjaki, na primer Eskimi, uživati velike množine masti in ribjega olja, ki vsebujeta izdatne količine kalorij, da morejo vztrajati v svojem mrzlem okolju. Pri teh izsledkih pa je učenjak opozoril na neko zanimivo posebnost: kjer koli žive na naši zemeljski obli gozdni delavci ali oglarji, imajo vsi popolnoma enako hrano, čeprav je njih življenjski prostor zelo različen. Kakor živi na primer drvar v Kanadi ali delavec v zasneženih sibirskih tundrah v povsem drugem okolju kakor pa recimo naš slovenski oglar, ima pri vseh hrana tri glavne in iste osnove: moko, maščobo in alkohol. Naš oglar uživa v svoji gozdni samoti dan za dnem žganje, slanino in ceneno žganje — heruš. Italijan na primer pa polento, sir (ki je poln maščobe) in tudi žganje. Zakaj uživajo ti ljudje torej isto hrano kljub različnemu podnebjju, kjer prebivajo? Težko delo, ki pa je najslabše plačano, terja od njih, da si morajo z najmanjšim izdatkom nabaviti čim večjo množino kalorij. Socialni moment je prevladal življenjski prostor ter jih prisilil k hrani, ki je pri izdatnosti razmeroma najcenejša. Zakaj pa pijo ti ljudje žganje? Se li upamo izreči, da je alkohol tudi hrana? Seveda je, alkohol je, če se ne zlorablja, celo visokovredno hranivo. Dognano je, da 90 % alkohola v telesu zgori — ostanek se neizrabljen izloči — s tem se sprosti mnogo toplote in organizem more tako prihraniti na drugem prehranjenem materialu, zlasti maščobi. Nekaj drugega pa je, v čemer se alkohol razlikuje od živalske in rastlinske hrane: alkohol je povsem brez vrednosti kot gradbeni in obnovitveni material telesa. Človeško telo v mladosti raste, se razvija; nadalje telo ne potrebuje samo kuriva kot pogonskega sredstva za proizvajanje delovne sile, temveč se stanice našega življenjskega stroja tudi izrabljajo ter odmirajo in so zato potrebne vedno nove obnove. Rast in obnova telesa pa se more vršiti samo s sorodnimi snovmi, z živalsko in rastlinsko beljakovino.

Tako vidimo, da je alkohol hrana, toda hrana, ki služi le kot pogonsko sredstvo telesu, ne pa tudi kot njegov gradbeni material. To je razvidno tudi iz naslednjega: hudi pijanci ne uživajo skoraj nobene jedi več, dolge dobe zdrže le ob svoji pijači. Če tak pijanec kedaj kaj pojé, ne stori tega iz potrebe, temveč le v opravičilo okolici. Če torej alkohol ne bi mogel nadomeščati hrane, bi moral tak človek umreti že v nekaj tednih. Pač pa je tak zapitež do skrajnosti izhujšan, ker alkohol ne more obnavljati izrabljenega in odmrtega tkiva.

Razlog, zakaj uživajo naši gozdni težaki žganje, je pa tudi ta, da bi se jim sicer vedno enaka hrana kmalu priskutila. Tolšča, slanina je tudi

težko prebavljiva, alkohol pa, kakor znano, toľšče topi in tako pospešuje prebavo.

Alkohol je tudi posladilo, ki zbujata tek. Velikomestni delavec krene na svoji poti iz tovarne v pivnico, da »si izpere prah«, da prežene preutrujenost, se nekoliko razvedri in tako pripravi telo za ugoden sprejem hrane. Francozi pijejo pred jedjo šilce žganja, Angleži svoj whisky.

Alkohol je pri izčrpanosti tudi poživilo, kajti v neki količini zaužitj poživita vsa možganska gibalna središča, ustvari blago počutje — euforijo, ki zopet vpliva poživljajoče na srce in dihanje ter daje tako zavest moči. Toda prvotna slika se čez čas zaobrne, začetni poživitev sledi ohromitev.

Zato bomo uporabljali smotreno alkohol kot poživilo le v izjemnih primerih, kjer gre za to, da damo izčrpanemu telesu moči le še za trenuten, kratek napor, recimo hribolazcu, ki tik pred zavetiščem obneme in mu je treba le še trenutnega poslednjega navora, da doseže svoj cilj.

Alkohol bomo nadalje uporabljali kot dodatek k hrani pri starih ljudeh in shiranih bolnikih, ki ne morejo sicer zaužitj dovoljne količine hrane.

Sedaj si pa oglejmo drugo stran našega vprašanja, škodljivosti alkohola.

Alkohol učinkuje, kakor vsaka močna snov, v večji količini strupeno. Sličnih drog, kakor alkohol, premore zdravilski zaklad večje število, štejemo jih k stebrom zdravstva ter jih nikakor ne bi mogli pogrešati. Toda če se njih uživanje zlorablja, vodijo do navade in trajne zastrupitve, ki drži zasvojenca kot huduč v krempljih. Spomnimo samo na opij, brez katerega si medicine ne moremo niti predstavljati, na Kitajskem pa, kjer ga zauživajo kot mamilo, je opustošil ves narod.

Vsakokratno zaužitje alkohola v večji množini povzroči akutno zastrupitev, žal tako zelo znano sliko pijanosti, ki je ni potreba podrobneje popisovati. Poglavitni učinek alkohola je možganska omama: prva stopnja, poživitev gibalnih središč pa euforija, vodi do razgibanosti, človek postane zgovoren ter močan kot lev, da se upa z vsakim spoprijeti. Čez čas pa sledi nasprotje temu, ohromitev vseh funkcij, pijancu se začne zapletati jezik, ne ubogajo ga več noge in končno zaspi za mizo ali obleži v cestnem jarku.

Večkratno redno zauživljanje alkohola pa vodi do trajne izpremembe celotnega človeka, do kronične zastrupitve. Takoj spočetka moramo povedati, da ni treba zauživati človeku ne vem kakšnih ogromnih količin, da postane kronični alkoholik z vsemi žalostnimi pojavi telesnega in duševnega propada. Ne, ni mu potreba za to polegati v jarkih. Vsako trajno redno zauživljanje tudi manjših količin, ki vsaka zase niti ne napravljata človeka pijanega, vodi, sicer polagoma, toda s tem nič manjšo gotovostjo, do kroničnega alkoholizma.

Žile na površini telesa se razširijo, pojavi se znani zaripli obraz z rdečim cvetočim nosom. Srce se zamasti tudi pri suhem človeku. Posebno pivci

piva dobijo zamaščeno povečano srce, tako zvano monakovsko pivsko srce (Münchner Bierherz). Znano je, kolikšne množine piva se popije po kletih južnonemških mest z razvitim pivovarstvom. In gotovo ni neznačilno za različnost pogledov na vprašanje alkoholizma, če navedemo sodbo nekoga monakovskega sodišča, ki je izreklo, da dnevno pitje 6 do 8 litrov piva ne predstavlja še nobene nezmernosti.

Nadaljnji organ, ki trpi škodo od alkohola, je želodec. Pijanci dobijo želodčni katar, ki se javlja zlasti z nadležnim jutranjim odhrkavanjem in bljuvanjem. Često se pridruži odkvara jeter, ki vodi do vodenice in smrti. Značilno za starejše alkoholike je tudi tresenje prstov. V splošnem zmanjšuje nezmerno uživanje opojnin celotno telesno odpornost, pijanec recimo kaj hitro podleže pljučnici in drugim priložnostnim obolenjem.

Nesporno je v poslednji dobi dokazan tudi kvaren vpliv alkohola na plodne stanice, na potomstvo. Ne smemo si pa tega predstavljati tako, da bi vodila alkoholična okvara ploda do neke posebne določene bolezni. Ne: živčevje takega potomca je samo nekako na splošno izrojeno, manj vredno, in šele slučajni vplivi ter življenjski prostor odločajo, kakšna usoda bo takemu bitju dana. Recimo: potomec ugledne, premožne hiše, ki bi sicer dosegel ne vem kakšen položaj, bo postal kak davčni poduradnik, ki bo prebil pol življenja v gostilni pri svojem stalnem omizju. Otrok iz kakega revnega predmestja, ki ne bo imel tako dobre vzgoje ter bo zrasel večidel na cesti, bo postal pa zločinec, in če je dekle, z vso verjetnostjo prostitutka. Je pa nekaj potomec iz pijanskih rodbin, ki kažejo tudi očitne znake živčnih in duševnih bolezni: histeriki so to, božjastniki, nagonski požigalci, poklicni potepuhi, vsa tista pisana bratovščina ljudi, ki se gibljejo na robu urejenega življenja. Niso enotne posledice dednih alkoholičnih okvar, zato so se nam te stvari tudi tako dolgo izmikale iz rok; eno pa nam je dandanes jasno z vso gotovostjo: pretežna večina pijanskih potomec je izrojena ter pade v življenju na rame države. Izmed teh ljudi izhajajo prebivalci ječ, bolnišnic in zavetišč. Radi tega je alkoholizem tudi socialen problem, ki ga nima reševati le zdravnik, temveč tudi državnik in sleherni politik.

Najznačilnejša izprememba, ki nastane pri pijancu, pa se izvrši na njegovi duši, in kdor ima oči za to, bo opazil alkoholično pobarvan značaj pri marsikom, ki bi sicer oznako pijanca z ogorčenjem zavrnil.

Pri običajnih opisovanjih alkoholičnega značaja se v prvi vrsti poudarja nravstvena degeneracija: vse, kar je na človeku najvišjega in najplemenitejšega, počasi odpada, kar je njegova najbolj osebna last, sram, občutljivost, dovezetnost za dobro in lepo, se naj bi polagoma zabrisavalo ter odpadalo. Visoko olikan človek, v čigar navzočnosti si nekaj nihče ne bi upal izreči dvomne be-

sede, sedaj sam mirne duše kvanta ter se reži be-
dastim pivskim šalam. Človek, ki ga je prej zani-
malo vse, čigar misel je kot preobčutljiva struna
zanihala ob najrajnejšem dotiku, je sedaj top in
more brez misli cele ure preždeti pri svojem ko-
zarcu. Znana je pijanska surovost, pretepanje žen
in otrok, zanemarjanje dela, gospodarska prop-
ast, v katero ti ljudje pahnejo svoje družine.

Če pa hočemo tudi tu povedati resnico o alko-
holu, moramo reči, da so take splošne oznake po
alkoholu spremenjenega značaja povsem pogre-
šene. Kajti po pravici bi temu marsikdo oporekal
in dejal, da pozna povsem druge tiče, da takih
žalostnih postav med družbo njemu znanih krep-
kih pivcev ni. Pokazal bi na znane prijatelje do-
bre kapljice, ki pa so vse drugo kakor pa duševno
izrojenci, duhoviti ljudje so to, iskani družabniki,
»fest fantje«, ki jim vsakdo rad poda roko in so
redišče društvenega življenja.

Kakšna je torej resnica?

Alkoholik je pri svojem pevskem društvu, pri
svojem stalnem omizju najboljši, najljubeznivejši
družabnik; s svojim živahnim značajem in toplo
čustvenostjo zna ogreti vsako družbo. Pri ne-
sreči tovariša je ginjen do solz in je pripravljen
vse žrtvovati. Za politiko ali kako društveno ide-
jo gori z najvišjim zubljem. Ako je umetnik in
pesnik, more ustvarjati velike umetnine, saj je
znano, koliko baš naših slovenskih pisateljev je
bilo vdanih pijači. Saj prav to, da je med alko-
holiki presenetljivo mnogo zelo čustvenih ljudi, ki
znajo doživljati in doživljeno potem tudi pove-
dati, jim daje pečat zapeljivosti ter zamegljuje
pravilni pogled nanje. Kajti kljub vsem najlep-
šim lastnostim, ki jih morejo alkoholiki imeti, ni
izmišljena izprijetost ter surovost, ki so je ti
ljudje zmožni. Ti prijetni družabniki, »fest fant-
je« in čustveni zanešenjaki pretepajo doma svo-
je žene, so povsem brezčutni za bedo družine ter
so zmožni tudi najbolj nizkotnih dejanj, če se
čutijo ogrožene pri svojem pitju in morajo pre-
našati neme očitke domačih. Vsa nepopisna rev-
ščina, ki jo ustvarja alkoholizem, je do pičice
resnična, toda tudi te stvari je treba postaviti
na pravo mesto.

Ni res, da alkoholik ne premore višjih čustev,
pri njem nastopi le silna bežnost in nestanovit-
nost razpoloženja. Ta nagla menjava razpolože-
nja napravlja, da človek, ki je bil pravkar pri
svojem omizju neizrečeno ginjen nad kako tujo
usodo, čez četrte ure nato doma živalsko pretepe
svojo ženo. Vse razpoloženje, vsa njegova volja
je ožarjena samo od alkohola, ki ga napravlja za
neodgovornega slabiča. Najsvetejše obljube in
pristine solze, da se bo poboljšal, so čez pet minut
pozabljene. Pijanec, ki je napravil v ponedeljek
»plavega«, je sram v torek na delo in radi tega
prelumpa ves teden.

Kadar more piti, je lahko najboljši človek, vse
kar ga pa pri pitju ovira, vsak nem očitek, iz-
življa v njem najnižje nagone.

V bolnici smo imeli ženo, mater 13 otrok, ki je
bila bolna za rakom. Mož-alkoholik jo slav-
nostno obišče vsako nedeljo, v črni svečani oble-
ki ter s šopkom cvetja v roki. Obraz žene žari:
glej ga, glej, saj ni tako slab človek! Kmalu pa
postane možu stvar odveč, prehudo mu je za ti-
ste dinarje, ki jih mora izdajati za bolniško oskr-
bo. Ženo zahteva domov, kjer jo kmalu zopet
pretepe, in ker je zaradi izтока iz rakaste mater-
nice v sobi slab duh, se iznebi v nedeljo za mizo
v družbi otrok grozotne šale, da morajo žreti le
raka s krompirjem.

Kako silna je nestanovitnost alkoholičnega raz-
položenja, sem mogel opazovati v nekem veliko-
mestnem lokalu, kjer je vina poln, zaripel ples-
lec sredi dvorane delal svoji izvoljenki ljubo-
sumne očitke. Ko je postalo dekletu preveč, mu
je kratko malo pokazalo hrbet, on pa je radi tega
odšel na stranišče in se tam obesil. Ko so ga k
sreči še pravočasno osvobodili zanke, se je mirno
vrnil v dvorano ter plesal dalje v najboljšem
razpoloženju.

Tak je v resnici alkoholični značaj.

Kdo pa je alkoholik, koga moremo označiti kot
kroničnega alkoholika?

Tu ni mogoče postaviti neke določene številke
in reči, kdor izpije en ali dva litra vina na dan,
je kronični alkoholik. Vsaka taka splošna mera bi
bila napačna, ker obstojajo velike osebne razlike.
Saj prav v tem tiči zopet eden izmed vzrokov, ki
napravljajo zmedo v presojanju alkoholizma: tu
in tam naletimo na ljudi, ki prenesejo velike ko-
ličine pijače brez posebnih posledic. Toda to so
le izjeme in tudi ti ne bodo mogli početi tega ne-
kaznovano daljšo dobo. Vsak, ki dalj časa redno
zauživa opojne pijače, tvega kronično zastruplje-
nje. In kroničnega alkoholika ne moremo določiti
po številu litrov, temveč po tem, da ga je pijača
tako zasvojila, da enostavno ne more več prebiti
brez nje. Kronično zastrupljenje se namreč zna-
čilno javlja s tem, da vsako prenehanje pitja iz-
zove tako zvane abstinencijske pojave. Kadar pivec
ob navajenem času ne pride do svoje pijače, po-
stane nemiren in poklapan, prsti se mu začnejo
tresti in vse ga z njujo sili k pitju. Najočitnejši
primer je ta, ko se zbudi alkoholik po prespani
noči s takimi abstinencijskimi pojavi, da sploh ni
zmožen začeti življenja, preden ne spije svoje
merice navajene pijače.

In tu se spomnite naših ljubih kmečkih očan-
cev, koliko jih je, ki si morajo zjutraj najprej
»privezati dušo« s požirkom žganja, preden se
podajo na delo. Sedaj boste šele pravilno razume-
vali to »privezovanje duše« ter zaslutili, kaj po-
meni pri nas alkoholizem.

Poleg, bi rekli, navadne, »normalne« pijanosti
in kronične zapitosti pa imamo še celo vrsto iz-
razito bolezenskih stanj, ki nastopajo po zauživa-
nju alkohola samo pri nekkih, k tem nagnjenih
osebah.

Imamo, recimo, ljudi s tako zvano alkoholno intoleranco, ki ne prenesejo niti najmanjše kapljice alkohola. Takemu človeku zadostuje, da izpije na primer navaden čaj z rumom, pa zapade v težko pijanost.

Nadalje poznamo tako zvano bolezensko, patološko pijanost. Tak človek po zaužitju neke mere pijače, ki ni treba, da je posebno velika, lahko popolnoma ponori, ne prepozna več ljudi, dobi privide in v tem stanju napravi različne neumnosti ter zagreši celo zločine, ki se jih po prespani pijanosti nič več ne spominja. Taki ljudje se razkazujejo nagi, plezajo na spomenike, nadlegujejo in napadajo ljudi. Iz listov se boste morebiti spominjali dogodka, ko sta v nekem našem industrijskem kraju prišla v gostilno povsem mirno in dostojno dva orožnika na službenem obhodu. Ko sta nekaj časa pila, je eden izmed njiju nenadoma planil kvišku, nastavljal puško na slučajno navzočino dekle in jo ustrelil. Nato pa je mož kot popoln blaznež tekal po cestah, vdiral v hiše in ogražal stanovalce. Le s težkim naporom se je posrečilo, razorožiti ga in zvezati.

Tedaj so ljudje zelo ugibali, kaj je bilo s tem človekom; nemogoče se jim je zdelo, da bi tako iznenada ponorel, sodilil so, da je moral biti že prej duševno bolan ter da bi ga morali predstojniki pravočasno odstraniti iz službe, da ne bi zagrešil zločina. Vendar je bil to povsem značilen primer nenadne bolezenske pijanosti.

Kot dipsomane označujemo ljudi, ki žive sicer vzdržno, le na neke čase, na vsake kvatre, jih prime strast do pitja, tedaj pa s tako silo, da se ji nikakor ne morejo upirati. To so sicer pridni in dobri delavci, ki imajo mnogič celo neki značilen odpor do pijače, ko pa se približa njih čas, postanejo nemirni in slabe volje, izgubijo vsako veselje do dela in le alkohol more zopet vzpostaviti njih voljo do življenja. Pobegnejo od doma in se z vso divjo strastjo vržejo v naročje omami; zapijejo vse prihranke, potikajo se po umazanih beznicah, in če nimajo več drugega, uživajo najgnusnejše pijače, da le diše po alkoholu; gorilni špirit, petrolej, alkoholne razstropine lakov itd. Slednjič se zbude v cestnem jarku ali na policijski stražnici s strašnim mačkom. Kakor grozotne sanje so šli minuli dnevi preko njih in često se tudi ne spominjajo, kod so blodili in kaj počeli. Izpolnjuje jih silen gnus do alkohola in s sveto obljubo, da se nikdar več ne dotaknejo pijače, se vrnejo na svoje delo. Ko pa mine zopet neka, običajno točno določena doba, jih zgrabi isti demon in tira v beznice.

Imamo tudi alkoholno blaznost, delirium tremens, ki pričara bolniku pred oči množico majhnih migetajočih predmetov: bolnik vidi muhe, miši, podgane, z vztrajnostjo trga z odeje uši ter se trudi izpljuniti pajčevino, s katero ima opr eden jezik. Drugi alkoholični bolniki zopet trpijo na pravih preganjevalnih blodnjah, kaki komunisti ali vivisektorji so se zarotili proti njim ter jih

preganjajo po zvitem načrtu: komaj so zasopli stopili na tramvaj, že zažvižga sprevodnik na značilen domenjani način, v največjem diru skočijo radi tega z vozila, hočejo planiti v neko odprto vežo, toda gospod, ki gre prav v tem trenutku mimo, jih prezirljivo ošine z očmi ter pljune pred nje, češ naj se nikar ne domišljajo, da bi mogli uiti itd.

Če se po tem bežnem orisu kvarnih posledic opojnin povprašamo, kako pogost je prav za prav pri nas alkoholizem, moramo napraviti porazno ugotovitev: z vsem premislekom si upam trditi, da je pri nas v Sloveniji v drugi polovici življenja, to je po 40. letu, pretežna večina vseh moških vdana alkoholizmu.

Slovenci se kaj radi ponašamo s svojo kulturo, in to v nekem oziru tudi z upravičenostjo. Neki angleški turist, ki je bival pred leti nekaj časa med nami, je ves osupel zapisal med svojimi vtisi, da je videl v Ljubljani kmečko dekle, ki je po prodaji svoje košare zelenjave na trgu stopila v knjigarno in za borni izkupiček kupila knjigo. V tem oziru smo lahko v resnici ponosni. Toda kakor imamo Slovenci svojo kulturo, tako imamo tudi svojo kulturno sramoto! Kakor je namreč angleški časnikar pisal o naši ljubezni do knjige, tako so tujci razkričali našo domovino tudi kot najbolj zapito, kot deželo, kjer se ob nedeljah opoteka po cesti vse polno pijanih postav, da je na naših cestah domala nemogoč vsak avtomobilizem. Mi domačini, ki poznamo našo zemljo še vse bolj, se spomnimo tudi številnih pretepev in pobojev, ki se zagrešijo ob vsakonedeljskem pijančevanju, pa se nam bo v polni luči posvetilo, kakšno mesto zavzema pri nas alkoholizem.

Zato mora biti v bodočnosti prvo naše kulturno delo, delo za iztuzenje naroda.

To delo pa ne bo nikdar uspešno, če ga bodo vodili le posamezniki, le posamezna abstinenčna društva. Kajti alkoholizem ni zadeva posameznika, on je ljudska, socialna bolezen, zato morajo biti tudi ukrepi proti njemu ljudski, socialni. Boj proti pijančevanju bi morala vzeti v roko celotna družba, to je dežela in država. Po preišljenem načrtu bi bilo treba preusmeriti vse ljudsko mišljenje, ki je tako zelo zakoreninjeno v sladkosti božje kapljice; s skrbno zakonodajo bi bilo treba urediti razpečevanje pijač in vse okolnosti, ki so z njim v zvezi.

Le tak boj bi utegnil biti uspešen.

In le tako bi nam mogel postati alkohol s čedom tudi prijatelj, koristnik, ter nič več uničevalec. Človek bi mu prejenjal biti suženj, postal bi njegov gospodar, ki bi se ga posluževal le ob posebnih prilikah po svoji lastni volji in razsodnosti. Alkohol bi nam moral biti prihranjen res le za posebne prilike, ko more človek na svoji težki življenjski poti malo popraznovati: poživi mu naj misli, razveseli srce ter polepša gledanje na svet. Kajti brez malo praznikov, brez malo igre in veselja, ne prebije niti najbednejša kultura.

Grobo se za grobom vrsti . . .

FRANC DOLENC,
industrialc in sokolski mecen,
umrl 25. septembra 1938.

FRAN LAJOVIC,
posestnik in gasilski organizator,
umrl 23. novembra 1938.

ZORKO PRELOVEC,
zborovodja in skladatelj,
umrl 25. februarja 1939.

Prelat dr. FRAN KOVAČIČ,
zgodovinar,
umrl 19. marca 1939.

VILJEM ROHRMAN,
kmetijski strokovnjak,
umrl 5. aprila 1939.

VIKTOR ROHRMANN,
trgovec in narodnjak,
umrl 5. maja 1939.

PAVEL DEBEVEC,
založnik in prevoajalec,
umrl 11. maja 1939.

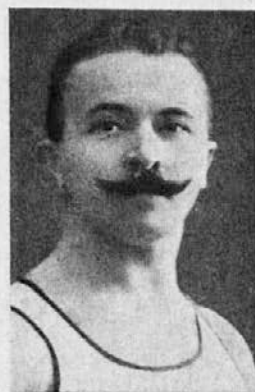
JOSIP LENARČIČ,
industrialc in gosp. organizator,
umrl 26. maja 1939.

Dr. FRAN DERGANČ,
zdravnik in filozof,
umrl 30. junija 1939.

JAKOB ZUPANČIČ,
gimn. ravn. in obrambni delavec,
umrl 20. avgusta 1939.

[BOGUMIL KAJZEL],
sokolski proak in planinar,
umrl 16. septembra 1939.

ADOLF KILAR,
peš. brig. general,
umrl 16. septembra 1939.

Nepremakljivi prazniki

Malokdaj se zamislimo nad koledarjem, dasi ga imamo tako rekoč ves dan pred očmi. In vendar ima v sebi vsakovrstne zanimive zagonetke. Le zdaj pa zdaj se kdo radovedno vpraša: »Kdaj bo prav za prav letos velika noč?« Po njej se dajo potem izračunati drugi premakljivi prazniki. Sedem tednov pred veliko nočjo se konča predpust. Sedem tednov po veliki noči so binkošti. Deset dni pred binkošti je vnebohod. Deset dni po binkošti je praznik sv. Rešnjega Telesa. To se da prav lahko izračunati, in to zna danes vsak šolski otrok. Malokdo pa ve, da se lahko tudi velika noč sama prav natanko vnaprej določi.

Na nicejskem koncilu leta 325. po Kr. je bil izdan zakon, po katerem se mora obhajati velika noč v nedeljo po prvem pomladanskem ščipu. Krščansko veliko noč so prevzeli iz židovskih velikonočnih praznikov »Passah«, ki so se obhajali 15. dne meseca Nisana. Toda židovski meseci so pravi »mesečni« meseci; vsak izmed njih se začneja sočasno z novim mesecem na nebu, tako da je vsakega petnajstega mesečni ščip. Naši meseci seveda nimajo te pravilnosti, in zato je treba čas velikonočnih praznikov izračunati po nekoliko bolj kompliciranem načinu:

Doba velikonočnih praznikov koleba v času 35 dni — in sicer med 22. marcem in 25. aprilom. Prvi pomladanski dan je, kakor vsi vemo, 21. marec. Ako pride ta dan na soboto in je luna tudi ravno v ščipu, se obhaja velika noč takoj prihodnjo nedeljo, to je 22. marca. To je torej ena meja. — Če pa pade prvi pomladni dan (21. marec) na nedeljo in je bil poslednji ščip en dan prej, to je 20. marca, nastane prvi pomladni ščip šele čez 29 dni, v nedeljo 18. aprila. In ker zakon veleva, da se mora velika noč obhajati šele prvo nedeljo po prvem pomladnem ščipu, so ti prazniki šele 25. aprila. To je druga, najskrajnejša meja.

Toda obe ti skrajni možnosti sta zelo redki. Dne 22. marca je bila zadnja velika noč leta 1818. in v vsem dvajsetem stoletju je ni niti enkrat na ta dan. Najzgodnejšo veliko noč smo imeli v tem stoletju dne 23. marca 1913. V najbližji bodočnosti, letos 1940., bo velika noč 24. marca. Tri leta pozneje — to je leta 1943. — pa pade

velika noč spet na svoj najkasnejši termin, to je na dan 25. aprila, kar že ni bilo od leta 1886.

Nepravilnost velikonočnih praznikov je samo dozdevna. Preučevanje statistik o datih velike noči v poedinih letih nam pokaže zanimive podatke. Tako se na primer nikoli ne zgodi, da bi bila velika noč dve leti zapovrstjo v marcu. Vsak izmed nas je tudi že gotovo opazil, da so velikonočni prazniki veliko pogosteje v aprilu kakor v marcu. V enem stoletju je velika noč 23 krat v marcu in 77 krat v aprilu. V našem stoletju je 22 marčevih velikih noči in 78 aprilovih. Med dvema letoma z marčevo veliko nočjo mora biti vsaj eno leto z aprilovo, toda ta primer je prav zelo redek — od leta 1582., od uvedbe gregorijanskega koledarja — je bilo to samo štirikrat: 1618., 1770., 1781. in 1838. V treh letih takega cikla padejo velikonočni prazniki zmeraj na isti datum, in sicer so to: 26. marec, 15. april in 31. marec. Ta cikel se pojavi spet šele leta 1989. do 1991.

Pa tudi skupine let z aprilovo veliko nočjo se ravnavo po strogi pravilnosti. Tako se na primer med dvema marčevima velikima nočema nikoli ne pojavi tri leta zaporedoma aprilova velika noč; tudi ne najdemo nikoli skupine šestih aprilovih velikih noči. Tudi petkratne aprilove velike noči so prav redek pojav; v 355 letih od uvedbe gregorijanskega koledarja se je pojavila ta petletka samo enkrat (1772.—1776.). In ta računaska zanimivost se nam bo zdela še bolj zagonetna, če pomislimo, da so take »petletke« sledile vedno po onih triletkah »marec—april—marec«, toda samo tedaj, ako je bila med njimi doba 52 let. Aprilova velika noč je najčešče v skupinah po 2 in 4 zapovrstjo. To je skoraj pravilo. Najdaljša mogoča skupina zaporednih aprilovih velikih noči obsega sedem let. Pojavlja se precej pogosto, in njena posebnost je v tem, da se more (a ne mora) pojaviti zmeraj po tistem letu, v katerem je bila velika noč 24., 25., 26. ali 27. marca. Prihodnja sedemletka bo (po letošnjem letu, ko bo velika noč 24. marca) v letih 1941.—1947.

Morda vas bo zanimalo, da je bila velika noč šele štirinajstkrat dne 22. marca in trikrat 25. aprila. Največkrat je velika noč: 16. aprila (17-krat), 31. marca (16 krat) in 5. aprila (15 krat). Najbolj zagonetna izjema je 9. april. Medtem ko so se njegovi sosedje v koledarju pojavili rdeči precej pogosto (8. april 12 krat, 10. april 13 krat), je dobil 9. april svoje praznike samo šestkrat. A še bolj vas bo zanimalo, da bo ta dan, ki tako šepa v tekmovanju za rdečo barvo v koledarju, v prihodnjem desetletju to dohitel, zakaj čeprav nismo z njim računali že od leta 1882., se bo pobahal z lepo veliko nočjo leta 1944. in 1950.

INA SLOKANOVA:

TRIDESET JURJEV

Tine Smola je tiste nesrečne sorte človek, ki so mu rojenice že ob rojstvu namignile, naj si nikar nič ne misli, da bo v življenju kaj imenitnega postal, ker so takšne vloge že vse zasedene, oziroma oddane. In Tine Smola se je hočeš nočeš udal v nemilo usodo. Kakor drugi otroci se je pogosto cemeril, prodajal je zadaj platno in pod nosom sveče, začel je hoditi v šolo in se ni učil ne slabo in ne dobro, tako da starši in učitelji niso nikoli mogli biti nanj niti pošteno hudi, niti ga niso imeli preveč radi. Ko je postal fant, se ni nikoli pošteno zboxsal s tovariši, da bi bilo vredno o njem govoriti, nobene športne discipline ni gojil in dekleta je samo zaljubljeno pogledoval, nagovoriti si pa nobene ni upal. Tako so minevala leta in Tine je iz fanta postal možak, dolg in prekljast, bil je nekoliko kratkoviden in sploh kakor ustvarjen za zakotnega pisarčka. In takšno službo je tudi dobil. Bil je podnajemnik zdaj tu, zdaj tam. S sorodniki ni občeval in zato so ga imenovali čudaka in ga pustili lepo v miru.

Baš je stanoval pri zajetni, petični vdovi gospe Špelci, ko se je primerilo, da je nevarno zbolel. Bolezen je bila tako resna, da je moral v bolnico. Tam se mu je pa bolezen še poslabšala. Tri dni je visel med življenjem in smrtjo in bledele. In med drugim takšnim brezveznim govorjenjem so njegove izsušene, brezkrvne ustnice največkrat hripavo zašepetale:

»Trideset jurjev! Moj bog, le kam bi z njimi? Trideset jurjev!«

Ko je to nekajkrat izgovoril, so postale strežnice pozorne in bolniki tudi.

Kakor bi trenil se je razneslo okoli o Tinetovih jurjih. Seveda so izvedeli tudi Tinetovi sorodniki in na vrat na nos prijadrili

od vseh strani k Tinetu v bolnico. S solzami v očeh so se sklanjali nad bolnikom in vsekrižem spraševali:

»Le kako vam je, preljubi, predobri striček?«

Tine je strmel vanje z izbuljenimi očmi. Končno pa je izdaval hripavo:

»Saj vas niti ne poznam. Odkod pa ste se vzeli prav za prav?«

»Oh, striček, kako si pozabljiv,« je zažgolela rdečelasa debeluška, »kaj se nič ne spomniš, ko smo bili še čisto majhni in si nas ujčkal na kolenih? Kako strašno radi smo te vsi imeli. Se ne spomniš tiste Marjance, ki je neprestano tekala za teboj in ti pravila »moj, moj stliček?« Vidiš, to sem bila jaz in tisti tam je moj možiček Jože, in onale tam je Tonca, pa Francelj in Miha, striček, se res nič več ne spomniš na nas?«

Dolgo, dolgo so morali vsi brusiti jezike, da so ga končno prepričali, da je res vsem tem ljudem stric. Potem so ga obiskovali redno vsak dan in mu prinašali vsakovrstnih dobrot in se mu dobrikali na vse mogoče načine. In prišel je še nekdo. Neko popoldne, baš, ko so nečaki zapustili sobo, se je dostojanstveno prizibala — gospa Špelca, Tinetova gospodinja. Velik šop rdečih nageljnov je prinesla in se smehljala, ljubeznivo kakor še nikoli.

»No, sem prišla pa še jaz pogledat, kako je z mojim dragim gospodom Tinetom,« je besedičila in z vzdihom pristavila: »Vi ne veste, kako strašno pusto je doma, odkar vas ni.«

Tine svojim očem in ušesom ni mogel verjeti. Toda gospa Špelca je nežno pogladila njegovo dolgo roko, da je Tinetu kakor električna iskra šinilo k srcu.

»Kako se počutite, gospod Tine, no?«

»Hvala, preljuba gospa Špelca, zdaj, ko ste vi prišli, mi je tako zelo dobro, kakor mi je bilo malokdaj.«

Gospa se je zadovoljno in srečno smehljala.

Potem je tudi gospa Špelca zelo pogosto obiskovala Tineta. In vselej je prinesla s seboj rdeče nageljne in se prijazno smehljala.

Ob tolikšni negi in pozornosti se je Tinetova bolezen naglo boljšala. Lahko je že vstajal in se izprehajal po sobi. Toda kljub temu so zdravniki ugotovili, da bo za delo stalno nesposoben, ker njegova bolezen popolnoma ozdravljena nikoli ne more biti. Toda bolnico bo moral čimprej zapustiti, ker tako zelo primanjkuje prostora.

Zdaj pa se je začel odkriti boj med preljubeznivimi nečaki in nečakinjami.

»Ljubi striček, k nam pojdi,« je gostolela Marjanca, —« nič ti ne bo treba delati, samo na tplem boš sedel in čital.«

»Raje pridi k nam,« se je skrivnostno nagnila k njegovemu ušesu Tonca, —« veš, mi imamo svojo hišo in mnogo bolje živimo kakor tista skopuška Marjanca, ki v petek in svetek kuha samo kislo zelje in repo.«

Na drugo uho mu je pa že prigovarjal nečak Francelj:

»Striček, ne meni se za babnice, ki samo gobezdajo, z menoj pojdeš, bo najbolje zate. Moja žena je dobra kot angel, na rokah te bomo nosili.«

Tine pa je samo kimal: »Bom, bom.«

Ko so odhajali, so mu vsi klicali:

»Na svidenje, ljubi striček, pri nas!«

Potem pa se je prizibala gospa Špelca. Dolgo sta se pomenkovala tisti dan in se zdaj pa zdaj zaljubljeno pogledala.

In ko so drugi dan vsi razburjeni in sovražno gledajoč drug drugega privihrali Tinetovi sorodniki v bolnico, je bila Tinetova postelja prazna.

»Je že odšel, gospod Smola,« je prijazno pojasnila strežnica.

Sorodniki so ostrmeli odprtih ust.

»Le kam je odšel?« je bilo veliko vprašanje, ki je vsem kljuvalo v možganih. Le kam?

Takoj so si bili spet dobri med seboj.

Tedaj pa se je spomnila Marjanca in zagrljala na ves glas:

»Ha, zdaj pa že vem, zdaj pa že vem, kam jo je popihal. Tista debeluha Špela, njegova gospodinja, ga je premotila, seveda, seveda.«

Komaj je gospa Špelca svojega dragega gospoda Tineta posadila doma v naslonjač poleg tople peči in mu postregla s kadečo se kavo in sladkimi piškotki, že je na stopnicah zagrmelo in zabobnelo kakor ob sami hudi uri. Vrata so se s truščem odprla. V sobo je prihrumela Marjanca in za njo Tonca in Francelj in Jože in Miha.

»Saj sem vedela, saj sem vedela, da ste nam vi odpeljali našega strička« je kričala Marjanca, »toda ne bo nič, on je naš stric in ne vaš. Takoj bo šel z nami.«

»O le počasi, le počasi,« se je široko razkoračila gospa Špelca. »Tinček bo kar lepo pri meni ostal. Če je vaš stric, je pa tudi moj ženin in čez tri tedne bo moj mož, da veste,« se je podbočila in se jim škodoželjno namrdnila.

To je bilo vika in krika, toda končno so morali premili nečaki brez svojega ljubelega strička z dolgimi nosovi oditi.

»Pa sem jih le,« se je oddahnila gospa Špelca.

»Pogumna si, da je kaj,« jo je občudujoče gledal Tine.

In čez tri tedne je postal Tine Smola zakoniti mož gospe Špelce.

Ko so bile vse ceremonije in sitnosti, ki so s tem v zvezi, odpravljene, in sta bila novoporočenca sama, je gospa Špelca sedla k Tinetu na divan in se nežno in zaljubljeno kot dvajsetleten deklič privila k njemu. Potem pa ga je nagajivo pocuknila za uho in ga vprašala kar tako mimogrede:

»Ti, Tinček moj ljubljani, v kateri hranilnici pa imaš tistih trideset jurjev?«

»Kakšne jurje?« je Tine široko odprl oči.

»Oh, saj si toliko govoril v bolnici o njih, da se je po vsem mestu razvedelo.« Špelci je bilo malo nerodno o tem govoriti, pa se je vse bolj stiskala k njemu in pristavila: »Veš, saj nič ne rečem, imej jih, kjer jih hočeš, toda mislila sem, da bi bili najbolje spravljani, če bi jih name prepisal, da boš imel enkrat za vselej mir pred svojimi sitnimi sorodniki.«

»Le kakšne jurje misliš?« se je Tine še vedno čudil in čudil.

»I, tvoje vendar!« Gospa Špelca se je v hipu odmeknila od njega in ga ostro premerila s svojimi lokavimi očmi, ki so izražale nemalo presenečenje.

»Ho, ho, zdaj se spomnim,« se je Tine udaril po kolenih, »strežnica mi je pravila, da sem nekaj fantaziral o jurjih. Veš, draga moja, tisto je bilo pa takole: Nekoč sem kupil srečko. In pomisli, samo ena številka je manjkala, pa bi bil zadel trideset jurjev. To se pravi, imel sem jih že tako rekoč v žepu. Saj razumeš, draga, da mora to člo-

veka jeziti, če ti takole manjka ena številka, ena sama številka, kajne dragica, saj razumeš, da se kaj takšnega ne pozabi kar tako hitro.«

Tine je nežno objel svojo Špelco čez zajetni pas, toda ona ga je pahnila vstran, planila kvišku in se prijela za glavo:

»O, ti osel in jaz avša avšasta!«

In z rokami držeč se za glavo je odvihrala iz sobe. Tine pa je ves nesrečen gledal za njo in ugibal, kakšna muha jo je morala vščiniti tako nenadoma...

Težaven in nerentabilen izvoz ali več samopreskrbe?

S postavljenim vprašanjem mislim predvsem naš izvoz kmetijskih pridelkov kot surovin in uvoz takih potrebščin, ki jih potrebuje vsakdo in za katere bi naše kmetijstvo surovine prav lahko pridelalo doma.

Kmetijstvo daje pri nas zaposlitev ogromni večini našega naroda. Zato ni vse eno, kaj ta večina dela, kaj proizvaja, ali lahko in s kakšnim uspehom vnovčuje plodove svojega truda. S tem je v zvezi delovna mezda ogromne večine našega naroda. Ako kmet dobi le slabo mezdo za opravljeno delo, kajpak tudi ne more biti dober konsument (odjemalec) industrijskih dobrin in raznih uslug, pa tudi njegova davčna moč je slaba. Če je tako, je torej slab dajalec dela drugim. Tudi napredek splošne kulture je odvisen od teh vprašanj, saj vse to ni in ne more biti zastoj. S praznimi žepi se da malo napraviti ali pa sledi siromašenje in zadolževanje, če, na primer, pospešeno napredovanje splošne kulture zahteva večjih doprinosov ljudstva, kakor jih je ono z gospodarskega vidika zmožno dajati.

Z izvažanjem surovin je kmetijstvo že itak na slabem. Veliko bolj bi stal kmet, če bi si ustvaril čim več zadržne industrije, ki bi njegove surovine vsaj še predelovala v žlahtnejše, preden gredo v izvoz. Tako bi se porabljal tudi več dela, več delovnih rok bi zaslužilo, obča pridobitnost bi se večela. V mnogih izvoznih predmetih pa naše kmetijstvo predelovanja v žlahtnejše dobrine sploh ne more neomejeno vršiti, četudi bi bilo dovolj tozadevne agrarne industrije. Inozemstvo, ki se upira uvozu samih polfabrikatov in finalnih izdelkov, dovoljuje predvsem uvoz surovin, da s predelavo, s požlahtnjevanjem daje dela in zaslužka prebivalstvu uvozne države in da razni odpadki sorazmerno ceneje pridejo v korist njenega narodnega gospodarstva.

Kako pa stoji ta stvar za našega kmetovalca, če mora pod temi okoliščinami spriči ogromne konkurence proizvajalno sposobnejših narodov te surovine prav slabo vnovčevati ali če ima celo izgubo? Utesnjevati se mora vsestransko, gospodarsko ne more napredovati, pridelovati pa po sili razmer pač le mora. Poleg tehničnih razlogov, ki mu diktirajo pridelovanje tudi v eventualno točasno izgubo, je še važnejši neki drugi »moraš«. Kmet neobhodno potrebuje denarja, bodisi za davke in slične dajatve, kakor tudi za potrebe svoje družine (obleka, razsvetljava, kupivni pred-

meti prehrane). Naj se utesni kolikor hoče, na koncu koncev pa vsaj luč in sol mora imeti. To dobiva samo za denar. Zato tudi najpriprosteje živeči kmet mora priti do denarja, mora pridelovati magari v izgubo — da le začuti denar pod palcem. Naj bodo njegovi napori in žrtve za dobivanje denarja še toliko, dobiti ga mora vsaj za najnujnejše potrebe. Jasno je, da se s tem izčrpava. Ni merodajen samo gospodarski moment, predvsem je tu pač življenjski »moraš«. Brez soli tako rekoč ni življenja in ravno tako ne brez obleke in obutve. Vrh tega pa še davki. Ako sedaj vse to drugače povem, bi se reklo, da brez denarja ni obstanka, ni življenja. To je tista življenjska pogonska sila, ki našega pridelovalca pritera, da mora proizvajati, magari v izgubo.

Do tu je stvar kljub svoji neprijetnosti nekako razumljiva. Toda pridelovanje v izgubo ima svoje meje in po prekoračenju istih nastopajo ne samo privatno gospodarske, nego tudi narodno gospodarske in življenjske neveščnosti.

Teh pa ne sme biti. Morda pa sploh niti utesnjevanje ne bi bilo potrebno, kaj še gospodarsko iztrošanje in življenjsko hiranje. Morda se da to le preprečiti. Nemara bi se stvari moglo urediti tako, da bi bilo bolje in pravi?

To ni nemogoče. V precejšnji meri je celo sorazmerno precej lahko mogoče, če...

Ta nesrečni »če«, ko bi ga vendar ne bilo! Da, ko bi ga ne bilo, toda je in še celo težak in globoko ukoreninjen. Ta neveščnost je v navadi ogromne večine našega kmetstva, da prideluje to, kar je od nekdanj običajno, in v taki meri, takem obsegu kakor je navajeno. Navada pa je železna srajca. Velikanska večina kmetstva je navajena smatrati, da je storila napram sebi in drugim svojo dolžnost, ako pridno dela po stari navadi. Premalo pa misli in premisslja. Vsega kmetstvo ne more kar tako lahko samo razbiti, v tem pogledu bi morala pomagati država. In tudi pomaga. Marsikateri ukrepi so že izdani za tozadevno izboljšanje. Toda ni dovolj, da država kaj ukrene, tudi volja tistih, za katerih dobro so ti ukrepi izdani, bi morala v lastnem interesu ne samo krepko, nego najkrepkeje sodelovati. To sodelovanje pa s strani kmetstva zahteva manjših in večjih preureditev v kmetijski proizvodnji, deloma tudi v načinu dela in življenja, toda izvajati te, se kmetstvu kot celoti kar nekako ne da. Tu se upre železna srajca. So posamezne izjeme, celota kot taka pa se ne zgane ali vsaj premalo, ker se ne zaveda nujnosti.

Volja in ukrepi države zaležejo le tedaj, če ima ona tudi moč, da jih uveljavi magari proti navadi. Tako, na primer, država dosega koristi za kmeta s tem, da recimo glede izvoznega sadja predpiše nek standard, kateremu mora blago po dobroti, sorti, izenačenosti, zrelosti, brezhibnosti, odnosno nepokvarjenosti odgovarjati, sicer vagon ne sme preko državne meje. Tako standardno blago se seveda znatno bolje vnovči ka-

kor »divje« blago in pomaga k zboljšanju pridelovalčeve mezde, torej njegovega dohodka. S tem je že mnogo narejenega, toda zdavnaj še ne vse in tudi ne tisto glavno, kar bi moglo trajno ali vsaj trajneje izboljšati življenjsko stališče našega kmeta. Pa naj, na primer, država ukaže, da morajo kmetje v žitarskih krajih zmanjšati proizvodnjo žita za 1/4 ali še več od dosedanjega obsega. Križ božji, koliko hude krvi bi se s tem naredilo in koliko bi bilo zabavljanja, češ da država predaleč posega v gospodarsko, če ne še v kako drugo svobodo. Za primer naj navedem državni ukrep, s katerim se je hotelo omejiti gojitev škodljive šmarnice (samorodnice), od katere dobivamo ono znano vražje vino, ki hitro upijanja, napravi marsikaterega človeka besnega ter je vzrok mnogih ubojev. Na to trto je pred leti država naložila davek, ki naj bi bil od leta do leta višji in ki naj bi zaostale vinogradnike prisilil, da popolnoma opuste gojitev šmarnice. Toliko časa je bilo godrnjanje, tarnanje in molenje in še razno drugo, dokler nazadnje tega davka niso ukinili in šmarnica lepo dalje raste ter zastruplja ljudi. Nezavednost in železna srca! Res je sicer, da mnogo vinogradnikov ni v takem gospodarskem stanju, da bi kar v enem letu prenovili vinograd z zlahnimi sortami, toda postopoma bi to šlo. Vsako leto bi se naredilo nekaj — tudi brez davčne grožnje, če bi bilo pri kmetih dovolj uvidenosti in manj železne srca. Primer navajam zato, ker nam bo v nadaljnjem služil, nikakor pa nočem z njim zapostavljati ali celo v nič devati kmetstvo. Je pa tudi prav, da se enkrat stvar zapiše tako kakor je.

Eto, taki in slični razlogi pa mentaliteta kmeta dostikrat odločajo, odnosno ovirajo tudi prizadevanja države in drugih oblastnih pri njihovi nameri in volji za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva.

Pristopimo sedaj naravnost k vprašanju, ki je postavljen v naslovu tega članka.

Iz naše države se izvažajo zelo znatni presežki žita, ki ga pridelamo nad domačo porabo (ne rečem: potrebo), dalje tudi živine, sadja, lesa i. dr. Naš nacionalni trg prevzame pač kolikor more, za ostalo moramo iskati odjem drugje. Ako bi izvažali samo že gotovo moko, zдроб in otrobe, bi račun narodnega dohodka bil vsekako bolj kakor je dejansko, ko gre v izvoz pač predvsem surovina, to je žitno zrnje. Zaradi manj odgovarjajočega načina prezentacije našega žita dolgo na svetovnem trgu niso smatrali za najboljšo robo. Ta roba je morala in še mora biti trd boj s konkurenco drugih, posebno prekomorskih žitarskih držav. Proizvodnja teh se večinoma smatra za kakovostno dovršenejšo kot naša in pridelovalci teh držav pridelujejo žito sorazmerno znatno ceneje kakor mi, ker dobe z enake površine vsaj dvakrat več ko mi.

Poleg tega v zadnjem desetletju noben kmetijski pridelok nima tako slabe konjunktore kakor

baš žito, ki je v težki krizi, to je pridelovanje odnosno vnovčevanje žita je v krizi. Vse proizvodnje svet niti ne more konsumirati. Koliko se je govorilo o nadproizvodnji, četudi je dejansko ni, obstoja le nadponudba. Žita, moke, odnosno kruha ni preveč, le svet ga ne more toliko kupovati, kolikor ga je na ponudbo. Zato smo ponovno čuli, da so morali v nekaterih državah porabljeni pšenico za kurjenje strojev, za predelavo v špirit v svrhu primešavanja bencinu za pogon motorjev in slično. Kako naj pridelovalec torej spričo velike nadponudbe žito vsaj toliko dobro vnovčuje, kakor je to z ozirom na gospodarski račun potrebno? In kako naj jugoslovanski kmet s pridom vnovčuje svoje žito v trdi konkurenci z narodi, ki žito pridelajo ceneje.

Preden bi se naš kmet morda dokopal do tega, da bi njegov proizvodni strošek in strošek za postavljanje žita na svetovni trg bila enaka strošku naprednejših narodov, bi si moral še presneto zategavati hlačni jermen. Poleg tega so proizvajalci naprednejših narodov vse drugače organizirani v pogledu vnovčevanja kakor pa naš proizvajalec in imajo tudi svoje boljše, stare zveze, večji politični vpliv i. dr. Za našega pridelovalca žita so izgledi torej slabi in za bodoče ne obetajo primerne nade, razen če se tako rekoč slučajno ne pojavi boljša konjunktura. Toda tudi tu naletimo na nesrečni »če«. (Sicer se trenutno precej žita izvažava v kliringu, po nadparitetni ceni, toda kliring ima, oziroma utegne imeti druge senčne strani). Ne kaže torej drugega kakor sprijazniti se s to ugotovitvijo in temu primerno kaj ukreniti.

Spomnimo se na leto 1933, v katerem nas je sila posebno naterala, da smo tako rekoč za vsako ceno izvažali ogromne količine žita. Pri celotnem izvozu smo zaradi doseženih prenizkih cen tisto leto z vsem izvozom podarili tujini kake 3 milijarde dinarjev. To se pravi, da je naš pridelovalec za vse svoje pridelke dobil toliko premalo, njegova mezda in končni dohodek sta bila prav občutno prikrajšana, saj je večinoma prodal v izgubo. Ako to izgubo razdelimo na vse kmetijsko prebivalstvo v državi, odpade na vsako osebo skoraj 250 din ali na družine 6 oseb 1500 din. Lahko si mislimo, koliko jurjev premalo je povprečno dobila družina v žitarskih izvoznih pokrajinah. Podobno je bilo z ostalimi izvoznimi pridelki drugih krajev, pri nas zlasti z lesom. Pa res menda tudi v vsej povojni dobi nobeno leto na deželi v splošnem še ni tako tenka predla kakor ravno leta 1933, in deloma leta 1934.

Neko drugo leto smo čitali, da imamo žita za izvoz kakih 40.000 vagonov, da ga je od tega 15.000 vagonov že prodanega, a skoraj vsa ostala količina tako rekoč vsaj pogojena, zaarana. Ob koncu leta smo se iz uradnih podatkov na žalost prepričali, da je bilo v resnici pšenice vsega skupaj v inozemstvo prodane samo nekaj nad 1000 vagonov.

Iz vsega tega je dovolj jasno, da je pridelovanje žita za izvoz nerentabilna in tudi zelo negotova stvar posebno glede možnosti vnovčenja vsega odviška.

Cisto logično se samo od sebe pojavi vprašanje: zakaj pa potem sploh toliko pridelujemo in zakaj sploh izvažamo. Odgovor, ki smo ga že vnaprej podali, je razumljiv, vendar pa moramo reči, da ti vzroki in razlogi niso zdravi in jih sploh ne bi smelo biti. In če naj jih ne bo, tedaj tudi ne bi smelo biti izvoza, odnosno ne bi smelo biti toliko žitne proizvodnje, da bi izvoz žita sploh bil potreben.

Zmanjšati žitno proizvodnjo na obseg, ki je potreben za nacionalni trg, pa bi se reklo, pustiti toliko in toliko zemlje neobdelane. Zraven tega bo kdo vprašal: kje pa bomo dobili potem vsaj tisti denar, ki ga sicer dobimo za neugodno ali celo za v izgubo prodano žito? Tako na prvo kakor na drugo je odgovor v našo veliko korist na prvi pogled zelo lahek. Glasi se: proizvodnja tako nesigurnega predmeta za izvoz je počasen gospodarski samomor. Proizvodnja nad domače potrebe in izvoz žita sta pod opisanimi okoliščinami neumestna in škodljiva. Proizvodnjo žita je treba zmanjšati. Zemlja pa ne sme ostati neobdelana, ampak jo je treba uporabiti za proizvodnjo takih surovin za predelavo na polfabrikate ali finalne izdelke doma v državi, ki jih sedaj še za drage denarje uvažamo iz tujine. Tako nam ne bi bil potreben žitni izkupiček s prodajanjem v izgubo in ne bi bilo treba plačevati dragega uvoza industrijskega izdelka, takega izdelka, ki je tujini množil dohodek že pri proizvodnji na polju, a v industriji je dajal dela mnogim tujim delovnim ljudem, industriji dobiček in tuji železnici zaslužek, kar vse mora plačati naš porabnik. Bilanca tega vprašanja bi bila ta, da bi v primeru znižanja žitne proizvodnje (zaradi neizvoza) ne imeli izgube, v primeru domače proizvodnje tega, kar drago uvažamo, pa bi imeli doma povečano zaposlitev, zboljšano mezdo kmetu in drugim.

Najbolj jasno bomo to vprašanje spoznali ob konkretnem primeru.

V vsej državi se obdela okoli $4\frac{1}{2}$ milijona hektarov zemlje za pšenico in koruzo. Ako eno k drugemu računamo letino zrnja na hektar z 12 q, tedaj imamo tega pridelka ob normalnih razmerah na razpolago okroglo kakih 54 milijonov q ali 540 tisoč vagonov. Presežek tega zrnja, ki mora v izvoz in ki si ga postavimo, na primer, na 30 tisoč vagonov — potem takem predstavlja $\frac{1}{18}$ ali $5\frac{1}{2}$ % celotnega pridelka pšenice in koruze. Ako želimo, da tega presežka ne bi bilo, tedaj bi morali površino za koruzo in pšenico obdelane zemlje zmanjšati za $5\frac{1}{2}$ %, odnosno za toliko manj sejati oziroma saditi te dve. To se pravi, da bi morali vsaj na 225 tisočih hektarov pridelovati kaj drugega. Ker pa bi se ta površina imela zmanjšati v žitarsko izvoznih krajih, bi

odstotek površine, ki jo je tam treba zmanjšati, bil dejansko veliko višji.

Toda kaj naj se na te odvišne površine poseje odnosno posadi. To je težko odgovoriti tako, da bi se odgovor stresel kar iz rokava.

Še vedno uvažamo, na primer, znatne količine oljnih plodov kot surovine za našo oljarsko industrijo in mnogo raznih rastlinskih olj kot požlahtnjenih izdelkov. Četudi kar tako približno računamo, se zdi, da bi se zaradi zmanjšanja obsega žitne površine preostala zemljišča kar lahko okupirala za pridelovanje raznih oljnih rastlin. Obstoja pa še drugo vprašanje, namreč: ali bo pridelovalec mogel s pridelkom s teh površin dobiti toliko izkupička, kakor bi ga sicer dobil od žita, ki ga drugim prodaja za izvažanje. Uvaževati moramo morebitnost, da se morda naša oljna industrija s surovinami iz inozemstva ceneje krije, to je z manjšim denarnim izdatkom, kakor je oni slabi izkupiček za izvoženo žito.

Pridelovalec tega vprašanja ne bo rešil, saj nima možnosti za to. Pač pa bi vprašanje mogla vsestransko preiskovati država in bi tudi računsko mogla ugotoviti, ali je stvar brez nadaljnega izvedljiva in s katerimi kulturami ter kolikšne površine in kje bi bilo zasesti zemljišča, ki bi preostala zaradi skrčenja žitne proizvodnje. Tako bi se ugotovilo, ali sta si nesigurni izkupiček od izvoza in izkupiček od uvedenih, novih kultur vsaj v ravnotežju, odnosno kaj bi bilo za izboljšanje še storiti. Prepričan sem, da bi se z gotovimi izboljšanimi proizvodnje kakor tudi industrijskega požlahtnjevanja dosegel pozitiven privatno gospodarski uspeh tako za pridelovalca kakor za industrijo in s tem seveda tudi znaten splošni narodno gospodarski uspeh ter napredek. Oljna industrija bi se mogla povečati, nove moči bi dobile zaposlitve. Mnogo bi se pridobilo za kmetijstvo tudi na stranskih proizvodih oljne industrije, to je na oljnih tropinah, ki so dobro krmilo in bi bilo lahko poceni na razpolago. S tem bi se povečal tudi uspeh živinoreje.

Mislím, da bi za oljno industrijo prišlo v poštev pridelovanje soje, za katero pri nas podnebje ni neugodno. Tudi to rastlino sedaj še razmeroma malo goje (Švabi). Iz naših industrijskih krogov se pa sliši ugovore, da soja za oljarsko industrijo ni rentabilna, ker se od 100 kg zrnja s stiskanjem dobi samo okoli 13 kg olja. Pri izboljšanju načina fabricacije pa bi uspeh mogel biti znatno večji, za skoraj $\frac{1}{3}$ boljši, kajti z ekstrakcijskim postopkom je možno od iste količine zrnja dobiti nad 17 kg olja.

Na koncu koncev pa ne mislim, da bi se naj presežek kulturne zemlje uporabljati baš za sojo in samo za njo, niti ne samo za oljne rastline. Tudi kaj drugega bi se moglo gojiti.

Pisec teh vrstic bi rad to vprašanje podprl tudi s številkami, toda — žal — tega ne more, ker nima zanesljivega statističnega materiala na razpolago, dočim si ga država more zbrati.

Podobno velja za druge naše kmetijske poljske pridelke, razen za sadje*, vino in les, ki so nekoliko drugačne gospodarske vrste.

* Precejšen del naše sadne letine bi se z industrijskim posevkom ter s sušenjem prav tako moglo odvrniti od nujnosti izvoza v svežem stanju. Istočasno pa bi se izognili potrebi uvažanja zelo dragega tujega sušenega sadja in drugih sadnih konzerv s tem, da bi ga več predelovali in za moderne zahteve primerno sušili doma. Tako se osamosvojitvo od tovrstnega uvoza, ki je za tako sadjarsko pokrajino kakor je Slovenija — prav za prav gospodarski škandal. Stari krhlijev pripravljani sušenih sadnih krhlijev ne ustreza več. Takih krhlijev moremo danes le malo prodati (po 4 din kilogram ali nekaj več), dočim stane inozemsko moderno pripravljeno sušeno sadje 44 din kilogram.

* * *

Lojze Zupanc

Bela Krajina in Belokrajinci

Onstran Gorjancev, ob bregovih tihe Kolpe, kjer v mesečnih nočeh še rajajo vodne vile in kjer na samotnih skalah sredi lenih vodá še posedla povodni mož Zelenc, tamkaj je Bela Krajina, dežela vinske trte in tisočeri pravljic! Popotniku, ki je kdaj koli krenil po gorski cesti mimo kočevskega Koprivnika proti Črnomlju, se je takoj, ko je pustil za seboj divje kočevske gozdove, nad samimi Dobljčami nudi prekrasen razgled: s soncem oblita belokrajinska kotlina ga je očarala, da se je moral ustaviti in razgledati po pokrajini, ki je lepa ko mlada, v bele tančice odeta nevesta. Divil se je mogočnim Trdinovim Gorjancem, ki leže na severu zlekneni kakor ogromen velikan, ki ljubosumno čuva pokrajino, kjer še prebiva romantika... Na južni strani kotline sili v jasno nebo velikanska skalnata grmada, ki je podobna pasji glavi — čarovniški Klek, med obema gorovjema pa je kakor na pisani preprogi razprostrt rajski svet, po katerem se med gozdovjem in trtjem liže počasna Kolpa. To je domovina naših najlepših narodnih pesmi in pripovedk, tu so že v davni nastale lepe belokrajinske noše in prekrasne vezanine, ki jih je našemu in tujemu svetu odkril prijatelj Božo Račič. Nikjer v Sloveniji ni ohranjenih toliko narodnih običajev, pesmi, rečenic, ornamentov, pregovorov in drugih narodopisnih posebnosti ko v Beli Krajini, v tem biseru naše zemlje, kjer ljudstvo še danes živi neizmaličeno, daleč od lažne civilizacije odmaknjeno življenje. Ni čudno torej, če je Bela Krajina dala toliko slavnih, za naše kulturno življenje in dogajanje pomembnih mož. Naj so se rodili v tej pokrajini, ali prišli pozneje kot zreli možje v Belo Krajino

Z zmanjšanjem izvoza pridelkov, ki imajo slabo konjunkturo, za katere tudi v bodoče ne kaže povoljnih izgledov, in z istočasno emancipacijo (osamosvojitvijo) od uvoza stvari, ki jih lahko pridelamo doma — ne bi imeli samo neposredne splošno narodne gospodarske koristi, ampak bi tako s samopreskrbo kakor tudi s tem, da se izognemo nujnosti izvoza nesigurnih dobrin, pač pridobili tudi politične. Zaradi zmanjšane zunanjetrgovinske prepletenosti bi vsekakor bila zmanjšana tudi marsikatera potreba zunanjepolitične obzirnosti in uslužnosti.

izvrševati svoje poslanstvo, še danes so to imena, mimo katerih ne more zgodovina slovenskega naroda, da bi jih s ponosom ne imenovala: škof Stariha, kipar Alojzij Gangl, politik Fr. Šuklje, pesnik O. Župančič, filozof in zdravnik dr. Fran Derganc, kanonik in zbiratelj belokrajinskega narodnega blaga Janko Barle, jezikoslovec in zgodovinar Ivan Navratil, navdušeni ilirec Jurij Kobe, sokolski voditelj in pisatelj Engelbert Gangl, minister v p. in etnolog dr. Niko Zupanič, slikar Kambič, zbiratelj belokrajinskega narodnega blaga Ivan Šašelj, zgodovinar in publicist prof. Ivan Simonič, dirigent A. P. Z. France Marolt... preveč imen je, preveč svetlih luči, ki so in ki še razsvetlujejo naše javno in kulturno življenje, da bi mogla biti Bela Krajina zares kdaj pozabljena...

I. Pogled na Belo Krajino skozi zgodovinsko prizmo

V rimski dobi je Bela Krajina spadala k Panoniji, toda že v VII. stoletju so si jo Jugoslovani izbrali za svojo domovino. Ta deželica, ki leži na jugovzhodu Slovenije, je bila vedno nekakšna obmejna pokrajina s posebnimi etnološkimi svojstvi. V XII. stoletju je Albert Višnjegorski pridobil Belo Krajino Sloveniji. Kmalu zatem so se na pobudo oglejskega patriarha pričele ustanavljati v Beli Krajini samostojne župnije, naloga novih cerkvenih zadrug pa je bila: odpraviti ostanek poganstva. Prav za prav je dobila Bela Krajina prvo cerkev že v XII. stoletju in sicer v Semiču. Tuji fevdalci so s pomočjo cerkvene gosposke pričeli podpirati tudi kolonizacijo Bele Krajine. Listina iz leta 1248. nam potrjuje, da so Poljanski gospodje pričeli v prvi polovici XIII. stoletja kolonizirati po redko poseljenih predelih Bele Krajine nemške koloniste. V XVI. stoletju so pričeli siliti v obrobne predele Bele Krajine tudi prebivalci iz sosednjega kočevskega gospodstva. Večinoma pa so se, obdani od kulturno avtohtonejših Slovencev, kmalu asimirali.

V XV. stoletju so Belokrajinci mnogo pretrpeli zaradi neprestanih turških vpadov v naše

Metlika

kraje. Kraji, ki so bili turškemu navalu najbolj izpostavljeni, so izgubili skoraj vse prebivalstvo, ki je izkrvavelo v nenehnih bojih s Turki. Fevdni gospodje so take kraje od leta 1530. dalje naseljevali z Uskoki, katerih potomci so še danes naseljeni zlasti v Žumberaku. Kolonizacijo Uskokov je posebno pospeševal takratni graščak s Pobrežja in uskoški stotnik Ivan Lenković. V omejenem času so Uskoki tvorili skoraj nepremagljiv zid med Hrvaško in slovenskimi deželami, ki so ga Turki zaman skušali podreti. Dokler ni bila mnogo pozneje zgrajena trdnjava v Karlovcu, ki je rekrutirala prve obrambne straže proti turškim vpadam, sta bili v XVI. stoletju mesti Metlika in Črnomelj glavni zbirališči Slovencev v bojih proti Turkom. Iz teh obrambnih čet se je pozneje formirala Vojna Krajina.

Prav nič ne bo torej odveč, če se v tem članku zaustavimo tudi pri teh dveh mestih ter se seznanimo s kratkim zgodovinskim pregledom belokrajinskih metropol, ki sta v času turške invazije v slovenske dežele igrali tako pomembno vlogo.

Črnomelj je mesto, ki je bilo zgrajeno že v XII. stoletju. Prvotni grad je bil last Otona pl. Karstberga. Njegovi potomci so se nazivali »črnomaljski gospodje«. Leta 1375. je mesto pripadalo Albertu Goriškemu, nato pa Habsburžanom. Po izumrtju črnomaljskih gospodov so bili njih nasledniki Frankopani, pozneje gospodje Schweiger. Turki so mesto često napadli, a vselej zaman; zato pa so tembolj pustošili po okolici.

Danes je Črnomelj sedež sreskega načelstva, poleg ljudske pa ima tudi meščansko šolo. Ponaša se tudi s premogokopom. Kljub dokaj cvetoči trgovini z lesom pa se kraj ne more pohvaliti s kakšno vpoštevania vredno trgovsko živahnostjo, kar dokazuje tudi dejstvo, da je v črnomaljskem okraju samo 3,1 % vseh zavarovanih delavcev, torej najmanjše število v vsej Sloveniji. V okolici Črnomlja so bogati gozdovi, zato ni čudno, da še najbolj cvete lesna industrija. V

poslednjem času je mesto dobilo nov okras: sokolski dom z gledališko dvorano. Agilni sokolski družini, ki je osredek vsega naprednega življenja v Beli Krajini, že vrsto let uspešno starostuje popularni črnomaljski magister Špiro Vrankovič.

Iz Črnomlja se ponujajo krasni izleti v bližnjo okolico, kjer je polno ostankov — zgodovinskih spomenikov — iz rimske dobe, najbolj znan pa je spomenik sončnemu bogu Mitri v votlini »Judovje« v bližini Črnomlja. Delavna črnomaljska podružnica Slovenskega planinskega društva pa je pred leti zgradila na Mirni gori pri Črnomlju krasno planinsko kočjo, od katere je v jasnih dneh prekrasen razgled daleč naokoli.

Metlika je takisto lepo belokrajinsko mesto, ki leži v kotlini, ki jo obdajajo same vinske gorice. Ze Valvasor je bil poln hvale za to prekrasno metropolo Bele Krajine. Prvotno je bila Metlika pod oblastjo goriških grofov in šele leta 1374. je prišla v posest Habsburžanov. Lep starinski grad, v katerem je danes nameščeno okrajno sodišče, je bil nekaj časa v posesti grofov Alpi, pozneje pa Frankopanov, od katerih ga je podedoval zagrebški kapitelj. Najzadnje so bili lastniki metliškega gradu gospodje von Wazenberg.

Danes je grad ponos še zmerom starinske Metlike, katere najstarejše hiše so zidane na starem mestnem obzidju. Zgodovinsko je znano, da je od vseh slovenskih mest vprav Metlika največ pretrpela pred turškimi vpadi. Turki so mesto obiskali v letih: 1408., 1469., 1483., 1511., 1547., 1575. Leta 1646. pa je prišla nad Metliko še hujša šiba: kuga je divjala ne le v mestu, ampak tudi v okolici. Turški napadi, kuga in pogosti požari so vrgli v preteklosti Metliko v veliko revščino, iz katere se dolgo ni opomogla. Danes pa se vsepovsod pozna živo prizadevanje meščanov, da bi se Metlika gospodarsko dvignila. Toda kljub mnogim trgovinam, gostilnam in ostalim mestnim pritlikljam diha iz vsega metliškega življenja še vedno tista prisrčna, stara domačnost, ki je v teh civiliziranih časih odlika le še redkokaterega slovenskega mesta. To domačnost poživljajo še prekrasne narodne noše žen in deklet, ki ob nedeljah prihite iz okoliških vasi v metliško farno cerkev k službi božji.

Nad mestom je hribeček, Pristava imenovan, odkoder je lep razgled po mestu in okolici. Vinski Drašiči, posuti z zidanicami, ki čepa na bregovih daljnih gorc kakor odpočivajoči se globčki, potem Radovica in žumberački Radatovići, vse to tvori ozadje tej prikupni panorami, ki je podobna živobarvni sliki mojstra Jakopiča. Na Pristavi je sredi obsežnega vrta stara hruška. Pod njo posedata v lepih poletnih dneh, ko uživata zaslužene počitnice, starosta E. L. Gangl in »čika« Konrad Barle, upokojeni šolski nadzornik za nekdanji kratkoživi metliški srez. Oba popularna Metličana imata mnogo zaslug za razvoj mesta Metlike.

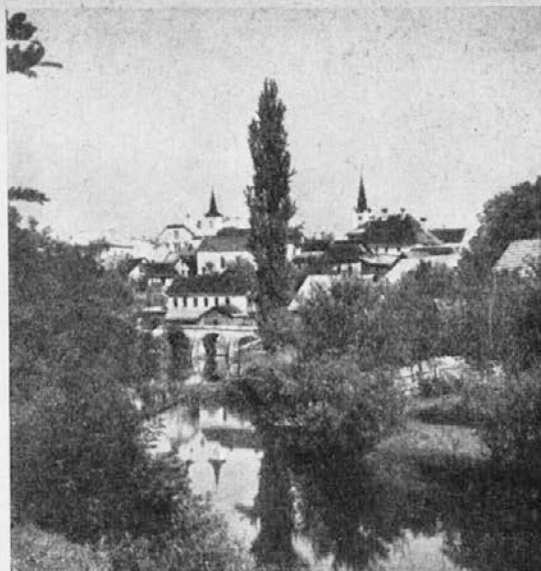
Poleg omenjenih dveh mest je v Beli Krajini še mnogo večjih krajev, ki so zgodovinsko pomembni s svojimi starinskimi gradovi, skoraj vse pa je dobro belokrajinsko ljudstvo v svoji domišljiji odelo z nešteti pripovedkami, ki so zaradi folklornih posebnosti in bogatega besedotvorja najlepše, kar jih je ohranjenih med slovenskim narodom.

Semič, obdan od samih vinskih gor, je najlepša vas Bele Krajine. Semičani so napredni in srčno dobri ljudje, ki se mnogo trudijo za kulturni podvig svojega kraja. Mnogo so žrtvovali za novo cesto, novo šolo, gasilski in sokolski dom. Vse to so pridobitve mesta v povojnih letih. Nad Semičem je Stara gora z razvalinami semiškega gradu. Na Krupi je dobro ohranjen krupeljski grad, čigar lastnik je udobno opremil številne grajske sobane, da nudijo letoviščarjem ugodno bivališče. Tudi gradaško graščino, ki se šopiri na nizkem griču nad Lahinjo, obdaja lepa in romantična pokrajina. Grad v Gradacu je bil podeljen že okoli leta 1220. v fevd gradaškim gospodom (gospodje pl. Grätz), pozneje pa je prišel v last hrvatskih plemenitašev grofov Gušićev. V gradu je ohranjena sv. Frančišku posvečena kapela, ki je bila v času turških vpadov za-točišče in tabor kmetov.

Poleg Semiča in Podzemlja pod zgodovinsko znanim Kučarjem naj omenim še Vinico, ki je rojstni kraj Otona Župančiča, pesnika, ki je v svojih pesniških umotvorih ostal zvest lepi belokrajinski govoricici ter na ta način neprisiljeno obogatil slovenski jezik s prenekaterim besednim biserom, ki ga je dala školjka — romantična Bela Krajina.

II. Pomen Kučarja za študij predzgodovinske dobe

Kratek zgodovinski prerez Bele Krajine bi ne bil popoln, če bi v tem članku o Beli Krajini prezrli Kučar, hribček nad Podzemljem ter s tem omalovaževali njegov pomen za študij predzgodovinske dobe. Direktor Etnografskega muzeja v Ljubljani dr. Niko Zupanič je v nekem svojem članku napisal o Kučarju sledeče: »Krajji brez zgodovine so kakor vino brez arome, kakor bogataš brez prednikov, a Bela Krajina se ponaša s svojimi stanovalci tam od mlajše kamnite dobe 2500 let pred Kristusom. Za njo so se vedno trgali narodi in plemena, zlasti ob Kolpi in Lahinji. Na samostoječem Kučarju pri Podzemlju, ki je na južni strani pokrit z vinogradi, a na severni s hrasti in javori, je bila po mišljenju samouka prazgodovinarja J. Pečnika ilirska prestolnica. Videti je, da je bilo res nekaj takega v prvi polovici prvega tisočletja pred Kristusom, ker nahajamo na severni strani hriba mnogobrojne gomile, velike in male z zanimivim inventarjem iz dobe prvega železa (1000.—4000. pr. Kr.). V tej »dolini smrti« so našli krasen bronast meč in

Črnomelj

veliko ogrlico iz jantarjevih zrn, ki je tedaj pač predstavljala vrednost današnje biserne ogrlice z debelimi zrnji. Sveti se v vitrini ljubljanskega muzeja, kakor da je včeraj narejena. Upravičeno domnevajo, da je krasila vrat kake ilirske kraljice ali kneginje na sončnem Kučarju.« ...

Te besede, napisane leta 1930. v knjigi »Dolenjska«, ki jo je uredil Anton Podbevšek, so gotovo dale pobudo našemu rojaku iz Gašteja pri Kranju, slovečemu arheologu prof. dr. Walterju Schmidu, sedaj univ. profesorju v Grazu, da je v naslednjih letih obiskal Kučar ter pričel s sistematičnim izkopavanjem in proučevanjem prazgodovinske dobe. Njegovi naporji niso bili zaman. Poleg znanih starinskih najdb v Vačah nad Litijo je gotovo Kučar dal največ snovi za študij bronaste in mlajše železne dobe. Sledovi nekdanjega gradišča na Kučarju so še danes vidni. Tod so po starih gomilah odkopavali zgodovinske ostanke starinoslovci: Jernej Pečnik (1887.), Müllner (1889.), Szombathi (1890.) in končno prof. Schmid (1932. in 1935.), da ne prezrem še podzemeljskega šolskega upravitelja Matica Ljubiča, ki ima v svoji pisarni takisto prekrasno zbirko najdenin, med katerimi so nekatere prave zgodovinske redkosti. In koliko je v dobi vnetega študija pomenil Kučar dr. Niku Zupaniču, zvemo, če listamo po »Etnologu«, čigar urednik in najvidnejši sotrudnik je ta naš učenjak že dolga leta.

Prof. W. Schmid je kot izkušen arheolog nalletel pri izkopanjih na Kučarju tudi na topilnice železne rude, ki izvirajo iz halštadske in latenske dobe. Odkril pa je tudi mnogo grobišč iz rimske dobe. Prijatelj Matko Ljubič hrani novec — prevrtan srebrnik — ki ga je profesor Schmid

Belokrajinsko svatovanje na Vinici

našel v enem teh grobov. Ta novec izvira iz leta 83. pred Kristusovim rojstvom in ga je dal kovati takratni konzul C. Norbanus. Med drugimi izkopaninami naj omenim tudi najdbo fibule (zaponke) z okraski.

Po Kučarju bo pazljiv izletnik lahko še danes zasledil razmetane kose železa in žlindre, kar vse je ostanek davnih topilnic, ki so jih tod gradili stari narodi.

III. Belokrajinsko narodno blago

Pogrešno bi bilo pisati razpravo o Beli Krajini in Belokrajincih, pri tem pa prezreti tisto značilnost, ki jo imamo vedno pred očmi in v mislih, kadar koli se spomnimo na Belo Krajino, to je narodno blago, ki ni nikjer med Slovenci tako bogato ohranjeno kakor v Beli Krajini. Belokrajinske folklorne posebnosti so zamikale že marsikaterega slovenskega kulturnega delavca, da je z ljubeznijo krenil v Belo Krajino in se vrgel v delo ter pričel odkrivati našemu kulturnemu svetu lepote, ki jih je pred navalom civilizacije in njenih izrodov vse do danes znala neizmaljene očuvati samo še romantična Bela Krajina. Že v uvodu tega članka sem naštel nekaj najpomembnejših mož, ki so z nabiranjem belokrajinskega narodnega blaga oplodili našo umetnost. Narodne pesmi, pripovedke, rečenice in narodna ornamentika v vezeninah, ki olepšujejo že itak prekrasne belokrajinske narodne noše, dalje običaji, ki si jih srčno dobro belokrajinsko ljudstvo ni dalo odvzeti, vse to živi v Beli Krajini še danes tisto neokrnjeno življenje, ki ga poznamo iz dobrih starih časov... Toda vsega tega bi Bela Krajina gotovo ne ohranila, če bi Belokrajinci ne bili tako patriarhalni in čustveno navezani na narodne tradicije, kakor so.

Znamenite so zlasti belokrajinske pisnice, saj poslikane z bogato narodno ornamentiko dokazujejo, da so Belokrajinci neizčrpni v domišljiji, mnogi pa so v slikanju pisanic pravcati mojstri.

Bogati na vezeninah so ročni izdelki Belokrajink. Le-te same pridelujejo platno, večinoma iz

konoplje, manj iz lanu. V zimskih večerih dekleta predejo. Skoraj ni bilo še pred dvema desetletjema mogoče najti ženske ali dekleta, ki bi ne znala presti. Na prejo so se zbirale Belokrajinke običajno v eno hišo. Drugovali so jim v teh večerih dedeki s košem pripovedk, pa tudi fantje in mladina sploh je prišla z zabavami na svoj račun. Ker kolovrat v Beli Krajini ni bil razširjen, so ženske predle na vreteno. Tudi tkale so same. Katera včasih ni znala tkati, ni smela upati, da se bo kdaj omožila. Platno, ki so ga stkale, jim je služilo izključno za obleko, previšek pa so uporabljali za zamenjavo s prekupčevalci za drugo blago, zlasti za lončen in leseno robo. To je bila v starih časih preprosta, a poštena kupčija. Narodna noša, ki so jo včasih ženske oskrbele vsej družini, vedno bolj izginja; zlasti v severnih predelih Bele Krajine, okoli Semiča in Suhorja, jo je vedno bolj redko opaziti. Tako izdelano narodno nošo so dekleta še okrasila z vezenjem v geometričnih oblikah, sicer pa v modrih in rdečih barvah, redkeje pa so uporabljala črno in rumeno barvo.

Tudi čipkarstvo je bilo bogato po svoji ornamentiki. K narodni noši je spadala čipkasta naglavna ruta ali robec, ki so si ga ženske same skleklale. Belokrajinske čipke, ki so postale s propagando ravnatelja osrednjega zavoda za ženski domači obrt v Ljubljani, g. Boža Račiča svetovno znane, imajo v nemali meri tudi zaslug, da se je iz prvotnih preprostih kupčij na ljubljanskem velesejmu osnoval v Ljubljani zgoraj omenjeni zavod za ženski domači obrt.

Ko že omenjam belokrajinsko narodno nošo, naj potrdim še to, kar so naši etnografi že davno dognali, da so si namreč to nošo že kmalu po preselitvi v naše kraje izposodili tudi sosednji Kočevarji. Primerjava kočevske narodne noše s poljansko v Beli Krajini je naravnost osupljiva, ker sta si obe noši skoraj na las podobni. Iz tega sledi, da kočevski Nemci sploh niso prinesli pred 600 leti v naše kraje svoje narodne noše, ampak so prevzel za »svojo« nošo in kroj, ki so ju našli v novi domovini pri sosednjih Belokrajincih. To je dejstvo, ki je neizpodbitno in katerega priznavajo celo nekateri nemški zgodovinarji kočevskega ozemlja.

Nikjer pa se ni narodna noša Belokrajincev tako uveljavila in še do današnjega dne ohranila, kakor v onih krajih Bele Krajine, kjer ljudstvo še spoštuje stare običaje in kjer so še v veljavi narodne igre, katerih se je še nekako pred sto leti spontano udeleževalo prav vse ljudstvo dežele ob Kolpi in Lahinji. Lažna civilizacija je mnogo lepih belokrajinskih ljudskih iger vrgla v pozabo, posebno v severnih krajih Bele Krajine so te igre že silno redke, a kolikor so ohranjene, se jih udeležuje mladina, zlasti pastirski svet. Te narodne igre so: »Zeleni Jurij«, »Belokrajinsko kolo«, »Rešetca«, »Robčecica«, »Kurji boj« — ponekod tudi »Petelinji boj« imenovan — in »Turi«.

Folklorni inštitut Glasbene Matice v Ljubljani je pred tremi leti izdal knjigo Franceta Marolta »Tri obredja iz Bele Krajine« (2. zvezek edicije »Slovenske narodoslovne študije«), v kateri so belokrajinske narodne igre izčrpno opisane, zanimive razprave pa opremljene tudi z lepimi fotografskimi posnetki zgoraj imenovanih iger. Na pobudo agilne gospodične Vide Barletove iz Metlike pa se v novejšem času že pozabljene ljudske igre v Beli Krajini močno propagirajo, kar je hvalevredno delo, saj so te igre s svojimi mitičnimi predstavami lep ostanek starih slovenskih plesov in verskih obredij.

Vzporedno s starimi ljudskimi igrami polagoma izginja tudi melodija belokrajinske narodne pesmi. Kakor pri Srbih, so le-to v preteklosti tudi pri Belokrajincih razširjali slepi guslarji. Dr. Niko Zupanič je leta 1936. napisal v »Etnologu« članek: »Poslednji guslar na ozemlju Brajcev in Belih Kranjcev«, v katerem prikazuje čitatelju življenje guslarja Mateja Crniča — »pravutinskega slepca«, ki je redno obiskoval vsa proščanja v Beli Krajini in s svojimi nabožnolegendarnimi in nacionalnimi spevi vzbujal v srcih Belokrajincev »ponos na slavno tradicijo in prošlost naših bratov Srbov in Hrvatov«... Spomin na tega slepca pa še živi med ljudstvom ob Kolpi. Dokler bo živel spomin nanj, dotlej bodo gotovo ohranjeni tudi elementi belokrajinske narodne pesmi, o kateri je dr. Stanko Vurnik napisal sledečo hvalnico: »Belokrajinski Slovenci, prebivajoči na

Sprevod Belokrajincev v Ljubljani

skrajnem jugovzhodnem delu slovenske zemlje, so izmed vseh Slovencev najmanj alpsko-nemški vplivani, tudi ne kažejo vplivov sredozemske, nego elemente vzhodnjaške etnografske kulture... Belokrajinske glasbe še ni nihče obravnaval. In vendar je baš ta košček slovenskega glasbenega folklorista tisti, ki nas etnografski najbolj zbljuje z ostalimi Jugoslovani...«

V spomin na srednji vek, na začetke nasilnega pokristjanjevanja in nadoblasti tujih fevdalcev, ki so se nekoč samopašili po številnih gradovih v Beli Krajini, pa še danes živi v ustih slehernega Belokrajince belokrajinska narodna pripovedka, ki je mogoče od vseh priveskov belokrajinske folklorne še najbolj ohranjena. Katarina Zupaničeva, mati dr. Zupaniča, je svoje mučeniško življenje posvetila tudi nabiranju belokrajinskega narodnega blaga. V »Etnologu« je leta 1937., torej že po njeni smrti, izšel plodni zaključek njenega večletnega paberkovanja pod naslovom »Šopek poljskih cvetic iz Gribelj v Beli Krajini«. Vsa globoka ljubezen do Bele Krajine, ki jo je ta preprosta kmetska ženica nosila v srcu, je zajeta v tem pomembnem prispevku. Kako neizčrpni pa so Belokrajinci v pripovedovanju narodnih pripovedk, dokazuje dejstvo, da sem jaz sam od leta 1932. pa do danes nabral (in po večini objavil v raznih mladinskih listih ter v posebnih mlad. knjižicah) že okoli 200 belokrajinskih pripovedk, četudi so pred menoj vršili to delo v svojo smer že Janez Trdina in v uvodu te razprave omenjeni zbiratelji.

Mogoče je vprav zasluga pestre belokrajinske folklorne, da vsakega, ki se z Belo Krajino sezna, vedno in vedno vleče srce nazaj v deželo sonca, vina in pravljic. »Čika« Konrad Barle iz Metlike mi je nekoč dejal: »Eh, da, kogar Bela Krajina zagrabi, tega ne izpusti nikoli več!«...

Kako prav je imel, vem šele sedaj, ko me je življenje pahnilo iz Bele Krajine in ko že nekaj let zaman hrepenim, da bi se mogel povrniti v njeno naročje.

Petelinji boj

IV. Gospodarski obraz Bele Krajine

Belokrajinsko ljudstvo je revno, živi skromno, preživlja pa se največ z viničarstvom, sadjerejo in živinorejo. Odkar je bilo ustavljeno izseljevanje v Ameriko, je za Belo Krajino uplahnil vir dohodkov, ki je v prejšnjem času pomagal mnogim belokrajinskim kmetijam, da so se izkobilale iz težav, ki so navržene pokrajini s pasivnim gospodarstvom. Kolikšnega pomena je bilo izseljevanje v Ameriko za blagostanje Bele Krajine v prejšnjih letih, si lahko mislimo, če vemo, da je skoraj sleherna hiša v Beli Krajini imela vsaj enega, če ne že več domačih v Ameriki, Kanadi ali Argentini, kjer so trdo delali po več let in varčevali, da so s prihranki ob povratku pomagali domačemu gospodarstvu na noge.

Danes je splošna gospodarska slika Bele Krajine kaj malo zavidna! Industrija v Beli Krajini ni razvita, četudi se tamkaj nahajajo ležišča železne rude, premoga, rdeče prsti in apnenca. Eksploatacija tega naravnega bogastva Bele Krajine se ne izplača, ker so slabe prometne zveze vzrok, da je Bela Krajina nekako odrezana od sveta. Zato so bili doslej vsi poizkusi, ustvariti v Beli Krajini industrijo, že v kali zadušeni. Dokler se prometna sredstva Bele Krajine ne bodo učvrstila, tudj ni pričakovati kakšnih tozadevnih izboljšanj.

Tako je prebivalstvo Bele Krajine prisiljeno, baviti se izključno z gojenjem vinske trte in živinorejo, manj s poljedelstvom, ker so tla kraška in v pogostih predelih nerodna. Gozdovi so skrčeni na minimum, iz leta v leto je bilo ljudstvo prisiljeno, les izsekavati čez mero, da je krilo najnujnejše potrebe v domačem gospodarstvu. Danes je površina gozdov tako minimalna, da bo za bližnjo bodočnost Bela Krajina komaj sama imela dovolj lesa za kritje svojih potreb. Več ko razumljivo je, da se spričo takšnih gospodarskih prilik tudj trgovina in obrt ne moreta razviti v zaželeno smer.

In vendar bi bil gospodarski obraz Bele Krajine vse drugačen in bilanca belokrajinskih gospodarskih razmer aktivnejša, če bi se tej deželici nudila zveza z morjem in pokrajina elektri-

ficala. Zgraditi bi bilo nujno potrebno tudj nekaj dobrih cest, ki bi Belo Krajino odprle svetu. Železniška zveza Črnomelj-Vrbovsko je ostala samo v načrtu in je še vedno le lep sen gospodarskih krogov Bele Krajine, ki se po pravici čudijo, kaj naj bi Bela Krajina zakrivila, da jo tako sistematično zapostavljajo za drugimi pokrajina. Dosti se je o teh kočljivih problemih Bele Krajine že pisalo in govorilo, čas bi že bil, da se že skoraj pristopi k njih skorajšnji rešitvi in realizaciji načrtov, ki so že leta in leta na papirju. Bela Krajina in dobro ter državi iskreno vdano belokrajinsko ljudstvo zaslužita, da se deželici da to, kar nujno in življenjsko potrebuje za podvig gospodarskih prilik. Posebno v zadnjih letih, odkar je izseljevanje v druge dežele zajezeno, postajajo zahteve Bele Krajine od dne do dne bolj upravičene. Naj bi politični krogi, ki odločajo o usodi gospodarskih razmer v posameznih pokrajinah naše lepe države, teh klicev ne preslišali, četudi je res, da so že vsa povojna leta zahteve Bele Krajine — glas vpijočega v puščavi.

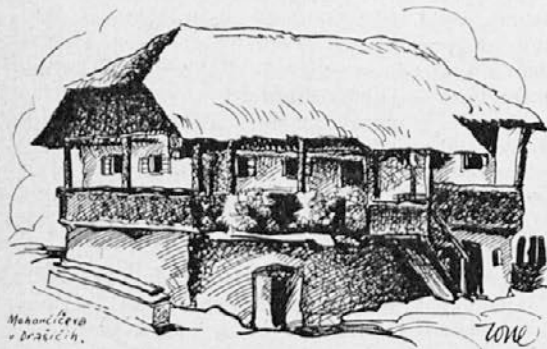
*

Ko zaključujem spis o Beli Krajini in Belokrajincih, želim, da bi se dvignil tujski promet v Beli Krajini, saj lepota te deželice in ljubeznivost ter gostoljubje Belokrajincev to zaslužijo. Mogoče bo le katerega čitatelja ta članek opogumil, da se bo odpravil obiskat Belo Krajino. Želim, da bi se mu godilo v Beli Krajini lepo in da bi bil sprejet tako, kakor je mene sprejela v vinskih Drašičih stara kmečka ženica, pravi tip vesele Belokrajinke, ki me je takrat videla prvič, a se ni obotavljala, da bi ne dala izraza pristnemu belokrajinskemu gostoljubju. Bil sem v gosteh pri Španovem Francetu, ko je prišla k »dragemu kumeku« Jana in prinesla s seboj barilček izvrstne drašičke kapljice. Jana je zapela ko sedemnajstletno dekle, četudi je imela že skoraj sedem križev na hrbtu. Prva zdravica je veljala kajpak meni, ko mi je pojoč ponudila vina:

*»Tri furmani so furali
en sodček zrel'ga vinca,
pod klančkom so se ustavili,
je opešala živin'ca.
Hi, hi! Hi, hi!
Le izpij ga, Lojzek ti!«*

Nu, dobesedno dobre Jane nisem mogel ubogati, kajti moral bi biti od silc vinski, če bi hotel popiti iz barilčka vse vino. Ubogati pa sem moral, če nisem hotel žaliti stare ženice. Ko sem nekajkrat krepko potegnol iz posode, takrat šele sem bil Jani po volji. Komaj pa sem odstavil nosce trebušastega barilčka, je gostja že spet zapela s srebrnim glasom:

»Speljala je živin'caaaaa!«

Bela Krajina

*Tam pod Gorjanci je predivni svet:
brežuljki valovijo v trt zelenju,
potaplajo se v belih brez šumenju —
le križ na stolpu je visoko vzpet.*

*V njem je trpljenja delež razodet;
v besedi sladki le in v nje drhtenju
in v grozdnem soku, v zidanic je vrenju
od njega beli moj rojak odklet.*

*In ko nagrne nanj težave val,
ob žulju žulj na zgrbljeni je roki,
ljubeče nagne se do rodni tal.*

*Še zdrave grudi so, še čvrsti boki —
a takrat on bo svoje zemlje kralj,
ko postelj mu odpro pri Svetem Roki.*

E. L. Gangl

* * *

Albert Sič

Vraže vsake baže

Mnogo se je že pisalo o vražah, pa naj dodam tu še jaz nekaj odlomkov, ki sem jih nabral ob raznih prilikah in po raznih krajih.

Ni treba iti bogve kako daleč nazaj v preteklost, ali pa prav nič, saj se po kmetih, pa tudi po mestih, dobi še dosti ljudi, zlasti starejših, ki še dandanes verujejo v vraže. Če oboli n. pr. kak član družine ali pa kako živinče v hlevu, ne gre dó po zdravnika, ampak se poslužujejo sredstev, ki so jih uporabljali že pred davnimi časi njih predniki in so ostali v rabi še do sedaj.

V dobrem spominu imam še, kako je sosedka zdravila svojega sinka, kadar ga je trgalo po zobeh, po ušesih ali po glavi sploh. Urno je šla k ognjišču, pobrskala po živi žerjavici, jo dejala na kako železno lopatico ali pokrovko, položila na njo košček posušene jezeve kože in skrbno popihala, da se je jelo kaditi, tudi košček sladkorja je dodala, nad dimom pa držala platnen robec ali volneno ruto. Ko se je le-ta ogrela, je otroku z njo obvezala glavo, in hajdi v posteljo! Toplota mu je storila dobro, zaspal je in ko se je prebudil, je bil zdrav. »Saj sem vedela«, je dejala, »da tako kajenje — z jezevo kožo — najbolj pomaga proti prehladu.«

A vsaka jezeva koža ne pomaga tako. Odrta mora biti pri živem ježu! Zakaj, ne vem! — Operater pa mora biti skrajno surov in brezčuten človek, da more tako operacijo sploh izvršiti.

Ne gre pa samo za kožo živega ježa, temveč tudi druge uboge živali in živalce morajo zaradi bedaste, prazne vere neukega ljudstva trpeti in dati svoje življenje ob najhujših bolečinah in strašnem trpljenju. Pravijo, da pomaga proti božjasti tudi, če zavžije človek, ki ga meče božjast, tri kaplje krvi, odvzete živemu krtu. — Hvala bogu, da prav tedaj, ko zviža nesrečnega človeka božjast, ni, kakor zahteva recept, živega krtu kar tako hitro pri roki.

Proti božjasti pa imajo nekod tudi to vražo. Kadar prime reveža ta nesrečna bolezen, je treba poklicati človeka, ki bolnika še nikdar ni videl. Ta naj pride in naj mu na prsih pretrga srajco, pa bo božjast takoj ponehala.

Poleg navedenih vrst zdravljenj pa je za druga obolenja ali za nezgode še dosti takih »domačih zdravil«, ki v resnici nič ne pomagajo, ampak so prav pogosto le v škodo, ker ni v pravem času zdravniške pomoči. Blizu Horjula je živel možakar, ki je gade zagovarjal. Če je koga pičil gad, so hiteli ponj. — Nekoč je gad pičil fantka, ki se je igral bosonog na skalah. Poklicali so omenjenega čudodelnika. Prišel je, se dotaknil noge, zmrmlal nekaj neumljivih besed (pik je »zagovoril«), napravil več križev preko otekline in fant je — umrl. Ko bi mu bili pravočasno povezali nad pikom nogo, ali — pri zdravih čeljustih — izsesali rano ali mu križema (da je

krvavenje izdatnejše) prerezali kožo preko pika, da bi odtekla zastrupljena kri, bi bil deček rešen. Tako pa... — sta zmagala ljudska neumnost in gadji strup.

Proti raznim boleznim so prav priljubljena posebna zdravila: živalski odpadki, zlasti od kur, mačk, psov, konj in krav. Ni baje boljšega sredstva kakor je kravjek, ki ga navežejo bolniku na oni del telesa, ki se mu gnouje. Gnojenje se s tem pospeši in rana je kmalu zaceljena.

Pa kurji odpadki, posušen in stolčen v prah, ta je šele zdrav! Ko je neko mater mučil krč v trebuhu tako hudo, da se je kar valjala po tleh, niso vedeli domači, kaj naj počno. A k sreči je prišel v hišo berač. Ko je videl, kako reva trpi, je bil takoj pripravljen z nasvetom. »Poiščite hitro v kurniku star, posušen kurjek, zdrobite ga v prah, vsujte ga v kozarec vode, premešajte dobro in dajte to bolnici, da spije ‚zdravilo‘ v dušku!« — Storili so tako in krč je takoj ponehal. Pripomniti je treba še to, da jo je pozneje sicer še kedaj napadel, toda nikoli več tako močno kakor tedaj, ko je prišel na pomoč berač.

Ponekod dajejo bolniku proti krču tudi piti vodo, v kateri so ožeti sveži konjski odpadki.

Če ima kdo šen ali prisad, tedaj ga pokade z ježevo kožo, kurjekom, »prisadno repo« in kolomazom (»šmirom«).

Pogosto se pripetijo nesreča, da pogine kmetu živina. Urno se napoti gospodar k mazaču in ta mu razodene, da mu je to kak sovražnik »naredil«. — Svetuje mu, naj koplje pod hlevnim pragom in pazi, kaj bo izkopal. Še isti dan se je kmet lotil dela in, glej ga šmenta, kaj je našel pod pragom? — Zakopane lase in kosti!

Drugemu kmetu krava po teletu ni dala mleka, napenjala se je na vso moč, a mleka le ni bilo. Gospodar in gospodinja sta se takoj napotila k tedanjemu župniku na Primskovo, ki je daleč na okoli veljal za čudodelnika. Rekel jima je, naj kopljeta v hlevu vsaj en meter globoko pod onim žlebom (koritom), iz katerega jemlje krava hrano. In res je našel gospodar, čujte in strmite, zakopane vilice, toda obrnjene z ostmi navzgor. Ko je še dalje preiskoval tudi okolico hleva, je našel nad svinjakom kos trdega, starega sala, ki ga tja od domačinov nikdo in nikoli ni položil. Ko je vse to odstranil, je krava začela dajati mleko.

Tudi o zlobnosti nekaterih ljudi ve ljudska domišljija povedati mnogo. Tako n. pr. je živela neka hišna gospodinja, odurna ženska, ki jo nihče iz soseščine ni maral. Bila je celo tako zlobna in sebična, da je molzla sosedovo kravo, a iz svojega hleva. In kako je to napravila? Vzela je vrh, jo ovila okoli »štange« ter molzla. Od sosedove krave je teklo mleko v njenem hlevu v njen žehar. Ko je prišla pozneje sosedica, da bi pomolzla svojo kravo, ni imela le-ta nič mleka.

V pograbskih hribih je živel mož, ki je dajal živini zagovorjen kruh za zdravilo. Posestniku je zbolel vol; prej rejen, je shujšal tako, da so ga bile same kosti. Šli so k onemu možu, prinesli so od njega kruh in ga dali volu. Ko je vol, ki prej ni pokusil nobene krme, povžil ta kruh, je ozdravel.

Kar se tiče svojevrstnosti ljudi, naj bo omenjeno tole: Nekateremu človeku je dano, da se »zamakne«, t. j. da postane za vso okolico kakor mrtev. Tako se je tudi »zamaknil« nek kmet v horjulski fari. Ko je prišel zopet »k sebi«, — torej do zavesti, je jel pripovedovati, da je prišel posebni duh ponj in ga peljal naravnost v pekel. Pravil je, da sta hodila po pecku dobri dve uri in sicer ob železni ograji, na katero so bile priklenjene same pošasti, ki so tiščale vanj. Vendar mu niso mogle nič hudega storiti, ker je bil pač navzoč oni duh.

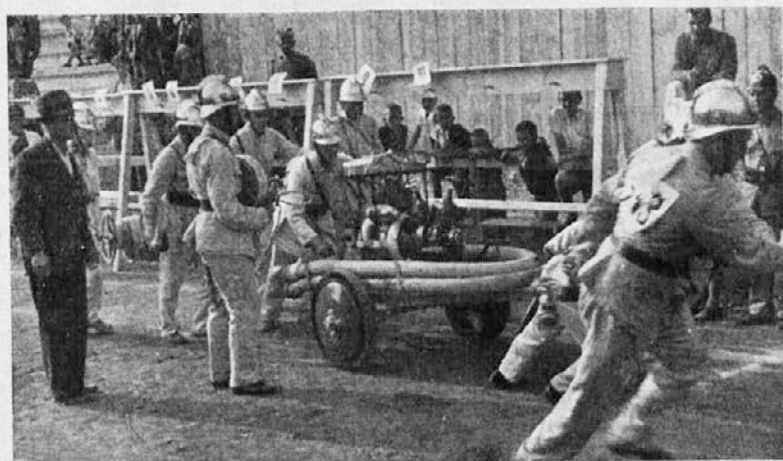
Dogaja se tudi, da je kak človek »obseden od hudiča«. Tak človek besni in se ne da pomiriti. Vsa okolica je tedaj pred njim v veliki nevarnosti. Nekoč je pripeljal kmet svojo obsedeno ženo k pobožnemu duhovniku v Horjul s prošnjo, da bi jo rešil. Duhovnik pa je rekel, da ji ne more pomagati, vendar pa mu je svetoval, naj jo pelje v cerkev. Žena se je temu branila na vso moč, toda s pomočjo drugih so jo vendarle spravili notri. Ko pa je prišla v cerkev, se je takoj obrnila h križu in jela kazati »rogovilice«, t. j. tri razprostrte prste. Pomagala ji cerkev ni nič. Svetovali so možu, naj jo zaobljubi in roma z njo k Sv. Krvi, tam baje izganjajo hudiča.

Neka žena ni marala za svojega moža, imela je zvezo z nekim drugim v fari in s tem je imela tudi otroka. Moža svojega pa ni mogla videti. Kaj storiti? Po dolgem premišljevanju se je moža usmilit njegov sorodnik in šel je po pomoč k župniku na Primskovo, ki je bil, kakor že omenjeno, zelo sloveč pomočnik ljudem, kadar so bili v stiski. — Župnik mu je dal drobec blagoslovljenega kruha. Ko ga je žena, namočenega v juhi, použila, je mrznja do moža mahoma zgnila in v bodoče sta se imela prav rada.

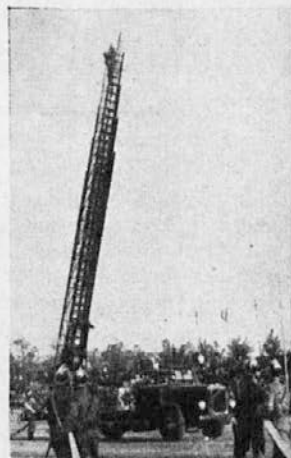
Protij grmenju in tresku imajo ljudje svoje pripomočke. Neka gospodinja je v takih prilikah vedno vzela lonec žerjavice in šla z njo na bližnji visoki hrib kadit. Pa je pomagalo! — Navadno pa so ob takem vremenu na ognjišču ali v peči zažigali vejice blagoslovljenih velikonočnih butar. (Ta blagoslovljeni dim pa je bil čestokrat kriv, da je prav po tem dimu udarila strela v dotično hišo.)

V horjulski okolici na Veliko nedeljo zjutraj iz oddaljenih hiš ženske niso nosile k »žegnu« v cerkev, ampak na bližnji hrib, ker so domnevale, da sv. oče v Rimu blagoslovljiva vsako reč zjutraj in da velja ta blagoslov za ves svet. Nekateri so vedele celo povedati, da so čutile kaplje blagoslovljene vode, ki so priletele naravnost iz Rima. In to so ljudje tudi verjeli!

GASILSKI KONGRES V LJUBLJANI

Vaje z orodjem

Na Magirusovi lestvi

Dimnikarji v sprevodu

Gasilski naraščaj

Telovadba na Stadionu

Ognjemet

Od prababic do vnučinj

Zanimivo je zasledovati, kako so se ženske zmerom pokorile in rade pokorile muhasti modi. Pred seboj imam stare modne časopise; na najstarejšem je letnica 1836. Torej več ko sto let, vtelesenih in zarumenelih modnih časopisih!

To so romani in slavospevi treh, štirih rodov. Le pogledjmo samo slike, po katerih se je ravnalo sto in sto žen, ki so ljubile od vekomaj izpremembo. Nad temi slikami žen, ki jih korzeti tako stiskajo, kakor bi jih hoteli preščipniti, diham iz polnih prsi, lahko in svobodno. Če zaradi ničesar drugega, smo srečne zaradi današnje preproste in zdrave oblike.

Pred menoj leži francoski bazar iz leta 1836. Krila široka, rokavi kakor velikanski baloni. Na temenu polizanih glav zagrjnjeni šopi in na vrhu njih trak. Za ušesi so v lase vpletene vejice in cvetlice vsakršnih vrst, ki segajo do vratu; pozneje so jih zamenjale z dolgimi kodri.

Leta 1840. je moda resna, solidna in hkrati poetična, žensko prikupljiva, torej nekaj podobnega kakor dandanašnja. Lasje so razčesani po sredi na dvoje, rokavi so ožji, začenjajo se nositi kodri. Klobuke krase peresa, venčki, cvetlice. Čim več je bilo na klobuku, tem boljše!

Okrog leta 1845. nosijo ženske najrazličnejše zavijače (avbe) vsakovrstnih oblik, lase pod njimi pa tesno in preprosto počesane.

V naslednjih letih je postajala »parada« zmerom večja. Krila so začele krasiti z volanami in nabori. Po letu 1860. se krila in pričeske (frizure) širijo. Moderne so trde tkanine in umetne pričeske: celi vrtilčki iz šopov in kit.

In ko se bliža sedemdeseto leto, rastejo pričeske kvišku, vsako leto bolj. Zadaj pod krilo si ženske vežejo blazinice, najbolj moderna barva je temnordeča in modra. Z blagom za eno tedanje obleke bi se danes oblekli dve ali tri ženske. Krilo je bilo dolgo, široko, ovito s tkanino, ki je tvorila draperijo, slapove, samo da bi se uporabilo čim več blaga. To se je takrat dobro godilo sukarnjem in svilarjem! In kako dolgo je morala šivilja šivati takšno obleko, ako pomislimo, da ali sploh še ni imela šivalnega stroja ali pa le prav nepopolnega, pravcato igračo!

Leta 1876. so ozka krila v modi. Toda blaga je bilo treba prav toliko kakor prej. Krilo je sam trak, ki se slikovito vije od pasa nizdol in prehaja slednjič v vlečko, večkrat podšito z blagom in bogato okrašeno z nabranimi volani. Najbolj moderna je bila težka, lepa svila. Okrog vratu so nosile ženske debele korale, kakor smo jih tudi me nosile pred kakimi desetimi leti.

Zelo iznajdljiva je moda v letu 1888. Žene menda niso več vedele, kaj bi oblekle, s čim bi se nališpale. Trakovi, cvetlice, čipke najdražjih vrst — vse to jim je bilo vsakdanje. Izmislele so si torej modo, ki jo kaže neka slika v modnem časopisu takratnega časa: toaleta, okrašena s klasjem in nagačenimi ptički, velikimi kakor lastovke; peroti so razpete, kakor da hočejo ptički zdaj zdaj odleteti. S ptički so bila okrašena krila, ramena, klobuki, pričeske. Nešteto trupelec kolibrijev je bilo takrat uvoženih iz Južne Amerike v vso Evropo.

In potem je napočila doba lepих žensk in prepirano sramežljivih nasmehov. Uveljavljati so se začele naravne dražesti ženskega telesa. Životci speti, krila v pasu in v bokih gladka — toda vlekla so se po tleh. Po trgu, na izprehodu, v stanovanju se je hodilo z vlečko. Pričeske so majhne, priljubljen je »frufru«.

In počasi se prišara novo stoletje. Ženske začno premišljevati o resnejših stvareh, kakor je flirt in udobno življenje. V veliko simfonijo čipk, cvetic, svile in gaza poseže z drobnim glaskom poročilo o športu in emancipaciji. Ženska obleka postaja bolj preprosta. Začenja se nelepa moda obilnega oprsja, majčkenega pasa in ozkih bokov. Žensko telo je kakor potlačeno odspodaj navzgor. Da bi vse to ne zdrknilo nazaj, je bilo kar najtesneje zadržano s pasom.

Potem je prišel čas šanteklerov, ozkih kril, visokih dežnikov, strašno ozkih in tesnih čevljev: hodilo se je tako, da so bili konci čevljev kolikor mogoče narazen; klobuki so bili široki kakor mlinska kolesa. Mnoge dame, zlasti takratne učiteljice, so nosile moške mornarske kroje, trde moške ovratnike; pojavljala so se prva hlačna krila, toda v njih so se upale hoditi na ulico samo plesalke iz nočnih zabavališč. Pa še nad temi se je ljudstvo zgražalo. Ljudje so začeli plesati tango, gojiti šport in po teh hodnih in nehodnih poteh je prišla moda do sedanjega skozinskoz higiениčnega, praktičnega oblačenja.

Naše babice in prababice so capljale, me moramo teči, skakati, hiteti. Življenje se je v tem ulomku časa, ki mu ljudje pravimo stoletje, zelo, zelo izpremenilo.

Vrnil se je

Vinko Bitenc

Dvaindvajsetič so zazelenele lche nad vasjo, so zašumeli gozdovi svojo pomladansko pesem in prav tolikokrat so vsako leto znova zagnezdale lastovke na hišterni pri Kocjanovih, odkar je bil odšel mladi gospodar Francelj na tisto strašno, veliko vojno, ki je do temeljev pretresla vesoljni svet.

Ko pa je pomlad triindvajsetič odevala ledine, trate in polja okrog Zavrha, se je po bližnjih in daljnjih vaseh nenadno raznesel glas:

Vrnil se je, Kocjanov Francelj se je vrnil — iz Rusije...

Kocjanka, od mnogega trpljenja težko preizkušena petdesetletna žena, je ravno pripravljala ob ognjišču kosilo, ko je pismonoša prinesel vest.

»Pošta z Dunaja,« je pripomnil in odšel, še preden se je Kocjanka mogla zbrati od prvega presenečenja.

Z Dunaja — kdo bi pisal z Dunaja? Stopila je v vežo, na svetlo in roka se ji je tresla, ko je obračala pismo, strmela v okorni naslov na njem.

Pisava — ta pisava, ali je ne pozna? Tako znane so ji te črke, prav takšne so, kakršne so bile na pismih, ki jih ji je pisal pred davnimi leti njen mož Francelj, ki je padel na fronti.

Pa — saj to ni mogoče... ali pa vendar?! Leta šestnajstega je padel mladi Kocjan tam nekje v Galiciji, kakor so pravili tisti, ki so se vrnili iz bolnišnic. Tudi v »uradnem izkazu« je stalo njegovo ime med mrtvimi, a Kocjanka kljub vsemu ni mogla verjeti, da bi se njen mož nikoli več ne povrnil.

Toda vojna je minila in leta so minevala, drugo za drugim.

Svet se je na videz pomiril, države so polagoma izmenjale vojne ujetnike, ki so se vračali na svoje domove.

Sem pa tja se je še kdo oglasil iz daljnih krajev, priromal bolan in razcapan domov in daleč naokoli po farah so tedne in tedne govorili o tem.

A Kocjana ni bilo in Kocjanka se je morala sprijazniti z mislijo, da ga nikoli več ne bo...

To ji je še prav posebno dopovedoval Lukmanov Matevž iz Gaberjev, priletan fant, ki se je hodil ženit h Kocjanki.

S padlim Kocjanom sta bila skupaj na fronti in je menda Matevž celo videl, kako je Kocjana zadel drobec granate naravnost v srce.

»Zažvižgalo je, prifrčalo in videl sem še, kako je Francelj mahnil, nekaj zakričal, pottlej je pa vse skupaj zagrnil oblak dima in prahu...«

Kocjankini dvomi so spričo takega dokaza spuhтели kakor dušljiva megla in lahen žarek sonca se je ukradel v njeno dušo.

Kaj naj počne, vdova z otrokom, na takem posestvu? Brez gospodarja ne bo šlo, to je bilo Kocjanki jasno, a vendar zaenkrat še ni sprejela Matevževe ponudbe.

Hotela se je preje posvetovati in se porazgovoriti s svojo taščo, materjo pokojnega moža, ki je imela v hiši izgovorjen kot.

Mati je še zmeraj upala na vrnitev svojega sina. Samo takrat, ko je ponoči slišala »spomin«, je podvomila.

Ko pa se je izkazalo, da je ropot na podstrešju povzročila mačka, da torej ni bil »spomin« padlega sina, se je mati znova oprijela misli, da sin ni mrtev.

Matevž pa je le silil in silil, dokler se Kocjanka ni slednjič odločila.

»Mati, saj vidite, da ne morem drugače«, se je skoraj opravičevala pred taščo. »Če bi bil Francelj še živ, bi se gotovo že oglasil po teh letih. Bog mi je priča, da se ne morem zaradi sebe, ampak predvsem zaradi tega, da bo gospodar pri hiši. Vi ne morete več delati, sama tudi ne zmorem vsega, s tujimi ljudmi se pa ne bom ubijala...«

Stara Kocjanka je z neprijaznim pogledom premerila sinaho.

»Lahko bi še počakala, že zaradi Lojzeta, nemara bo pa vendar...«

»Tri leta sem čakala, mati, in mislim, da mi ne more nobeden ničesar očitati.«

Stara Kocjanka je skomignila in umolknila, sinaha tudi ni rekla besede več in je tiho odšla.

To je bilo jeseni. Po božiču pa sta bila med prvimi na oklicih Kocjanka in Matevž. Prvo nedeljo po Treh kraljih je bila poroka. Pravili so, da je Kocjanka jokala, kakor bi šla k pogrebu.

Desetletni sin Lojze je ozmerjal mater in se takoj po poroki sprl z očimom.

Na svatbo se še prikazal ni. Ves dan ga ni bilo doma, šele pod noč je prišel, zlezal na svisli in se tam zaril v seno.

Stara Kocjanka pa je sedela v svoji čumnati in molila za — srečno vrnitev Franceljna, svojega sina...

Potem je življenje pri Kocjanu teklo povsem drugače kakor včasih.

Novi gospodar Matevž je bil delaven kakor robot, priden in marljiv, zraven pa tih in molčeč.

Še stara Kocjanka, ki ga že od vsega početka ni marala, si je morala priznati, da je Matevž res dober gospodar.

Lojze pa se je upiral očimu, kjer koli je mogel.

»Lojze, zakaj si tak?« ga je nekoč prosila mati. »Če ga že videti ne moreš, Matevža, vsaj jezi ga nikar.«

»Nikoli se ne bom pokoril temu pritepencu,« je jezno odgovarjal Lojze, ki je bil dopolnil že šestnajsto leto. »Do nabora bom še doma, potem me pa ne boste več videli. Le gospodarite z Matevžem in vajin pankert naj gospodari, kadar bo dorasel!«

Tak robot odgovor lastnega sina je Kocjanko osupnil.

Zrasla je pred sinom kakor gora in kriknila:

»To očitaš meni, svoji materi? Ali nimam pravice, da naredim, kakor sama hočem? Mar nisem ženska, kakor vsaka druga? S svojo trmoglavostjo ne boš prav nič dosegel, kvčjemu to, da bom vse prepisala na Matevža.«

»Kar prepisite, čim preje, tem bolje,« se je posmehtil Lojze in napravil konec prerekanju s tem, da je odšel in zaloputnil vrata za seboj.

Stara Kocjanka si je tiščala ušesa in zdihovala.

»Moj Bog, ti večni prepiri pri nas! Pa bi pustila fanta pri miru, čemu ga dražiš, ko

veš, da se z očimom nikoli ne bosta razumela. Sama si kriva, počemu si se pa šla vezat z Matevžem; počakala bi bila, da bi fant dorasel in prevzel grunt.«

»Zdaj pa še vi začnite,« je pograbilo Kocjanko, ki sicer ni rada oporekala tašči.

»Sama sem še gospodar in bom naredila, kakor mi bo najboljše kazalo.«

»O, saj vem, da boš naredila po svoji pameti,« se je hudovala mati, »ampak dokler bom jaz samo z mezincem mogla migati, ne bom dopustila, da bi bil Lojze kaj prikrajšan na doti, da veš!«

Od tistega dne pri Kocjanu ni bilo več pravega miru. Skoraj sleherni dan so se ponavljala prerekanja, zbadanja in očitanja.

Samo Matevž se za čudo ni prav nič izpremenil in je bil slejkoprej tih in pohleven, kakor bi ga ne bilo pri hiši.

Prepirom in prerekanjem se je rajši ognil — a mislil si je svoje.

»Veš kaj,« je prigovarjal ženi včasih, ko sta bila sama; »name prepishi, pa je, drugače ne bo nikoli miru. Mož gospodar vse kaj več pomeni, kakor pa ženska.«

In res — Kocjanka se je dala pogovoriti. Matevž, preje samo po imenu Kocjan, je postal pravi gospodar posestva.

A zdaj ni bil več tisti molčeči, pohlevni Matevž; kar čez noč se je izprevrgel kakor vreme.

»Zdaj sem jaz gospodar,« se je trkal na prsi vpricho Lojzeta, »če komu ni kaj všeč, lahko gre.«

Kocjanko je zapekla vest in v srcu je brdko obžalovala svojo prenegljenost.

In ko je nekega dne Lojze res pospravil svoje stvari, češ da gre v hribe služit za hlapca, si Kocjanka ni mogla kaj, da bi možu ne poočitala.

»Veš kaj, Matevž,« je dejala, »tega pa spet nisem hotela, da bi otroka gonil od hiše. Kdo bo pa delal — ali bom posle najemala?«

»Saj jih bom jaz,« je precej osorno odvrnil mož. »Do zdaj sem bil hlapec jaz, zana-prej bodo pa drugi.«

Kocjanka je utihnila in molčala.

Tudi tašča je molčala in se je še bolj zaprla sama vase.

Tisti dan, ko je Kocjanka prejela pismo, Matevža ni bilo doma. S hlapcem sta bila odšla orat. Matevžek in Anica, otroka iz drugega zakona, pa sta bila v šoli.

Mati, stara Kocjanka, že vsa nadložna in postarna, je sedela na soncu za hišo.

Kocjanka je s pismom v roki odhitela za hišo. Odkar Lojzeta ni bilo več doma, sta s taščo komaj kaj izpregovorili.

Kocjanki je bilo hudo, a stara ji skoraj ni več privoščila prijazne besede, še manj prijaznega pogleda.

A zdaj, v tem duševnem nerazpoloženju, ko v čudni slutnji nitj pisma ni upala odpreti, se je Kocjanka obrnila na mater.

»Mati, pomislite, pismo z Dunaja — kaj, če bi on — Francelj?!« je kar v eni sapi iztisnila besede iz grla.

Tašča se je zdrznila, kakor da se je bila doteknila električna iskra, in se z zbežanim pogledom ozrla v sinaho.

»Kaj — ali se norčuješ?«

»Poglejte pismo!«

Pretrgala je ovoj, razgrnila papir, ki ji je trepetal v roki, in brala v presekanih stavkih. — Draga moja žena, sin, mati... vračam se po tolikih letih iz Rusije... to pišem na Dunaju, kjer čakam pri konzulatu še na neke papirje... kmalu se vidimo...

Naprej ni mogla; list ji je zdrknil iz rok, zrušila se je na tla in obupno zaihtela. Mati je nekaj časa strmela v papir, nato ga pobrala in stisnila k sebi. Iz oči so se ji vdrle solze...

Nenadoma je Kocjanka planila pokonci.

»Šla bom, mati, da me ne bo nobeden več videl...!«

Še pravočasno se je starka dvignila in se z obema rokama trdno oklenila sinahine roke.

»Ne — nikamor ne boš hodila! Če je že toliko gorja, vsaj te žalosti ne napravljaj Franceljnu, ko se vrne...«

Med molk obeh se je oglasil vaški zvon; zvonilo je poldne. —

Preko zelenih ravnin je hitel vlak. Železna kolesa so pela svojo dolgočasno, enakomerno pesem. Samo na postajah je utihnila ta pesem, za tri, za pet, pa tudi za deset minut. Potem pa so začela kolesa ropotati naprej, pesem se je nadaljevala, večnoista, dolgočasna pesem železnih koles: tik-tok-tok tik-tok, tik-tok-tok-tik-tok.

Kocjan, star, betežen je sedel v kupeju ob oknu. Čelo je pritiskal ob stekla, globoko udrte oči so mu begale po mimobežečih pokrajinah. Na ušesa mu je udarjala večnoista, ropotajoča pesem železniških koles.

Svinčene, temne misli so butale v sence Kocjana, grizle se mu v možgane, rezale mu dušo.

Izmogzan, zgaran, ves bolan se vrača po tolikih letih v domovino, ki je osvobodjena še nikoli videl ni.

Vrača se v domovino — v Jugoslavijo!

Rodna zemlja, domača gruda, sonce pod domačim nebom mu mogoče vrnejo izgubljeno zdravje. Mogoče — gotovo ni!

Domovina!

Ko se je ta misel doteknila srca, je Kocjan postal veselejši. V upadlih, bledih licih je začutil topel val krvi. In zdelo se mu je, da tudi pesem koles postaja tišja in veselejša.

Kocjan je zastrmel skozi okno, po katerem so počasi drsele deževne kaplje. Deževno pomladansko vreme, nizko viseči oblaki so mu zastirali pogled. Toda pred njegovo dušo se je razgrnil sončni svet: zeleni travniki, žehreča polja, nizki holmi s cerkvicami, med holmi skrite majhne vasi. In bela cesta pelje skozi vasi, zavije nato v breg, kjer leži vas Zavrh.

Pozdravljen, Zavrh!

Sredi vasi stoji njegov dom, celih tri in dvajset let ga že ni videl; ali je še, kakor je bil, in žena, mati, sin — ali so še živi, zdravi?

In zemlja, ljubljena zemlja, ali so roke sinove in ženine dovolj močne, da so jo vsa ta dolga leta z ljubeznijo obdelovale?

Počemu je prav za prav moral v tisti nemiselni pokolj, počemu je moral pustiti ženo, sina in zemljo?

Počemu? Moral je, kakor je moralo tisoče in tisoče drugih.

In tam, v ujetništvu, v daljni Rusiji je pustil svoja najboljša leta, zdaj ko je star in bolan, pa se vrača v domovino. Počemu?

O, tam doma, v tistem čudovitem rojstnem kraju pomlad ni tako žalostna, kakor so bile pomladi v tujini. Tam sije zlato sonce, nebo je jasno, gozdovi so zmeraj zeleni, še pozimi.

Veselo bo stopal Kocjan po znani poti, srečaval bo znanca — še spoznali ga ne bodo — in jim segal v roke. Vse trpljenje bo pozabljeno, novo življenje se bo začelo zanj v domovini.

Žena, sin in mati — gotovo ga bodo nestrpnost pričakovali, saj jim je sporočil z Dunaja, da se vrača.

Žena!

Vsa srečna si bosta gledala v oči — po tolikih letih. V tistih trenutkih ne bo drugih brig, ne povpraševanj, ničesar takšnega; samo čisto, odkritosrčno veselje svidenja. Šele potem, ob belo pogrneni mizi, se bodo pomenili o vsem. Pripovedovanja ne bo konca; žena, sin bosta strmela, mati bo s sočutjem poslušala zgodbe sinovega trpljenja. In razumela bo vse; saj materina ljubezen ne pozna meja.

— O, sveta zemlja domača! S kakšno ljubeznijo bom od zdaj naprej ravnal tvoje brazde, oral tvoje lehe! —

Vrača se domov brez denarja, pa še bolan povrhu. Toda vrača se — domov. Domovina je vse: tolažba, upanje in zdravje.

Kocjan se je zdramil iz premišljevanja. Lepe podobe so izginile, spet se je različnejše glasila pesem koles...

Vlak je obstal na postaji. Klici sprevodnikov, sopihanje lokomotiv, vrvenje in govorjenje ljudi. Kocjanu se je zazdelo, kakor da sliši domačo govorico.

Ko se je vlak premaknil dalje, je stopil v kupe starejši moški z nahrbtnikom na rami. Odložil je nahrbtnik in sedel nasproti Kocjanu.

Spogledala sta se. Moški je kar odskočil.

»Za Boga — Kocjan! Ali si ti — ali samo tvoj duh?«

Zdaj se je začudil Kocjan.

»Jaz sem, jaz, Kocjan; ali me poznate?«

»Poglej ga no, saj je res čudno, da te še poznam — že pred dvajsetimi leti smo te pokopali. Ti pa —«

»— sem bil ujet v Rusiji,« je dokončal Kocjan.

»Ampak vas se pa res ne morem spomniti —?«

»Tvoj sosed, bajtar Tone!«

»Oh, saj res!« se je domislil Kocjan. »Postaral si se, kakor jaz. V tolikih letih ni čudno, če človek izgreši obraz kakšnega znanca.« Segla sta si v roke.

»Ali greš za delom?« je pripomnil Kocjan. Tone je zamahnil z roko.

»Hudič naj vzame vse skupaj! Mislim sem, da bom dobil delo v tovarni — pa nič! Zdaj živi družino, če moreš! Fabrikantj gledajo samo na to, da so njih trebuhu polni.«

Kocjan je molče poslušal soseda, bajtar Tone pa ga je opazoval od strani, kakor bi še zmeraj ne mogel verjeti, da sedi nasproti človeku, ki ga je že vsa fara zdavnaj imela za mrtvega. Slednjič je izpregovoril:

»Praviš, da greš domov, v Zavrh? Kaj boš pa počel zdaj tam?«

Kocjan se je zganil.

»Kako to misliš?«

»No, gospodar je zdaj tisti Matevž iz Gaberjev; priženil se je k vam, seveda, kaj je pa hotela ženska sama, brez moža, brez gospodarja...«

Kocjan je kar okamenel na sedežu.

»Matevž iz Gaberjev?«

»Seveda, ali je to kaj čudnega? Saj sta že njegova otroka šoli odrasla; Lojzeta pa itak ni že zdavnaj več doma; zdaj je menda pri vojakih.«

Kocjan je poslušal, gledal blazno v soseda in ni rekel nobene besede.

Matevž — tisti Matevž, ki sta bila s Kocjanom skupaj na fronti in mu je Kocjan izročil pismo za ženo, če bi bil on ranjen, ujet ali če bi padel? Tistega pisma on torej ženi nikoli izročil ni, ker drugače bi vedela, da mož ni mrtev. Saj je bil Matevž prav tisti dan pri istem polku, ki so ga Rusi polovico zajeli, kakor Kocjan, in je moral to vedeti.

Torej — lopov, izdajalec!

Ali pa je lopov — bajtar Tone!

Kocjan je buljil v soseda in molčal. Nenadno pa je planil kakor tiger in zgrabil Toneta z obema rokama za vrat.

»Lažeš!«

Dva sopotnika sta ga komaj odtrgala od hropečega Toneta. Kocjan se je zrušil v kot, si zaryl prste v lase in pritajeno ječal.

Tone je vzel nahrbtnik in se splazil iz kupeja, potuhnjeno kakor pes. Ob vratih je zagodrnjal:

»Ampak, da boš vedel, osel prekleti: zlagal se nisem!«

Vse do izstopne postaje je Kocjan čepel v kotu kupeja, pogreznjen sam vase, kakor ubit. Železna pesem koles mu je tolkla v možganih. Ko je vlak obstal, je Kocjan pograbil culo in zdrvel iz vlaka. Drvel je naprej, po poti, čeprav ves slab, bolan, nato na cesto, proti vasi. Nastal je zgodnji pomladanski večer, iz oblakov je pršilo. Kje je sonce, kje jasno nebo, kje zeleni gozdovi? Ničesar več ni zdaj tudi v domovini ne.

Kocjan je obstal pred svojo nekdanjo hišo. Burno mu je udarjalo srce, mrzel pot mu je stopal na čelo. Stopil je pod okno. V sobi je bila luč, okno ni bilo zagrnjeno.

In Kocjan je videl, da sede okrog mize, na kateri se je kadila večerja, žena, Matevž in dva otroka. Kje je Lojze, mati? Saj res, mati sedi tam zadaj, za zapečkom — a sina Lojzeta ni nikjer.

Bajtar Tone je torej govoril resnico! Proč odtod, kamor koli, zanj ni več mesta v domači hiši. Kocjan je mislil, da mu bo počilo srce. Zarjul je pod oknom kakor ranjena zver in zbežal po poti nazaj, proti postaji.

Pritekel je na postajo, ko se je vlak že premikal. Planil je, skočil na stopnice in — kako se je zgodilo potem, tisto strašno, bo ostalo na veke prikrito.

Železna kolesa vlaka so zapela Kocjanu mrtvaško pesem, a njegovo kri je popila rodna zemlja. Srce, ki je toliko let hrepenelo po domovini, je našlo počitek v domači zemlji.

Železna cesta

(Odlomek iz časov, ko so gradili zasavsko železnico)

Mimo šmarske dekanije je privozil tedaj, ko je stopil dekan Burger na poslednjo stopnico, padar dr. Cukerle. Suhljati, visokorasli mož, oblečen v ponošene škricice in pokrit z oguljenim cilindrom, je vzbujal pozornost vsepovsod, kamor je prišel. Starejši ljudje so ga večkrat smešili, mladina pa ga je imela rada. Padar je namreč dajal svojim malim bolnikom, preden jih je preiskal in lečil, sladkorčke. Tako si je že spočetka znal pridobiti deco, da se ni bala čudnega moža, kadar jo je prišel zdraviti. Prav zaradi teh sladkorčkov se ga je prijelo ime: dr. Cukerle. Zdaj so ga poznali po vsej dolini le pod tem imenom.

Dekan in dr. Cukerle sta se prijazno pozdravila. Padarjev hlapčič Štefan, sedeč na prvem sedežu, je takoj ustavil svoje starinsko vozilo. Vedel je, da bo pomenek med njegovim gospodarjem in duhovnim gospodom dolg kakor vedno.

»Kam pa danes in tako naglo?« sprašuje tolsti dekan Burger.

»Doli na Savo moram, prečastiti gospod tihant,« odgovarja padar. In že nadaljuje: »Pozvali so me na progno, naj pridem urno tjakaj. Delavci, zaposleni pri železni cesti, so se nekaj sporekli, ko so prejeli plačo. V tepežu so si tudi bojda puščali kri in rezali meso... Prišel je sel in me prosil, naj jih pridem arcnovat.«

»Potem pa le brž!«, se ustraši dekan Burger. Sočutno pristavi: »Le pojdite takoj, da ne bodo tuji pretepači puščali svojo kri na naših tleh.«

»Ej, tako se ne mudi,« se zareži dr. Cukerle s svojega sedeža, videč dekanovo zadrego. »Kdor si išče tako družčino, kjer obračunavajo prepire s krampi in noži, lahko malo počaka.«

Dekan Burger prikima in nasrši obrvi: »Tile delavci na železni cesti so prava pokora za naše kraje. Posebno še, kar se tiče onih iz tujih dežel! Tavnine in pretepi se vrste iz dneva v dan.«

Dvigne palico, ki se je na njo opiral, in kakor v potrdilo udarja z njo po zraku: »Dopoldne je bil tu pri meni Andrejač s Polšnika, tisti, ki prodaja najbolj tolste polhe in tople kože. V nedeljo so imeli na Polšniku spet celo bitko. Tolpa grabežljivih delavcev je navalila iz doline v polniške klance. S praznimi bisagami in košarami so se pripodili z železne ceste in naravnost v vrtove na drevesa in na njive v krompir. Kar so dosegli, to so pokradli.«

»Res, to je svojat neugnana!«, pritrjuje tudi dr. Cukerle. Dekan Burger pa se nato še bolj razjezi: »V Klevišah so se jim zoperstavili na povratku možje in fantje, lačenbergerji pa so jih napadli s koli in tolkači. Ovinkarjevega sina so pobili skoro do smrti. Kristus jih kaznuj!« se huduje duhovni gospod z dvignjeno palico.

»O, da bi to novotarijo z Dunaja do Trsta čimprej že potegnili in bi tuji rokomavhi pobrali svoje krampe in bi prišel spet mir v naše kraje,« pritakne dr. Cukerle, že med slovesom.

Po teh besedah sta se ločila. Hlapčič Štefan je udaril s šibo po koščnem konjiču, dr. Cukerle je s stegnjeno roko dvignil cilindar, dekan pa je za hip postal, pogled obrnjene v trojico: Cukerlovega konja, dr. Cukerla in hlapčiča Štefana. »Gotovo ga zebe!«, je pomislil dekan, ko se je spomnil, da je bil Štefan še bos in so mu njegove črne, umazane noge silile izpod kratkih hlač.

»Ubogi fante! Od prve pomladi pa dotlej, ko zapade sneg, je Štefan bos. Poiskati mu bom moral kake stare škarpe...«

Konjič je zginit medtem za hišami, dekan Burger pa je nadaljeval svojo pot proti Pungartu do gostilnice na Štengcah.

Prav tedaj, ko se je dekan počasi spenjal po stopnicah, je prišel iz veže mešetar Jeriha s Temenice. Mož se ga je očitno že v Šmartnem precej nalezel. Za slovo je zabrundal zbadljivko:

*»Kovači so berači,
so mlinarji tatje,
pa birtje so goljufi,
sam' mi smo fejst možje...«*

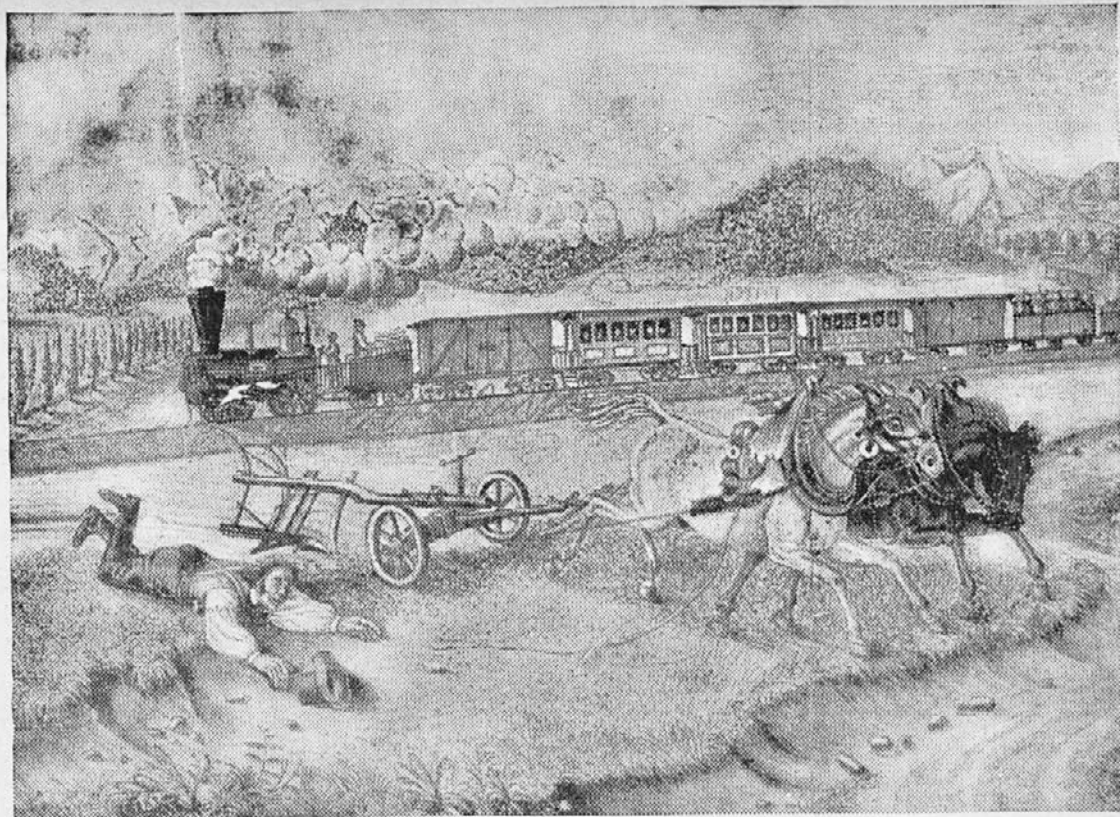
Burger je tudi sam zase zamrmral poslednje besede: »Sam' mi smo fejst možje...« in je stopil v gostilniško sobo. Tam je bilo zbranih že nekaj gostov. Pri svojem poliču je premišljeval tudi šmarski nadučitelj Leopold Klančnik.

»Kje ste pa utrgali tega šmenta?«, vpraša dekan Burger in pokaže na jabolčni cvet, ki ga ima nadučitelj Klančnik v gumbnici.

»Ho, ho! To je res redka cvetka v oktobru. Cvet in sad vse hkrati. Utrgal sem ga na Lončarjevem vrtu, kjer je letošnja nora jesen pogrnala jablano v cvetje.«

»Bo torej huda zima!«, dodane dekan. »Saj pravijo, da slede tistim jesenim, ki poženo drevesa v cvetje, hude zime.«

»Huda zima pa bo kakor nalašč za našega Jerneja,« podrega nadučitelj Klančnik prijatelja Kozino, šmarskega usnjarija. Kozina je bil gospodar stare šmarske usnjarije. Dobro mu je šlo in denar je spravljal na kupček. Zmeraj pa je tarnal o slabih časih. Nikoli ni bil z nobeno stvarjo zadovoljen. Čeprav je imel polna usta tarnanja

Strah pred prvo »luka - matijo« (Novice 1849.)

o slabih časih in težavah, si je vsega privoščil v izobilju, a malokdo tako kakor on.

»Slabo gre mojemu stanu, slabo,« brž poprime Kozina in se razrepenči. »Mihelovi sejmi so bili doslej v Litiji še najboljše. Saj so se dolinci in hribovci, ki so prišli v Litijo prodajat in kupovat, ob jesenskem deževju že začeli zalagati z zimsko obutvijo. Letošnji Mihelov sejem pa je bil tak, da bi ga lahko pes na repu odnesel. Ljudi je znorila topla jesen in nobeden ni nič kupoval na naših stojnicah. Vsakdo je odložil kupčijo na Miklavžev sejem, misleč, da bo v starih škarpah lahko počakal še do zimskega patrona. Drugi pa tudi menijo, da bo hudičevi Luka Matija začel voziti poprej, kakor obljublja. Potem bodo seveda ljudje potovali iz kraja v kraj kar sede in jim ne bo treba stopicati po razmočenih in blatnih cestah. Takrat bo tudi slaba obutev dobra. Kam pa naj pojdemo mi z našim usnjem?« de Kozina ves rdeč v obraz in v dušku izpije bokal cvička.

Vsi molče, ko konča usnjar. Saj poznajo njegovo večno tarnanje. Nihče mu nič ne pritrdi, le Jugovec z Brega se oglasi od sosednje mize.

»Tisto je pa res, da kupčija ni taka, kakor so nam pravili drugi in smo si obetali tudi sami. Pravili so, da bo vsa dolina preplavljena z denarjem, ko bodo peli krampi. Tisti, ki so nas tolažili takrat, ko so začeli postavljati količke za novo železnico, so se lagali ali pa so bili nevedneži. Ljudje so res prišli k nam z vseh vetrov. Denarja in zaslужka pa ni takega, kakor so obetali žolnirji. Tuji robotniki so varčni in skoparijo na vseh koncih in krajih. Največ hočejo živeti od grabeži.« Jugovec zvrne požirek, pa spet nadaljuje.

»Res pa je, da se bliža zdaj, ko bo stekla železnica, konec zaslужka številnim ladjarjem in volarjem. Ves kmečki rod bo oškodovan. Do zdaj smo svoje volove vpregali pred ladje in služili petače. Zdaj bo konec tega. Na zadnjih sejmih je kupčija z volmi že pojenjavala. Na Mihelovem sejmu je bilo kakih dva tisoč volov, barantanja pa nobenega. Vlačni vol hudo trpi in je kmalu zgaran, pa potrebuje naslednika. Le kdo bo zdaj kupoval zmeno, ko pravijo, da bo potem, ko bo pihal hlaпон skozi dolino, konec našega zaslужka. Voli pa bodo zastonj pri jaslih. Vsakdo hoče s

sedanjimi jarmi še nekaj zaslužiti, novih parov pa nihče več ne kupuje.«

»Slabo nam obeta dunajska novotarija! Zlasti dobri časi bodo šli rakom žvižgat, pa mi tudi,« dodene Kozina ter naroči spet nov bokal.

»Le nič razburjenja, sosed Jernej!« hoče umiriti nadučitelj Klančnik usnjarja, ki s špehato roko udarja po robu mize. Rahločutnemu nadučitelju je že hudo, ker je sam potegnill Kozino v vrtnec.

»Kdaj pa se naš Jernej še ni razburjal in tožil o slabih sedanjih in bodočih časih?«, zbadljivo primakne dekan Burger. »Življenje pa mu le teče kakor po maslu. Šmarski usnjarji so zdihovali in tarnali že v tistih časih, ko je naš bogenšperski gospod, učeni Janez Vajkard Valvasor, pisal svojo slavno »Slavo vojvodine Kranjske«. Že takrat piše o šmarskih »ledrarjih« in si jih pošteno privošči in tudi ušcipne. Zapisal je, da so požehi, stiskači in sladokusci. Povsod govore o beračiji in pomanjkanju, če pa nimajo vsak trenutek polnega bokala najboljše pijače, če ne poženejo vsakega grizljaja piščanca ali svinjine po svojem žrelu v želodec s polnim bokalom cvička, pa se jim jed ustavlja. Taksi so bili pred 200 leti, taki so danes!« mu natrosi hudega popra pod nos dekan Burger. Kozina, ki bi se vsakemu drugemu uprl in mu jih povedal zvrhan koš pod nos, se dekanu tega ni upal.

»Kajne, Jernej! Ti ne moreš nič zato. Taki so bili tvoji cehovski predniki in ti si slabe lastnosti podedoval. Kdo ti kaj more zato,« potrepilja Burger osramočenega moža in vsa soba se zakrohoče na veliko jezo usnjarja Kozine.

»Bog ti privošči vsega dosti, za zdaj in za naprej!«, dvigne kupo nadučitelj, videč, da so jezikavega Kozino le preveč izdelali. Ublažiti hoče posmeh in usnjarjevo jezo.

Kakor nalašč se odpro tedaj vrata in v sobo stopi ves prašen in očitno utrujen od dolge poti šmarski kaplan Orešnik.

»Hvaljen na vekomaj!«, zagolči na vratih in brž pritegne stol k mizi, med dekana in nadučitelja.

»Dober dan, gospod kaplan!«, pozdravi soba skoro v en glas.

»Iz Ljubljane, kajne!«, doda nadučitelj Klančnik in nekoliko odmakne stol, da bo za Orešnika več prostora. »Gotovo prinašate koš novic.«

»Tisto že, novic dovolj!«, pritrjuje kaplan in si briše z velikim robcem pot s čela. »Pot in vroč dan sta me izdelala kakor sredi poletja. Večino poti sem šel peš in cesta preko Ilovke ter skozi Besnico, pa pod Trebeljevim in semkaj skozi Zavrstniško dolino se vleče tako, kakor bi jo kdo za hrbtom sekal in pred kolena polagal.«

»Tudi jaz se hudujem na dolgo pot, kadar koračim z Ljubljane. Cesta se vleče kakor smrtni greh, ki ga moraš odslužiti v vicah,« pritrjuje nadučitelj, vesel, da se je zasakal pomenek

na drugo plat. Od strani ogleduje usnjarja Kozino, ki je še vedno ves rdeč in v zadregi vrtil svoj bokal.

»Nežika, hitro kaj za gospoda kaplana, da si bo privezal dušo in se privadil grešne zemlje, zdaj ko je ušel iz vic,« pokliče dekan gospodinjo. Zajetna krčmarica se brž privali iz kuhinje in povpraša izdelanega popotnika za želje in naročila.

Kmalu se vrne iz kuhinje in postavi pred kaplana Orešnika klobaso v svežem domačem zelju. Naglo pospravlja lačni popotnik malico, družična opazuje njegov tek. Le razjarjeni usnjarji mojster Kozina še vedno nekaj brunda v brado in iz zadrege prestavlja bokal pred seboj; dekan Burger, nadučitelj Klančnik in še nekateri drugi stikajo glave okrog »Novic«, ki jih je prinesel kaplan s seboj iz Ljubljane, drugi pa molče čakajo na pripovedovanje.

V tem pospravi Orešnik vse s krožnika in ga odrine na sredo mize. Brž pristopi krčmarica Nežika in hoče odnesti posodje v kuhinjo. Preden obriše mizo, ji kaplan Orešnik nekaj pomoli rekoč: »Nate, Nežika, tole sem vam prinesel za spomin iz Ljubljane.«

»Iglico? I, čemu mi naj le bo?«, poizveduje krčmarica.

»Veste, to je zdaj moda ljubljanskih, celjskih, mariborskih in drugih gospa in gospodičen. Novotarija pa je prišla k nam z Dunaja in iz Nemškega Gradca. Tista ženska, ki gre sama na pot z vlakom, si jo vtakne v usta, preden zavije paravoz v tunel. Takole malo iglico! Tišči jo med zobmi in je varna pred nadležnimi tujimi moškimi sopotniki.«

»Take, ki so širokih ust, pa potrebujejo brzko ne več igel, da so podobne starim ježom,« primakne hudomušni dekan in vsa soba se zasmeji z njim vred.

Kaplan pa brž nadaljuje: »Prihajajo novice, da ni nova iznajdba nič preveč prijetna za ljudi krščanskega duha. Ko vozi lukamatija v podzemlje ali tunele, kakor pravijo takim luknjam, nastane v paravozovih tema. Premislite: tema sredi belega dne! Razborite moške napadejo tedaj grešne misli, da začno siliti v svoje sopotnice. Čuje se, da jih nekateri kar objemajo in celo poljubljajo. Pametne in spodobne ženske pa se jih najlaže ubranijo z iglami v ustih.«

»No, gospod kaplan,« se brani Štengarica — kaplanovo pripovedovanje je spravilo možko družičino v hohot »saj zame ni nobene nevarnosti več. Sem že v letih in me je tudi preveč skupaj, da bi koga premotila.«

»Ej, Nežika! Le nič izgovarjanja! Saj vsi vemo, kako je: v temi je vsaka krava črna, hudič pa ima tudi raje tolsto pečenko kakor same kosti...«

Nekaj se jih ob tem modrovanju udobrovolji, gostilničar pa premakne pogovor, ki mu ni bil všeč zaradi zbadanja žene Nežike, spet na kaplana.

Orešnik stresa novice iz Ljubljane. Večina pripovedovanja se vrtili okrog nove železnice, ki jo potegujejo iz Celja skozi Zasavje do Ljubljane.

Pravijo, da bo železni konj kmalu zapihal in pridiral med Ljubljance. Cesarske pisarne na Dunaju, posebno pa še tisti minister, ki mu gre beseda čez »ajzenpon«, je pisal žolnirjem, posebno pa še inženirju Ghegi, naj vendar pohite z železno cesto. Dunajski dvor in ministri hočejo napraviti cesarju Francetu Jožefu veselje, da bi se mladi mož, zdaj, ko je prijel v svoje roke težko državno žezlo, peljal kot prvi popotnik z Dunaja do Ljubljane.

»Ni hudika!« se začudi nadučitelj Klančnik. »Tak cesar sam bodo prišli s prvo lokomotivo?«

»Zdaj bo šlo za res! V Ljubljani sem zvedel, da bodo jemali na železno cesto še nove delavce in delo čimprej skončali.«

»Torej nam hočejo tile dunajski škrici še poprej skvariti ves naš zaslužek, pregnati s Save brodnike in spraviti vse ljubljanskim štacunarjem pod nos,« jeznoriti znova usnjar Kozina in brž mu pomagajo še nekateri drugi.

Usnjarski mojster, videč, da mu nekateri pritrjujejo, spet raztegne meh svojih pritožb: »Uboji ljudje! Kaj vas vse čaka brez zaslužka. Čolnarstvo se bo na Savi posušilo, na stotine ladjarjev bo ob kruh, saj bo odslej ves tovor vlačila iz kraja v kraj ta hudimanova železna kača — Bog je nas reši! — in kmetje bodo ubožožali, ker ne bodo več z volmi vlačili ladij od postaje do postaje. Lačni ljudje brez beličev ne bodo več potrebovali podplatov in obutve, petičneži, ki bodo potovali sede v vagonih, tudi ne bodo trgali podplatov... Zbogom naše usnjarije!«

»Jernej Kozina! Le nobene bojazni!«, poseže pomirljivo kaplan Orešnik. Ena sorta ljudi bo prenehala, pa se bodo oprijeli ljudje drugih zaslužkov. Glejte, s seboj sem prinesel poziv železniškega poveljstva, s katerim vabijo kmete, naj začno pripravljati drva za kurjenje železnic in lokomotiv. Železni konji bodo nepretrogoma žrli polena. Kakor je zapisano v tem oglasu, bodo imeli posebna skladišča za les v Laškem, Zidanem mostu, v Zagorju, v Litiji, v Lazah in v Ljubljani. Vse vrste lesa s smrekovih, jelovih, hrastovih in bukovih debel bodo kupovali. Zadrževali le, da so polena dolga 30 do 36 palcev.«

Nadučitelj Klančnik uvidi nove vire za vaščane in de potolažljivo: »Glej, Jernej, zdaj si prodajal obutev in podplate varlarjem in brodnikom. Zdaj pa jih boš drvarjem, ki bodo sekali

les po naših gozdovih, in voznikom, ki bodo spravljali les iz host do skladišč.«

»Vidite, sosed Kozina!« reče dekan, da potolaži moža. »Vam zaslužek ne bo ušel. Le dajte za polič za naše razvedrilo in goldinar vbogajme.«

»Kaj, en sam polič in en sam goldinar? Za dva poliča naj da in dva goldinarja v pušico, pa se bodo zaredile po naših hostah kače. Vozniki bodo morali natikati škornje, da se zavarujejo pred strupeno golaznijo« sili Jugovec v Kozino.

»Kaj res menite, da ne bo kupčije konec?« poziveduje Kozina in gleda neverno, ne vedoč, ali mu res žele zaslužka ali ga le vlečejo.

»Res je tako, res!« mu pritrjujejo vsi.

Usnjar Kozina, videč, da mu niso sovražni, ampak so ga poprej zbadali le zavoljo dobre volje, namigne krčmarici Nežiki, ki postavi na mizo trebušno posodo.

Pivci si nalivajo, razgovor teče še dalje. Postajajo živahni kakor vedno, kadar so zbrani na gostoljubnih in postrežljivih Stengcah.

Družba ugame še to in ono. Nato začno razmišljati, kako naj sprejmejo prvi vlak, ki bo privozil mimo Litije. Kaplan Orešnik pove, da si ljubljanski pevci, ki jih vodi njegov prijatelj, že izbirajo pesmi za tisto veliko slavnost.

Ljubljančani se hočejo zelo postaviti tedaj, ko bodo prišli k njim gostje z vseh vetrov in na tisoče radovednežev.

Nadučitelj Klančnik se zagleda zamišljeno predse in dekan Burger si ga sposodi: »Glejte, tudi naš gospod Polde že premišljuje, kako bi proslavil tisti dan in postavil našo dolino pred odlično gospodo, ki bo prisopihala k nam s cesarskega Dunaja.«

Klančnik v zadregi kar molči, samo z roko odkimava.

»O, tudi jaz sem se že pripravljal na nedeljsko pridigo, ko sem kolovratil peš pod Jančami«, se postavlja zanj kaplan Orešnik. »Vem, da bo moja nedeljska pridiga vžgala, saj si bom izposodil pesem našega kranjskega pesnika dr. Franceta Prešerna, slavnega jezičnega doktorja, in bom z lece povedal nekoliko predelano tisto njegovo o železni cesti. Takole sem jo zasukal:

*»Bliža se železna cesta,
se močno je že želim,
iz Litije v druga mesta
kakor ptiček poletim.«*

Še to in ono so uganili razigrani veseljaki. Ko so se razhajali na svoje domove, je luna veslala nad dolensko polovico...

Troposfera in stratosfera

V zadnjem času mnogo čitamo o poletih v stratosfero. Teh drznih dvigov v visoke višine ozračja se udeležuje zlasti belgijski profesor Piccard. V avgustu leta 1934, smo v Sloveniji celo doživeli obisk iz stratosfere. V Prekmurju je tako rekoč »padel« z neba stratosferni balon, ki ga je vodil Piccardov učenec inženir Cosyns. Tudi v Ameriki in Rusiji se bavijo s stratosfernimi poleti, od katerih so nekateri končali smrtno. Ker je stratosferni balon nevodljiv in predan na milost in nemilost vetrovom, so pričeli graditi stratosferna letala, aeroplane, tako da bi bil letalec nezavisen od vetrov. V splošnem vidimo tedaj, da je zanimanje za stratosfero čedalje bolj veliko. Zato si v naslednjem hočemo raztolmačiti, kaj je prav za prav to stratosfera in kaj išče človeštvo sploh tam gori. Saj so dosegli višine že čez 20 km.

Prvo zanimanje za visoke višine prihaja od ženevskega profesorja de Saussuresa, ki se je v juliju 1788. povzpел na najvišjo goro v Alpah, na 4810 m visoki Mont Blanc. Na vrhu je meril velikost zračnega pritiska in temperaturo zraka. Ko so v Evropi dosegli najvišje mesto, so po iznajdbi balona pričeli misliti na balonske vzpone. Leta 1901. se je berlinski profesor Süring že povzpел do višine 10.800 m. Vsi raziskovalci so prinesli s seboj dragocene podatke o zračnem pritisku in zlasti o menjavanju zračne temperature. Nato so začeli spuščati tako zvane nezasedene balone, na katerih so bili pripeti samo meteorološki instrumenti. Tak nezaseden balon v neki višini počni in pade zopet na tla. Nekaj se jih izgubi, nekaj pa se jih tudi najde. Tako so že našli padli balon, ki je dosegel višino 36.000 metrov. Najnovejša priprava za raziskovanje visokih slojev atmosfere so tako zvane radiosonde. To so majhni oddajni radijski aparati, ki so pripeti na balon. Pod vplivom spreminjanja zračnega pritiska, zračne temperature in njegove vlage se spreminjajo tudi oddajni znaki in te med poletom radiosonde poslušajo s sprejemnim aparatom na zemlji pri tleh. Seveda gre radiosonda v izgubo, toda dragocene meteorološke podatke je že prej oddala na zemljo.

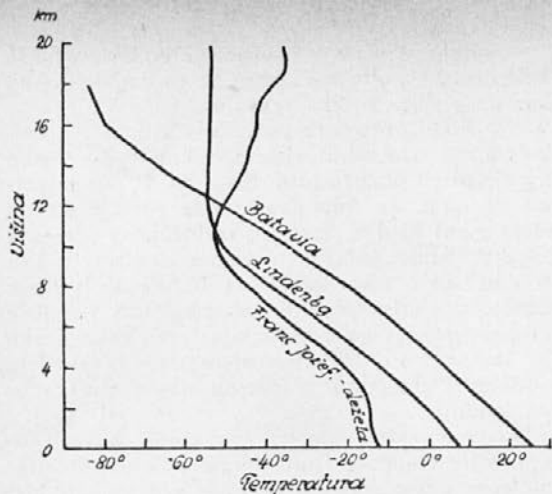
Najprej se vprašajmo, kako meteorologi sploh vedo, do katere višine se je povzpел bodisi zaseden ali nezaseden balon. Že francoska učenjaka Pascal in La Place sta ugotovila, da se zračni pritisk z višino manjša. La Place je celo postavil pravilo, da se pritisk manjša v geometrijski postopici. To se pravi, da se zračni pritisk hitreje manjša, kakor pa se mi dvigamo. Znano je, da znaša zračni pritisk v najnižji točki, to je tik

nad morskó gladino, 762 mm. Če to višino živega srebra v barometru preračunamo v težo zraka na ploskvi 1 cm², dobimo približno 1033 gramov. Zračni pritisk pade na polovico svoje prizemne vrednosti že v višini 5500 metrov. S pomočjo La Placeovega pravila moremo sploh izračunati višino atmosfere. Konec atmosfere je tam, kjer ni več zraka. Zračni pritisk pade pod težo 1 grama že v višini 55000 metrov. Če primerjamo to višino atmosfere z zemeljskim polumerom, ki znaša 6367 kilometrov, vidimo, da sta si v razmerju kakor 100 : 8. To se pravi, če si zgradimo zemeljski globus s polumerom 1 metra, bo atmosferski plašč, ki obdaja našo zemljo, debel komaj 8 centimetrov. Človek s svojimi stratosfernimi letali ni dosegel še niti polovice višine atmosfere. Še dolga je torej pot, preden se nam bo posrečilo vzleteti vsaj do vrha atmosfere.

Vsak balon, ki vzleti v stratosfero, ima spodaj pritrjene 3 glavne meteorološke registrirajoče instrumente, in sicer barograf za merjenje zračnega pritiska, termograf za merjenje temperature in higrograf za merjenje vlage. S pomočjo barografa moremo izračunati višino, do katere se je balon povzpел. Kajti če poznamo začetni in končni zračni pritisk, moremo s pomočjo La Placeovega pravila izračunati vmesno višino med obema pritiskoma.

Še bolj zanimivo pa je menjavanje zračne temperature z višino. Že pri vzponih v planinah opazimo, da je više gori bolj hladno kot spodaj v dolinah. Če računamo padec temperature z višino, dobimo, da se temperatura zraka zmanjša na vsakih 100 metrov vzpona za nekako pol stopinje. Z rastočo višino pa se ta temperaturni padec vedno bolj veča, dokler ne doseže 1° C na vsakih 100 m. V slikj 1. vidimo potek temperature pri treh različnih vzponih, ki so se izvršili v Bataviji na otoku Java, v aeronavtičnem observatoriju Lindenberg blizu Berlina in visoko na severu v nekdanji Franc-Jožefovi deželi. Opazujmo najprej krivuljo v Lindenbergu. Začetna temperatura znaša nekako 8° C. Nato temperatura pada vse do višine 10 km, kjer doseže približno — 50° pod ničlo. V tej višini se izvrši nenadni preokret v temperaturni krivulji. Od te višine dalje temperatura ne pada več, temveč ostane nespremenjena vse do višine 20 km in še dalje naprej. Na krivulji za Batavijo opazimo, da se preokret izvrši šele v višini 16 km, kjer doseže temperatura zelo nizko vrednost krog — 80° C. Nato temperatura prav polagoma pojema in v višinah nad 20 km postane stalna.

Čisto drugačno obnašanje pa ima krivulja na Franc-Jožefovi deželi. Začetna temperatura znaša nekako — 12°. Sprva prav počasi pojema, nato vedno hitreje, toda v višini 9 km je konec padanja. Od te višine dalje ne samo, da je konec padanja, temveč se temperatura z višino ponovno veča. Od višine 9 km do 20 km se je temperatura ponovno povečala od — 50° na — 30°.

Slika 1.

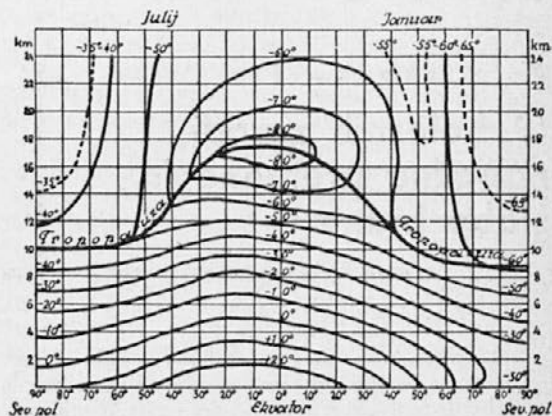
Z vzletu v visoke višine atmosfere so tedaj ugotovili dve neovrgljivi dejstvi: 1. temperatura se manjša samo do neke določene višine, od te višine dalje postane stalna ali pa se celo večja, 2. v ekvatorialnih krajih se ta preokret izvrši v višjih višinah kakor nad polarnimi kraji. Iz drugega dejstva sledi silno zanimiva ugotovitev, da je atmosfera v visokih višinah nad ekvatorjem bolj hladna kakor nad poli. Po sliki 1. znaša v višini 20 km nad polarnimi kraji temperatura okrog -30° , nad ekvatorialnimi kraji pa okrog -80° . Razlika med polom in ekvatorjem znaša tedaj 50° .

V sliki 1. so podani primeri samo za tri točke zemeljskega površja. Do danes pa se je izvršilo že toliko raziskovanj, da si moremo narediti popoln prerez atmosfere od pola do ekvatorja in nekako do višine 25 km, kakor nam ga predstavlja slika 2.

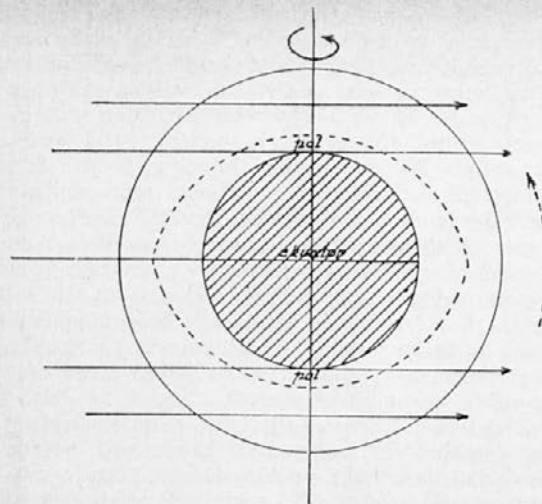
V sliki 2. vidimo meridionalni prerez temperaturne razdelitve za poletni mesec julij na levi strani in za zimski mesec januar na desni strani. Na sliki so točke, kjer se izvrši nenadni preokret temperature, povezane z debelejšo črto, ki jo imenujemo tropopauza. Ta mejna črta deli vso atmosfero v dva popolnoma različna dela. V spodnjem delu temperatura z višino pojema, v zgornjem pa je stalna ali pa se z višino celo večja. Spodnjemu delu atmosfere so dali meteorologi ime troposfera. Beseda je grškega izvora in prihaja od glagola trepo, ki pomeni obračati. V troposferi se vrše namreč vremenski preobrati, zrak se z vzponskimi vetrovi meša, in zato so jo tudi tako imenovali. Zgornji del pa se imenuje stratosfera. Beseda pride od latinskega stratus, kar pomeni sloj. V stratosferi je zrak slojevit, ni z vetrovi premešan in zato se ta mirni del atmosfere imenuje slojevita atmosfera ali stratosfera. Tropopauza je meja med troposfero in stratosfero.

Še bolj jasno spoznamo značaj obeh delov atmosfere, če se vprašamo, kako je prišlo do take razdelitve. Če bi naša zemlja s svojo atmosfero vred ne bila podvržena vplivu sončnega segrevanja, bi vladala v vsej atmosferi enotna temperatura. Ko prodirajo sončni žarki skozi atmosfero do zemeljskega površja, se pri tem atmosfera skoro nič ali prav malo segreje. Zrak se segreva šele od spodaj segrete zemlje navzgor. Zato mora temperatura v spodnjem delu atmosfere z višino pojemat. To pojemanje sega v tem večje višine, čim bolj so spodaj tla segreta. Ker vemo, da se zaradi bolj navpičnih sončnih žarkov ekvator bolj segreje kakor pol, sega pojemanje temperature nad ekvatorjem više v višine kakor nad polom.

Druge pa je vprašanje, zakaj je stratosfera nad ekvatorjem bolj mrzla kakor nad polom. S segrevanjem zraka pri tleh nastanejo tako zvani v z p onski toki. Zlasti se to dogaja na ekvatorju. V segretem zraku je mnogo izhlapelih vodnih hlapov, ki se dvigajo istočasno z zrakom navzgor. Med vzpenjanjem pa se zrak ohlaja in sicer na vsakih 100 m za 1°C . Pri neki določeni nižji temperaturi prične zrak izločevati vlogo, ki pade končno kot dež na tla. Tista toplota, ki je vzdrževala vodne hlapce v plinskem stanju, pa ostane v zraku, tako da se pri nadaljnjem vzponu zrak ne ohlaja več za 1°C na 100 m, temveč za manj, približno samo za $1/2^{\circ}\text{C}$. V stratosfernih višinah se nato zrak preliva iznad ekvatorja proti polom, kjer se ponovno spušča k tlom. Seveda se sedaj segreva, in sicer za 1°C na vsakih 100 m spusta. Jasno sledi iz dejstva, če se je zrak pri dviganju nad ekvatorjem od pričetka izločevanja vlage dalje ohlajal na vsakih 100 m samo za $1/2^{\circ}$, nad polom pa se segreval za celo 1° , da mora nad polom v stratosfernih višinah biti toplejši. Ohlajenju in segrevanju zraka samo zaradi dviganja ali spuščanja, ne da bi zraku dodajali toplote, pravimo, da je mehanično ali adiabatično. Ko se zrak na polu spusti do tal,

Slika 2.

Slika 3

odda toploto zamrzlim polarnim tlem, ki so stalno pokrita z ledom in snegom, tako da je na polih zrak pri tleh hladnejši kakor na ekvatorju.

Zakaj se temperatura v stratosferi ponovno veča, pa razložimo s sledečimi razmotrivanji na sliki 3. Zasenčeni krog v sredini predstavlja našo zemljo. Okrog in okrog jo obdaja atmosfera. Njena debelina je zaradi boljšega umevanja močno pretirana. Črtkana elipsa predstavlja tropopauzo. Puščica pa pomenja sončne žarke. V sliki je položaj zemlje nasproti soncu tak, kakor ga ima za časa enakonočja. Ta položaj ima zemlja dvakrat na leto in ga zato lahko smatramo kot povprečnega. Zemlja se vrti okoli svoje osi v smislu gornje puščice, tedaj od leve proti desni. Iz slike je jasno, da je stratosfera nad polom ves dan obsevana od sončnih žarkov. Velik del sončne toplote gre skozi atmosfero, kakor kažejo puščice, majhen del pa ostane v njej. Ta mali del vrpte sončne toplote tudi doprinese, da je

stratosfera v višjih višinah med polom toplejša kakor nad ekvatorjem. Zlasti se to dogaja poleti, kar je iz slike 2. lepo razvidno.

V sliki 2. opazimo tudi, da je atmosfera najbolj mrzla nad ekvatorjem v višini 16 do 18 km, kjer vladajo temperature do -80°C . To je ravno na meji, na tropopauzi. Više gori je stratosfera manj hladna. Tudi to razložimo s pomočjo slike 3. Samo sedaj si moramo zamisliti pol v sredini slike, tako kakor da bi gledali vrtenje zemlje v tlorisu. Zemlja se sedaj vrti v smislu črtkane puščice na desni strani izven slike. Jasno je, da so višji deli stratosfere nad ekvatorjem podvrženi daljšemu sončnemu obsevanju kakor pa spodnji.

Nastane sedaj končno vprašanje, kakšne so praktične vrednote stratosfernih poletov. Od tropopauze dalje zrak ne vsebuje več vodnih hlapov, kar pomeni, da v teh višinah ni več oblakov. Za letala in zrakoplove so najhujša ovira megla in oblaki, ki ovirajo hitro premikanje. V čisti stratosferi pa vlada večno sonce. V spodnji troposferi so za letalski promet zelo pogubanosni vzponski vetrovi ali vzgorniki, ki dvigajo letala navzgor. V stratosferi ni več navpičnih vetrov. Tu so samo horizontalni vetrovi, ki pridejo letalu, če z njim leti, samo v dobro. Pa tudi nasprotni vetrovi niso tako hudi. V stratosferi je zrak silno razredčen in je zato upor nasprotnih vetrov proti letalu zelo majhen.

Veliko oviro pa predstavljajo v zelo razredčenem zraku pomanjkanje kisika in silno nizke temperature. Proti razredčenemu zraku in pomanjkanju kisika si pomagajo s hermetično zaprtimi kabinami in z umetnim dovajanjem kisika. Proti nizkim temperaturam pa z električnim kurjenjem kabine ali celo z gumijastimi oblekami. Največjo oviro pa predstavlja vzlet v stratosfero skozi oblačno troposfero in ponovni pristanek skozi njo na zemeljsko tlo. V koliko bo te ovire premagal človeški duh, pa bo pokazala bodočnost.

* * *

Dr. Mirko Karlin

O boleznih zaradi napačne prehrane in slabe hrane

Že zdravnikom starega veka je bila znana resnica, da se vse bolezni ne zdravijo z zdravili in nožem, temveč nekatere celo s čistim zrakom, zdravim vodo, soncem, primernim stanovanjem in pravilno prehrano.

Poglejmo najprej, kakšen pomen ima za človeka prehrana!

Vsako živo bitje (organizem), najsi je to človek, žival ali rastlina, mora izpolnjevati tri najvažnejše biološke pogoje, če hoče, da se ohrani pri življenju, se pravilno razvija, raste in plodi. Ti pogoji so:

I. Živo telo se mora znati prilagoditi svoji sredini, v kateri živi, mora se braniti pred škodljivimi vplivi svoje okolice, ki lahko postanejo tako obilni in tako jaki, da ogrožajo celo njegovo življenje.

II. Vsi višji organi morajo tvoriti nekako celino, ki sestoji iz nebroj najmanjših enot — stanic, ki so nalik gradbenemu materialu (opeki) povezane v eno samo celoto (zgradbo), katera

mora z vsemi sestavnimi deli delovati (funkcionirati) brezpogojno skladno (harmonično). Vsako porušenje te harmonije povzroči v telesu nered ali, kakor po navadi rečemo — bolezen.

III. Živa celina naj bo ustvarjena tako, da je sposobna sprejemati vase tuje snovi (hraniva), s pomočjo katerih si more graditi svoje lastno telo ter z njimi nadomeščati pri delu obrabljene (odmrle) stanice, ki jih živo telo kot nerabne izločuje. Snovi pa, ki telesu dovajajo energijo in ki so mu za opravljanje vsakdanjega dela poleg pravkar omenjene funkcije še potrebne, imenujemo v preprosti govorici — hrano.

Prehrana je eden najvažnejših pogojev za ohranitev življenja in ne služi užitku ali, kakor bi človek mislil, golemu zadoščanju telesnih potreb.

Naše telo je stalno delavno. Čeprav popolnoma počiva (recimo leži), ni nikdar povsem mirno, ker njegovi notranji organi (srce, pljuča, prebavila itd.) nikdar ne mirujejo. Vsako delo pa zahteva določeno silo. To pravilo poznamo iz vsakdanjega življenja. Vse, kar se dogaja v nas in okrog nas, troši energijo. Znanost govori o mehanični, kemični, električni, magnetični in toplotni energiji. To so pojmi, ki jih neukemu ne moreš razložiti brez truda.

Ako segrejemo 1 liter čiste vode pri 14,5° C za eno stopinjo, porabimo za to delo določeno množino toplotne energije — eno kalorijo. Ta nam služi za merilo. Ena kalorija pa ustreza po drugi strani tudi delu, ki ga izvršimo, če vzdignemo 426 kilogramov težko breme 1 meter v višino (426 kgm). Ena vrsta energije se lahko pretvori v drugo, vendar je ne gre nikdar nič v izgubo. (Zakon o ohranitvi energije.) Ta zakon velja tudi za živa telesa (organizme), kar je dokazal nemški učenjak M. Rubner.

Če primerjamo človeško telo z eksplozijskim motorjem, predstavljajo masti in ogljikohidrati gorivo, beljakovine in nekatere rudninske soli gradivo, ostale mineralne soli kolomaz, dopolnilne snovi (vitamini) pa vnetilo.

(Sherman, ameriški strokovnjak za prehrano.)

Naša živila sestojijo, če izvzamemo vodo, ki je osnova vseh živil, v splošnem iz treh različnih sestavin: iz ogljikohidratov (sladkor, škrob v krompirju, žitu i. dr.), iz beljakovin (v jajcu, mesu, siru itd.) ter iz maščob (živalskih in rastlinskih, recimo prašičeva mast in olje). Rubner je izračunal energetično vrednost vseh treh glavnih sestavin naše hrane ter jim določil razmerja. Da dobimo isto energijo, je potrebnih 100 g beljakovin, 100 g ogljikohidratov, toda samo 44,1 g maščob. Tolsče so torej več kakor še enkrat izdatnejše od ostalih hranil. Če si bomo zapomnili ta razmerja, nam bodo dobrodošla še pri naših poznejših razmišljanjih.

Ker si predstavljamo, da hrana pri prebavi v našem telesu (s pomočjo kisika, ki ga dobivamo pri dihanju iz zraka) izgoreva, izračunavamo vrednost prehrane po zgoraj opisanem načinu kot gorilno vrednost v kalorijah. Mi rečemo: toliko te in toliko one hrane da toliko kalorij. Na ta način moremo energetično vrednost hrane pisati v številkah. Ta način ima svoje dobre in slabe strani. Popolnoma v redu bi bilo to označevanje, če bi bil človek res samo stroj, njegova hrana pa navadno kurivo.

Vsa naša hraniva so prav za prav kemične spojine višje vrste. Dolžnost naše prebave je, da jih pretvori v kemične snovi nižje vrste. Pogledana s kemičnimi očmi so naša hraniva precej zamotano sestavljena in marsikatera se sploh še upirajo točnejšemu kemičnemu razčlenjenju (analizi). Izjemo delajo le rudninske soli (n. pr. naša navadna kuhinjska sol), katere organizem porabi, ne da bi jih poprej šele prebavljaj. Teh soli zatorej tudi ne prištevamo med hraniva v ožjem smislu besede, smatramo jih le za prepotrebne dodatke k hrani.

Čisto nov in svojevrsten pomen imajo v naši prehrani vitamini. Te dopolnilne snovi, kakor jih nekateri tudi imenujejo, niso naša prava hranila v ožjem smislu. Znane so nam šele kratak čas in podoba je, da ne poznamo še vseh, kajti skoraj vsako leto nam odkrijejo učenjaki še kakšen nov vitamin. Poznamo jih tako rekoč najbolj od slabe strani. Vemo namreč, da pomanjkanje tega in onega vitamina v hrani izzove to in ono bolezen. V zdravilstvu jih označujemo s črkami. Še nekam dobro preiskani so do sedaj A in D ter C vitamin, manje B skupina, še manje E, H in P, najmanj I in K.

Po tem uvodu nam bo že lažje odgovoriti na vprašanje: koliko in kakšno hrano rabi odrasel človek?

Že malo prej smo omenili, da troši tudi mirujoče telo gotovo množino goriva. To količino energije, ki nam je v tem primeru potrebna, imenujemo temeljno porabo (preosnovno) in jo merimo v kalorijah. Ta osnovna vrednost je za vsakega človeka malo drugačna. V splošnem velja pravilo, da je temeljna poraba pri vseh živih bitjih tem večja, čim večja je njih telesna površina. So pa še drugi vzroki, ki vplivajo nanjo, da je enkrat večja, drugič manjša. Naj vam jih nekaj naštejemo: starost, spol, nosečnost in dojenje, rasa, klima, temperatura okolice i. dr. Osnovna poraba znaša za 70 kg težkega 30letnega popolnoma brezdelnega moža okroglo vzeto 1700 kalorij, kajti vsako, tudi najmanjše delo, takoj nekoliko poveča temeljno porabo. To velja tudi za lenuhe v našem pomenu besede, ki nič ne delajo, samo jedo. Za znanstvene poizkuse pa je jelo, pri katerem te treba marsikaj opraviti, že kar težko delo. Pomislite samo na nošenje hrane v usta, grizenje, žvečenje, požiranje in najvažnejše — prebavo.

Evo vam nekaj števil, ki naj bi veljale po mednarodnem sporazumu strokovnjakov: odrasel »lenuh« rabi 2400 kalorij na dan, za vsako uro lahkega dela mu moramo prišteti še 75 kalorij, za težko delo pa 300 kalorij. Delavec, ki redno opravlja težko delo, rabi tedaj okrog 5000 kalorij na dan (celokupna poraba).

To je lepo rečeno. Vprašanje pa je, kako bomo te številke prenesli v vsakdanjost? Kaj bomo rekli delavčevi ženi, če nas bo vprašala, koliko in kakšne jedi naj postavi možu na mizo, da bo znašala vrednost njegove hrane 5000 kalorij, nič več in nič manj. Ta žena bi nas spravila v veliko zadrego. Res je sicer, da ima vsak od nas, ki se peča s prehrano, knjige, iz katerih z lahkoto poišče potrebne številke za vrednost naših najvažnejših živil v kalorijah. (Glej tozadnevne tabele v knjigi dr. L. Merčuna: Prehrana v zdravju in bolezni.) Stalo bi nas le še malo truda — in jedilnik bi bil sestavljen, seveda približno.

Človek pa ne je kalorij, temveč jedila, ki imajo svojo posebno svrhu. Kar se tiče ogljikovih hidratov in masti, je stvar okusa, koliko vzameš enih in drugih. Pri odmeri beljakovin pa moraš že malce pripaziti. Človeško meso (muskulatura) je beljakovina, ki pri delu največ trpi, pa se prav zaradi tega tudi obrabi. Obrabljene dele je treba nadomestiti. S čim? Iz kruha in olja naš organizem ne more sestavljati mesa, kajti le iz polnovrednih beljakovin naše telo lahko stvori nove beljakovine, ki jih potrebuje za zamenj starih, obrabljenih. Zategadelj je vseeno, v kakšnem razmerju damo v hrani ogljikohidrate in masti. Ti dve snovi nam služita itak samo kot gorilni material. Da vam pojasnim to po domače: našemu delavcu da žena na mizo lahko malo več kruha, pa manj slanine, le da bo obojega dovolj za njegove energetske potrebe pri delu.

Čisto druga stvar je z beljakovinami. Beljakovine so za naše telo dragocen gradbeni material. Brez zadostnih beljakovin v hrani bi trpel naš delavec škodo, manjkala bi mu najpotrebnejša snov. Zaradi tega so pametni ljudje določili 70 do 100 g čistih beljakovin kot najmanjšo dnevno potrebo za odraslega delavnega človeka. To se pravi, najmanj 1 g beljakovine na 1 kg telesne teže.

Po tolikih stranpotih se čutimo šele dovolj močne, da lahko začnemo govoriti o tem, o čemer smo se prav za prav namenili.

Hraniti bi se morali tako, da bi dobili z dnevno hrano toliko primernih hranil, kolikor jih potrebujemo. Vse, kar je preveč, ni dobro, kar je premalo, je škodljivo.

Nezadostna preskrba s hrano v smislu njenih gorilnih vrednosti vodi do stanja, ki ga zovemo podhranjenost. Tak človek je bled, hujša, njegova telesna in duševna napetost popuščata, napram nalezljivim boleznim (predvsem jetiki) je manj odporen.

Prehranjen človek vam pade v oči zaradi svoje debelosti. Vsak debeluh še ni požeruh. Saj poznamo po drugi strani ljudi, ki mnogo — vsak bi rekel — preveč jedo, a ostanejo svoj živ dan suhi. Temu je treba iskati vzroka v nepravilnem (preslabem ali premočnem) delovanju izvestnih žlez z notranjim izločevanjem. Zdrav in pravilno grajen (normalen) človek bo pri preobilni ali preskromni hrani kaj kmalu začel kazati posledice napačne prehrane tudi na ven.

Nekateri zdravniki, za njimi kajpada tudi mnogi laiki, so veliko govorili in pisali o tem, da preobilno hranjen človek kaj lahko zapade sladkorni bolezni in protinu. Ugotovljeno pa je, da tem boleznim podlegajo samo tisti mnogojedci, ki k tem boleznim že nagibajo. Njih telo, po naravi manj odporno proti tem boleznim, pač ne zdrži dolgo vsakodnevne preobremenitve z živili ter popusti — oboli.

Mislím, da nihče ne more trditi, da je prevelika zamaščenost izraz prav posebnega zdravja. Le opazujte debele ljudi okrog sebe, pa boste videli, da je malokdo med njimi, katerega bi se izplačalo zavidati za njegovo »zdravje«.

Govorili smo že o tem, da človek nujno rabi določeno količino beljakovin, izpod katere ni dobro iti. Tak prisiljen poizkus so doživeli Nemci proti koncu svetovne vojne, ko je pripadlo komaj še 30 g beljakovine dnevno na osebo. Takrat so začeli ljudje obolevati za boleznijo (Hunger-ödem), katere prej niso poznali. Bolnikom se je začela nabitati pod kožo voda in so bili kljub temu, da so bili od stradanja suhi, videti zabuhli. Glavni vzrok tej bolezni pripisujejo danes premajhni količini beljakovin v hrani.

Hrana našega povprečnega meščana pa je po večini sestavljena tako, da je množina za zdravje potrebnih beljakovin že zdavnaj prekoračena. Meščani smo hudi mesojedci in potrošnja mesa v mestih še stalno narašča. Komaj so nekateri apostoli prehrane zvedeli za to dejstvo, že so začeli na ves glas pridigovati zoper ta greh. Boj proti tej »meseni poželjivosti« je šel tako daleč, da so začeli ustanavljati celó društva, ki naj bi se borila proti »nenaravni« prehrani človeštva.

»Odkrili« so nebroj bolezni (rak, poapnenje žil, žolčni kamni, revmatizem, sladkorna bolezen, vnetje slepiča, zapeka, slaba prebava, obolenje ledvic, protin in razne kožne bolezni; kdo bi jih znal vse naštet!), za katere so trdili, da so edina posledica nepravilne prehrane zaradi preobilo zaužitega mesa. Do danes jim sicer še ni uspelo znanstveno dokazati, da imajo prav, čeravno se lahko pobahajo, da imajo v svojem taboru marsikaterega zdravnika. Da preobilna beljakovina slabo stori bolnikom, je več ko resnica. Vse druge trditve so zgrajene na šibkem temelju nezadostnega opažanja. Pogled na človeško zobovje in črevesje nas bo kmalu prepričal o tem.

Mnogojedci so v splošnem veliki prijatelji mesa. Ti ljudje so po navadi v lice rdeči, trpijo na

slabi prebavi, kožnih boleznih, na glavi se jim prikazuje pleša. Da človek laže predela in porabi beljakovine in masti (tako trdijo najnovejša raziskavanja), pa potrebuje izvestno količino H vitamina, ki se nahaja v živalskih jetrih in ledvicah. Ker pa mesojedci uživajo večinoma meso od mišičja živali, ki je zelo revno na vitaminu H, ni izključeno, da nekaj teh pojavov sloni na pomanjkanju tega vitamina, ki se izraža v izpadanju las in kožnih pojavih. Še v tem primeru bi potemtakem bolezenski pojavi ne izvirali od preveč mesa, temveč od premalo vitamina.

Za rudninske soli nam pri pravilno sestavljeni mešani hrani, ki že sama po sebi vsebuje toliko teh snovi, kolikor jih naše telo potrebuje za brezhibno poslovanje, ni treba še posebej skrbeti. Naše kuharice pa imajo vendarle stalno pri roki kuhinjski sol (natrijev klorid). Zakaj neki? Zaradi boljšega okusa jedil! Vemo tudi, da sol napravi naš organizem sposobnejši za delo, saj hitra odtegnitev soli iz telesa rodi celo zle posledice, ne toliko zaradi pomanjkanja soli kot take, kolikor zaradi nedostatka klora, ki je v njej. V novejšem času boste kaj lahko naleteli na čudake, ki bi najrajše vse kar neslano jedli, ker so nekje slišali, da je sol strup za nas. To naziranje je zmotno, ker izvira iz predpisov, ki jih dajemo bolnikom pri raznih obolenjih. Kar velja za bolnika, še ne velja za zdravega človeka, ki si brez skrbi lahko svojo hrano izdatno posoli.

Premalo joda v naši hrani (vodi?) ima za posledico obolenje ščitne žleze (golšo) in oviran duševni razvoj (kretinizem). Zaradi tega dodajajo v nekaterih državah navadni kuhinjski soli neznatne količine joda.

Nedostatek fosforja v hrani deluje nepopoljno na naš razvoj ter zmanjšuje telesne in duševne sposobnosti.

Nezadostna količina železa v živilih naše hrane kvarno vpliva na razvoj rdečih krvnih teles. Pravimo, da je tak človek slabokrven. Ta pojav so najprej zapazili pri dojenčkih, ki so bili predolgo in izključno hranjeni z mlekom, ki sploh ne vsebuje železa.

Do sedaj so kemiki dognali, da zdrav človek stalno izločuje v svojem seču sledeče rudninske snovi: natrij, kalij, kalcij, magnezij, železo, baker, cink, mangan, aluminij, silicij, klor, fosfor, žveplo, fluor, arzen, jod in brom.

Ker jih izločuje, jih najbrže tudi potrebuje. Čemu, koliko in kakó, še ni prav točno znano.

Vitamine (nadomestne, dopolnilne snovi) smo že nekajkrat omenili. Sedaj pa moramo, hočeš-nočeš, točno znati, kaj so in čemu služijo, če hočemo razumeti postanek in razvoj nekih bolezni, ki sledijo kot nujna posledica v vseh primerih, kadar se nahajajo vitamini v našem organizmu ali v premajhni količini (hipovitaminoza), ali pa sploh ne več (avitaminoza).

Točno prečitajte in premislite: vitamine imenuje znanost tiste kemične spojine iz žive prirode, ki jih moramo živalim in kajpada tudi ljudem stalno dovajati v sicer zelo majhnih količinah, če hočemo, da bodo kos vsem življenjskim nalogam, in to samo zavoljo tega, ker naše telo kot kemični stroj (v tem primeru stroj slabše vrste) ni sposobno, da bi jih samo proizvajalo.

Nezadostna preskrba telesa z vitaminom A dovede do zadebeljenja in osušenja roženice na očesu in zastran tega do kurje slepote (hemeralopije), t. j. nesposobnosti očesa za spoznavanje predmetov v mraku. Če traja to stanje delj časa, se roženica zmehča, očlo oko se vname in človek popolnoma oslepi. Tudi zunanja koža in sluznice postanejo suhe in krhke, ran se počasi celijo. Otroci zaostajajo v rasti, izgubijo tek, hujšajo, njih odpornost proti boleznim je manjša. Večjo potrebo po vitaminu A imajo noseče žene, kar je dobro vedeti, da se še pravočasno izognemo morebitnim nevarnostim.

Gotovi vitamin A, ki je topljiv samo v maščobah, se nahaja v živilih živalskega porekla (v jetrih vseh živali, v ribjem olju, v mastnem mleku, v surovem maslu, v rumenjaku, v nekaterih ribah itd.). V rastlinski hrani se nahaja kot predstopnja — provitamin v večini kot t. zv. karotin in šele človeški ali živalski organizem je sposoben, predelati ga v pravi A vitamin. Največ tega provitamina najdemo v korenju, podzemni kolerabi, grahu in špinaci.

B vitaminov poznamo danes že več vrst, ki jih zaznamujemo s številkami.

Premalo vitamina B₁ v hrani napravi človeka neješčega, mišičje mu oslabi, začuti bolečine ter mravljinice v rokah in nogah, krvni pritisk se mu zniža. Če pri teh pojavih bolniku ne popravimo hrane, dobi kmalu težko vnetje živcev, motnje srca ter se mu začne pod kožo nabirati voda. Na Kitajskem je ta bolezen že davno znana pod imenom beri-beri, a šele z odkritjem vitamina B₁ so ji našli pravi vzrok. Tudi vnetja živcev pri pijancih, pri bolnikih s sladkorno boleznijo in pri nosečih ženah tolmačijo danes kot pojave nedostatka vitamina B₁ v hrani.

Največ vitamina B₁ vsebujejo sledeča rastlinska hraniva: zunanja kožica (luska) riža, rži, pšenice, ječmena ter grah, fižol in leča. Zelo veliko tega vitamina vsebuje kvas, iz katerega ga umetno pridobivajo. V živalski hrani ga je precej v jetrih, ledicah, srcu, možganih, rumenjaku in mleku.

Vitamin B₂ ni enoten, temveč tvori celo skupino, ki še ni točno preiskana. Sem spada laktoflavin (ki se nahaja v ledvicah, v rumenjaku, v kvasu in mleku, odkoder pride v surovo maslo, kateremu daje lepo rumeno barvo) ter vitamin, čigar pomanjkanje v hrani je sokrivo za nastanek bolezni, ki jo imenujemo pelagra. To obolenje se pojavlja v naši državi v pasivnih krajih (Hercegovini in drugod),

predvsem tam, kjer se revno prebivalstvo hrani po večini le s polento in koruznimi žganci. Njeni znaki so: vnetje kože na mestih, ki so izpostavljena soncu (obraz, vrat in roke), pozneje še motnje v prebavi ter končno duševno obolenje. Vsi vzrokj pelagre še niso znani, čakamo še končne rešitve.

Pomanjkanje vitamina C v hrani dovede do boleznj, ki jo imenujemo skorbut. To obolenje je svojčas hudo mučilo mornarje, ki so bili po več mesecev na odprtem morju navezani na nesvežo hrano iz konzerv. Skorbut spoznamo po jakj bledeči bolnika, po krvavitvah pod kožo, v pokostnici, kostnih sklepih in dlesni. Še preden so nam učenjaki povedali, da je temu kriv vitamin C, so ljudje sami prišli na to, kako je treba bolezen zdraviti: jedli so kisló zelje, sveže smrečne vršičke in pili limonin sok. Skorbut je na srečo pri nas redkost. Neredko pa opažamo pri mnogih ljudeh, posebno pozimi in zgodaj spomladi (ko je svežo povrtnino in sadje težko dobiti), nekako predskorbutično obolenje, ki se javlja kot utrujenost z bolečinami v sklepih in nagnjenju h krvavitvam. Gotovo ste že opazili pri kakem svojem znancu (še prej morda pri znanki), da dobi na telesu takoj modrice, čim ste se ga le malo bolj krepko dotaknili. Ta pojav smatrajo danes za znak, da dobiva dotičnik premalo vitamina C v hrani. Že dojenček kaže včasih znake stradanja tega vitamina.

Vitamin C se nahaja v obilju v svežem sadju in zelenjavi vseh vrst. Posebno mnogo ga je v limoni, pomaranči, zelju in papriki, pa tudi krompir ni brez njega.

Nedostatek vitamina D izzove pri otroku bolezen, ki jo imenujemo rahitis (angleška bolezen). Naj navedem samo glavne znake: kosti ostanejo mehke, ker se slabo zaapnujejo (zategadelj se krivijo), zobje so iznakaženi, otrok pozno shodi, ima debelo glavo, krivo hrbtenico, sabljaste noge, izpačen prsni koš in trebuh kakor žaba. Pri odraslih menijo, da so slabi zobje posledica hrane, revne na vitaminu D.

Vitamin D se nahaja le v živalski hrani, ker je topljiv samo v toščah, in to v mleku, surovem maslu, beljaku, jetrih, predvsem pa v ribjem olju. Rastline ne vsebujejo vitamina D kot takega, temveč le njegov predvitamin (ergosterin), ki se pod vplivom sončnih žarkov spreminja v pravi vitamin D. Živali ga potemtakem dobijo največ v senu, ki je sušeno na soncu. Tudi naše telo ga more v koži, ki je izpostavljena soncu, pretvarjati v vitamin D.

O ostalih vitaminih zaenkrat ne bomo govorili, ker je naše znanje o njih tako rekoč še v povojih.

Do sedaj smo že mnogokaj čuli o pravilni prehrani ljudi, ali najvažnejšega, to je, kako naj določujemo gorilno vrednost živil, tehtamo množino beljakovin, prav preštejemo vitamine ter zdravju koristno dodajamo soli, še vedno ne

vemo. Jasno! To razkošje si privoščji lahko edino raziskovalec v svojem laboratoriju, da nam more pozneje pojasniti gotove stvari, ki nam služijo za vsakdanjo rabo. Mi mu zaupamo in smo mu hvaležni. Navadni zemljan pa, četudi je zdravnik, vseh teh računov ne bi zmožel, ker bi potreboval za pomočnika še kemika, da bi mu vsako posamezno živilo sproti razčlenil (analiziral). No, lahko si predstavljate, s kakšno zamudo in kakšno slabo jed bi nam ti kuharji prinesli na mizo.

Nekaj »znanstvene navlake« je pa vseeno dobro imeti v glavi, da vsaj vemo, kako se te reči raziskujejo in preračunavajo. Da pa ne boste preveč razočarani, vam hočem izdati skrivnost, ki je kaj preprosta. Jej to, kar ti najbolj diši! Pomni pa: sprememba v hrani ni samo prijetna, temveč predvsem tudi koristna za zdravje!

Slaba (pokvarjena) hrana je izvor najrazličnejših tegob in boleznj, pričeniš pri »pokvarjenem želodcu« pa vse do kolere.

Že preje smo enkrat omenili, da je voda bistveni in sestavni del vseh naših živil, saj do 65 % teže odraslega človeka odtehta voda. Preskrba vsega prebivalstva z zdravó pitno vodo je ena najglavnejših skrbi, ki si jih je naložila na svoje rame država. Pri nas je poverjena organizacija in izvedba tozadevnih načrtov strokovnjakom posameznih higienskih zavodov. Kako daleč smo še od tega vzora, ki mu je cilj, dati vsakemu članu naše zajednice možnost, da uživa vsaj zdravó, čisto vodo, se kaj hitro lahko prepričate, če preberete poglavje o vodi v najnovejši dr. Pirčevi knjigi: Zdravje v Sloveniji II.

Griža, tifus, paratifus in kolera so bolezni, ki se prenašajo po okuženi vodi. Voda more dati povod tudi boleznim, ki niso nalezljivega značaja. Vodovod, čigar cevi so iz svinca, je zdravju nevaren. Kljub najmanjšim množinam otopljenega svinca v vodovodni cevi se ga sčasom vendar toliko nabere v našem telesu, da more povzročiti počasno (kronično) zastrupljenje.

Mleko je naša najpopolnejša hrana, ki vsebuje vse sestavine: beljakovino, ogljikohidrate, masti, rudninske soli in vitamine; ne sme pa biti niti potvorjeno, niti pokvarjeno. Zdravo mleko zahteva od kmeta čisti hlev, čedno molžo in oprane posode, od prodajalca pa hladilnice, naprave za pasteriziranje in še marsikaj. Mleko ni nikdar brez živih kali, ali to nas ne razburja, saj so le bakterije, ki so zdravju neopasne (nepatogene). Nekatere so nam celo dobrodošle. Brez njih bi ne imeli ne kislega mleka in ne sira. Z nečednim ravnanjem pa kaj lahko zanesemo v mleko tudi bolezenske (patogene) klice. Tako se je zgodilo in se še dogaja, da prenašamo z mlekom zaradi naše malomarnosti nalezljive bolezni, kakor n. pr. tifus, škrlatinko in davico. Tudi klice od bolne krave lahko pridejo na nas po mleku. Najnevarnejše je v tem pogledu (predvsem za deco) mleko jetične (tuberkulozne) kra-

ve. Zato nikdar ne pij neprekuhanega mleka izpod krave! Druge bolezni ne pridejo dosti v poštev. Ob tej priliki naj vam v uteho povem še to, da slinovka in parkljevka na človeka še daleč ni tako prenosljiva, kakor bi si to mislili. Seveda je opreznost na mestu. V letnih mesecih mlekarice kaj rade zapelje izkušnja, da strešajo v mleko sodo ali boraks. Tak prašek namreč prepreči zasirjenje že malo skisanega mleka. Soda za zdravje sicer ni škodljiva, vendar prikriva dejansko slabo kakovost mleka. Boraks je že bolj nevaren, ker se iz telesa le počasi izločuje ter ogroža naše zdravje šele, kadar se ga nekaj več nakopiči v nas.

Meso je naše najvažnejše beljakovinsko živilo. Okusno, na več načinov pripravljeno meso raznih živali nam ne postane nikdar odvratno. Za ohranitev zdravja je predpogoj, da je nepoprečno, kajti marsikdo je že obel zaradi brezvestnosti prodajalca ali zaradi nevednosti ali celo brezbrzičnosti odjemalca. Proti prvim se bori država s strogimi policijskimi zakoni in predpisi ter vestnim tržnim nadzorstvom nad vsemi živali. Zdravilo v teh primerih je — kazen. Proti drugim se bori socialna medicina (briga za ljudsko zdravje v širšem pomenu besede). Nje zdravilo je — poučevanje in prosvetljevanje naroda. (Proti brezbrzičnosti seveda — ni leka.) Kakor vidimo, dve zelo neenaki orožji!

Brez suma slabo in zdravju nevarno je meso živali, ki so bolne na nalezljivih boleznih, katere se lahko prenesejo tudi na človeka: vranični prisad, smrkavost, svinjska rdečica, steklina, paratfus, krčevita odrevenelost in težka tuberkuloza. Posebno veliko zlo napravi v teh primerih kakol živine v sili. Ko namreč gospodar vidi, da bolno živinče ne bo ostalo živo, ga v stiski hitro zakolje, meso porabi deloma sam, deloma ga skrivoma proda izpod cene. Hudo je za kmeta, če mu žival pogine, toda tako ravnanje je zločin nad ljudskim zdravjem!

Prvotno dobro meso zdrave živine se lahko okuži šele pozneje s klicami raznih bolezni. Shranjeno na neprimernem, toplem kraju, je kaj dobro gojišče za vsakovrstne kali, ki se na njem bohotno razvijajo. Najnevarnejše kali za naše zdravje so bacili paratfususa, katere prinašamo na meso z našimi nečistimi rokami, in bacili botulinusa, ki se razvijajo na suhem mesu (šunki, klobasah, konzervah i. dr.). Kljub temu, da so se na njem zaredile kali, katerih strup je eden najhujših, kar jih poznamo v medicini, je videti meso popolnoma zdravo. Ali ni to zavrato?

Paratfus, ki povzroča pri ljudeh in živalih mučna vročinska obolenja v črevesju, podobna pravemu tifusu, na srečo le redko končuje s smrtjo. Klice te bolezni lahko zanesemo na meso tudi šele pri pranju v okuženi vodi.

Botulizem (zastrupljenje z mesom) je težka bolezen, neredko smrtna, ki se pojavi kmalu

po zaužitju »pokvarjenega« mesa po botulinusbacilu. Bolnika najprej zabolijo želodec in glava, bljuje, iz ust mu teče slina. Kmalu za tem začne krivo gledati, težko govoriti in dihati. Srce mu bije hitro in nepravilno. Mnogi umrjejo kljub zdravniški pomoči. Najhujše pri tem je, da večkrat oboli cela družina, ki je jedla isto pokvarjeno meso.

Zdravju škodljivo je tudi meso, ki ni več sveže, ki razpada, gnije. To velja predvsem za ribe. No, naš nos take spremembe brž zapazi in nas pravočasno posvari pred pretečo nevarnostjo.

Nosovi vseh narodov niso bili in niso tako občutljivi kakor naši. Saj so stari rimski sladkusi z velikim »užitkom« jedli juho iz na pol gnilih postrvi. Tudi ponekod v Rusiji jako hvalljivo tako »okusno« čorbo. Znana je tudi kitajska delikatesa — gnila jajca. In cigani? Kaj ti vse pojedol! Človeku se kar želodec obrača.

V pokvarjenih konzervah, bodisi mesenih ali zelenjadnih, se začne nabirati plin, ki vzdigne in izboči (bombira) pokrov konzervnih škatelj. Vrzi take konzerve v peč!

V Nemčiji so zadnja leta zapažali, da more bacil paratfususa prodrati v račja jajca, preden dobijo lupino. Taka jajca so dala po nekkih krajih povod nenadne razširjenosti (epidemije) te bolezni. Zastran tega morajo od l. 1936. dalje lepiti na vsa račja jajca, ki se prodajajo na trgih, napise: »Račje jajce! Kuhati!«

Do sedaj smo govorili samo o poškodbah mesa, ki jih povzročajo nevidna bitja — bakterije. Le-te spadajo v rastlinstvo, saj so enostanične rastline najnižje vrste. V mesu, ki lahko škoduje našemu zdravju, pa najdemo včasih tudi živali nižje vrste — parazite (zajedavce). Med njimi sta za nas najopasnejši trihina in trakulja.

Odrasli črv trihine živi v črevesju prašiča in človeka, ki je jedel trihinasto prašičje meso. V meso pride na sledeči način: odrasla samica trihine, ki je dolga komaj 3—4 mm, se vsesa v notranjo črevesno steno svojega prehranjevalca in odlaga žive mladiče v mezgovne žile črevesa. Po mezgovnicah pridejo črvički v kri in odtod jilj požene srce na vse strani. Mladički se naselijo v mesu (muskulaturi) svojega gostitelja, kjer se v kratkem času obdajo z apneno skorjico in čakajo, da pridejo v črevo drugega gostitelja, kjer dorastejo v črve. Da mora ta naval črvičkov (lahko jih je na tisoče) zadati človeku (pa tudi prašiču) hude bolečine, je samo po sebi razumljivo. Ti črvički so v svinjskem (pa tudi v človeškem) mesu videti kakor drobne bele pičice, ki jih je včasih zelo težko razločiti. Mesoglednik mora imeti že precej vaje, da jih opazi.

Trakulja (tenija) živi kot odrasel črv v človeškem črevesu, kamor je prišel s pokvarjenim svinjskim ali govejim mesom. V človeku živiata dve vrsti tenije: goveja in svinjska, ki sta si zelo podobni.

Goveja trakulja (taenia saginata) je v Jugoslaviji bolj razširjena kakor svinjska trakulja (taenia solium). Obe imata približno enak razvoj, le s to razliko, da živi prva samo v govedu in človeku, druga v prašiču in človeku.

Trakulje so 2—3 m dolgi črvi, podobni traku, ki je na eni strani zožen. Na tej strani se na koncu nabaja glavica, ki je komaj malo večja od glavičice bučike. Glavica je s posebnimi sesalnimi pripravami prisanesana na človeško črevo. Ostali del črva visi svobodno v črevesu. Če trak natančneje pogledamo, zapazimo, da je sestavljen iz brezštevilnih nanizanih členov. V teh členih se nahajajo razplodila, v katerih se tvorijo jajčka. Končni členi trakulje drug za drugim odpadajo in prihajajo z blatom na dan. Tu se jajčka osvobodijo in raztrosijo vsenaokrog. Če smo z odlaganjem svojih iztrebkov nepredvidni, lahko jajčka trakulje dosepejo v želodec svinje (saj prašič najraje rije po nečistem). Govedo pa, ki je čista žival, dobi jajčka vase na tale način: pastirji, ki mnogokrat obolevajo na trakulji, odlagajo svoje iztrebke kar na paši. Dež izpere blato in v travi ostanejo čista jajčka, katera govedo s travo vred požre. Kadar dosepejo jajčka v želodec, se iz njih kmalu izležejo črvički, ki se prerinajo skozi črevesno steno v krvne žile in odtod v mišičje. Tam se obda črvič z majhnim, nekaj milimetrov dolgim mešičkom, kjer čaka kakor v neki vrečici, da bo prišel zanj dan osvobojenja, ko se bo v človeškem želodcu prebudil iz spanja in razvil v odraslo trakuljo. Ta krog med živaljo in človekom se stalno ponavlja.

Sedaj bo hotel vsakdo vprašati, kakšni so pri človeku znaki, da ima v gosteh zajedalca?

Pri močnih ljudeh v početku ni kaj prida opaziti. Morda so malo bolj bledi in imajo slabši tek. Pozneje čutijo bolečine v trebuhu, včasih jim postane slabo. Pri otrokih opažamo razen pravkar opisanih znakov še glavobol, vrtoglavost in omedlevice.

Še ena trakulja muči človeštvo, in to je pasja trakulja (taenia echinococcus). Opišem jo namenoma posebej, ker se razlikuje od prvih dveh po tem, da odrasla trakulja ne živi (kakor pri onih dveh) v človeku, temveč v psu ter doživlja svojo razvojno dobo v človeku. Torej ravno narobe kakor pri prvih dveh. To je tudi vzrok, da je od vseh trakulj ta tenija za človeka najbolj zoprna.

Odrasla ehinokokova trakulja je kratka (3 do 6 cm) in ima samo 3—4 člene. Psu, v čigar črevesju prebiva, ne dela mnogo težav. Jajčka pridejo na dan s pasjimi iztrebki. Če se človek igra z holnim psom ali se da od njega lizati, mu lahko pridejo jajčka v želodec, kjer se razvijajo mladi črvički. Le-ti potujejo v žile in odtod v razne človekove organe. Največkrat jih najdemo v jetrih, pljučih, ledvicah in celo možganih. Črviček se tu zamehuri in se začne množiti. Na ta način

nastane lahko za pest debel ali še večji mehur, katerega nazivamo ehinokok.

Ehinokok se ne nahaja samo v ljudeh, temveč tudi v živalih, predvsem v ovcah, odkoder se širi dalje. Mesarji namreč ehinokok, kadar ga dobe v ovčjem mesu, izrežejo in vržejo psom za hrano. Na ta način se psi vedno znova nalezejo trakulje, od teh pa ljudje. Sedaj nam bo razumljivo, zakaj je ehinokokoza pri nas v Dalmaciji tako razširjena. Prav zaradi obilice ovac.

Kakor vidite, je slabo meso lahko vzrok marsikaterim bolezenskim težavam pri človeku. Zategadelj se izogibaj nekuhanega ali slabo kuhanega mesa! Po higijenski važnosti zaostajajo za njim vsa druga živila.

Nesveže zelenjave in gnilega sadja se na naših trgih ne bi moglo kaj prida prodati. Saj že pogled na slabo blago odbija normalnega človeka od uživanja takih sadov matere zemlje. Zato v zdravstvenem pogledu niso nič nevarni. Prenos črevesnih nalezljivih boleznih (griže, tifusa itd.) pa je mogoč z zelenjavo, ki je bila zalivana z gnojnico svežih odpadkov. Zato je treba vsako solato dobro oprati, preden pride na mizo. S pognojeno in slabo oprano solato lahko prenesemo tudi jajčka črevesnih glist, ki so pri nas močno razširjene. Teh vsiljivcev ni dobro vzeti prelahkomiselno. Niso tako zelo nedolžni!

Od rastlinske hrane moramo omeniti še gob e. No, pri nas ve že vsak otrok, da so med njimi take vrste, ki so strupene — nežitne. Sem pa tja pa se le zgodi še kaka nesreča.

Pri kraju smo. Ne bilo bi prav, če bi popolnoma prezrli naše »strupe«, ki nam služejo za naslodo (vino in druge alkoholne pijače ter kavo in čaj). Ko smo govorili o nepravilni prehrani in njenih posledicah, smo jih namenoma zanemarili kljub temu, da v Franciji nekateri zdravniki priporočajo vinopitje zavoljo vitaminov. K prehrani v pravem smislu besede tudi ne spadajo. Kar se pa tiče užitka alkohola, so prenekateri higieniki mnenja, da si prav lahko zamišljajo odlično kosilo in celo svečano večerjo brez udomačenega litra vina na mizi. Dajte svojim gostom rajše malo več izbranega sadja (vitamini!), ki ste ga kupili za denar, prihranjen pri znižanju proračunske postavke za upijanljive pijače. Črna kava in čaj pa že po svoji kemični naravi nista tako huda strupa, da bi jih morali brezobzirno preganjati, čeprav nismo brez pomislekov proti preobilnemu uživanju »turške« kave, ki se je pri nas neverjetno hitro udomačila.

Nauk o pravilni prehrani človečanstva je postal v poslednji dobi zopet predmet resnega razmišljanja zdravnikov, narodnih ekonomov in politikov vseh narodov in kakor vse kaže, so bile besede duhovitega francoskega sladokusca Brillat-Savarina (1755.—1826.): »Usoda narodov je zavisna od načina njihove prehrane« izrečene v trenutku preroškega navdahnjenja.

SPOMENIK NA GROBU DR. IVANA LAHA

Nagrobnik pri sv. Križu v Ljubljani
po zasnovi inž. arh. Vl. Šubica

Engelbert Gangl odkriva spomenik

Odbor za postavitvev spomenika
s kiparjem N. Pirnatom

P. R.

Bliski na nebu

Blisk in grom sta bila že od pradavna ljudem najmogočnejša naravna pojava in sta močno vplivala na njihovo domišljijo. Starodavni narodi so njun izvor vedno pripisovali najvišjemu bogu, vladarju nebes in zemlje. Z bliskom je (po njihovi veri) kaznoval najvišji bog svoje sovražnike, z gromom pa je kazal ljudem in bogovom svojo svet vladujočo moč. Grški Zeus je na primer prestoloval v oblakih in, kadar je stresel svoj mogočni ščit, so se gore zagrnile v oblake, in iz njih so letele strele in je bobnel grom.

Že staroveški filozofi pred dvema tisočema let so poznali pojave, ki jih povzročata sila, kateri pravimo danes elektrika, toda še od daleč niso slutili, da je kaka zveza med grmenjem in čudnim vedenjem koščkov slame ali perja v bližini jantarja, ki smo ga prej trli z volno. V dobi tridesetletne vojne so celo sestavili aparat za prizvajanje elektrike, toda še zmeraj ni nikomur prišlo na um, da je blisk na nebu bistveno isto kakor iskrica, ki preskoči med obema električnima poloma. Šele več ko sto let pozneje sta dva moža, vsak posebe, prišla do misli, odkod so bliski: Američan Benjamin Franklin in Čeh Prokop Diviš. Oba sta si prizadevala, da bi izkoristila dotedanja izkustva o elektriki za konstrukcijo naprave, ki bi zabranjevala, da bi strela ne udarila na kako določeno mesto. To se jima sicer ni posrečilo, toda njuni poskusi so dovedli k izumitvi strelovoda, ki blisk ujame in ga brez škode odvede v zemljo.

Danes vemo sicer že prav mnogo o elektriki, ampak o njenem bistvu ima veda še vedno samo teorije in ugibanja. Osnova sedanjih nazorov o elektriki je tako imenovana ionska teorija, po kateri so vzrok in nositelji električnih pojavov ioni, t. j. atomi ali atomske skupine prvin, nabitih z elektriko, in sicer s pozitivno (kationi) in negativno (anioni).

Nosilci atmosfirske elektrike so zračne molekule ali neznatni delci prahu. Na zračnih anionih se zgoščajo pare hitreje kakor na kationih, tako da nastajajo pri neenakomerni razdelitvi pozitivne in negativne elektrike v ozračju in pod delovanjem različnih meteoroloških vplivov oblaki, ki so nabiti ali samo s pozitivno ali le z negativno elektriko.

Pri majhni vzajemni napetosti se pozitivna in negativna elektrika med seboj izravnavata zaradi strujenja električne energije po prevodnikih od pozitivnega proti negativnemu polu. Ako pa je napetost med poloma v primeri z vodljivostjo prevodnika med njima prevelika, preskoči električna iskra. To je ravno pri sprožanju električne napetosti v atmosferi, zakaj zrak skoraj ne preva elektrike.

Pri taki sprožitvi se ioni pozitivnega pola z veliko silo zadevajo v nevtralne delce zraka in jih s tem pretvarjajo tudi v ione. Pri tem zadevanju se vzbuja svetlobna energija, tako da vidimo električno iskro žareti. Hkrati pa se močno razgiblje tudi okoliški zrak in povzroči zvok. Zato električno sprožitev tudi slišimo, bodisi kot slabotno prasketanje pri električnem stroju ali pri leydenski steklenici, bodisi kot grom ob nevihti. Ni čuda, da povzroča blisk tako mogočen grom, saj se sprožajo napetosti desetih in stotih milijonov voltov.

Blisk lahko skoči med dvema oblakoma ali pa med oblakom in zemljo, ako je nasproti oblaku nastalo na zemeljskem površju polje nasprotne električne energije. Tedaj pravimo, da »je udarila strela«. Pri tem je zemlja lahko negativen ali pozitiven pol, to se pravi, da bliski ne letajo samo od oblakov proti zemlji, temveč prav tako pogosto tudi od zemlje proti oblakom.

Bliski med oblaki in zemljo merijo največ dva do tri kilometre, med oblaki pa so izmerili že več deset kilometrov dolge bliske. Takšen blisk traja lahko tudi dalje kakor eno sekundo, medtem ko trajajo bliski med nebom in zemljo samo nekaj desetink sekunde.

Tudi s prostim očesom vidimo, da cel blisk ni enoten, temveč da je sestavljen iz posameznih

eksplozij delcev, od katerih traja vsaka največ dvajsetinko sekunde. Fotografsko so ugotovili do 14 takšnih delnih eksplozij pri enem blisku.

Grom pri enem blisku pa bobni seveda veliko dlje, kakor traja blisk. To pa zato, ker vsako zgrmenje pomnožuje odmev; zvok se odbija od zemlje, od oblakov in od neenakomernih plasti prevodnika (n. pr. od zraka z dežjem, od zraka brez dežja itd.). Povprečno trajanje groma po enem blisku so izračunali na 30 do 40 sekund.

Rekli smo, da je blisk v bistvu električna iskra. To pa nas ne sme zapeljati, da bi mislili, da gre blisk v ravni črti; tudi ne šviga v takšni kljukasti črti, kakor so nekoč upodabljali blisk slikarji, kadar so slikali nevihto, ali kiparji, ki so dajali svojim bogovom gromovnikom v roko svežnje takšnih kljukastih pušic. Zato so nekoč imenovali take bliske kljukaste; danes jim pravimo črtni. To je nepravilno se vijoča kačasta črta, ki ima često več vej. Prav zaradi teh vej si lahko pojasnimo izkustvo, da more iz enega bliska udariti strela na več mestih.

Posebna vrsta črtnega bliska je tračni blisk. Podoben je nežnemu svilenemu traku, ki je tudi lahko več 10 metrov širok; pretkan je po dolgem z žarečimi vlakni, ki se zdijo, kakor da plapolajo v vetru. En rob tračnega bliska tvori vselej zelo svetla črta; to je glavni blisk, druga »vlakna« so njegove vejice.

Pri ploščatem blisku se nam zdi, da žari ves oblak. To je lahko navaden blisk ali pa žarenje, ki nastane zato, ker se z elektriko nabiti oblak hkrati razelektruje po vsej svoji površini.

Najbolj čudoviti so kroglasti bliski. Njihov pojav so pogosto razlagali za optično prevaro naše mrežnice. Toda po mnogih verodostojnih poročilih in natančnih opazovanjih se je doznalo, da taki bliski res eksistirajo. To je vselej žareča kroglja v velikosti od pesti do človeške glave, ki se premika tako počasi, da jo lahko z očmi vidimo. Včasih izgine kroglasta strela brez sledu, včasih eksplodira s strašnim pokom, zdaj spotoma uničuje, zdaj preleti čisto brez škode.

Število ljudi, ki jih je ubila strela, ni tako majhno, kakor bi se utegnilo zdeti. To je zelo različno, kakor so pač meteorološki značaj kraja ter obljudenost in življenje prebivalstva. Pri ljudeh na deželi, ki delajo zunaj, je nevarnost strele večja kakor po mestih in v zaprtih prostorih. V Angliji so izračunali povprečno eno smrt od strele na tri milijone prebivalcev (na leto), medtem ko ubije strela na Štajerskem in Koroškem več ko deset ljudi od enega milijona prebivalcev.

Starejši kranjski gradovi

Pod tem naslovom obravnavam starejše kranjske gradove do zaključno 13. stoletja. Ogromna večina teh gradov, ki so bili tolikanj značilni za slovensko srednjeveško pokrajino, je danes v razvalinah — nema priča fevdalnograjskega ustroja kot izključnega političnega, pravnega, gospodarskega in socialnega činitelja v minulih stoletjih. Potovali bomo od gradu do gradu, od ruševine do ruševine. Več časa posvečamo pomembnejšim gradovom, drugim manj, nekatere bomo samo bežno omenili, sem in tja katerega celó izpustili.

1. Dolenjsko

Južno od Ljubljane dospemo preko enoličnega Ljubljanskega barja, pravadne naselbine mostiščarjev, na Ig. Ižanski grad (Igg), izpričan za sredo 13. stol., je stal na hribu, Pungart imenovanem, ki ga obkroža ovalni, nad 1 km dolgi prazgodovinski okop. Ker je bil tu, kakor navadno pri srednjeveških gradovih, stolp — gradovi so bili sprva itak le obsežnejši stolpi (turni) s primernim obzidjem — so ga imenovali Iški turen (Turnigg).

Zdaj zavijemo v Turjaško dolino. Vzpenjamo se precej navkreber. Dovolj časa imamo, da preiščujemo o Turjaškem gradu (Auersperg), najpomembnejši grajski naselbini in plemiškem rodu na Kranjskem. Turjačane prištevamo med najstarejše kranjske plemiče; verjetno so bili tu že v drugi polovici 10. stol. Njih prvo prebivališče je bil stolp. Še so vidne njega razvaline malo niže od sedanjega gradu, ki mu je rojstna letnica 1067. Toda tudi ta poznejši, zgornji grad je v teku dolgih stoletij trikrat izmenjal svoje lice; zadnjič l. 1570., ko ga je dal tedanji lastnik — potres l. 1511. je tudi prispeval svoj delež — podreti in na novo zgraditi. V tem času se je izvršila še druga sprememba: stari Turjaški gospodje so sredi 13. stol. izumrli. Grofovski in knežji rod, ki se danes nazivajo Turjačani (Auersperg), so bili prvotno le nesvobodni ministeriali starih turjaških plemenitnikov. Ne v modri krvi, marveč v imenu Auersperg živi nepretrgano tisočletno izročilo. Od nesvobodnega do knežjega stanu je minulo dosti vekov, v njih se je večala in utrjevala moč, oblast, bogastvo, čast in slava Auerspergov. Precéj gradov po Dolenjskem so si sčasoma spravili v svoje roke, zlasti od zapuščine celjskih grofov. Za vse to pa je bil potreben denar. Kadar ga je primanjkovalo doma, si ga je Turjak izposodil pri ljubljanskih židih. Takšne zadolžnice so še ohranjene. Turjačani so se poleg Celjanov najgloblje zarisali v preteklost

našega naroda. Ko je prišla doba turških kopit, ena najžalostnejših dob v slovenski povestnici, se je zvezda Turjačanov visoko dvignila. Auerspergi so se predvsem kot vojaški dostojanstveniki Vojne krajine vneto bojevali s pomočjo slovenskih in hrvatskih kmetov proti polumesecu.

Pred glavnim vhodom v grad stoji častitljiva turjaška lipa, ki spada med največje v Sloveniji. Kaj vidi posestnik v tem gradu? Dragoceno staro opremo, obsežno galerijo slik, vsakovrstno starinsko orožje, znamenit arhiv. Svoječasno je bilo v orožarni mnogo zaplenjenega turškega orožja. Spomin na enega za slovensko ljudstvo redkih veselih trenutkov: na bitko pri Sisku. S to zmago nad polmesecem l. 1593. se je slovenski tlačan za vselej oddahnil pred dolgotrajno turško nevarnostjo. Junak dneva je bil tedaj Andrej Turjaški. Pri Sv. Ahcu nad Turjakom še dandanes praznujejo ta dan, 22. junij. A 18 let poprej, l. 1575., je bil grad Turjak zavrt v črnino. Takrat sta v bitki pri Budačkem padla Herbart Turjaški in njegova desna roka Friderik Višnjegorski. Obe glavi sta bili poslani v Carigrad, od koder so ju kot skalpa vrnili Turjačanom proti odškodnini 30.000 zlatnikov, za ceno, ki jo je bil prejel Herbart Turjaški za turškega mogotca Usrain-bega, ujetega l. 1566. pred Sigetom. Maski, nagačeni glavi, razkazujejo v gradu še danes.

Poleg kapele, ki služi za župno cerkev, si lahko ogledaš grajsko kapelo, prvotno iz 13. stol. z romansko apsido in gotskim portalom. Notranjščina, kakršna je danes, je bila sredi 15. stol. poslana s freskami. Pravijo ji »lutrova kapela«, kajti marsikateri turjaški grof je bil protestant. Nadalje vidiš globoko grajsko ječo, v katero so zapirali ujete pristaše Alahove vere. Za svoje nevoljnice pa je imelo turjaško podzemlje znosnejše prostore.

Turjačani so bili kulturni mecen. Z njih podporo in zaščito je postal Primož Trubar, mlinarjev sin 16. stol., prvi slovenski književnik. Na Turjaku je dobil zatočišče i Jurij Dalmatin, ali po ljudsko predikant Jurij Kobilja. Skrit je bil v podzemni obokani kleti. Vhod vanjo nazivajo »luknja predikanta Jurija Kobile«. Tu je dovršil prevod sv. pisma.

Žužemberk

Turjaški grad še stoji, toda moč in slava njegovega grba, podobe divjega vola ali tura, sta za vedno minuli. Dober kažipot k zgodovini plemene hiše Auersperg je knjižica Lojzeta Zupanca »Turjačani«.

Prevalimo se na drugo stran, proti kočevski progi. Na hribu z lepim razgledom se ustavimo ob razvalinah ortenburškega gradu Čušperka (Zobelsberg). Drugi grad ortenburške sodne palice je bil Ortnek (Orteneck), ki je še v ruševinah gospodujoč. Večkrat so hrumeli nadenj divji Azijati, mrko so ga gledali in stiskali pesti kmečki puntarji, dokler ni 1688. švignila vanj ognjena puščica — posledice si sami predstavljajte! Znova se je dvignil, znova se je razvalil.

Središče ortenburške posesti na Dolenjskem pa je bil Ribniški grad (Reifnitz), ki je stal tu že v 13. stol. in stoji še danes. Njegovi vajeji so segali na severu do Čušperka, na jugu pa do Kolpe. Ravno grofje ortenburški, doma na Koroškem, so bili tisti, ki so poklicali v deželo nemške koloniste in tako ustvarili nemški jezikovni otok — Kočevje.

Prihodnja postojanka je daljna. Med Malo goro in Rogom dospemo v Sotesko (Ainöd). Stopimo k razvalinam Starega gradu, ki se je vzpenjal na desnem bregu leno tekoče Krke. Kranjski zgodovinar Valvasor iz 17. stol. pripoveduje, da so bile v tem gradu občudovanja vredne zlasti grajske ječe, vklesane v živo skalo, kamor so zapirali Turke, in pristavlja, da je zastran težkih ječ ta grad pri Turčinih ostal v spominu kot »Zeleni grad«.

Naslednji cilj je Žužemberk (Seisenberg). Mogočen je vtis na te mračne fevdalne zidine na skalni osnovi s šestero močnimi, okroglimi stolpi. Tik pod gradom močno šumi Krka, motiv, ki je že pred 400 leti navdahnil nekega humanista Taitanusa, da je napisal knjižico »Seisenbergensis tumultus«. Žužemberški grad preide v 16. stol. v turjaške roke. Razburljiv je moral biti dogodek, ko je tu l. 1575. gospo Ano, soprogo Ivana Auersperga, zadavil medved.

Sedaj krenemo v lep in znamenit kos slovenske zemlje. Vablljivo je ime Šumberk (Schönberg). Lep, prijazen hrib med Žužemberkom in Št. Vidom. Širen razgled po Temeniški dolini. Razvaline gradu Šumberka še močno štrle kvišku. Tu je domoval Majnhard Šumberški, ki je bil sredi 12. stol. prvi posestnik »Lepega hriba«. Ti gospodje so bili v sorodu s staro viteško rodino Višnjegorskih, po izvoru pa Ortenburžani. Ta grad so si pridobili v 15. stol. Turjačani.

Na levi niže Šumberka je groblja gradu Kozjaka (Kosieck). Da, samo nekaj kamnitih sledov je ostalo od tega, kar je bil svoj čas z močnim in visokim obzidjem utrjeni in z okroglimi braniki obdani grad Kozjak. Gradovi, njih zgodovina in gospodarji so mikali zlasti pisatelje romantike. Na ta grad se nanaša prva večja po-

vest mladega Jurčiča »Jurij Kozjak«; grad Kozjak je glavno prizorišče. Okvir te povesti je obramba križa pred vpadi polumeseca v 15. stol.

Drug zgodovinski grad je Kravjek (Weineck), zapadno od Muljave. Sprva spanheimska last. V prvi polovici 15. stol. se je preselila iz Nemčije semkaj rodbina Rauberjev, ki je dala cesarju in domovini dosti odličnih in zvestih mož. Znamenitost tega gradu je bila slika Andreja Eberharda Rauberja v naravni velikosti, naslikana na eno izmed notranjih sten, tistega Rauberja, ki je daleč naokoli slovel ne samo zaradi svoje izredne telesne moči, marveč tudi zavoljo čudovito dolge brade, ki mu je spletena v dve kiti segala do tal in še dalje. Miniaturno podobo te slike si lahko ogledate v Grudnovi Zgodovini slovenskega naroda. V bližini gradu, na ogromni pečini, je po ljudskem izročilu kaj rada posedala zadnja lastnica gradu Kravjeka, čudna ženska, ki so jo zastran njenih belih las nazivali »Sivka«. To je Jurčičeva Manica iz »Desetega brata«.

Zdaj prihajamo v kraj, čigar ime je ovenčano s slavo preteklih stoletij, v Višnjo goro (Weixelburg). Visoko nad mestecem se daleč naokoli zvedavo ozirajo temnosive razvaline znamenitih višnjegorskih vitezov in grofov. Stojimo pred Starim gradom ali Turnom. Srednji del je četverokoten z visokimi, skoraj dva metra debelimi stenami. Spodaj na sz. strani pa je drugi, vnanji del nekdanjega gradu gospodov Višnjegorskih.

Prvotni dom plemičev v Višnji gori je grad Pux ob zgornji Muri, od koder se je ena veja v prvi polovici 12. stol. priselila na Kranjsko s središčem v Višnji gori. Ta rod je bil v sorodu s Hemo, groficom krško, Slovenko, tako da se je pretakalo vsaj nekaj slovenske krvi v njegovih žilah. Koroška grofica Hema je zapustila Višnjegorskim precej posestev po Dolenjskem. Bili so gospodarji na obsežnem ozemlju od zgornje Krke, Višnje gore, Litije pa do onstran Gorjancev. Poslušna jim je cela vrsta ministerialnih gradov in sedežev nižjih vitezov. Mehovo, Čretež, Mirna, Slepčjek, Hmeljnik, Prežek, Mokronog, Prapreče. Zasluga Višnjegorskih je, da je postala Kolpa meja med Kranjsko in Hrvatsko. Da, višnjegorski vitezi so bili v 12. in 13. stol. najimenitnejša rodina na Kranjskem.

Življenje prvih Višnjegorskih gospodov ni bilo brez madežev. Radi so prežali na tovarnike, potujoče trgovce in jim siloma odvezemali tovore. Toda to neviteško početje naj nas nikar ne spravi v zadrego: klativiteštvo je bilo takrat, v visokem srednjem veku, moda; vitezov-roparjev je tedaj mrgolelo. Pred očmi imamo drugo dejanje Višnjegorskih: ustanovitev najstarejšega samostana na Kranjskem, cistercijske menišije v Stični. O delovanju stiških asketov se morete dovolj poučiti v Zorčevih »Belih menihih«.

Novi vek se je pričel pri nas s turškimi »izletci« ali »ekskurzijami«, kakor večkrat beremo v listinah. Tedaj so si gospodje Višenjski zlasti brusili meče. Junak posebnega kova je bil Žiga Višenjski, ki je skupno z Ivanom Kacijanarjem klestil Solimanove vojščake pred Dunajem. Malo pozneje ga v istem položaju zagledamo na branikih Maribora. Še in še je pošiljal Turčine v onostranstvo, k njihovem preroku. Znana nam je že usoda Friderika Višnjegorskega; obležal je na bojišču pri Budačkem istega dne kakor Herbart Turjaški. Nekaj let za tem, 1581., so Višnjegorski izumrli. Toda v teh višnjegorskih plemičih ni plala več čista višenjska kri, kajti višnjegorsko moško potomstvo je izumrlo že v začetku 13. stol.

Pri Trebnjem (Treffen), ki se tudi lahko ponaša s starim gradom, zavijemo v Mirensko dolino. Grad Mirna (Neudeck) že nad 700 let varuje prehod iz Mirenske doline v zavsavo stran. Močno učinkuje grajska stavba, ko se ji bližamo. Pasji lajež nas prvi pozdravi, ko zapiramo vhodna vrata za seboj. Morda veje iz obsežnega štirioglatega stolpa v več nadstropij, ki ga obdaja vnanje obzidje z jakimi braniki, še kak dih onih, ki so tekmovali na 5. in 12. turnirju? Neideck, grad zavisti, mržnje; grad, čigar stanovalci v bojnem in junaškem razpoloženju svare in prezirajo, a hkrati izzivajo sovražnike. Ali je temu gradu kdo kaj grozil? Da. Na primer v času, ko so ga imeli Celjani. Jan Vitovec, znani junak iz poznejše borbe za celjsko dediščino, se je spoprijel tu s poveljnikom cesarskih vojakov Dierenpacherjem. Težko ranjen se je Avstrijak vdal češkemu vitezu. Tlačanom neudeškega jarma pa se l. 1515. hlače niso tresle niti pred grajskim imenom niti pred graščakom, ko so slabo oboroženi navalili na ta grad, ki je zahteval od njih nezaslišano več kot pa je bilo zapisano v urbarju. Grad je tedaj izmenjal romansko tvarino za renesančno, kateri se je pozneje pridružila še baročna.

Pri Mokronogu (Nassenfuss) ginevajo na znatni vzpetini poslednji ostanki gradu, ki ga je pred 800 leti postavil na slovenski zemlji neorjak in ga imenoval Nazvoz (= Nassenfuss).

Mirna na Dolenjskem

Hmeljnik

Prijazna, tiha dolina. Pozdravljen Kleveevž (Klingenfels)! Ta grad je spadal prvotno pod freisinško gospostvo. V drugi polovici 15. stoletja, ko se je ogrsko-hrvatski kralj Matija Korvin (kralj Matjaž) bojeval s cesarjem Friderikom III., so Matjaževi vojščaki zavzeli ta grad. Kratka doba pravičnega tujega vladarja.

Smarjeta in Toplice so za nami. Pot drži vzporedno z zeleno Krko. Spotoma svečano prebiramo latinsko se glasečo listino iz l. 1252., kjer je kot priča zapisan prvi znani Otoški gospod Heinrichus de Werde. Ime jasno govori, da bomo zagledali otok — ga že vidimo sredi Krke in na njem 700 let staro obrambno zgradbo. Otočec (Wördl) je biser dolenskih gradov! Ne po mostu, krepko udarjajo vesla v globoko reko, v čolnu se zibamo. Po hudem neurju bi se lahko izkrcali kar na grajskem vrtu, na tako nizkem otoku se košati grad. Ne samo težko dostopni hribi, gradovi na kamnitih višinah, tudi doline, ravni, gradovi sredi močvirij in rek, so prihajali v poštev kot odlična obrambna zatočišča. Zgodovina otoškega gradu je pestra. Naj vam navedem njega lastnike. Primek Otoški — de Werde zasledujemo noter v 15. stol. Nato sledi imena: Vilanders, Lenkovič, Doveljč, Šonc, Breckerfeld, Schweiger, Lerchenfeld, Villacenzia. Otočec — balzam za romantično utripajoča srca in duhove, kateri so v službi večnosti! Tavčarjeva novela »Otok in Struga« (grad Struga je mlajši сосед Otočca).

Mimo Starega gradu (Altenburg) v okrilju Trške gore krenemo k Hmeljniku (Hopfenbach). Stoji nad Mirno Pečjo, med dolino Temenice in Radulje, severnozahodni čuvar dolenske prestolnice. Slog gradnje je jako starinski, grad je še danes čvrst, čeprav je minulo več kot sedemkrat sto let, odkar so ga bili postavili. Na južni strani je še ohranjeno visoko trojno obzidje z mogočnimi, okroglimi stolpi. Nad glavnim vhodom in v samem gradu so se šopirili grbi različnih, v naši zgodovini pomembnih plemenitaških rodbin. Sprva je podložec Višenjskim. Od 14. stol. pa temle: Auerspergom, gospodom iz Črnomlja, Ruessensteinom, Jankoviću, Paradeiserjem, Zierheimom itd. Dogodki, ki so bili odločilni za novi vek slovenske zgodovine,

so tudi tu, na tem gradu, pustili svojo sled. Hmeljniški grad je bil eden izmed podpornikov luteranskega gibanja na Dolenjskem. Na vzvišeni točki, z daljnim razgledom, je v času grozovite borbe med Kristom in Mohamedom stal kot kresišče na braniku krščanstva; sprejemal je ognjena znamenja iz novomeške okolice in jih posredno oddajal Ljubljani. Na Hmeljniku se dogaja drama Ivana Laha »Noč na Hmeljniku«. Čas: 1813.

Grad, katerega smo si postavili za naslednji cilj, je privlačen tako glede svoje izredne starosti kakor tudi zaradi imena. Gre za Luknjo (Lueg). Kako uro hoda od Novega mesta po sanjavi dolinici. Za vasjo Prečino se ta dolinica vedno bolj oži in končno stojimo pred samim skalovjem. Spodaj močno izvira Prečina, t. j. Temenica privre tod tretjič na dan, visoko zgoraj pa čepi grad Luknja ali Jamski grad, ki nima nobenega svetozorja. Še bolj med pečine je bil potisnjen streljaj proč se nahajajoči starejši grad Luknja, vklesan v skalno jamo, in ki je baje imel pridvižni most. Biti skrit in s tem varen, to je bilo pravilo že predzgodovinskih prebivalcev. Naš kraj temu pogoju povsem ustreza. Ta jama, luknja, je brčkone bila prebivališče že prazgodovinskega človeka. V srednjem veku je kot preprosta grajska utrdba spet zadobila svoj pomen. Graščak v Luknji je bil v 15. stol. tudi Erazem Predjamski, tako imenovan po gradu Predjami pri Postojni, vitez silak, ki je napravil marsikatero preglavico svojemu vrhovnemu gospodu, cesarju Frideriku III.

Z druge strani, jugovzhoda, nasproti Hmeljniku, je varoval Novomeščane visoko gori stoječi grad Mehovo (Meichau). Spadal je med najbolj utrjene gradove na Dolenjskem. Na zgodovinskem prizorišču se pojavi že v 12. stol. Njegovi prvi gospodarji so Višnjegorski. Pozneje mu ukazujejo tudi oni, ki nosijo tri zlate zvezde, Celjani. Z grada so pogosto tolkli na sovraga Turka, ki se je v rojih sipal nanj. L. 1515. je prišel tu odmev klica: »Le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna!« do posebnega izraza. Vihar batov, kos in srpov zatiranih kmetov je pokončal vsó možko gospodo tega gradu in še 15 drugih plemičev, gospo in njeni hčeri pa so poslali v kmečki obleki na polje, češ, občuti, gospoda, brezpravnost trpina od zibelj do groba!

Poslej se ustavimo šele v slovenskih Benetkah, v Kostanjevici (Landstrass). Tu je stal že v visokem srednjem veku grad, nazvan Landestrost, drugo važno oporišče Spanheimov na Kranjskem (prvo: Ljubljana). Iz Kostanjevice je ta znameniti rod koroških vojvod širil meje Kranjske na sosednjo Hrvaško. Zgodovina Kostanjeviškega gradu je bila burna in pestra. Od Spanheimov je prišel v roke češkega kralja Premysla Otokarja, nato na Frankopane, za njimi ga posedajo Ostrovrharji, Celjani, potem je deželno-knežja last, imajo ga tudi rodbine Valvasor,

Barbo, Auersperg, Zrinj, končno ga dobi cistercianski samostan v Kostanjevici, ki je spanheimska ustanova.

Kostanjeviški grad in okolico so s hrvatske strani često napadali Ogri, tako da je bila ta trdnjava zaresna uteha deželnemu ljudstvu, ker ga je varovala pred nepričakovanimi sovražnikovimi vpadi. Tem bolj se je pokazalo to nekaj stoletij pozneje, ko je hrumul na Kostanjevico drugi Azijat, Turek. Med posebno omembe vredne dogodke iz teh časov, tičočih se Kostanjevice, je šteti zmago, ki sta jo izvojevala nad narodom »listja in trave« l. 1563. dva znana poveljnika Vojne krajine — Ivan Lenković in Herbart Turjaški.

Krško (Gurkfeld). Na sz. strani meščanske naselbine je lep hrib, na njem razvaline Starega gradu iz 12. stol. Prvi znani gospodar tega gradu je bil rod Koroške grofice Heme. Zatem se ponajajo v njem plemenitaši Bogenski, nato pride v naročje cerkvenega Salzburga. V drugi pol. 14. stol. je pritrdil semkaj svoj grb najimenitnejši veljak na Slovenskem, Celjan. Trinog Herman II. je dal stari krški grad v zakonu nesrečnemu sinu Frideriku II. Nekaj časa je prebivala tu tudi Veronika Deseniška. Po zavratni smrti zadnjega celjskega grofa Ulriha II., potem ko je bil končan i boj, ki je nastal zaradi celjske dediščine, je cesar Friderik III. prisodil ta grad vdovi Katarini Celjski, grad in še nekaj denarja, nič drugega.

In kakšna je bila novodobna zgodovina Starega gradu? Krško je pogosto posetil Turek. Neka grajska deva se je rešila divjih Turkov s tem, da se je s strme pečine vrgla v Savo. Grad je l. 1515. in l. 1573. s sovražnimi očmi gledal pod seboj obupni krik uboge slovenske gmajne. Brežiško-Krško polje — ena sama rdeča mlaka! V grad prihajajo nova imena. Zadnji so bili prejkone Auerspergi. Nekako dve in pol stoletja je zapuščen, le malo je še ostalo sledu o njem.

Nad izlivom Mirne v Savo je stal Boštanj (Sauenstein), ki boju za »staro pravdo« ni bil kos. Malo dalje prispemo v Radeče (Radschach), ki se tudi lahko ponajajo s stari gradom.

Od Radeč se vzpenjamo navkreber do gorske vasice Svibnega, nad katero je na zelo visokem in strmem vrhu razvaljeni dom poleg Turjačanov najstarejše kranjske plemiške rodbine, vitezov Ostrovrharjev (Schärfenberg). Od prvih, vhodnih vrat do notranjih grajskih si dospel, seveda nekoč, samo po stopnicah, vsekanih v kamenje. Pri vhodu v grad na desni strani je bil stolp, izredno globok. Z razvalin vrh prepadov pije oko lepoto.

V Ostrovrharjih je teklo vsaj nekaj slovenske krvi, ker so bili po plemenitnikih iz Planine na Štajerskem v sorodstvu z grofico Hemo. Sicer so Schärfenbergi listinsko izpričani šele za 12. stol., a ta slavni rod bo vendarle starejši. Kot ustanovo

vitelja gradu Ostrovrharjev navaja Valvasor nekega Arnulfa in to za l. 928.; to pa spada v kritično poglavje slovenske zgodovine.

Ostrovrharji so po pravici sloveli daleč po svetu. Znali so sukati meče kakor malokdo drugi; često so vihrale bojne zastave, okoli katerih so zgrinjali slovenski in nemški kmetje. Prirejali so sijajne viteške igre, pa se jih i sami udeleževali; tako je bil n. pr. Ivan Ostrovrhar na turnirju v Curihu l. 1165.

Ni bil pravi vitez, kdor se tedaj na poezijo ni nič razumel. Tudi Ostrovrharji so gojili to nežno cvetko leposlovja, zlasti Leopold, katerega srečujemo v Št. Vidu na Koroškem, na dvoru najpomembnejšega Koroškega vojvode Bernarda Spanheima, pokrovitelja umetnosti in lepo besedo goječih plemičev. Spomnite se n. pr., kako je Ostrovrhar pod turjaško lipo snubil turjaško Rozamundo... Med najslavnejše može 13. stol. je nedvomno šteti Viljema Ostrovrharja. Vseposvods je s kopjem podiral v prah nasprotnike, od ust do ust je romalo njegovo junaštvo, neštete pesmi in pripovedke so proslavljale njegova dela. Le kako je bilo mogoče, da se je ta vitez uprl svojemu gospodu Majnhardu Tirolskemu ter tako prelomil s prisego dano zvestobo? Na Grebinjskem polju na Koroškem je kot upornik padel, smrtno zadet. Bilo je to l. 1293. Takrat je izročil zmagovalcu Auffensteinu prstan, o katerem pripoveduje pravljica, da ga je bila dala Viljemu neka vila blizu rodnega gradu in mu prerokovala dobre in slabe strani življenja, tako tudi, da ga

Otočec

zadane zlo, kdor zvestobo pohodi. Ta motiv obravnava Anton Medved v svoji žaloigri »Viljem Ostrovrhar«. Vitezi Ostrovrharji so v 14. stol. izumrli. Rod, ki je imel v svojem grbu kraljevsko krono s tremi zlatimi krogli na modrem polju.

Poslednji obisk veljaj Sostremu (Osterberg) pri Zalogu pri Ljubljani. Dvoje gradov istega imena. Spodnji predelan v lično poletno bivališče, zgornji, na ostrem vrhu, v ruševinah. Njuna starost ni razčiščena. Zanesljivo vemo le to, da je Osterberg sredi 13. stol. tvoril vzhodni vhod v spanheimsko gospostvo, katerega središče je bil Ljubljanski grad. Rodni grad Osterbergov je bil svibenski Ostri vrh. Pozneje prebivajo na Osterbergu plemiči Erbergi.

(Nadaljevanje prihodnje leto)

* * *

Josip Štrekelj

Zelenjadni vrt

Legi

Najbolj zdrava hrana je sadje in zelenjad, ki vsebuje za naše telo neobhodno potrebne soli in vitamine. Zato bodi skrb vsake gospodinje in matere, da prideluje vse vrste povrtnine v najobilnejši meri. To se ji bo pa posrečilo le, če jo bo gojila v dobri legi in zemlji. Vsa povrtnina z majhno izjemo ljubi južno, odprto lego, ki ni zasenčena ne od visokih dreves ne od zidov. Zaradi zavarovanja setev in nasadov proti mrzlemu severnemu vetru, zlasti za zgodnje pomladanske setve in pozne jesenske, ogradimo severno stran najbolje z zidom, sicer pa s kako drugo ograjo, ostale strani pa le toliko, da ne morejo vanje uhajati živina ali drugi nepoklicani gosti. Da voda ob nalivih ne odplavlja zemlje in setve, odberemo vodoravno ali le nekoliko proti jugu visečo lego. Koder pa je svet brdovit, na

pravimo paštve (terase), ki jih podpremo z zidom ali z rušo. Velikost zelenjadnega vrta, ako zemljišče ni že omejeno, določimo po potrebi domače uporabe, oziroma v tržne svrhe.

Zemlja

Zaradi obilne vlage, ki jo potrebuje povrtnina, mora biti vrt globoko prekopan (rigolan). V globočino prerahljana zemlja vsebuje več vode kakor vležana trda zemlja. Zato je prvo delo ob napravi vrta rigolanje 50 do 60 cm globoko. Pri tem pa delamo tako, da vrhno, rodovitno, živo plast zemlje odmetujemo nazaj na površje, spodnjo, mrtvo plast zemlje imenovano, pa le prerahljamo. Ako bi delali obratno, to je, da bi ob rigolanju spravljali vrhno zemljo v nižino, spodnjo, mrtvo, pa na površje, bi trajalo mnogo let, preden bi tako zemljo napravili rodovitno.

Gorenjo rodno plast zemlje a se odmetuje pri rigolanju nazaj, spodnjo mrtvico b se globoko prekoplje in pusti na mestu

Za vrtnarstvo je najboljša peščeno-ilonvata zemlja. Ako je v njej preveč mastne glin, jo popravimo in izboljšamo najhitreje z dovozom cestnega blata, peska ali celo drobnega premo-govega pepela. Tudi sprstenina, ki nastane po gnojenju s hlevskim gnojem ali s kompostom, rahlja zemljo. Ako je zemlja preveč lahka, pe-ščena, tudi ni primerna za vrtnarstvo. Taka ne zadržuje vlage in povrtnino tare suša. Na tako bomo napeljali primerno količino težke glinaste zemlje. Ker zadostuje za domači vrt manjši prostor, ni velikih stroškov ne truda, ako na ome-njeni način napravimo zemljo najprimernejšo.

Pota

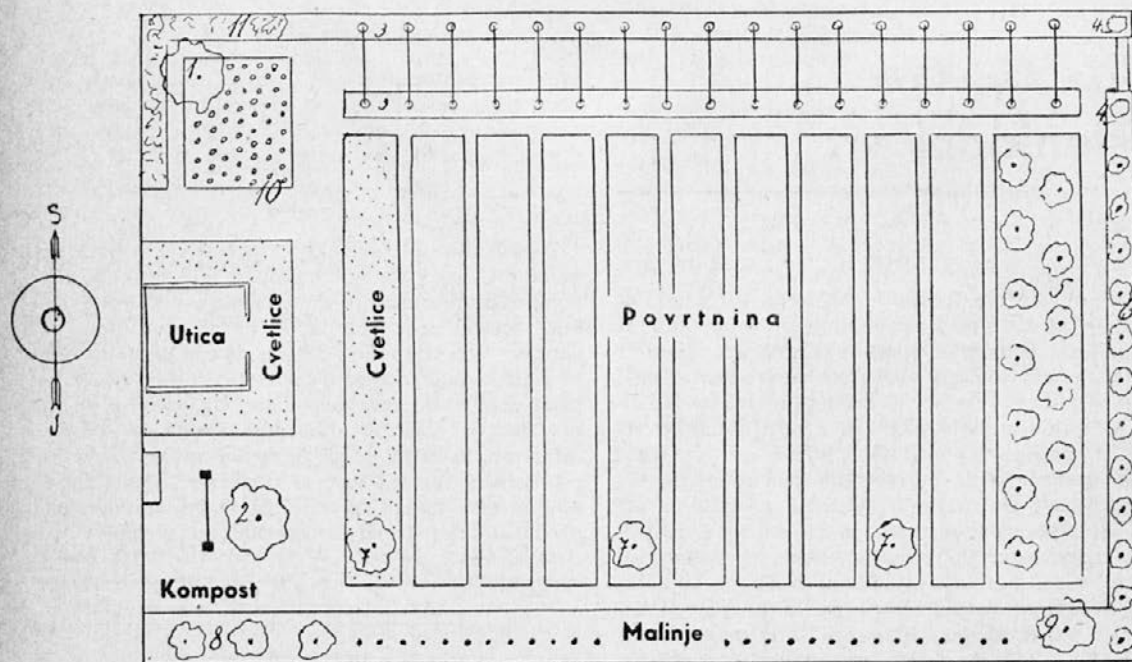
Na zelenjadnem vrtu imajo družinski člani, razen pozimi, vsak dan opravilo. Vrste se setve, pletev, okopavanje, presajanje itd. Zato pa mo-rajó biti primerna, osušena pota, da ne brodimó po vodi in blatu. Usmerimo jih v ravnih črtah. Ob vhodu naredimo glavno, 1 m do 1,5 m široko pot. Po potrebi, ako obsega vrt nad 500 m² površine, naredimo še stranske poti, ki pa naj ne bodo širše od 60 cm. Ni neobhodno potrebno, da poti omejimo, da si jih omejeje s kamenjem ali z betonskim obrobkom stalno držimo v redu; vsekakor pa se je izogibati debelega in visokega betonskega obrobka. Prav lep in dobičkanosen obrobek naredimo, na primer, z mesečnimi jago-dami, z drobnjakom, timijanom in z drugimi niz-kimi dišavnimi rastlinami. Površina poti pa mo-ra biti v isti višini, kakor je zemlja zraven na

gredah. Sicer se steka zemlja na pota in jih dela blatne. Posujemo jih z gramozom, po vrhu pa z drobnejšim peskom. Zaradi odtoka vode naj bodo poti napete, to je v sredini nekoliko višje kakor ob straneh.

Deli vrta

Poti delijo vrt na table, ki jih razdelimo na gredice. Običajna in najprimernejša širokost gre-dic je 120 cm. Te pa naredimo, ako table raz-delimo in zaklinimo na 150 cm široke dele. Ker vmesne stezice obsegajo širino 30 cm, je torej širokost gred 120 cm. Ako je le mogoče, usme-rimo gredice od severa proti jugu, da visoka po-vrtnina ne zasenčuje srednje-visoke in nizke. Gre-dice morajo imeti vodoravno površino, zakaj iz napetih (obokanih) odtoka voda ob dežju in zali-vanju, pa tudi odplavlja seme in mlado setev.

Meščani, uradniki in delavci, ki so tako srečni, da posedujejo vsaj majhen kos zemljišča, si ure-dijo vrt z ozirom na lego in zahteve družine na razne načine. Razen povrtnine žele ti stanovci go-jiti tudi sadno drevje, grmičevje in cvetlice. Da pa drevesa ne zasenčujejo povrtnine in cvetlic, sade pritlikavce in na taka mesta, kjer najmanj škodujejo s svojo senco. Zaradi pridelovanja gnoja določijo najbolj skrit prostor za kompost, kamor odlagajo najrazličnejše odpadke. V tak vrt spada tudi vrtna utica z mizo in sedeži. Ako so otroci v družini, dobe tudi ti prostor za igra-nje in telovadbo. Slika 2. nam prikazuje načrt takega vrta.

Domači vrt, ki je 23 m dolg in 15 m širok (345 m²). — Številke kažejo: 1 sliva, 2 črešnja, 3 hruškovi pokončni kordoni, posajeni v razdalji 1 m, vzgojeni na latnik, 4 vrtnice plezalke, 5 ivanje grozdčije v razdalji 1,5 m, 6 kosmulje, 7 jabolčni grmiči, 8 lešniki, 9 višnja, 10 pritlične vrtnice, 11 lepotično grmičevje

Kolobarjenje in gnojenje

Ako gojimo katero koli povrtnino dve ali več let zaporedoma na enem mestu, je pridelek slab, zato je menjava prostora nujno potrebna. S tem prihranimo tudi na množini gnoja, zlasti pa obvarujemo rastline raznih škodljivcev in boleznih. Pri tem se pa držimo reda, ki mu pravimo kolobarjenje. Razen enega dela vrta namreč, ki ga določimo za trajnice, kakor so šparglji, rabarbara ter razne dišave, in za vzgojo sadik, bodisi pod okni ali na prostem, razdelimo ostali vrt na tri dele. Prvi del določimo za tisto povrtnino, ki ljubi sveže pognojeno zemljo. To so kapusnice, solata, špinača, paradižniki, zelena in bučnice. Drugi del obsejemo s tako povrtnino, ki ne da zadovoljivega pridelka v sveže pognojeni zemlji. To je korenstvo (korenje, peteršilj, pesa, redkev, pastinak, krompir) in čebulnice (čebula, česen, por, šalotka). Ako te posejemo, oziroma posadimo v ravnokar pognojeno zemljo, ali če bi jih gnojili med raščo z gnojnico, odganjajo bujno samo v listje. Razen tega pridelamo korenstvo in čebulnice nimajo trajnosti. Na tretji del pa, ki uspeva tudi v še manj gnojni zemlji, posejemo stročnice. V naslednjem letu pognojimo del, kjer so bile stročnice, s hlevskim gnojem ali s kompostom, ter ga določimo za tiste zelenjadi, ki ljubijo tako pripravljeno zemljo, t. j. za kapusnice, solate itd. Del, kjer je bilo korenstvo, določimo za stročnice; del, kjer je bilo prejšnje leto gnojeno za kapusnice in drugo tako povrtnino, pa obsejemo s korenstvom. To se ponavlja od leta do leta. Ker pa je znano, da korenstvo in stročnice dajo večji in trajnejši pridelek, ako jim dodamo fosforovo in kalijevo gnojilo, pognojimo te s tozadevnimi umetnimi gnojili, po 4 do 5 dkg na kvadratni meter, nekaj dni pred setvijo.

Kakor za vse kulture, je tudi za povrtnino zelo važno apno. To rahla zemljo, pospešuje zdravje rastlin, razkisuje zemljo, da se uspešneje množe koristne zemeljske bakterije, ki razkrajajo gnojila, da so koreninam dovzetnejša. Apno uniči tudi mnogo škodljivcev v zemlji in učinkuje, da se ne tvori zemeljska skorja. Trosimo ga v jeseni, ko je zemlja osušena, po 30 do 40 dkg na kvadratni meter vsako tretje leto ter ga nemudoma podkoplujemo ali vsaj z grabljami premešamo z zemljo. Živo apno v prahu trosimo na težke, vlažne in na humusu bogate zemlje; na lahke in revne pa z večjim pridom v moko zmleti apnenec.

Razen z gnojenjem pospešujemo rodovitnost zemlje tudi s prahom. To se pravi, da v jeseni prekopljemo ali prelopatimo zemljo in pustimo neporavnano v tako zvanem surovem stanju. Zimski mraz zdrobi zemljo, jo zrahlja in tako zadrži tudi več vlage, ki je potrebna rastlinam v naslednjem poletju. V jeseni prekopane zemljišča pa ne koplujemo še enkrat spomladi,

Črtanje ob vrvici za setev na vrste

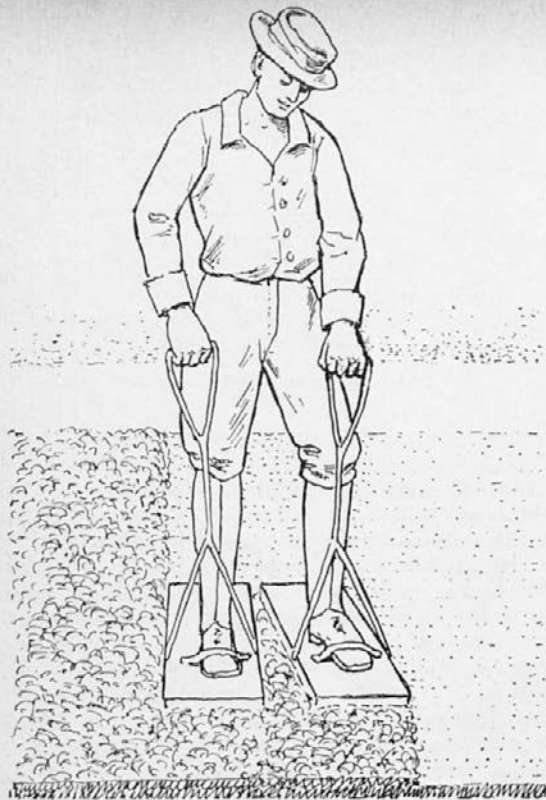
temveč ga le poravnamo in obsejemo ali obsadimo.

Hlevski gnoj je v vrtnarstvu najvažnejši. Deloma ga nadomesti kompost. Umetna gnojila imajo veljavo kot pomožna, pa le tedaj, ako je v zemlji humus. Hlevski gnoj pa se ne sme nikdar uporabljati svež, zakaj po takem so slabi nasledki, ki se javijo v boleznih in škodljivcih na listju, steblih in koreninah povrtnine. Mnogokje napačno podkopavajo hlevski gnoj. Stlačijo ga in pohodijo v jarke in gnojijo tako v naslednjem novem jarku, ki je morda pol metra in še več oddaljen od prvega. Od takega gnojenja imajo rastline malo haska, ker se nizko ležeči gnoj spremeni v šoto. Pravilno polagamo gnoj plitvo in poševno ob jarkih, ki jih delamo približno po 20 cm narazen, da so vse rastline deležne hrane že v mladosti, ko imajo še majhne korenine in je v tej dobi največ potrebujejo.

Setev

Povrtnino sejemo na različne načine, ki so: na široko, v vrste, posamezno in v grme. Široka ali splošna setev obstoja v tem, da seme raztrosimo po gredici in ga nato podkoplujemo z grabljami. Ob taki setvi se mnogo semena porazgubi, zakaj nekaj ga obleži preplitvo, nekaj pregloboko, da ne more kaliti. Okopavanje povrtnine in zatiranje plevla je ob taki setvi zelo otežkočeno, poraba semena je večja, pridelek pa manjši.

Za večino povrtnine je najpriladnejša setev na vrstice v plitve brazdice, ki jih naredimo z grabljami podobnim črtalnikom. Ako pa nimamo tega orodja, naredimo brazdice z dletasto motikico, pa tudi s količkom ob napeti vrvici. Globokost brazdic naj bo tri- do štirikratna debelina semena. Razdaljo brazdic (vrst) pa določimo po prostoru, ki ga zavzemajo rastline v doraslem stanju. Posejano seme zasujemo s čeljustjo grabelj, ako je pa zemlja težka in kepasta, zapolnimo brazdice z rahlo humozno zemljo. Takoj na to potlačimo setev, da se zemeljski drobeci tesno oprimejo semena. Ako je namreč ob semenu praznina, strohni. Najenostavnejše in hitro opravimo to z dvema deščicama, ki si ju nave-

Tlačenje setve, ki je potrebno zlasti v lahki zemlji

žemo na noge. V večjih vrtnarijah imajo za setev na vrste sejalne stroje. Ako izkali pregosta setev, jo prepulimo že v prvi mladosti, da se ne pretegne.

Na grme sejemo fižol preklar in bučnice; posejamo pa krompir, koruzo, česen, čebulo in, če štedimo s semenom, tudi peso in redkev.

Medsetve

Nekatera povrtnina, vsejana ali presajena, na primer bučnice, por, kapusnice in paradižniki, začne bujnejše rasti šele proti koncu junija. Ker bi bil do tega časa ob njih prazen prostor, ga izrabimo za medsetve. Na grede namreč, ki so določene za tako povrtnino, posejemo rano spomladi solato berivko, mesečno redkvico, špinačo, ali pa posadimo zgodnjo solato ali kolerabice.

Vzgoja sadik

Za rano vzgojo sadik spomladi se poslužujemo toplih gred, v katere vložimo 30 do 60 cm debelo plast svežega konjskega gnoja zaradi proizvodnje toplote. Pozneje, v marcu, pa tako zvanih mrzlih gred, v katere ne vlagamo gnoja. Ene in druge pokrijemo z okni, da je setev zavarovana pred pozebo. Te grede, viseče proti jugu, so ograjene z deskami ali z betonom. Lesena ograja ima

prednost, ker bolj zadržuje toploto. Prednja (južna) stran je visoka nad zemljo 10 do 15 cm; zadnja (severna) pa za eno šestino gredine širivosti. Da se pa pri lesenih deske ne skrivijo, položimo zgoraj med vsaki dve okni v zareze po eno počezno oporo (slika 4 a), na pritrjene noge na vogalih pa položimo kos opeke (slika 4 b), da se obod ne poniža. Opore c zadržujejo okna, da ne drsijo. V takih gredah mora biti lahka, humozno-peščena, rodovitna zemlja. Poleg primerne vlage (ne moče) pri setvah v takih gredah je glavno opravilo zračenje, kadar seme izkali, sicer se sadike pretegnejo in vsahnejo. Zračimo pa, da okna postopoma nekoliko privzdigujeemo in podkladamo, kadar zunaj ni mraza. Ob mrzlem vremenu in ponoči pa okna zapiramo in tudi odevamo, če je potreba, s slamnatimi štorjami in z deskami. Ko sadike zrastejo na dva do tri liste, jih pikiramo, t. j. presadimo v razdalji 3 do 5 cm, da se obogate na koreninah in okrepe. Neobhodno potrebno je zlasti za karfijole, paradižnike in papriko, da jih celo dvakrat pikiramo, preden jih posadimo na stalno mesto. Pazimo pa pri tem, da se ne potrgajo nežne koreninice, zato jih izkopavamo s primernim dletastim orodjem. Prav tako skrbimo, da se koreninice ne posuše. Zato jih ob nabiranju polagamo v posodo z vodo ali pod mokro junjo.

Kakor odraščajo sadike, tako se tudi zunaj toplota viša, zato okna podnevi čedalje više odpiramo in nekaj dni pred presajanjem na stalno mesto pustimo tudi ponoči odprta, da se sadike privadijo zunanega zraka in utrde za nasad.

Tudi na prostem v zavetni južni legi pod steno vzgojimo spomladi precej rano sadike razne povrtnine, ako je zemlja prav dobra in ako ponoči in ob mrazu odevamo setev.

Presajanje

Ko seikirane sadike dobro vkorenijo, okrepe in primerno odrastejo, ter ako ni nevarnosti, da bi jih uničil mraz, jih posadimo na stalno mesto. Najboljši uspeh dosežemo pri tistih sadih, ki jih s pomočjo vrtnarske žlice prenesemo z zemeljsko kepo na stalno mesto v primerno velike narejene jamice. Ako pa ne presajamo sadike z zemeljsko kepo, se poslužujemo klina. Kakor ob pikiranju, tako tudi ob presajanju s klinom pazimo, da dvigamo sadike z vsemi koreninami in jih, da ne ovenejo in da se korenine ob nabiranju ne posuše, polagamo v vodo ali še bolje v zmes vode in kravjeka. Zelo škodljivo je torej, da nekateri krajšajo sadikam korenine. Prav tako je napačno krajšanje listja. Najboljši čas za presajanje je ob oblačnem vremenu; če pa takega ni, presajamo proti večeru. Sadike kapusnic in paradižnikov sadimo lahko nekoliko globlje, kakor so prej rastle. Vso drugo povrtnino pa samo do kaličnic. Najobčutljivejše so tozadevno solate in zelena. Zato sadimo te raje 1 cm više ka-

kor 1 cm globlje. Posebno pazimo, da ob sajenju usmerimo korenine navzdol. To dosežemo, ako sadiko potisnemo globlje v jamico, potem pa jo dvignemo do prave višine. Ko je stoja določena, jo pritisnemo od ene strani s klinom in poravnamo zemljo ob njej.

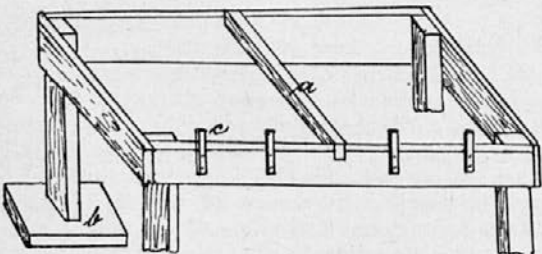
Vsa povrtnina ne doraste do enake velikosti. Potrebno je, da za vsako posamezno vrsto določimo razdaljo. Zgodnje karfijole sadimo v razdalji 40, pozne pa 60 cm; rano zelje 40, pozno 50 cm; kolerabice 15 do 20 cm; solato 20 do 25 cm itd. Razdalja se namreč ravna po velikosti povrtnine v doraslem stanju. Sadimo pa v trikotni zvezi, to je da nasproti dveh sadik v prvi vrsti posadimo eno v drugi vrsti.

Takoj po presajanju sledi zalivanje. Zalivamo pa na škropilnikovo cev posamezne rastline. To zalivanje je boljše kakor zalivanje vse grede z razpršilnikom. Zalivanje ponavljamo 4 do 5 dni spomladi in jeseni po enkrat na dan zjutraj; poleti pa, ako je vročina, zjutraj in zvečer. Mrzla voda iz vodovoda in globokih vodnjakov je neprimerna za zalivanje, zato uporabljamo postano, od sonca ogreto vodo iz bazenov ali iz drugih posod.

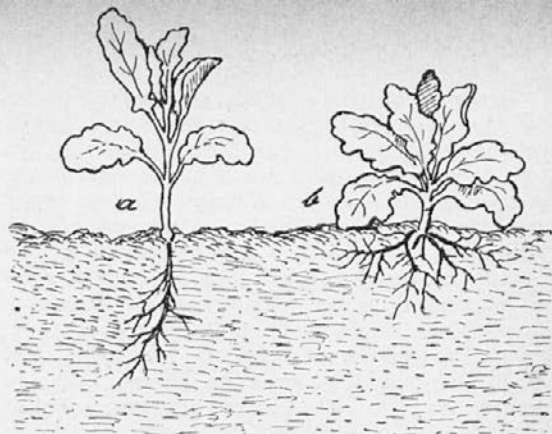
Oskrbovanje povrtnine

Ker se od zalivanja, večkrat pa tudi po nalivu, strdi ob povrtnini zemeljska skorja, ki ovira zraku dostop h koreninam in povzroča tudi večje izhlapevanje zemeljske vlage, moramo to, ko je zemlja na površju nekoliko osušena, z rahljačem plitvo razrušiti. To ponavljamo tudi zaradi plevela, kadar se skorja zalije.

Poglavitni deli rastlin so korenine in listje, ki v zvezi pripravljajo hrano za rast rastlin. Korenine dovažajo rudninske snovi, listje pa dobavlja iz zraka ogljikovo kislino. Listje vse to presnavlja in daje hrano vsem delom rastline. Zaradi tega je zelo pogrešeno, ako trgamo ali odrezujemo zdravo, delujoče listje, kar se še mnogokje dogaja, zlasti pri zeleni, petršilju, zelju in paradižnikih. S takim početjem se pridelek zmanjša in poslabša. Prav taka napaka je, če koruzi porežemo vrh nad klasom, dokler je listje še zeleno, ali če porežemo krompirjeva stebila, preden do-

Leseno ogrodje tople, ozir. mrzle grede. *a* opora za okvir, *b* podloga pod nogo, *c* opore, ki zadržujejo okna, da ne drse

a nepikirana, *b* pikirana karfijola.
Od nepikirane ni pričakovati dobrega pridelka

zore in se posuše. Dokler je listje še zeleno, deluje in dovaža vsem delom rastline hrano, zlasti škrob, ki ga po potrebi pretvarja tudi v sladkor.

Zimska povrtnina

Da je družina tudi pozimi in v rani pomladi založena z zelenjavo, posejemo na izpraznjene grede v času od srede avgusta do srede septembra zimsko povrtnino, zimsko solato, špinačo, motovilec, korenje, ohrovt in zelje. V novembru presadimo sadike ohrovt in zelja v 30 cm globoke brazde, ki jih usmerimo od vzhoda proti zahodu, da so zavarovane od severnih vetrov. Spomladi te okopljemo, prisujemo in če je treba, pognojimo z gnojnico ali z umetnim gnojilom. V ta namen volimo zgodnje sorte.

Vzmljenje povrtnine

Povrtnine, ki jo vzgojimo do pozne jeseni z namenom, da jo prezimimo, ne smemo zalivati z gnojnico, stranišnico, niti s takimi umetnimi gnojili, ki vsebujejo dušik. Taka gnojila sicer pospešijo rast, ne pa trajnosti. Zato taka zelenjava v prezimovališču kmalu zgine. S stranišnico pa predvsem ni umestno zalivati iz zdravstvenih ozir, pa tudi ne, ker dobi od nje povrtnina zopern in jedek vonj.

Najboljši prostor za prezimljenje povrtnine je klet. Prezimumo jo pa tudi v mrzlih gredah pod okni in v kajah. Ako želimo, da nam pozno v zimi ostane zdrava, moramo v glavnem upoštevati: da ni še dorasla; da ni pretresno vložena; da ni listje, zlasti pri endiviji, prisuto z zemljo, temveč samo korenine; da ne močimo listja ob potrebi zalivanja; da ni ob vlaganju mokra; da je po možnosti v prezimovališču 3° do 5° C topline; da sproti odstranjujemo, kar je gnilega.

Siljenje povrtnine

Vrtnar spomladi kaj težko pričakuje prvo povrtnino. Na prostem, v zavetni sončni gredi, gre nekoliko hitrejše kakor na odprti legi, pa tudi to ne zadovoljuje, zlasti, ker so noči mrzle. Izkušeni vrtnarji se poslužujejo mrzlih in toplih gred kakor za vzgojo sadik. V take posade februarja in marca zlasti v jeseni posajeno zimsko solato. Oskrbovanje toplih gred pa zahteva mnogo pozornosti zaradi uravnavanja topline. Enostavnejše so mrzle grede. Take napravimo preprosto in ceneno, ako zbijemo iz štirih desk okvir poljubno dolg, širok pa 120 cm, kakor so gredice na vrtu. Na gredici pripravimo boljšo zemljo ter na to položimo okvir tako, da je zadnja, severna stran 20 cm višja kakor sprednja. Namesto dragih steklenih oken naredimo iz remeljnov okvirje v velikosti 120 cm × 1 m. Na te pritrdimo močan papir, kakršnega rabijo za pakovanje ali za papirnate vrečice. Zaradi odporosti proti moči prevlečemo papir s firnežem. S temi papirnatimi okni, ki jih položimo na zbiti

okvir, pokrijemo tako mrzlo gredo ter posadimo vanjo prezimljene sadike prve dni marca. Da tako gredo zavarujemo proti mrazu, jo še odnemo s slamnatimi štorjami in deskami, ako je potreba. Še bolje jo zavarujemo, ako jo krog in krog obložimo z gnojem ali z listjem.

S tako napravo uspešno odnemo prezimljeno povrtnino tudi na stalnem mestu, na gredah iz prejšnjega leta, in jo prisilimo, da pospeši rast, na primer peteršilj, radič, motovilec, zimska špinaca, zimska solata i. dr. S tem jo tudi obvarujemo pozebe, ki je najnevarnejša v februarju in v začetku marca, ko ponoči zemlja zmrzuje, ponedvi se pa taja.

Če bi se povsod in pri vseh slojih spoznala in gojila najrazličnejša zelenjad ter v večji meri nadomeščala mesno hrano, bi bili obvarovani marsikateri bolezni, ker je dokazano, da vsebuje vsaka zelenjad zdravilne snovi, ki krepijo in urejujejo človeški organizem. Naj bi torej vsaka družina imela svoj vrt, ki nudi prehrano, zabavo in zdravje.

* * *

Prof. T. E.

Naš narod v tujih državah

Slovenci, Hrvati in Srbi kot Jugoslovani so se že davno zavedali svoje skupnosti, čeprav so bili pod tujo oblastjo, zoper katero so se večkrat uprli, da bi se osvobodili. Toda šele v svetovni vojni so dosegli dolgo pričakovano svobodo, ko so s težkimi in krvavimi žrtvami izvojevali lastno narodno državo. To je naša Jugoslavija, v kateri svobodno in varno živi brez narodnih manjšin 13.720.000 Jugoslovanov. S tem pa ideal narodnega osvobođenja in zedinjenja ni bil popolnoma ustvarjen; kajti mnogo naših rojakov, ki bivajo sklenjeno na svojih tleh, je bilo odcepljenih od matere domovine.

Največ Jugoslovanov je ostalo pod Italijo. Nekaj jih je ta država dobila s senžermensko pogodbo 1919. leta, največ pa jih je dobila z usodno pogodbo, sklenjeno z Jugoslavijo 12. novembra 1920. leta v Rapallu, in na podlagi rimskega dogovora med Jugoslavijo in Italijo iz l. 1924., ki je prisodil Italiji tudi Reko. Vsi ti Jugoslovani bivajo na jugozapadnem Koroškem, Primorskem, v Trstu, na zapadnem Notranjskem, v Istri, na Reki, v Zadru in na otokih: Crez, Lošinj, Lastovo.

Ogromna večina vseh Jugoslovanov, ki so prišli pod Italijo, prebiva na ozemlju, ki se imenuje Julijska Krajina in ga tvorijo štiri pokrajine: Go-

riška, Tržaška, Reška in Puljska pokrajina. S temi pokrajinami meji Italija na Jugoslavijo in ob njihovem vzhodnem robu teče jugoslovansko-italijanska meja, če ne upoštevamo kratke meje pri Zadru v Dalmaciji.

Julijska Krajina je strnjeno naseljena s prebivalstvom jugoslovanske narodnosti z izjemo ozkega pasu primorskih mest ob zapadni istrski obali od Trsta do Pulja. Kajti od celokupnega ozemlja v Julijski Krajini, ki meri 8581 km², zavzemajo Jugoslovani 7385 km², Italijani pa samo 372 km². Na ostalem ozemlju v obsegu 824 km² živijo Italijani in Jugoslovani pomešano. Italijanski živelj je osredotočen po večini samo v mestih. Od 360.000 Italijanov v Julijski Krajini jih živi okrog 180.000 samo v Trstu, pa še ti niso plemensko čisti. Med njimi je na tisoče poitalijančenih Slovanov, ki so prišli iz zaledja v Trst.

Zemljepisno tvori Julijska Krajina zapadni rob Balkanskega polotoka, jezikovno pa je sestavni del jugoslovanske narodne celote, s katero je julijske Jugoslovane vedno družila zavest skupnosti in edinstva.

Vseh Jugoslovanov, ki živijo na ozemlju Julijske Krajine, je okrog 600.000.

Z Julijsko Krajino v teritorialni zvezi je Beneška Slovenija. Ta pokrajina se razprostira zapadno od Goriške in severno od Vidma pod Julijskimi Alpami. Njeni prebivalci so beneški Slovenci, ki so pripadli Italiji že 1866. leta. Del ozemlja beneških Slovencev, ki jih štejeemo nad 40.000, se imenuje Rezija in vzbuja radi posebnosti narečja zanimanje slovanskih jezikoslovcev.

Poleg Jugoslovanov, ki živijo sklenjeno in v teritorialni zvezi s svojimi rojaki onstran državne

meje, je nekaj jugoslovanskih naselbin tudi v južni Italiji, in sicer v pokrajini Campobasso (Kampobaso) okrog 30 km od obale Jadranskega morja. Te naselbine, med katerimi je najpomembnejša naselbina Voda Ziva ali Aquaviva Collecroce (Akaviva Kolkroče), so močne jugoslovanske oaze in štejejo okrog 5000 prebivalcev. To so potomci onih Jugoslovanov, ki so v 2. pol. XV. stol. zapustili svoja ognjišča med reko Neretvo in Cetino v Dalmaciji ter pred Turki prebegli čez Jadran v južno Italijo.

Pravilno število vseh Jugoslovanov, ki živijo pod Italijo, smemo ceniti na 650.000.

Mnogo naših rojakov je ostalo v Nemčiji na slovenskem Koroškem onstran mogočnih Karavank. Senžermenska pogodba, ki smo jo morali podpisati dne 10. septembra 1919. leta, je razkosala slovensko ozemlje na Koroškem na tri, odnosno na štiri dele: Kanalska dolina je pripadla Italiji. Narodno zavedna Ziljska dolina je bila zlasti na pritisk Italije kratkoma izročena Avstriji, Jugoslavija je dobila v povirju Kokre občino Jezersko in Mežiško dolino z Dravogradom. Glede pripadnosti Celovške kotline Jugoslaviji ali Avstriji je odločilo ljudsko glasovanje (plebiscit), ki se je vršilo 10. oktobra 1920., pa smo ga izgubili. Tako je ostalo v okviru poveljne Avstrije okrog 100.000 koroških Slovencev, ki so po njeni priključitvi k Nemčiji prešli v nemški državni sestav. Enaka usoda je doletela tudi okrog 5000 Slovencev na Štajerskem ob jugoslovansko-nemški meji nad Mariborom, ki jih je senžermenska pogodba pustila izven naših državnih meja. Središče teh Slovencev tvori vas Lučane, druge slovenske naselbine pa se razprostirajo tja do Lipnice, razen tega pa bivajo Slovenci še v obmejnih krajih do Radgone.

Poleg Slovencev tvorijo drugo jugoslovansko narodnostno skupino v Nemčiji tako imenovani gradiščanski Hrvatje, ki jih cenimo na 65.000. To so potomci onih Jugoslovanov, ki so se v XVI. in XVII. stoletju v obrambo proti Turkom preselili v pokrajino, ki se imenuje Gradiščanska. Ta pokrajina se razprostira od naše meje v Prekmurju vzdolž nemško-madžarske meje preko Nežiderskega jezera do Bratislave.

Iz navedenega sledi, da je ostalo pod Nemčijo okrog 170.000 naših rojakov.

Znatno je tudi število naših soplemenjakov na Madžarskem. Tu prebivajo na ozemlju, ki se širi od Segedina do Baje, od tod preko Donave do Pečuja ter vzdolž Drave in Mure čez madžarsko Gradišče do Sopronja. Razen tega so jugoslovanske one naselbine, ki se razprostirajo severno in južno od Donave. Toda dočim so te naselbine, med katerimi so znani kraji, kakor: Sentandrija, Pomaz, Jerčin itd., po večini raztresene, so pa naselbine tako imenovanih rabskih Slovencev str-

njene. Ti bivajo sklenjeno južno od Rabe ob tromeji med Jugoslavijo, Nemčijo in Madžarsko. Kljub vsemu prizadevanju pa jugoslovanska delegacija na mirovni konferenci v Parizu 1919. leta rabskih Slovencev ni mogla priključiti Jugoslaviji, ker je mirovna konferenca odločila, da se potegne meja po razvodju Drave in Mure. Tako so tudi rabski Slovenci z drugimi Jugoslovani ostali pod madžarsko oblastjo.

Vseh Jugoslovanov, ki živijo pod Madžarsko, je okrog 165.000.

Meja med Jugoslavijo in Romunijo je pustila sosedni državi okrog 70.000 naših rojakov. Ti prebivajo na Erdeljskem, v romunskem Banatu in v pokrajini Krišana-Marmaroš ter okrog Krašove jugovzhodno od Temišvara.

Z do sedaj navedenimi podatki pa še vedno nismo našli vseh držav, v katerih prebivajo Jugoslovani. Kajti v Grčiji živi okrog 250.000 Jugoslovanov. Ti naši rojaki so naseljeni na ozemlju, ki se razprostira pod Kajmakčalanom, okrog Kosturskega in Ostrovskega jezera do Bistrice in čez to reko do kraja Servija (Srbija) proti vzhodu čez Vardar in Strumo do Meste, ki se izliva v Egejsko morje.

V Albaniji je tudi nekaj naših narodnih oaz, v katerih prebiva okrog 60.000 Jugoslovanov, predvsem severozapadno od Debra na desni strani Črnega Drima, v Korčanski kotlini in severno od Korče ob jugoslovansko-albansko-grški tromeji, nekaj pa jih je tudi na zapadni obali Ohridskega jezera, v Skadru in ob nižinah Bojane ter Drima.

Mnogo naših rojakov-muslimanov se je po propadu turške države v Evropi preselilo v Turčijo in so se naselili v Mali Aziji okrog Bruse in Jenišetera. Vseh teh Jugoslovanov je okrog 100.000.

Izven omenjenih držav živi nad 3000 Jugoslovanov v Češkoslovaški in skoro prav toliko tudi v Rusiji.

Nad 1 milijon naših rojakov izseljencev biva v daljni tujini v Ameriki, na Westfalskem, v Franciji, Belgiji, Egiptu in drugod. Največ jih je v Združenih državah Severne Amerike in v južno-ameriških državah.

Iz vsega navedenega lahko sklepamo, da nad 2½ milijona Jugoslovanov živi izven državnih meja naše Jugoslavije. Usoda teh naših rojakov nam mora biti stalno pri srcu; kajti Jugoslavija ima mnogo interesa na tem, da se ti rojaki ohranijo jugoslovanski narodni celoti in da prosperujejo. Ne samo, da so vez med domovino in tujino, oni so domovini lahko tudi najboljša opora, zlasti v času težkih kriz, kar je dobro pokazala svetovna vojna. Zato se mora zlasti mladina zanimati za naše rojake izven Jugoslavije, da bo vedela, kje vse povsod prebivajo, v kakšnem položaju so in kako živijo.

Dajte svojemu psu le toliko jesti, kolikor more po pameti spraviti v svoj želodec. Zmotno je, če mislimo, da pes, kakor živali sploh, nagonsko ve, kaj mu prija, in da ne je preveč. Druge živali so morda res tako pametne, toda pes je le na pol civiliziran, je mnogožer in nepreviden sladkosnednež. Dajte mu njegove vsakodnevne obroke hladne in ob določeni uri. Nobenih »posebnih pojedine« naj pes ne bo deležen, zakaj z njimi se pospešujejo le prebavne motnje.

Surovo ali kuhano meso? To je vprašanje njegovega želodca in v teh zadevah ne bi hotel nastopiti kot svetujoč zdravnik. Sočivje? Na vsak način! Mleko, kruh, sadje? Seveda, saj je pes vendar vsejeder. Samo ne dajte mu nikoli nobenih kosti. Ne pozabite, da ima pasje črevo samo eno tretjino premera človeškega črevesja. Le poskusite vi pojesti kosti svoje opoldanske pečenke, pa boste razumeli...

Znano mi je, da pravi zdravnik Hipokrates »smete«, zdravnik Galenos pa »ne smete« (to velja tudi za živinozdravnike); vi imate pa psa, ki je vse svoje življenje žrl kosti. Saj poznamo tudi alkoholike, ki so dosegli starost sto let. Toda to so izjeme.

Ne trpite, da ima vaš pes grdo razvado, da prosjači pri obedu od gosta do gosta. Taka zapljivost postane zelo lahko nadležna vašim povablencem.

Pijača za psa naj bo le voda, čista voda brez koščkov žvepla, ki mu jo dajajte v vedno isti posodici na vedno isto mesto. Pod nobenim pogojem pa pes ne sme dobiti kave.

Kaj pa pasje ležišče? Pes naj spi na njemu določenem mestu — ležišču, na odeji na starem naslonjaču ali v košari. Kjer koli naj počiva, samo ne v vaši postelji. Poznam dražestne dame, ki dovoljujejo, da spi njihov kužek v lepem, rožnatem posteljnem perilu — ljubljencek, katerega nikoli ne umijejo, ker je tako občutljiv, in ki je zato mnogo bolj umazan in ima več zajedalcev in bacilov na sebi kakor najbolj umazana preproga. Zakaj si te dame ne položijo v mrzlih nočeh enostavno kar predpražnik na noge? Razlike ni dosti med njim in umazanim psom.

Higiena psa je obenem tudi higiena človeka; pri tem gre za zdravje obeh. Okopajte torej svojega psa vsakih deset do štirinajst dni. Vsako jutro mu tudi lahko s cunjico izmijete oči in nos. Vi gotovo krtačite včasih svoj plašč ali klobuk? Krtačite torej tudi svojega psa! To vas zaposli le nekaj minut na dan.

Nič ni bolj žalostnega kakor zaprt pes. Peljite ga ven, vodite ga, kolikor vam dopušča čas, na zrak, najmanj pa štirikrat na dan — saj veste,

zakaj? Pes bo zelo hitro doumel, če ga že od njegove mladosti navadite na red. Do starosti dveh mesecev imejte s psom potrpljenje, toda vzgojite ga kakor hitro mogoče k čistoči. Če se je enkrat pregrešil, ne napravite napake, da mu potisnete gobec v njegovo ponesnaženje. Vi namreč mislite, da pes to razume? Če pa to zoperno ravnanje še podkrepite z udarcem, potem se vam bo zgodilo, da bo pes prihodnjič svoj »korpus delikti« iz strahu požrl, ker je vaše želje napačno razumel. Če ga zalotite, ko je baš izvršil nečedno dejanje, ga raje nesite v sobni kot na kos časopisnega papirja. Psa pokarajte na mestu, kjer se je pregrešil, na časopisnem papirju pa ga božajte. Pa bo zelo hitro razumel, za kaj gre. Psi namreč premišlujejo pred vsem po združevanju dobljenih vtisov (v našem primeru: božanje — časopis). To priporočljivo pravilo vam bo služilo posebno na potovanju in v hotelih. Ko postane pes večji, se bo tudi na cesti držal istega strogega reda; tu seveda odpade časopisni papir, toda drevo, kandelaber ali kupček peska opravijo isto delo.

Cesta ni nikako torišče ali igrišče za pse. Zato pozor! Mnogi ljubitelji psov niti ne slutijo, kako velika je tu nevarnost. Vodite svojega psa v velikih mestih vedno na vrvi. Nepričakovano šum, pok gume na avtomobilu ali kolesu — pa že skoči ves prestrašen na najbolj z vozili obljudeno cestišče, pred tramvaj ali avtomobil — in ne sreča je tu.

Potem pa trgovine! Poznamo ljudi, ki svojega ubogega psa vlačijo iz ene trgovine v drugo, kjer je ogrožen od neštetihih nog, palic in dežnikov. Preplašeno se tak pes ozira po ljudeh, šklepeče z zobmi in si gotovo želi domov v svojo košaro ali pasjo hišo. Tak dan za psa ni ravno najlepši!

Kaj pa če dežuje? Naših četverožnih ljubljencev običajno ne zanima, ali je lepo ali slabo vreme, tudi tedaj ne, če ga oblečete v brezsmiselni plašček. Če pride pes premočen domov, mu samo obrišite mokre šape. Mokra dlaka, tudi če je pes premočen do kože, ne pomeni nič; saj ima žival vendar sama dovolj možnosti, da se s stresenjem in valjanjem osuši. Toda na šape pa ne pozabite: tri četrtine vseh pasjih bronhialnih katarjev in pljučnic izvira od mokrihih šap. Osušite mu jih, pa vam ne bo treba zdravnika.

V ostalem pa morate biti sami nekoliko zdravnika. To spada k negi in uspešnem zdravljenju, ki ga je treba psu nuditi. Naučite se, da mu znate izmeriti telesno toplino v črevesu, medtem ko držite bolnika za rep. Normalna toplina psa je 38,5°. Ne polagajte nobene važnosti na mrzel ali topel nos.

Na tej osnovni psihologiji, na teh preprostih, toda logičnih preudarkih naj slone vaši odnošaji do psa. Pa še zadnje navodilo: ne napravite tiste zmote, ki jo je nekoč nekdo priznal: »Psa nimam jaz, temveč pes ima mene!«

Iz zmeraj lepe in tajinstvene Bosne

Bosna je za Evropo že od nekdaj majhna senca: v njej je še dandanes ohranjen drobce tistega vzhoda, ki je za nas zmeraj mikaven in ki bo prej ali slej v naših krajih čisto izumrl. Morda je zaradi tega prav, da ohranimo nanjo vsaj spomine, odlomke in drobce, ki so razmetani po različnih krajih in ki nam predstavljajo Bosno, kakršna je danes še, jutri pa bo že morda izginila v Evropi. Kaj bo iz Bosne tedaj, ko jo bo preplaval val civilizacije in jo v njenem navznoter obrnjenem življenju čisto izpremenil, je veliko vprašanje...

Nedavno sem slišal o nekih čarovniških zgodbah iz Jajca in vam hočem te zgodbe ponoviti. Naj bodo ohranjene in naj vas prepričajo o resnici, da srednji vek z vso svojo tajinstvenostjo v naši Bosni še zmerom živi in je to morda njegov poslednji utrip v novem veku...

Jajce se ni proslavilo z viteškimi tekmami kakor Sinj s svojo alko, niti z burno utripajočim življenjem kakor Pariz s svojimi predmestji. V plivskih krajih, v klasični bosenski kneževini, ne poznajo niti plemenskih narodnih iger, kakor je korčulska moreška, prav tako pa tudi ne junaških borb, kakor je »lastavica« v gorah srednje Bosne nad Zenico. V Jajcu, na zunanjem robu bosenske krajine, je narodno čustvo izraženo čisto drugače in na zelo nenavaden način. Okolica tega lepega bosenskega mesta je že iz davnine vdana neki težki, stari, bogati tajinstvenosti.

Na razvalinah nekega srednjeveškega samostana v najbližji okolici Jajca se dogajajo neverjetne borbe in tako nenavadni dvoboji, kakor jih sicer v skoraj nobenem drugem kraju ne moremo najti. Najboljši čarovniki se namreč pred očmi tisočih gledalcev bore s samim zlodeji, za katere ljudje verjamejo, da se najrajši naseljujejo v človeških telesih. Obsedenci prebivajo v teh razvalinah tako dolgo, dokler jim čarovniki z močjo svojih molitev in zagovorov ne izženejo zlodejev iz teles.

Z zagovarjanjem in izganjanjem zlodejev se ukvarja v okolici Jajca cela vrsta ljudi. Ta čudni poklic ni nastal v teh krajih šele včeraj ali pred letom. »Sveti možje«, kakor čarovnike imenujejo domačini, so iz družin, ki se že morda stoletje in več pečajo z izganjanjem zlodejev iz njihovih bivališč v človeških telesih.

Preprosti bosenski narod, ki je še dandanes čisto v oblasti mirne vdanosti v usodo in najbolj preproste tajinstvenosti, smatra skoraj vsa du-

ševna obolenja za nadlegovanje zlodeja. Kakor v drugih krajih Bosne, namreč niti v okolici Jajca število duševno obolenih ni majhno. Razlika med Jajcem in drugimi kraji je samo ta, da od drugod vodijo duševne bolnike v bolnice, ob izlivu Plive v Vrbas pa vodijo takšne reveže k čarovnikom. Za bolnike, ki so versko blazni, narod verjame, da jih je obsedel sam zlodej, in jih zaradi tega njihovih skrbniki vodijo v Jajce, kjer naj bi pri razvalinah od mesta sedem kilometrov oddaljenega podrtega samostana Sv. Janeza Krstnika, ki pri zagovorih in molitvah po starem narodnem izročilu obsedencem najbolj pomaga, dočakali svoje ozdravljenje.

Podmilače, kjer je časih stal pobožni Krstnikov samostan, je dandanes prava božja pot obolenih ali od zlodeja obsedenih. Podmilače je hkrati tudi največja božja pot v vsej Bosni. Zraven razvalin samostanske kapelice nad Vrbasom je bila pred nekoliko leti zgrajena mogočna bazilika. Za kapelico trdi narodno izročilo, da je bila zgrajena še v srednjem veku, čeprav reklame, ki jih uporabljajo čarovniki, pripovedujejo drugače. Sicer pa je naposled vseeno, koliko je kapelica stara: iz dobe srednjega ali novega veka. Dejstvo je samo, da njene razvaline skrivajo dandanes redko pristen in čudovito čisto ohranjen drobce srednjega veka. Podmilače diha še dandanes prav tako kakor v najtemnejši dobi prejšnjega veka, ki zanj mnogi neupravičeno mislijo, da je že zdavnaj izginil...

Jajce

Če se boste ob gotovih dnevih izprehajali ob Vrbasu, boste srečali dolgo procesijo objokanih žena, ki se plazijo po zemlji in jo neprestano poljubljujejo. Nekatere se pomikajo okoli razvalin kapelice na »velikih kolenih«, tako da niso naslonjene na noge, dočim se druge plazijo bolj v sedečem položaju, tako da z vsem telesom počivajo na plazecih se nogah. »Velika kolena« pomenijo veliko kesanje. Samo za najtežje in smrtno grehe. Mednje štejejo predvsem smrt kakšnega družinskega uda, ki ni drugim odpuščal grehov in ki se pred rajskimi vrati ni pokesal. Vsi takšni so izgubljeni in zanje se potomci prav za prav ne zmenijo. Strah jih je samo pred posledicami, ki se utegnejo v tej ali oni obliki pojaviti pri potomcih. Na »majhnih kolenih« opravljajo kes tisti, ki niso dosti grešili. Prenapeti ljudje se plazijo okoli zidov polpodrte cerkvice, žene nosijo v naročjih dojenčke in jokajo kakor znajo jokati samo v Bosni, starci, ki se čedalje bolj bližajo grobu, odganjajo od sebe težke spomine ali slutnje na kolenih, mladina pa prosi, da bi ne bila zapeljana v izkušnje... V vlažnem, polmračnem prostoru, ki ga je napolnil vzduh sveč in kadila, jočejo, prosijo, molijo in vdani zamišljeno zro v majhen oltar.

Podobe živih, duševno obolelih ne delujejo nikoli na človeka tako porazno in ustrahujoče, kakor podobe mrtvih na zidovih. Te slike pripovedujejo zgovorno in resnično o srednjem veku, ki je na teh zidovih čisto ohranjen kakor najdragocenejše izpričevalo za razumevanje ljudske duše, ki prihaja v temo te polpodrte kapelice, kakor na najpretresljivejšo božjo pot.

Na zidovih so naslikane podobe najrazličnejših zlodejev: rogatih, repatih, nadnaravnih velikih in takšnih, kakršne si je mogel zamisliti samo v temo zapeljani srednji vek. Vse skupaj predstavlja neko slikarsko domišljijo podzemlja, ki so jo vdihnili strašni prizori iz Dantejevega »Pekla«.

Neznano je, čigave so prečudne slikarije, s katerimi so poslikani polpodrti zidovi kapelice ob Vrbasu. Narodno izročilo trdi, da so samostanski bratje zares poklicali prav iz Italije neke umetnike, da upodobijo pekel v najbolj pretresljivih značilnostih. Jaz verjamem temu izročilu, ker je podoba pekla zmerom najmočnejši opomin za pregrešne vernike in odpadnike.

Same podobe bi bile sijajna priloga kakšnemu nadrealističnemu letopisu: v vsaki nadrealistični izdaji bi predstavljale sijajno nenavadno presečenčenje. Veliko krdelo zlodejev se bori z dušami grešnikov in z življenji ljudi, ki so prav za prav zares živeli čisto po receptu pekla — ali si morete zamisliti pretresljivejše podobe? Peklensko trpljenje je upodobljeno na tako grozoten in prepričevalen način, da se mora pred njim vsak grešnik pokesati in pasti na kolena. To tajinstveno ustrahovanje povzroča pri ženah blazen strah in pri moških najgloblje obžalovanje, pogled nedolžnih otrok pa se seveda ne sme ustaviti pri teh

podobah strašnega, tajinstvenega preizkuševanja. Podobe rdečih zlodejev, satirskih brad in človeških teles v ognju, ki žge, toda nikoli čisto ne seže, so tako čudaške, da pred njimi mora obledeti tudi Dantejeva sposobnost za bistre domisleke.

V tem satanskem ozračju, v senci teh polpodrtih zidov, opravljajo čarovniki svoje obračune z zlodeji, ki so si za bivališča izbrali človeške duše. Ogromne skupine ljudi spremljajo izganjanje zlodejev z napeto pozornostjo, v zanešenosti, ki jo spremljajo časih blazni vriski, nepremično gledajo usta obsedencev, ki so se prepustili čarovniškim zagovorom. Usta, ki mora skozi zbežati sam zlodej, v ogenj ali vodo, kamor ga pač pošlje močni čarovnik.

Trume obsedencev, ki romajo skozi to kapelico, so večinoma žrtve podedovanih bolezni v takšnem stanju, ko ne trpi več samo telo, ampak je obolel že tudi človekov um. Zanimal sem se za domače kraje bolnikov in izvedel, da jih je največ iz tistih krajev, kjer so zdravstveni domi zabeležili v statistike narodnega zdravja največ primerov najtežjih podedovanih bolezni. Prav zaradi tega lahko čisto zanesljivo trdim, da so bosenski neuki ljudje pomešali dozdevnega zlodeja s primeri, ko je dediščina obolelih staršev na potomcih pričela izzivati prve znake duševne obolezlosti.

Še en dokaz: zlodej najrajši obsede duše ciganov.

»Cigani so satanovi poslanci, ki prenašajo nje-gove bolezni in napade«, pravijo v Podmilačju.

Vsa ciganska naselja vrbaske krajine prihajajo na dan, ko tam izganjajo zlodeje, v Podmilačje. Takrat lahko vidite največjo parado bede, bolezni in blaznosti, parado, ki je še nikoli noben film ni pokazal in ki zanjo ljudje v velikem svetu ne bi verjeli, da je še zmerom resnična. Prikazni tega najstrašnejšega življenjskega naličja spominjajo človeka na težko umljivo svetopisemsko legendo o zidu in zatočišču gobavcev...

Nad obolelimi morajo njihovi zdravniki — čarovniki brati brezkončno dolge molitve. V zadnjem času so začele z molitvijo zdraviti po dovoljenju višjih tudi nekatere posvečene osebe, vendar pa so čarovniki še zmerom najpopularnejši zagovorniki zlodejev. V kapelici se zbere množica bolnikov. Njihov vrisk, pomešan z najtežjimi kletvicami, trga ušesa, oči pa občutijo neizmerno bolečino, ko gledajo, kako krčevito in blazno padajo ljudje na pločnik in pričakujejo nekaj neznanega, odrešilnega, če to sploh samo podzavestno morejo čutiti. Ta blazni in obupni dvoboj s satanom je zelo dolgotrajen. In ko naposled bolniki, izmučeni od telesnih in duševnih naporov, padajo po tleh kakor pokošeno žito, šepetajo gledalci:

»Molitve so pregnale zlodeje iz njihovih teles...«

Med obupnim kričanjem bolnikov z zverinsko izobličeni obrazi začno z visoko dvignjenimi

rokami čarovniki svoje opravilo, ki naj vrne bolnikom zdravje in jim da novo svetlobo. Poslušal sem enega izmed njih, ki slovi v vsej Bosni za najsmelejšega in najdrznejšega borilca z zlodeji:

»Zlodej peklenski, oglasi se, pokaži se, mučitelj in preganjalec duše krščene...«

In če se neki bolnik, ki je ali ni razumel teh besed, oglasi z jokom in škripanjem z zobmi, čarovnik nadaljuje:

»V imenu živega boga te rotim, vse muke peklenške ti želim... Beži zlodej, iz krščene duše, vrni se v kraj, kjer si živel poprejl!«

Čarovniki potem prisluškujejo... Njihova zanešenost je vidno rasla. Moč glasu so stopnjevali in časih zaškripali z zobmi. Naposled je planil skozi kapelico njihov vrisk:

»Z močjo križa in molitev zahtevamo, zlodej peklenski, da rešiš bolnike njihovega trpljenja. Vrni se k svojemu gospodarju, k svojemu carju... k satanu...«

Čarovniki odhajajo nato med bolnike in s tresočimi se rokami molijo nad njihovimi glavami:

»Niti v vodo niti v zemljo niti v ogenj ne hodi, zlodej! Vrni se v peklenko trpljenje, kjer je tvoj kraj!«

V takšnem težkem in razgibanem preklinjanju poteka dvoboj med čarovnikom in zlodejem v obsedenčevi duši. Žene spremljajo borbo jokaje in čakajo, da bo končana, da se pojavi zlodej in zbeži pred močjo čarovniških zagovorov.

Srednji vek še zmerom s polno močjo utripa nad našo bosensko krajino...

Neki pečar Jozo, najznamenitejši jajški čarovnik in zagovornik zlodejev, je čarovniško čaščenje najbolj povzdignil. Za naše skromne razmere ni bil nič manj vpliven kakor Rasputin za ruske. Kadar je romal v kakšno oddaljeno cerkev, da za svoje zagovore nabere novih moči, so zmerom hodile za njim procesije žena. Moč tega čarovnika je bila tako oblastna, da mu ni nihče mogel škodovati, ker je ves narod gledal v njem poosebljene preroka.

Tovariši pri delu

Mladina pleše

»Avstrija bo propadla,« je govoril čarovnik Jozo še v tistih časih, ko je bila avstrijska soldateska najmočnejša in najpohotnejša.

»Avstrija mora propasti!... To hočejo bog in ljudje.«

Čarovnika Joza so seveda zaprli, toda to mu je bilo še v slavo, ko so ga po prevratu spet osvobodili.

Joza so zmeraj preganjale nenaravne prikazni. Ponoči je blodil po najbolj strmih skalah, a zjutraj, ko se je spet vrnil v svojo hišo, se je pritoževal:

»Vso noč so me nosili sami zlodeji...«

Po eni takšnih nočnih blodenj je pečar in čarovnik Jozo umrl nagle smrti. Na njegov grob v planinski vasi Dokretičih so začele romati dolge procesije zdravih in bolnih. Njegovi nasprotniki in tekmeči so se seveda razveselili, saj jim je bilo delovno polje zdaj svobodno, toda nihče ni nikoli dosegel uspehov, ki jih je tekom dolgih let dosegal čarovnik Jozo.

Trgovina z zlodejem in druge, namišljene skrivnostne naloge čarovništva so v zadnjih letih postale dosti manj dobičkanosne kakor prej. Čarovniška opravila so od časov starega Skočibušića, ki je idejni praded dandanašnjih jajških umetnikov v čarovnijah, do dandanes zabeležila že veliko nazadovanje. Propada obrt, ki zanjo ne morem trditi, da ni bila dobičkanosna, vendar pa ne smemo misliti, da nazaduje, ker je narod postal naprednejši. Tudi v to čudovito stanovsko panogo so posegli težki časi in ljudje dandanes nimajo več denarja niti za košček ovenega kruha, kaj pa šele za izganjanje zlodejev. Ljudje v bosenski krajini so seveda še zmerom praznoverni in si za stran tega čarovniki ne belijo glav. Nikakor ne. Toda tudi oni morajo živeti, čeprav prodajajo molitve za ceno beraškega dinarja. Na vitez poci. Poslušal sem pogovor med čarovnikom Stanom Šatoro in nekim bolnikom, ki ga je prosil, naj odvrne od njega uime in nesreče.

»Velik si grešnik in bi zate moral izmoliti osem sto dvajset molitev. Res si jih potreben,

brat... Za vsako molitev mi boš plačal dinar... Ni druge pomoči.»

Poleg denarja za osem sto dvajset molitev je čarovnik Šatora zahteval še pet kilogramov kadija in kilogram voska. Bolnik je pritrtil. Pogodbo sta sklenila v krčmi in jo zalila z močnim žganjem. Ko je bil čarovnik že pijan, je iskreno izpovedal:

»Blagor mi, prijatelj, ker si norec in si poiskal

mene, da ti iščem in najdem srečo. Iskala jo bova, saj zlodeji beže pred molitvijo in zagovori...«

Ves bosenski narod je takšen in vsi so vdani praznoverju. Ni je moči, ki bi jih iztrgala iz oblasti zaslepljenega in blodnega srednjega veka, ki bo v teh krajih gospodaril morda samo še kratek čas, morda pa še cela stoletja. In če bo civilizacija s kulturo naposled prodrla tudi v te kraje, ne bo od dandanašnje Bosne ostalo ničesar drugega kakor golo ime...

* * *

»Ljudje v bombah«

V vojni tehniki se je zgodilo nešteto odkritij. Ze dolgo so vse to slutili in vedeli, toda potrdili so to šele pred kratkim časom poskusi v Zedinjenih državah.

To so tako imenovane »žive bombe«, »živi torpedi« s posadko ljudi, žrtvujočih svoje življenje. Ti ljudje ravnajo v zraku, visoko nad zemljo tovore eksplozivnih snovi tja, kamor drugo letalsko orodje ne more seči.

Eden ali več velikanskih bombnikov — tudi cela zračna eskadra — se usmeri proti določenim objektom s tovorom bomb, katerih teža koleba med 400 kg in 1000 kg.

Te posebne bombe so v kovinskem okrovu, ki ima obliko letala in ima v njem človek ravno dovolj prostora. Ležeč v oklopnem stolpiču opazuje z daljnogledom cilj in ima kot pilot nekaj vzvodov, s katerimi menjava smer in globino »torpedovega letalca«, odtrganega od svojega bombarderja.

Ko pride bombniško letalo v primerno oddaljenost od cilja, spusti bombe, ki zlete na cilj, ker jih mož geometrično točno usmerja.

V oddaljenosti približno sto metrov od objekta pritisne »človek-bomba« na vzvod in spusti bombo iz okrova.

Pritisk zraka pod bombo vrže človeka skozi odprtino, ki se avtomatično odpre, v zrak, in medtem ko leti bomba zadnjih nekaj metrov proti cilju, da opravi svoje uničujoče delo, se odpre letalčevo padalo in ga nese na zemljo.

Za pristajanje na morju je letalec oborožen z rešilnim pasom, ki se da napihniti in izpremeniti v majhen čoln, tako da se letalec lahko vzdrži na vodi nekaj ur, dokler ne pride rešitev.

Za ta način bombardiranja je treba izredno pogumnih ljudi, ki ostanejo hladnokrvni do poslednjega trenutka in ki zlasti natanko in točno ocenjujejo tudi najmanjše razdalje, zakaj pri tej blazni brzini zadostuje ulomek sekunde, ko je človek neodločen ali se boji, pa umrje strašne

smrti, raztrgan z objektom vred pri eksploziji bombe. Seveda ni malenkost, odvezati se v višini 500 m od letala, ki drvi z brzino 360 km na uro, ko potrebuje bomba za dosego cilja samo 32 sekund. To zadostuje, da se zavemo, kako odločilen je v takih okoliščinah vsak ulomek sekunde in kako potrebni so za to ljudje, ki hitro ravnajo in se odločajo s hladnim pogledom.

Toda še druge reči nam pojasnjujejo to nevarno metanje bomb, katerih smer se menjava po letu aeroplana. Vemo, da iz letala vržena bomba ne pada navpično, temveč ima enako brzino kakor letalo v trenutku, ko je bomba vržena. Zato mora bombarder vreči bombo prej, preden pride nad določeni objekt. To dobo točno izračunajo posebni aparati.

Na primer: letalo, ki leti v višini 5000 m z brzino 360 km na uro, mora vreči tovor bomb v oddaljenosti 2800 m. In bomba doseže cilj v 32 sekundah. Čim višje seveda leti letalo in čim hitreje, tem prej in bolj daleč od cilja se mora vreči bomba. Tako se mora v višini 8000 m in pri brzini 540 km na uro vreči bomba 6 km od cilja.

Ako letalo ne leti vodoravno, temveč v kotu 14°–15° k površini zemlje, z brzino 360 km in v višini 5000 m, se mora spustiti bomba v oddaljenosti 3360 m, zakaj tu veljajo isti zakoni kakor pri topništvu: čim večji je kot, tem daljša je krivulja izstrelka.

Te »žive bombe« se lahko nenavadno izpopolnjujejo. Rekli smo že, da so vložene v okrovu, podobnem letalu. Iz stokilogramske bombe, ki bi imela dvoje kril z razpetostjo 45 cm, bi se lahko napravilo majhno letalo, ki bi zletelo z glavnega letala že sto kilometrov pred ciljem. S to izpopolnitvijo se olajša bombarderju prosto gibanje, ki ni tako izpostavljeno protiletalskemu topništvu. Lahko doseže potrebno višino in vrže »mirno« lepo število bomb, ki jih uravnava pilotje, kateri neopazno in tiho prelete svojo progo proti sovražnikovemu cilju.

Če je vse to res, bo torej lahko letalstvo, oboroženo z absolutno natančnostjo, napadlo vojaške objekte tudi v gosto naseljenih krajih, ne da bi najmanj ogrožalo prebivalstvo. In ta »človeška« plat se posebno poudarja pri tem novem bombardiranju.

VEKOSLAV LILIJA,
Novo mesto

† **FRANJO BENKOVIČ,**
Blagovica pri Lukovici

FRANC JUVAN,
Zagorje ob Savi

ANTON BELAK,
Gornja Radgona

Kje najbolj čitajo Vodnikove knjige

Gornja Radgona

Žiri

Zlato

Sodobni človek, ki je obdan vse svoje življenje od velikih stvari in ki živi vedno v vrtincu velikih dogodkov, izgubi počasi smisel za sorazmerja. Medtem ko napravljajo na nas srednjeveške katedrale močan in vzvišen vtis, nas moderni nebotičniki navajajo s svojo enostavnostjo k praktičnemu mišljenju. »Koliko so visoki, koliko stanovanjskih prostorov imajo, koliko je v njih pisarn, kolikšna je najemnina,« le taka in podobna vprašanja nam rojijo po glavi.

Naš slabo razviti smisel za sorazmerja se zelo rad prenese tudi na dogodke minulih dobrih ča-

sov. Danes se smejemo, če pomislimo na stare rimske legije z ogromnim številom vojščakov in jih primerjamo z velikimi sodobno opremljenimi armadami, s katerimi lahko danes razpolagamo. Ravno tako bi storili tudi, kadar se pripoveduje o bajeslavnem bogastvu Darija, o gorah zlata, ki ga je imel imoviti knez, o sanjarskem bogastvu nekaterih indijskih vladarjev ali o bogastvu zlata, ki so ga našli ob priliki odkritja Amerike. Potrebno je, da ohranimo zdrav skepticizem in pomislimo, da so se v zadnjih 35. letih svetovne zaloge zlata povečale za več kakor prej v vseh štirih stoletjih, ki so pretekla od odkritja Amerike pa do leta 1900. Od leta 1492. je bilo izdelanih nad 36.000 ton zlata, od katerega več od polovice odpade na 20. stoletje.

Število 36.000 ton si je težko predstavljati. Če si pa vso to ogromno maso zamislimo prelito v

veliko kocko, nas bodo presenetile — njene so razmeroma majhne izmere. Zlato je namreč zelo težka kovina (mnogo težja od svinca). Vse to zlato bi predstavljalo kocko s stranicami po 12 metrov. Iz tega vidimo, da je pretirano govoriti o celih gorah zlata in da ljudje, ki so odločevali o svetovni zgodovini, niso imeli dovolj smisla za izmere.

Zlato so poznali že pred 6000 leti in je nesporno kovina, ki igra v zgodovini človeštva veliko vlogo. Omenja se že v pradavnih časih, toda še danes ne vemo, kako so ga ljudje odkrili. Niti tega ne vemo, na kakšen način so ga ljudje pridobivali iz rud, v katerih se je nahajalo, in kako so prišli na domislek, da so pričeli iz njega kovati nakit in druge predmete. Toda vedno, kadar govorijo zgodovina o njem, je bilo zlato osnovna mera, po kateri so se ocenjevala vsa plačilna sredstva. Že 4000 let pred Kristovim rojstvom so dobivali zlato z izpiranjem peska Nila in Evfrata. V starem veku je namreč veljal Egipt za deželo, ki je bila najbolj bogata na zlato. V tebanskih grobnicah še danes vidimo stare egipčanske slike, na katerih je upodobljeno, kako so stari Egipčani v nubijskih rudnikih kopali zlato. Herodot in Plutarh nam popisujeta silne zlate zaklade v Babilonu, Ninivah in Persepoli. Zlato teh mest je prihajalo po večini iz Indije, nekaj ga je pa kralj Kambiz kot vojni plen pripeljal iz Egipta. Egipčanski zakonik, star preko 5000 let, je odredil, da je zlato dvakrat dražje od čistega srebra. Stari Grki so dobivali zlato iz zlatih rudnikov, ki so jih izkoriščali Feničani v Mali Aziji. Rimljani so dobivali del zlata iz balkanskih dežel in iz Španije. Kakor smo že omenili, je večina zlata prišla iz Indije in šele odkritje Amerike je vzelo tej deželi ime »zemlje z zlatimi gorami«.

V 16. in 17. stoletju so Holandci uvozili velike množine zlata iz vzhodnih dežel, zlasti iz Japonske. Precej zlata pa jim je dala tudi Brazilija. Rusi so odkrili velike zlate žile v 18. stoletju v gorovju Altaj ter v vzhodnem delu Urala. Pozneje so pa našli še bolj bogate zlate žile v vzhodnih pokrajinah Sibirije.

Pred odkritjem Amerike je bila svetovna proizvodnja zlata zelo neznatna. V Evropi se je dobivanje zlata omejevalo le na izpiranje zlatonosnega peska nekaterih rek, Tibere, Rena, Rone in drugih. Še vse stoletje po odkritju Amerike se je pridobivala samo ena petina vsega zlata v Evropi, na leto približno 6—7 tisoč kilogramov, torej komaj ena desetina proizvodnje iz l. 1935. To se pravi, da je imela v dobi, ko so po svetu krožili glasovi o bajeslovnih bogastvih kraljev in princev, vsa množina zlata na zemlji vrednost

bornih 100 milijonov frankov (po današnjem tečaju papirnatega franka), kar predstavlja v današnji prozaični dobi zelo slab uspeh enoletne proizvodnje.

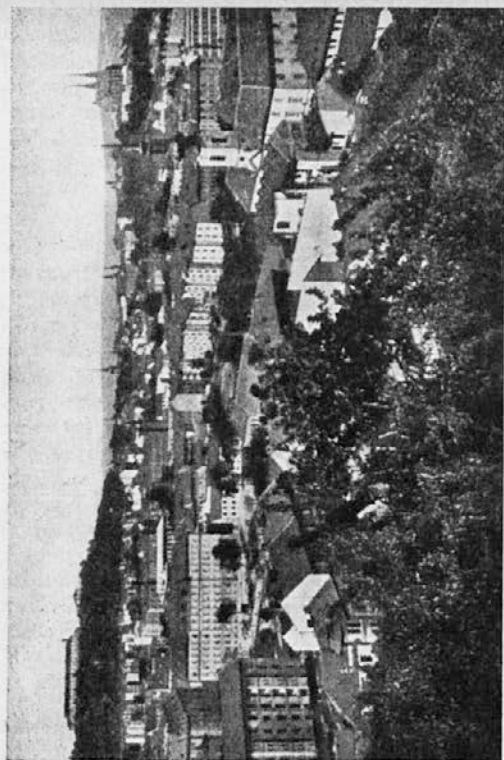
Od odkritja Amerike pa do l. 1800. sta zavzemali prvi mesti med kraji, kjer so našli obilico zlata, Kolumbija in Brazilija, ker se je v teh dveh deželah dobivala skoro polovica vse svetovne proizvodnje. Rusija s svojimi 27 % je bila na tretjem mestu, a Zedinjene države na četrtem. Ta razmerja so se temeljito spremenila, čim so pričeli izdatneje kopati na novih najdiščih v Kaliforniji in Avstraliji, kjer so našli zlato v letih 1850. in 1875. Na teh krajih so dobili v kratkem času več zlata nego v preteklih treh in pol stoletjih. Zaradi izboljšanega načina pridobivanja in novih nahajališč v Afriki in na Aljaski se je proizvodnja zlata pričela močno dvigati, tako da so ga l. 1925. dobili že okoli 700.000 kg. To število je danes prekoračeno za nadaljnjih 17 %. Poslednje povišanje produkcije imamo zahvaliti odkritju bogatih zlatih polj v Južni Afriki, ki dajejo 40 % svetovne proizvodnje, s čimer so daleč prekosili produkcijo Amerike. Rusija je s svojimi 14 % na drugem mestu, Kanada z 11 % na tretjem in Zedinjene države z 10 % na četrtem mestu. Samo l. 1932., ki je bilo zelo bogato na novih najdiščih, so v Južni Afriki nakopali 370.000 kilogramov čistega zlata.

Proizvodnja zlata v Rusiji pa zasluži posebno pažnjo. Od l. 1741. je stalno rasla in dosegla število 30.000 kg na leto. Po revoluciji l. 1917. je pridobivanje hitro padlo, po l. 1924. pa prejšnje številke niso bile samo dosežene, temveč celo prekoračene. Zadnja leta pa je proizvodnja dosegla zavidljivo višino 150.000 kilogramov na leto.

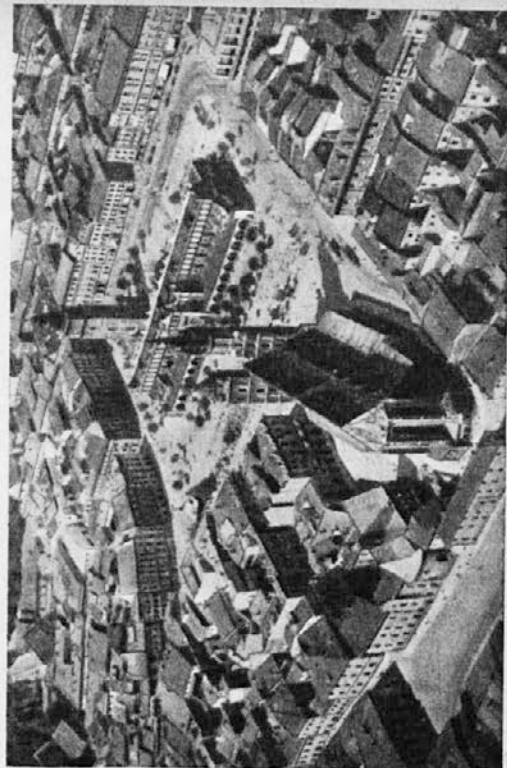
Zedinjene države so pridelale od l. 1874. približno 7000 ton letno, a Kanada od l. 1858. 1500 ton.

Preceniti vrednost nakopanega zlata v denarju je mogoče le po uradnih tečajih, po katerih se zlato prodaja, pri tem pa ne smemo pozabiti, da je »notranja« vrednost zlata zelo relativna in da se cena zlata ne ravna po njegovi praktični uporabi, temveč po svetovnem povpraševanju kakor tudi po okolnosti, da je zlato redka kovina.

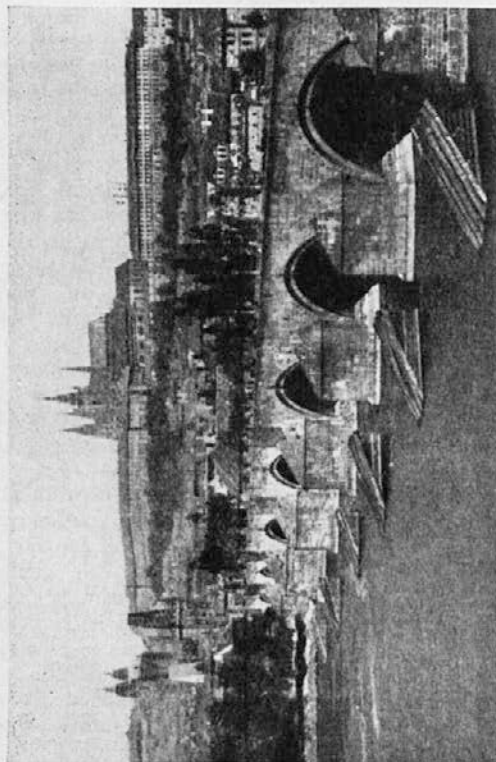
Če bi danes ali jutri nekemu uspelo, da bi znal napraviti z nekim tehničnim čudežem umetno zlato v vsaki zaželjeni količini, ali če bi s spremembo gospodarskega sistema prenehalo povpraševanje po zlato, tedaj bi zlato izgubilo svojo slavo »gospodarja sveta« in bi ga cenili le po uslugah, ki bi jih moglo nuditi človeštvu z uporabo v tehniki.

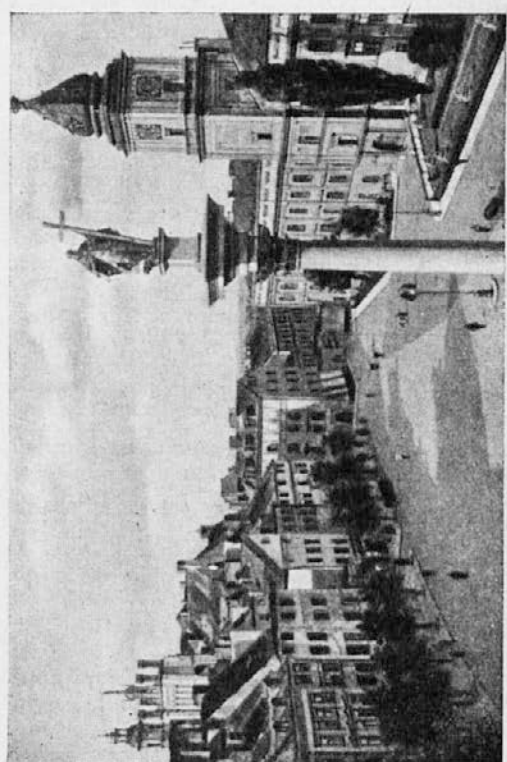
Brno

Krakov

Praga

Varšava

Veste, kaj je humor?

Med vojno sem se srečal z imenitnim Tirolcem. Imel je šaržo »oberjegra« (nadlovca), to se pravi, da je bil narednik pri cesarskih lovcih. Nosil je dolgo brado, kakor svetopisemski očak. V civilu je bil predvsem divji lovec. Ko je prevzel komando pri našem oddelku, se je vpeljal s sinaptičnim proglasom: »Hauts mir eine runter, wann ich den Humor verlier!« (Kdor hoče, mi lahko prisoli klofuto, če izgubim humor!) Na tega »oberjegra« sem pozneje večkrat mislil, kadar sem poslušal ali bral govore raznih politikov, ki so v trenutku, ko je bila njihova stvar že prav za prav izgubljena, samozavestno, varajoč sebe in poslušalce, grmeli: »Ne dajte se terorizirati in ne izgublajte humorja!«

Imeti humor se ne pravi neprestano se smejati ali morda celo zbijati šale. Imeti humor pomeni: biti vedno nad dogodki, ne v njih. Imeti humor se pravi: notranje moramo biti tako uravnovešeni, da ne smatramo stvari resneje kakor zaslužijo. Znati se moramo smejati tudi temu, kar smatramo sami za važno in resno. To je humor.

Beseda humor je latinska in pomeni vlago. Izvira iz dobe, ko so zdravniki še domnevali, da so določene duševne lastnosti posledica določenih tekočin v telesu. Ampak humor je res vlaga. Humor je zdravilo zoper suhoparno pojmovanje življenja. Življenje je sicer hudo, a vendar se mu lahko še smejemo. Tudi med svetniki so bili veliki humoristi, n. pr. sv. Filip Neri. Zakaj pa naj bi bil svet človek žalosten? Saj je miren v svojem srcu, je spravljen z Bogom in ljudmi, nima vzroka za žalost. Drug svetnik, ženevski škof sv. Frančišek Saleški, je celo napisal: »Svetnik žalosten? — To je žalosten svetnik!« Humor ima tisti, kdor tudi v najhujših situacijah ne izgubi poguma in se zna smejati. Saj smeh je vendar človeški privilegij. Samo človek se zna smejati. Imeti humor se pravi biti v pravem pomenu človeški.

Vemo, da je stara Grška sestajala iz številnih majhnih držav, ki so se kaj rade med seboj prepirale in tudi bojevale. Nekoč pa je grozil zunanji sovražnik vsem in takrat so se zbrali zastopniki vseh in eden izmed glavnih je vstal in govoril: »Mi smo en narod, ena velika država in enega voditelja hočemo imeti.« Drugi so se spogledali in si mislili: ta človek je res humorist. Nič kaj mu niso hoteli verjeti. Polagoma pa so se mu začeli približevati in so vzlic največji nevarnosti, ki jim je pretila od zunanjega sovražnika, osvobodili njegov optimizem. Ko pa je vstal Špartanec — Špartanci so znani po svoji skromnosti in

trdem življenju — in rekel: »Da bomo dosegli zmago, da nam ne bo zmanjkalo sredstev za vojno zoper sovražnika, bomo odslej vsi jedli samo našo špartansko črno čorbo; vsaka družina bo kuhala samo v enem loncu,« je vsem pošel humor.

Tuberkuloza govedí

Tuberkuloza je nalezljiva bolezen zlasti govedí in drugih koristnih domačih živali. Povzročitelj je bacil tuberkuloze. Naleze se ta bolezen po vdihavanju zarodkov iz izkašljane sluzi, dalje iz seča in blata tuberkuloznih živali. Sesajoča teleta in odojki se okužijo z mlekom svojih mater, ki trpijo na tuberkulozi vimena. Ponajveč so bolna pljuča, zlasti pri govedí; obolenje se pojavlja s pokašljevanjem, združenim z izmečkom sluzi, ki vsebuje zarodke tuberkuloze, z vročico in pozneje s hujšanjem. Vime ne oboli pogosto. Konj oboli na tuberkulozi redkokdaj. Prašič prav hitro zboli, ako se krmi z mlekom krav, ki imajo tuberkulozo vimena; tak prašič slabo prebavlja in hujša. Tudi psi, mačke in opice oboli na pljučni tuberkulozi, zlasti zaradi uživanja tuberkuloznega mleka. Živali kašljajo in hujšajo. Črevesna tuberkuloza se pojavlja pri ovcah, kozah in perutnini.

Bacili tuberkuloze povzročajo, da se delajo vozlički v tkivu obolelih organov; ti vozlički so debeli kakor proso, sivi in rumenkasti. Ko se spoji, nastanejo različno velika ležišča. Tuberkulozo živali ugotavljamo s posebnimi preizkušnjami. S pravočasno ugotovitvijo lahko poljedelca obvarujemo velike škode. Človek, zlasti otroci so zelo sprejemljivi za tuberkulozo govedí in se okužijo z uživanjem surovega mleka krav, ki imajo tuberkulozo vimena. Ako ne vemo zanesljivo, da je mleko pasterizirano, moramo mleko dobro prekuhati, preden ga damo otrokom. Toda za prehrano otrok je boljše mleko v naravnem stanju, zato se ponekod oglašajo stremljenja, da bi se pridobivalo zdravo mleko brez bacilov od krav, ki bi jih kontrolirali strokovnjaki. Seveda bi bila prodajna cena takega mleka višja.

Našim čebelarjem

Gospode čebelarje bi gotovo smrtno užalili, če bi rekli, da je njihova ljubljenca čebela ena izmed najbolj neumnih žuželk. In vendar bi čebelarji morali to priznati, ako bi dobro opazovali čebele daleč od panjev. Če se postavite nekam k razcveti skupini turkov ali bodljik, kjer se zbira cela truma naših divjih čebel, in če opazujete ta mrčes pri delu, se morate prepričati, da je najdobrodušnejša, najzaupljivejša in najmanj plaha domača čebela. Mirno sama pri sebi mrmra in leta v slepi veri, da ji sploh ne more groziti nobena nevar-

nost, od cveta do cveta, dočim letajo njene sorodnice naokrog kakor puščice in se umikajo trenutni nevarnosti kakor nedosegljive iskre. Naša domača čebela je postala po tisočletni gojitvi domača žival z otopelimi nagoni. Njeno razmerje do divjih sorodnic je nekako takšno, kakor je razmerje domače kravice do previdne košute. Nešteto je škodljivcev, ki znajo to zaupljivost in neprevidnost čebele imenitno izkoristiti in zlorabiti. Eden izmed takih škodljivcev, ki živi samo na račun teh slabih lastnosti naših čebel, je neke vrste osa — *Philanthus tranguulum* L. Ta pravcata roparica je pri nas doma v peščenih in zelo toplih krajih. Na prvi pogled je čisto podobna osi, ima pa drugačna krila, debelo glavo in močne, za grebenje izvrstne noge. Po peščenih rebrih jo lahko vidimo v velikih množicah na bodljikah, ki so vse kakor prestreljene; luknjice so približno 5 mm široke v premeru. Tu nese samica jajčeca in potem skrbi za potomstvo. In skrbi zanj na prav tako zanimiv kakor originalen način. Ako opazujete tiho in mirno v sončni pripeki mirnih popoldnevov poznega poletja pestro življenje neštevilnega mrčesa na takih krajih, boste videli zanimive prizore. Na bodljike, polne vonjavih cvetov, leta cela jata najrazličnejših žuželk, zlasti naših domačih čebel. Nenadno se pojavi *Philanthus tranguulum*. Kakor puščica šine na cvet, se nekaj časa pase, potem pa se skuša približati kaki čebeli. Vrže se nanjo kakor strela, jo zagrabí z velikimi čeljustmi in jo vpiči z želom v prsi. Vselej dobro zadene! Čebela ohromi in je popolnoma brez moči. *Philanthus* jo objame z nogami ter jo odnese v gnezdo in odleti spet na lov. To se ponavlja tako dolgo, dokler nima v luknji vsaj 6 do 8 omamljenih čebel kot hrano za svoje ličinke, ki se kmalu izležejo iz jajčec. Tako lahko napravi *philanthus* veliko škodo, zlasti če se pojavi teh žuželk velika množica. In vsemu temu je kriva dobrodušnost naše domače čebele.

Zgodovina ogledala

Katera žena bi danes mogla živeti brez ogledala? Pred 300 leti so znali delati ogledala samo Benečani. Način izdelovanja pa so strogo skrivali in izdan je bil v Benetkah celo zakon, ki je določal smrt vsakemu, kdor bi hotel odkriti tajnost izdelave ogledal ter jo tako izdati nepoklicanim.

Na ukaz beneške vlade so prenesli izdelavo ogledal na bližnji otok Alturano, kamor tuji sploh niso smeli stopiti. Tam so Benečani izdelovali ne samo ogledala, temveč tudi razne steklene predmete. Vsi steklarji, zaposleni na tem otoku, so uživali velik ugled, niso pa smeli otoka nikoli zapustiti, da ne bi izdali skrivnosti izdelo-

vanja. Zakon je določal: kdor koli bi se predrznil zapustiti otok in oditi v tujino, se mora spet vrniti, če ne, ga bodo v tujini ubili vladni agenti.

Toda vzlic temu so imeli štirje steklarji toliko poguma, da so z majhno barčico pobegnili z otoka. Vse to se je godilo z vednostjo francoskega poslanika v Benetkah, ki je prejel iz Pariza ukaz, da mora odkriti skrivnost izdelovanja beneških ogledal. In potem so pobegnili še štirje steklarji in kmalu nato so se pojavila v palači Versailles, v Louvru in drugod ogledala francoskega izdelka, ki so bila po kakovosti popolnoma kos beneškim ogledalom.

Kaj nosimo na ustnicah in kaj na rokah

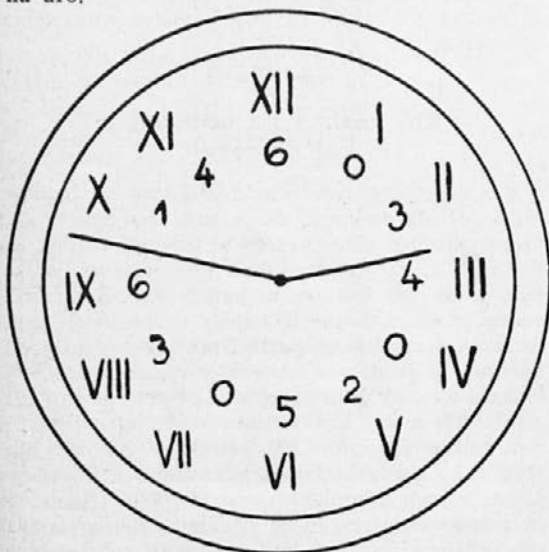
Ves svet je prevrtan in preluknjan od bacilov. Ni torej nič čudnega, če je tudi človeško telo z njimi pokrito. Učenjaki so se mnogo trudili, da bi dognali, na katerem delu kože človeškega telesa je največ bacilov in kateri so. Mladi češki znanstvenik N. Jonov je napisal o tem svojo doktorsko disertacijo na pariški univerzi. V njej dokazuje, da je največ zarodkov raznih nalezljivih bolezni na človeških rokah, takoj nato pa na ustnicah. Na enem kvadratnem centimetru na koži rok živi povprečno 1500 zarodkov, na celi ploščini roke pa 1,950.000 zarodkov. Na ustnicah pa je naštel teh zarodkov samo 290.000. To število se seveda menjava in je različno pri ljudeh raznih poklicev. Največ bacilov nosijo roke vrtnarjev, pometačev, mesarjev in prekajevalcev, najmanj pa roke pisarniškega osebja. Prav tako je s številom bacilov na človeških ustnicah. Vse to so tako imenovane bakterije coli, dalje bakterije vulgare in subtile. To so učeni izrazi. *Bacterium coli* je gibljiva šibica, približno tri tisočinke milimetra velika. Te bakterije živijo v gnijočih snoveh. Najbolj čudno je, da živijo v človeškem telesu, zlasti v črevesju stalno, ne da bi nam bile posebno nevarne. *Bacterium subtile* je tudi gnilobo povzročujoč bacil, ki se pojavlja v vodi, prahu, na lužah itd., od koder pride na človeško kožo in povzroči lahko velike neprijetnosti, ako ne skrbimo za potrebno snago telesa in se bacil razmnoži. Na ustnicah so razni bacili, ki povzročajo gnojno vnetje vratu, torej angino. Zato je treba skrbeti tudi za snažnost ustnic. Sploh je imel prav tisti, ki si je izmislil prastari pregovor, da je snaga pol zdravja. In tudi gospodje učitelji imajo prav, ki ne trpijo, da bi imeli otroci črno obrobene nohte. Za in pod nohti je namreč — ako niso čisti — največ bacilov. N. Jonov pravi, da je pod umazanimi nohti 2,600.000 zarodkov, in to se že nekaj pravi. Če se torej ne bojite mila in umivalne ščetke, delate za svoje zdravje.

KOLEDAR ZA LETO 1940. V URI

Z njim lahko določiš, na kateri dan tedna pade kateri koli datum leta 1940.

Rimske številke I do XII pomenijo dvanajst mesecev, in sicer I = januar, II = februar, III = marec, IV = april itd., XII = december.

Arabske številke ob rimskih so prištevkvi. Ti so važni in za vsako leto drugačni. Napiši jih na uro.

To stvar uporabljaj tako:

Vedeti hočeš, na primer, na kateri tedenski dan v letu 1940. pade Silvestrov večer (31. decembra). December je dvanajsti (XII.) mesec. Poišči torej

rimsko številko XII. Poleg ure je prištevek (arabska) 6. Ta prištevek prištej k datumu. Torej $31 \text{ (datum)} + 6 \text{ (prištevek)} = 37$. To število deliš s številom 7 (toliko dni je v tednu). Vseeno je, kolikokrat gre 7 v 37, zanima naj te samo ostanek. Računaj torej: $37 : 7 = 5$ (krat) in ostane 2, torej pade 31. december na torek, zakaj ostanek 1 pomeni ponedeljek, 2 torek, 3 sreda, 4 četrtek, 5 petek, 6 sobota, 0 (nič) pa pomeni nedeljo (t. j. če je število gladko brez ostanka deljivo s 7).

Zgledi:

Sv. Jožef (19. marca). Marec = III, prištevek = 4. Računaj: $19 \text{ (datum)} + 4 \text{ (prištevek)} = 23 : 7 = 3$ (krat) in ostane 2. Sv. Jožef pade na torek.

Sv. Alojzij (21. junija). Junij VI, prištevek 0. Računaj: $21 \text{ (datum)} + 5 \text{ (prištevek)} = 26 : 7 = 3$ (krat) in ostane 5. Sv. Alojzij bo na petek.

Kres (23. junija). Računaj: $23 + 5 = 28 : 7 = 4$ (krat) in ostane 0. Pade na nedeljo.

1. julij. Računaj: $1 + 0 = 1 : 7 = 0$ (krat) in ostane 1, torej pade na ponedeljek.

20. september. Računaj: $20 + 6 = 26 : 7 = 3$ (krat) in ostane 5. Pade na petek.

1. december. Računaj: $1 + 6 = 7$. Pade na nedeljo.

Pri številih, ki so manjša od 7 (torej pri 1 do 6), sploh lahko deljenje opustiš in jih kar smatraš za ostanke, kakor na primer pri računanju, na kateri dan pade n. pr. 1. maj, kar se izračuna tako-le: $1 + 2 = 3$, torej sreda.

UGANKE

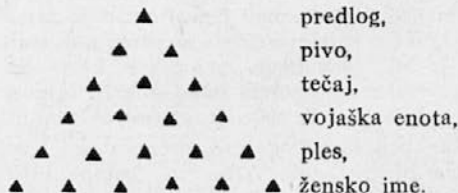
MREŽA

1	2	3	4	5	6	7	8	9	3	5	10
8	5	1	2	8	11	5	12	5	4	1	13
5	4	5	10	12	5	13	14	15	7	12	1
13	7	4	11	5	3	5	1	9	16	17	16
4	18	5	9	11	5	12	19	5	1	9	16
10	14	3	12	5	15	20	13	16	17	7	4

Ključ:

16-19-16-10 6-2-18-14-10-11-7-11 slovenski pesnik;
17-5-9-14 1-13-14-3-7-10-14 pokrajina v Sloveniji;
12-4-13-5-1-14 iglasto drevo;
15-8-5-15-20-14 nebesno telo.

TRIKOTNIK

(Novo besedo dobiš tako, da predhodni besedi dodaš spredaj, zadaj ali vmes eno črko.)

ENAČBA

$(a - b) + (c - d) + (e - f) = x$
a = okoliš; b = paradiž; c = dan; d = pregovor;
e = čtivo; f = glina; x = mesec.

KVADRATNA DVOJICA

	1	2	3	4				
1	A	A	A	A				
2	A	A	E	E				
3	G	I	I	K		5	6	7
4	K	K	K	L	L	L	L	N
				N	O	O	O	
				O	P	P	P	
				R	R	R	R	

Vodoravno in navpik:

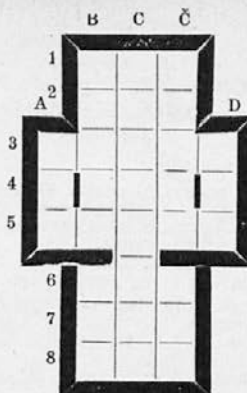
1. riba,
2. poziv,
3. voda,
4. cvetlica,
5. moško ime,
6. ples,
7. Mojzesov brat.

DOPOLNJEVALKA

- R A — — — — ropotulja,
 — R A — — — — konj (pasma),
 — — R A — — — prtok Kolpe,
 — — — R A — — — reka v Aziji,
 — — — — R A — — — rastlina.

Namesto črtic postavi črke: A A A A B C E E F G J K K L M N O T U V. — Prva navpična vrsta dá ime notranjskega kraja.

KRIŽANKA

Vodoravno: 1. žuželka; 2. kij; 3. moško ime; 4. vzklík, — rastlina, — predlog; 5. pajkovec; 6. poslanec; 7. žensko ime; 8. orodje.

Navpično: A lik; B obrežje; C mesto v Jugoslaviji; Č mesto na Grškem, — nesrnica; D. del kroga.

PREGOVOR

za — runo — doza — rana — progá — očak — namen — dokaz — mina — palma — čar (V vsaki besedi črtaj eno črko!)

Rešitev ugank iz lanske »Prilike«

1. KVADRATNA DVOJICA. 1. Hvar; 2. veda; 3. Adam; 4. ramazan; 5. Zora; 6. Arad; 7. nada.
2. BESEDNICA. Navada, valeta, panter, svinec, novost, tednik, slikar. — Slovenski književnik: Valentin Vodnik.
3. STOPNICE. S, os, nos, Ajas, Taras, ananas.
4. PREGOVOR. Jabolko ne pade daleč od drevesa.
5. POSETNICI. Tiskar, knjigar.
6. ZNAMENJE. Le ako bomo prav poznali svoje velike možje in po njihovih idejah uravnavali svoje življenje, bomo vredni nasledniki svojih glasnikov in prerokov. (Dr. Ivan Lah.)

Dse uganke so pravilno rešili:

Herman Požun, Zagorje; Jože Vidmar, Nande in Mici Zeleznik, Verd pri Vrhniki; Sonja R. Gobec, Henina p. Jurklošter; Viktorina Siladij in Božidar Fable, Sv. Rok ob Sotli; Vladimir Mihelič, Smarjeta pri Novem mestu; France Verbič, G. Lendava; Zdravko Sotošek, Sv. Rok o. S.; Josip Kocmut, Smederevo; Rado Viher, Franjo Viher in Jože Kranjc, St. Janž pri Velenju; Ljubo Podpac, Otočac; Breda Rajh, Avgust Keblič, Franjo Bole, Ivan Burdian, Marica Grobelnik, Slavko Mastnak, Celje; Slavko Blatnik, St. Jernej na Dol.; Ivan Kastelic, Senovo pri Rajhenburgu; Anton Burja, Matevž Sabernik in Franc Gregorič, Bled; Avgust Kajin, Trnovlje pri Celju; Angelca Ocvirk, Sv. Jurij ob Taboru; Janko Lešnjak, Stari trg pri Rakeku; Danica Hočevar, Metlika; Janko Jerala, Karel Valentičič, dr. Franc Zvanut, Miroslav Luštek, Branislava Klembas, Ciril Gantar, Oskar Roth, Jože Bernot, Jaka Koselj, Miloš Kobal, Janez Salmič, Alojzij Macarol, Anton Weber, Marjetka Pirnat, Ivan Kocijančič, Drago Crček, Julij Kleinstein, Silva Primožič, Jaroslav Križ, Leo Pettau, Alojzij Znidaršič, Avgust Vončina, Anton Virant, Franjo Gnidovec, Meta in Alenka Lavrenčič, Anton Pipan in Pavel Glaser, Ljubljana; Jakob Baloh, Drniš (Dalmacija); Ivan Zagar, Kamna Gorica; Vinko Pirc, Lipnica pri Podnartu; Josip Spora, Ježica; Jospina Stirn, Kranj; Franc Troha, Benica pri Dolnji Lendavi; Franc Klobovs in Cvetko Kobal, Skofja Loka; Anton Potočnik, Podsreda pri Rajhenburgu; Jakob Škerl, Domžale; Rado Vivod, Teharje pri Celju; Milena Sušnik, Branimir Lamut in Tinta Ivica, Novo mesto; Milan Detela in Matko Svrljšak, Dob. pri Domžalah; Božena Keršovčan, Zagreb; Leo Verzel, Dragolinci, p. Sv. Jurij ob Ščavnici; Nuša Horvat, Ljutomer; Jakob Cvajnar, Medvode; Metod Požar, Sv. Peter v Sav. dol.;

Nežika Friškovic, Grajska vas, p. Gomilsko; Milko Gregl, Brežice; Dragica Doktorič, Bohinjska Bistrica; Janko Kržič, Loče pri Poljčanah; Drago Fister in Anton Solar, Podnart; Minka Tramič, Vače pri Litiji; Ivan Zajec, Koprivnica; Olga Rebol, Kamnik; Karel Škerjanc in Anka Varga, Trbovlje-Loke; Tilda Urdih, Sušak; Marjan Tratar, Borovec, p. Kočevska Reka; Maks Farkaš, Ivanka Roškar, Branko Vidmar, Stanko Zablatac, Peter Maroh, Štefka Tunjep, Majda Faganeli, Drago Stefančič, Ciril Mastnak in Branko Hojnik, Maribor; Minka Fedran, Grosuplje; Vinko Freljih, Ziri; Olga Marsičeva, Braslovče; Franjo Vogelnik, Dravograd-Meža; Angelca Stare, Logatec; Aleksander Lavrič, Ivan Modic, Stefi in Ado Zabukovec, Nova vas pri Rakeku; Daša Jaklič in Sabina Dobravec, Radovljica; Leopold Hrobat, Smartno ob Dreti pri Gor. gradu; Dragica Sumer, Soštani; Ivan Kalfou, Prevalje; Darka Jenko, Litija; Drago Vončina, Crnomelj; Vitomir Zemljak, Osilnica (Cabar); Franc Primožič, Radeče; Jakob Stukl, Kozje; Beta Habč, Trata p. St. Vid nad Ljubljano; Alojzij Weber, Zalna; Vinko Šumrada, Podgora pri Rakeku; Miloš Roš in Božo Kržišnik, Laško; Alojzij Jazbar, Dol. Logatec.

NAGRADE

Lani razpisane nagrade je srečonosni žreb razdelil tako, da so prejeli:

1. Jaroslav Križ, Ljubljana, knjigo: Dr. Ivan Lah, Knjiga spominov, I.
2. Jakob Baloh, Drniš (Dalmacija), knjigo: Ivo Sorli, Zadnji val.
3. Herman Požun, Zagorje ob Savi, knjigo: H. Barbusse, Ogenj.
4. Angelca Stare, Logatec, knjigo: Ilka Vaštetova, Umirajoče duše.
5. Drago Vončina, Crnomelj, knjigo: A. Conan Doyle, Napoleon Bonaparte.
6. Breda Rajh, Celje, knjigo: Josip Stritar, Sodnikovi.
7. Rado Viher, St. Janž pri Velenju, knjigo: F. M. Dostojevskij, Selo Štepančkovo.
8. Vladimir Mihelič, Smarjeta pri Novem mestu, knjigo: Guy de Maupassant, Povesti iz dneva in noči.
9. Karel Valentičič, Ljubljana, knjigo: Anton Novačan, Samosilnik.
10. Sonja R. Gobec, Henina, p. Jurklošter, knjigo: Dr. Ivan Lah, Angelin Hidar.

RAZPISUJEMO 10 lepih knjig kot nagrado za tiste, ki bodo pravilno rešili vse gorenje ugank.

Rešitev je poslati na naslov: Dr. Pavel Karlin, Ljubljana, Krakovski nasip 22, do 1. aprila 1940.

SEJMI

v dravski banovini v letu 1940.

Pripombi: Sejem, ki pade na nedeljo ali praznik, se vrši — če ni izrecno drugače določeno — naslednji delavnik. Sejmi, pri katerih ni posebej označeno, so za živino in blago

SREZ BREZICE

Brežice: 14. febr.; ponedeljek po sv. Florijanu; dan sv. Antona (13. junija); dan sv. Lovrenca; dan sv. Lenarta; 19. dec.; vsako soboto v tednu samo za svinje, odn. dan prej, ako je v soboto praznik.
Blanca: 26. febr.; 23. jul.; 2. okt.; 18. nov.
Dobova: 2. jan.; 26. marca; 25. apr.; 10. jul.; 13. sept.; 9. dec.
Kapele: 17. jan.; 10. marca tudi za konje; 17. apr.; 7. jun.; 17. avg.; 17. sept.
Pišce: 19. febr.; 8. jul.; 6. okt.; 3. nov. Za govejo živino: 1. avg.
Podsreda: za živino 24. jun.; 21. sept. 18. okt.; 19. nov.
Rajhenburg: 29. jan.; 25. febr. za živino; veliki četrtek; ponedeljek po šesti nedelji po veliki noči; dan po sv. Petru in Pavlu; 26. avg.; 10. okt.; 20. nov. za živino.
Sevnica: 14. febr.; ponedeljek po tihi nedelji; tretja sredo po veliki noči (samo za blago); 22. jun.; 16. avg.; 21. okt.; 6. dec.
Stara Sveta gora — občina Podsreda: Sobota pred tiho nedeljo; sobota pred binškošmi.
Sv. Lenart-Zabukovje: 3. apr.; 18. jul.; 20. sept.; 6. nov.
Veliki Dol: 25. jan.; 3. marca; 13. jul.
Videm: Za govejo živino in svinje 21. jan.; 20. febr.; 1. apr.; 21. maja; 3. avg.; 26. okt.; 16. dec.
Zdole-Pleterje: 15. marca; 24. apr.; 15. jul.; 15. sept.
Zigarski vrh: Za govejo živino 21. marca; 13. jun.; 1. sept.

SREZ CELJE

Celje: Vsako sredo in soboto (za prašiče), sobota sredi posta; 21. okt.; 30. nov.
Dobrna: Prvi ponedeljek po svečnici; kvatrnji četrtek v sep.; 6. dec.
Dramlje: 2. aprila; 22. okt.
Frankolovo (Vojnik, okolica): 17. marca; kvatrna sobota v septembru.
Kalobje: 3. febr.; prvi ponedeljek po Velikem Smarnu.
Nova cerkev: Ponedeljek po sv. Treh kraljih; četrtek po veliki noči; ponedeljek po sv. Rešnjem Telesu; 6. nov. (sv. Lenart).
Petrovče: 17. jan.; 4. marca; 2. jul.; 14. sept.
Svetina: 25. maja; 5. avg.
Sv. Lovrenc pod Prožnom: ponedeljek po angelski nedelji; sobota po Brezmadžnem spočetju Dev. Marije.
St. Jurij ob juž. želez., okolica: 2. jan.; 10. febr.; 12. avg.; 19. nov.; 10. dec.
St. Jurij ob juž. želez., trg: 12. marca; 24. apr.; 4. maja; 22. jun.; ponedeljek po letnih kvatrah; ponedeljek po jezenskih kvatrah; 28. okt.
St. Jurij ob Taboru: 10. marca; 21. nov.
Teharje: 21. jan.; 22. febr.; 26. marca; 12. maja; 26. jul.; 12. okt.; 24. nov.; 19. dec.
Trg Braslovče: Ponedeljek pred sv. Matijo; na cvetni petek; ponedeljek pred sv. Matevžem; ponedeljek pred sv. Martinom.
Trg Vojnik: Ponedeljek pred svečnico; ponedeljek po beli nedelji; 16. maja; 4. jul.; 7. sept.; 18. okt.
Trg Vransko: 3. marca (sv. Kunigunda); druga sredo po veliki noči; 29. sept.; 15. nov. (sv. Leopold).
Trg Zalec: 14. febr.; 13. jun.; 25. jul.; 29. avg.; 4. okt.; 13. dec.
Velika Pirešica (Zgornja Ponikva-Pernovo): 21. marca.

SREZ CRNOMELJ

Crnomelj: Torek po prvi kvatrnji nedelji v postu; torek v velikem tednu (po cvetni nedelji); torek po binškošmi kvatrnji nedelji; torek po sv. Petru in Pavlu; torek po kvatrnji nedelji v sept.; torek po sv. Simonu in Judi; torek po kvatrnji nedelji v adventu; prvi četrtek v jan., febr., maju, avg. in sept. Če je ta dan nedelja ali praznik, se vrši sejem prejšnji delavnik, če je pa prvi četrtek prvega dne v mesecu, se vrši sejem prihodnji četrtek. Vsak četrtek tržni dan.

Melika: Torek po sv. Treh kraljih; torek po svečnici; torek po sv. Matiji; torek po sv. Jožefu; torek po beli nedelji; torek po binškošmi; torek po sv. Alojziju; torek po sv. Marijeti; torek po Velikem Smarnu; torek po sv. Mihaelu; torek po sv. Martinu; torek po sv. Miklavžu.

Gradac: Sobota po sv. Antonu; sobota po 40 mučenikih; sobota po sv. Gregoriju; sobota po sv. Cirilu in Metodju; sobota po Malem Smarnu; sobota po sv. Katarini.

Semič: Ponedeljek po sv. Valentinu; 15. marca; ponedeljek po sv. Juriju; ponedeljek po sv. Vidu; ponedeljek po sv. Jakobu; ponedeljek pred sv. Lukom; sobota po sv. Miklavžu.

Vinica: Ponedeljek po spreobrnjenju sv. Pavla; ponedeljek po tihi nedelji v postu; drugi ponedeljek po beli nedelji; ponedeljek po vnebohodu (po 6. nedelji po veliki noči); ponedeljek po sv. Alojziju (samo za živino); ponedeljek po sv. Marijeti; ponedeljek po nedelji, ki sledi Malemu Smarnu; ponedeljek po sv. Medardu v juniju in po prvi adventni nedelji (samo za živino).

SREZ DOL. LENDAVALA

Dolnja Lendava: 25. jan.; 16. febr.; 27. marca; 17. aprila; 16. jun.; 28. jul.; 28. avg.; 28. sept.; 28. okt.; 18. dec.; vsak torek za svinje in drobnico.
Belčinci: 20. jan.; 24. odn. 25. febr. (ako je prestopno leto); 25. apr.; 15. jul.; 5. nov.
Bogojina: 15. febr.; 20. marca; 19. maja; 20. jul.; 4. sept.; 16. nov.
Crenšovec: 14. marca (samo za živino); ponedeljek po 3. maju; ponedeljek po 14. sept.; 20. okt.
Dobrovnik: Torek pred veliko nočjo (samo za živino); prvi ponedeljek po Telovem; na praznik sv. Jakoba; 20. sept.
Dokležovje: Kramarski in živinski: 18. jun.; 27. jul. (v Belčincih); 21. avg. (v Dokležovju).
Turnišče: Četrtek pred cvetno nedeljo; drugi ponedeljek po veliki noči (prvi je že velikonočni ponedeljek); četrtek pred binškošmi; 12. jun.; četrtek pred veliko mašo; 9. sept.; 4. okt.; 15. dec.; vsak četrtek za svinje in drobnico.

SREZ GORNJI GRAD

Gornji grad: Na tiho nedeljo (kramarski sejem); 4. maja; 28. okt.
Ljubno: 19. marca; Konstancijeva nedelja konec avgusta in 19. nov. (samo kramarski sejmi). Živinski in kramarski: 1. maja in 24. junija.
Mozišče, trg: 22. jan.; 24. apr.; binškošni torek; 15. jun.; 16. avg.; ponedeljek pred malo Gospojnico; 18. okt.
Radmirje: Binkošti, 21. jul.; 2. in 3. dec. (samo kramarski sejmi).
Rečica ob Savinji: 17. marca in 6. nov.
Smarino ob Paki: 22. marca; 11. nov.

SREZ KAMNIK

Kamnik: Kramarski in živinski sejmi vsak drugi torek v jan., marcu, jun., avg., okt. in dec. Živinski sejmi vsak drugi torek v mesecu febr., aprilu, maju, juliju, sept. in nov. Tržni dan vsak torek in soboto.
Blagovica: 25. jan.; 20. avg.
Dob: 14. febr.; 15. jun.; 10. avg.; 28. dec.
Domžale: 4. jan.; 4. maja; 26. jul.; 25. nov.
Krašnja: 5. avg. (sv. Ožbalt); 21. dec. (sv. Tomaž).
Lukovica: 3. febr.; 26. marca; 27. apr.; 9. sept.; 18. okt.
Mengeš: 9. febr.; 17. marca (na dan sv. Jere); 25. maja; 21. jun.; torek po sv. Jerneju; 11. nov. Tržni dan vsako soboto.
Moravče: 24. febr.; ponedeljek v velikem tednu; 16. maja; 21. jun.; torek po sv. Jerneju; 11. nov. Tržni dan vsako soboto.
Motnik: 12. febr.; tretji ponedeljek v postu; 22. aprila; 2. jun.; sredo po roženskih nedelji v okt.
St. Gotard: Petek pred cvetno nedeljo; 5. maja; 25. maja; 2. jul.; 11. nov.
Zgornji Tuhinj: 20. febr.; 3. apr.; 12. jul.; 21. sept.

SREZ KOCEVJE

Kočevo: 20. jan.; 20. marca; 4. maja; 15. jun.; 25. jul.; 24. avg.; 16. okt.; 30. nov.; 31. dec.
 Dobrepolje-Videm: 17. jan.; 1. maja; 31. avg.; 5. dec.
 Dolenja vas: 16. avg.
 Kočevska Reka: 16. maja; 2. jul.
 Koprivnik: 12. maja.
 Loški potok: 3. febr.; 4. apr.; 7. jun.; ponedeljek po Malem Smarnu.
 Mala gora: 25. maja; 30. jun.
 Mozelj: 25. apr.; 4. marca (če je ta dan nedelja ali praznik, prejšnji delavnik); 20. maja (če je ta dan nedelja ali praznik, naslednji delavnik).
 Ribnica: 2. jan.; ponedeljek po beli nedelji; 24. jun.; prvi ponedeljek po 2. avg.; 21. sept.
 Smuka: 1. marca.
 Sodražica: 22. jan.; četrtek pred sv. Gregorjem; četrtek pred sv. Janezom Nepomukom; 22. jul.; 2. sept.; četrtek pred sv. Terezijo.
 Stara cerkev: 5. apr.; 1. jun.
 Stari log: 10. marca; 20. apr.
 Turjak: Na dan sv. Gregorja; 30. nov.
 Velike Lašče: Ponedeljek pred sv. Matijem (če je sv. Matija v ponedeljek, prejšnji ponedeljek); četrtek pred binškošmi; 21. jun.; 16. avg.; 9. sept.; 6. nov.
 Zdska vas, Pri Sv. Antonu (Videm): Ponedeljek po tihi nedelji; 13. jun.; 17. jul.; sreda po roženovski nedelji.

SREZ SLOV. KONJICE

Slov. Konjice: 5. jan. (samo za živino); 9. febr.; 1. marca (samo za živino); veliki četrtek; križeva sreda; 24. jun.; 31. jul.; 31. avg. (samo za živino); ponedeljek po sv. Mihaelu; 4. nov. (samo za živino); 3. dec.
 Oplotnica: Zivinski: 3. marca (sv. Kunigunda); 11. nov. Kramarski: 25. apr.; 15. jun.; 28. jul.; 16. avg.
 Vitanje: Sredpostna sreda; 25. maja; 20. julija; 14. sept.; 2. nov.; 27. dec.

SREZA KRANJ IN SKOFJA LOKA

Kranj: Prvi ponedeljek v maju, sept., okt., nov. in dec., sicer vsak ponedeljek sejmski dan. Ako pade na te dni kak praznik ali v mesecu nov. vernih duš dan, se vrši sejem prihodnji ponedeljek.
 Cerklje: 17. jan.; petek pred cvetno nedeljo; 16. avg.; 21. okt. Poljane: 4. maja; 11. nov.
 Skofja Loka: 3. febr.; 17. marca; 24. apr.; 24. jun.; 16. avg.; 29. sept.; 25. nov. Če pade na ta dan praznik, se vrši sejem prejšnji delavnik. Tedenski sejem vsako soboto.
 Tržič: Sobota po 20. marcu; sobota po 16. maju; sobota po 4. oktobru; 30. nov. Tedenski sejem vsako sredo in soboto.
 Zeleniki: Tržni dan 30. nov.

SREZ KRŠKO

Krško: 3. febr.; 18. marca; 4. maja; 4. jul.; sobota pred angelško nedeljo; ponedeljek po sv. Luki; 25. nov.; goveji in svinjski sejem prva sreda v jan., apr., jun., avg. in dec.
 Boštanj: Sobota po pustu; prva sobota po Vel. noči; 31. maja sobota po sv. Urhu; petek po Marijinem imenu (v sept.); 22. sept.
 Bučča: Na dan sv. Matije; na dan sv. Marka; ponedeljek pred sv. Janezom; ponedeljek pred sv. Mihaelom; na dan sv. Martina.
 Bušca vas: Torek po prvi nedelji po veliki noči; prvi terek po binškoših; 9. sept.; 12. nov.
 Drenovo: 12. marca; 24. jun.; 29. sept.
 Kostanjevica: 17. jan.; ponedeljek po tihi nedelji; 31. maja; ponedeljek po sv. Jakobu; ponedeljek po sv. Mihaelu; kvatrnji ponedeljek v adventu.
 Leskovec: Ponedeljek pred sv. Jurijem; 26. jul.; 14. avg.
 Mokronog: Sobota pred tiho nedeljo; sobota po prazniku Srca Jezusovega; sobota pred sv. Jernejem; tretja sobota v sept.; 28. okt.; 9. dec.; 12. mesečnih govejih in prašičjih sejmov vsak prvi četrtek v mesecu.
 Radeče: 25. jan.; ponedeljek po pustu; ponedeljek pred sv. Jurijem; 25. maja; 27. jun.; 17. jul.; 9. avg.; 1. sept.; 11. okt.; ponedeljek po sv. Martinu; 27. dec. Vsi sejmi tudi za svinje.
 Raka: 10. marca; 19. nov.
 Slančji vrh: Ponedeljek po sv. Urhu.
 Studenec: 24. febr.; 31. marca; 25. aprila; 16. maja; 8. avg.; 29. sept.; 30. okt. in 11. nov.

Sv. Jurij pod Kumom: 25. apr. in 24. jun. (oba samo za živino). Skocijan: Četrtek v prvem, drugem, tretjem in četrtem kvatrnem tednu; 15. apr.; 15. jul.
 St. Jazč: Torek v prvem kvatrnem tednu; terek v tretjem kvatrnem tednu; prvi ponedeljek po 24. jun.
 St. Jernej: Četrtek po svečnici; 12. apr.; ponedeljek po kvatrnji nedelji v maju; na dan sv. Jerneja; ponedeljek po Vseh svetih.
 Trebelno: Sobota po veliki noči (za govejo živino). Tržišče (Sv. Trojica): Ponedeljek po Vnebohodu. Veliki Cirk: Prvi petek v postu.
 Veliko Mraševo: 24. marca; 12. sept.
 Veliki Podlog: 15. jan.; 5. junija; 6. okt.
 Vesela gora - St. Rupert: 12. marca; 27. apr.; četrtek pred binškošmi; sobota pred 8. sept.; 27. okt.

SREZ LASKO

Laško: 14. jan.; 24. febr.; veliki četrtek, 5. maja; binškošni terek; 24. junija; 19. julija; 24. avg.; 21. sept.; 23. okt.; 11. nov. in 21. dec.
 Hrasnik-Dol: 10. marca; ponedeljek po sv. Juriju; na dan sv. Ignacija; ponedeljek po sv. Mihaelu; vsaka sreda in sobota tržna dneva.
 Jurkloster: 1. febr.; 1. julija; 4. okt. in 13. dec. (samo za govejo živino).
 Loka pri Zidanem mostu: 13. marca; 3. maja; 22. maja; četrtek po Telovem; 5. avg.; ponedeljek po nedelji Imena Marijinega in 17. okt.
 Sv. Kristof: 21. marca; 15. julija; 7. sept. in 9. okt.
 Smarjeta: 21. marca; 15. julija; 7. sept. in 9. okt.
 St. Lenart nad Laškem: Zivinski in konjski sejem: Cvetna sobota; 5. julija; 16. sept. in 4. nov.
 Trbovlje: 17. marca in 18. okt. Tržni dnevi za živila in prašiče: vsaka sreda, vsaka sobota, vsakega 1. in vsakega 15. v mesecu.

SREZ LITIJA

Litija: Ponedeljek po sredpostni nedelji; sv. Florijana dan; ponedeljek po sv. Rešnjem Telesu; ponedeljek po sv. Mihaelu; ponedeljek po sv. Nikolaju, Zivinski sejm zadnji ponedeljek v jan.; 13. jul.; 22. avg.
 Dole: Za živino: 26. marca; prva sobota po Malem Smarnu. Javorje — občina Smartno: 7. jan.; terek po sv. Valentinu; terek po tihi nedelji; terek po kresu; ponedeljek po 25. juliju; 24. avg.; terek po 8. sept.; ponedeljek po 11. nov.
 Krka - Podbukovje: Ponedeljek po beli nedelji; na dan sv. Kozme in Damjana.
 Krka-Videm: Ponedeljek po sv. Treh kraljih; 1. marca; 16. maja; 5. avg.
 Polšnik: Četrtek po veliki noči; ponedeljek po sv. Urhu, četrtek po Malem Smarnu.
 Radohova vas: 2. jan.; pustni ponedeljek; terek po binškoših; 18. okt.
 Stična: Četrtek v velikem tednu; ponedeljek po Vnebohodu; na dan sv. Bernarda; na dan sv. Katarine.
 Smartno: Dan po sv. Treh kraljih; terek po sv. Valentinu; terek po kresu; ponedeljek po sv. Jakobu; terek po Marijinem rojstvu; ponedeljek po sv. Martinu.
 St. Lambert: 14. febr.; (dogon neznatn).
 St. Vid pri Stični: Sreda po veliki noči; 15. jun.; ponedeljek po Marijinem rojstvu; drugi ponedeljek po sv. Mihaelu; sobota pred sv. Martinom.
 Tirna: 1. maja.
 Vače: Ponedeljek po beli nedelji; terek po drugi kvatrnji nedelji; 16. avg.; 30. nov.
 Veliki Gaber: 30. apr.; 4. jul.; 26. avg.; 30. okt.
 Višnja gora: 21. jan.; ponedeljek pred pustno nedeljo; ponedeljek po prvi kvatrnji nedelji; ponedeljek po cvetni nedelji; ponedeljek po drugi kvatrnji nedelji; 24. jun.; 26. jul.; 1. sept.; ponedeljek po tretji kvatrnji nedelji; ponedeljek po Vseh svetih; ponedeljek po četrti kvatrnji nedelji.
 Zagorje: 9. febr.; četrtek pred cvetno nedeljo; 12. maja; prvi ponedeljek v juniju; 30. jun.; 3. avg.; 29. avg.; terek po roženovski nedelji; 3. nov.; 2. dec.; 31. dec.
 Zubna: 24. febr.; 21. okt.

MESTO LJUBLJANA

Vsako sredo in soboto. Zivinski sejm: prva in tretja sreda v mesecu. Ako pade na ta dan praznik, se vrši zivinski sejem dan poprej.
 Sejem s kozuhovino: 21. jan. (na vselejmu).

SREZ LJUBLJANA OKOLICA

Dolsko: Ponedeljek po tihi nedelji; 21. okt. (začasno ukinjena).
Grosuplje: 25. apr.; 29. sept.
Račna: 11. marca; 5. sept. (začasno ukinjena).
Senozeti (občina Doi): 20. maja; 18. nov.
Studenec-Ig: 27. febr.; 20. marca; drugi ponedeljek po beli nedelji; četrtek po binškošnih.
Smarje: Torek po sv. Florijanu; na dan sv. Roka.
St. Jurij pri Grosupljem (občina St. Jurij): Prva sobota v aprilu; 19. okt.
Vrhnika: Zivinski sejmi: torek po veliki noči; ponedeljek po sv. Trojici; 28. julija in 6. nov. Kramarski sejmi: 1. ponedeljek v postu; ponedeljek pred vnebohodom in 27. dec. Tržni dan vsak četrtek.

SREZ LJUTOMER

Ljutomer: Vsak kvatrnj torek in torek v cvetnem tednu so zivinski in kramarski sejmi. V ostalih mesecih pa so vsak drugi torek v mesecu le zivinski sejmi. Če pade sejem na praznik, se vrši drugi dan.
Apače: Četrtri ponedeljek po veliki noči; 9. sept.; tretji ponedeljek v okt.
Gor. Radgona: 3. febr.; 25. maja; 30. jun.; 10. avg.; 15. nov.
Križevci: Kramarski sejmi: ponedeljek po tihi nedelji; 3. maja; 26. julija in 6. nov.
Mala Nedelja: Kvatrnj četrtek po veliki noči; 13. junija in 21. okt. (vsi samo za živino).
Razkrižje: Bela sredi; 16. maja; 24. jun.; 10. avg.; 3. nov.
Strigova: 17. marca; 21. jul.; 20. sept.
Trbegovci - Sv. Duh: 24. avg.; 13. dec.; samo za živino: tretji ponedeljek v mesecu aprilu.
Veržej: 7. marca (za živino); 6. maja; 29. sept.; 30. nov.

SREZ LOGATEC

Dolenji Logatec: 3. jan.; 12. maja; 24. okt.
Gorenji Logatec: 7. febr.; petek po Kristusovem vnebohodu; ponedeljek po roženovski nedelji; 13. dec.
Begunje: 18. marca; 8. okt.
Cerknica: 24. (v prestopnem letu 25.) febr.; četrtri ponedeljek po veliki noči ne vstevši velikonočnega; 26. jul.; 2. nov.
Grahovo (občina Cerknica): 9. febr.; 22. marca; 17. aprila; 15. nov.
Hotedršica: 5. apr.; 21. nov. (za blago).
Lož: 19. febr.; 15. marca; 4. maja (sv. Florijan); 10. jun.; 16. avg.; 28. okt.; 5. dec.
Nadlesk (občina Stari trg): 28. marca; 20. sept.; 15. okt.
Nova vas (Bloke): 1. marca; 24. maja; 22. avg.; 29. sept.
Planina: 24. apr.; 12. jul.; 30. nov.
Rakek: 30. jan.; 8. marca; 2. aprila; 18. maja; 30. junija; 12. julija; 12. avg.; 16. sept.; 16. okt.; 29. nov.; 23. dec.
Rovte: Ponedeljek po tihi nedelji v postu; 24. jun.; 10. avg.; 29. sept.
St. Vid: Ponedeljek po sv. Gregoriju; ponedeljek po svetem Vidu; ponedeljek po sv. Jerneju.
Unec (občina Rakek): 17. jan.; prvi ponedeljek v marcu.
Zerovnica (občina Cerknica): Ponedeljek po sv. Treh kraljih; 14. febr.; sredi pred binškošni; 20. jun. in 7. sept. (če je ta dan nedelja ali praznik, pa naslednji delavnik); 15. dec.
Ziri: Sredpostna sredi; sredi po veliki noči; 13. jun.; 4. jul.; 21. okt.

MESTO MARIBOR

Vsak drugi, četrtri in peti torek v mesecu zivinski sejem (če je v mesecu 5 torčkov). Ako je v torek praznik, se vrši sejem dan poprej. Vsak petek sejem za svinje (drobnico). Ako je v petek praznik, se vrši sejem dan poprej. Ako je v četrtek božič, se vrši svinjski sejem v sredi pred božičem. Vsako sredi in soboto je tržni dan.

SREZ MARIBOR, desni breg

Fram: Samo za blago: dan sv. Rešnjega Telesa; 26. julija; nedelja po 26. juliju in ob cerkveni proslavi.
Poljčane: Ponedeljek po kvatrnj nedelji v postu; ponedeljek po cvetni nedelji; ponedeljek po vnebohodu (Križevem); sobota pred sv. Janezom Krstinikom; 18. jul.; 29. avg.; sobota po roženovski nedelji; 15. nov.
Rače: Kramarski sejem: na binškošni ponedeljek.
Ruše: Kramarski sejem: sobota in nedelja po prazniku Marijinega rojstva; tiha nedelja; nedelja, ki je prva po Telovem.

Slivnica: Kramarski sejem: 25. marca; 8. sept.; 8. dec.
Slov. Bistrica: 24. febr.; cvetni petek; 4. maja; 4. junija; 25. julija; 24. avg.; 24. sept.; 28. okt. in 23. nov. Samo za živino (tudi za prašiče): 17. jan.; 11. marca in 15. dec.
Sv. Marjeta na Drav. polju: Kramarski sejem: nedelja po sv. Marjeti meseca julija.

SREZ MARIBOR, levi breg

Selnica ob Dravi: Prvo nedeljo po 22. juliju in prvo nedeljo po vernih dušah (oba samo za blago).
Sv. Jurij v Slovenskih gorah: 22. apr.
Sv. Lenart: Sv. Sebastijana dan; 25. marca; ponedeljek po beli nedelji; 19. maja; 24. jun.; 2. avg.; 5. sept.; 4. okt.; 6. nov.
Sv. Trojica: 20. marca; ponedeljek po sv. Trojici; 28. avg.; ponedeljek po cvetnih v sept. (Začasno ustavljeni.)
Ščavnica (Sv. Ana na Krembergu): 17. jul.; 14. sept.
Zgornja Kungota: 1. apr.; 7. okt. (Se začasno ne vršita.)

SREZ MURSKA SOBOTA

Murska Sobota: Prvi ponedeljek v jan. (zivinski); prvi ponedeljek v febr. (zivinski in kramarski); prvi ponedeljek v marcu (zivinski in kramarski); prvi ponedeljek v apr. (zivinski); prvi ponedeljek v maju (zivinski in kramarski); prvi ponedeljek v jun. (zivinski); prvi ponedeljek v jul. (zivinski in kramarski); 24. avg. (zivinski in kramarski); prvi ponedeljek v sept. (zivinski); 15. okt. (zivinski in kramarski); prvi ponedeljek v nov. (zivinski); 6. dec. (zivinski in kramarski).
Gor. Lendava: 28. marca; 21. junija; 29. sept. in 30. nov.
Križevci: 16. apr.; 4. jun.; 27. okt. (zivinski in kramarski); vsako prvo soboto v mesecu svinjski sejem (ako je ta dan praznik, prejšnjo soboto).
Martjanci: 23. maja; 6. avg.; 27. okt.
Prosenjakovci: 15. marca; 16. jun.; 2. sept.; 28. nov.
Puconci: 28. maja; 10. jul.; 10. sept.; 10. nov.
Rakičan: Za govejo živino 26. marca; torek pred binškošni; 2. jul.; 16. avg. in 8. okt.

SREZ NOVO MESTO

Novo mesto: Torek po sv. Antonu v jan.; torek pred sv. Jurijem v apr.; torek po sv. Jerneju v avg.; torek po sv. Lukežu v okt.; torek po prvi adventni nedelji; vsak prvi ponedeljek v mesecu; vsak ponedeljek sejem za prašče.
Irča vas (občina Smihel-Stopiče) — bivši kandijski sejmi: vsak četrtek po 15. vsakega meseca. Če pade četrtek na 15. v mesecu, se vrši sejem isti dan.
Lukovek (občina Trebnje): 16. maja; prvi ponedeljek po sv. Jakobu.
Mirna: 24. jun.; 2. nov.
Mirna peč: Ponedeljek po sv. Jožefu (če pade ponedeljek po sv. Jožefu na praznik, se vrši sejem prihodnji ponedeljek); 31. maja; 30. jun.; 29. sept.; 29. dec.
Smarjeta: Vsak kvatrnj torek.
St. Lovrenc (Velika Loka): 10. avg.; 23. nov.
Toplice: Četrtek po sv. Matiji; četrtek po sv. Florijanu; 27. jul.; četrtek pred Velikom Smarnom; četrtek po roženovski nedelji.
Trebnje: 13. jun.; 13. jul.; 16. avg.
Velika Loka: 8. marca; 12. maja; 21. jun.; 25. jul.; 30. avg.; 16. dec.
Zagradec: Sobota pred belo nedeljo; dan pred Malim Smarnom (7. sept.).
Zužembek: 3. febr.; 17. marca; 24. apr.; dan po Kristusovem vnebohodu; 9. jun.; četrtek po sv. Urhu v juliju; 9. avg.; t. j. dan pred sv. Lovrencom; 14. sept.; 28. okt.; 6. dec. Vsako leto na cvetno soboto zivinski in kramarski sejem.

SREZ PREVALJE (DRAVOGRAD)

Prevalje: Četrtek pred sv. Urbanom in četrtek po sv. Jeronimu (samo za živino), če na ta dva dneva pade praznik, se sejem vrši prihodnji četrtek. — Tržni dnevi: vsaka sobota.
Crna: Ponedeljek po sv. Florijanu; 5. avg.; 21. okt.
Dravograd: 28. marca; 9. maja (za živino); 15. jun.; 2. avg.; 21. sept.; 3. nov. (za živino). — 9. maja in 3. novembra samo za živino; ostali sejmi so kramarski in za živino. Vsak petek tržni dan.
Guštanj: 17. jan. na tiho nedeljo; 24. apr.; 24. jun.; 1. sept.; 18. okt.; 25. nov. — 17. jan. in tiha nedelja samo kramarski sejem.

Kotlje: 25. maja in 13. junija.

Marenberg: Četrty ponedeljek po božiču; 1. marca (samo za živino); ponedeljek pred cvetno nedeljo; binkoštni torek; 21. jun. (samo za živino); 31. jul.; 29. sept.; 11. nov. —

Mežica: 25. jul.; 4. dec.

Muta: 14. marca; 1. maja; 17. julija; 29. avg.; 28. okt.

Ribnica na Pohorju: Na nedeljo po kresu, sv. Jerneju in sv. Uršuli samo kramarski; na ponedeljek po kresu, sv. Jerneju in sv. Uršuli samo za živino.

Vuzenica: Prvo postno soboto; 25. apr.; 4. jul.; 16. avg.; 10. okt.; 6. dec.

SREZ PTUJ

Ptuj (mesto): Kramarski sejem: 23. aprila; 5. avg. in 25. nov. Za konje in govode: vsak prvi in tretji torek v mesecu; vsako sredo v tednu svinjski sejem. Tržni dnevi vsako sredo in petek v tednu, če je ta dan praznik, se sme vršiti en dan prej.

Koračice: 21. junija; 29. avg.; 28. okt. in 2. dec.

Ormož: Za rogato živino in kramarski sejem na cvetni petek; za rogato živino, konje in kramarski sejem prvi ponedeljek po sv. Jakobu in na Martinovo; za rogato živino vsak prvi ponedeljek v mesecih: jan., febr., marec, maj, junij, julij, sept., okt. in dec. (ako pade na katerega teh ponedeljkov praznik, se vrši sejem prihodnji ponedeljek). Svinjski sejem vsak torek, če je praznik ta dan, odpade.

Ptujška gora: Kramarski sejmi; 19. marca; šesto nedeljo po veliki noči; 2. julija; 15. in 16. avg.; 8. sept.

Središče: Kramarski sejem: 17. marca; 12. maja; 24. avg. in 5. nov.

Središče (podobčina): Svinjski sejem vsak drugi in četrti ponedeljek v mesecu.

Sv. Barbara v Halozah: Kramarski sejem 19. marca in v nedeljo po prazniku sv. Barbare. Tržni dnevi vsako nedeljo.

Sv. Tomaž pri Ormožu: 21. jun.; 29. avg.; 28. okt.; 3. dec. (ako pade na te dneve praznik ali nedelja, se vrši sejem naslednji delavnik).

SREZ RADOVLJICA

Radovljica: 12. marca; 24. apr.; binkoštni torek; 26. jul.; 28. okt.; 13. dec.

Bitinje v Bohinju: Prva nedelja v okt., t. j. rožnenska nedelja (za blago).

Bohinjska Bela (občina Ribno): Kramarski sejem na dan sv. Marjete.

Bohinjska Bistrica: Zivinski sejem 1. maja in 18. okt.; kramarski 24. jun.; prvo nedeljo v okt. in 6. dec.

Bohinjska srednja vas: 11. maja in 11. nov. (oba za blago).

Dovje: 20. jan.; 29. sept. (oba za blago).

Gorje: Zivinski sejem cvetni petek in 11. nov.; kramarski nedeljo po sv. Juriju in rožnensko nedeljo.

Jesenice: Kramarski sejem 14. febr.; 19. marca; 4. maja; binkoštni ponedeljek; prvi ponedeljek v okt.; 3. dec. Zivinski in kramarski sejem 6. nov.

Koroška Bela: Kramarski sejem prvo nedeljo po Velikem Šmarnu. Kranjska gora: Kramarski sejem 20. marca in drugi ponedeljek v okt.

Kropa: Kramarski sejem veliki četrtek; nedeljo po sv. Marjeti (v jul.); nedeljo po sv. Lenartu (v nov.); nedeljo po sv. Lukežu; na dan sv. Barbare.

Lesce: Zivinski sejmi 24. febr.; velikonočni torek; 13. jun.; 16. avg.; 29. sept.; 21. okt.

Mojstrana: 23. nov. (za blago).

Rateče: Kramarski sejem tretjo nedeljo v okt.

Ribno: Kramarski sejem prvo nedeljo po sv. Jakobu in prvo nedeljo po sv. Simeonu.

SREZ SLOVENJ GRADEC

Slovenj Gradec: Zivinski in kramarski sejem 25. jan.; 12. maja; 10. avg.; 19. nov.; zivinski sejem drugo, četrto in šesto soboto v postu, prvi ponedeljek v septembru, prvi ponedeljek v oktobru.

Ložnica pri Velenju (kraj Št. Ilj pri Velenju): Zivinski in kramarski sejem ponedeljek pred cvetno nedeljo; 4. avg.; 21. sept.

Mislinja (kraj Sv. Lenart): Zivinski sejem ponedeljek pred pustom; 1. jun.; zivinski in kramarski sejem 15. okt. (kraj Št. Ilj pod Turjakom); 20. apr.; 2. jul.; sobota pred angelsko nedeljo.

Pameče (za kraj Št. Janž pri Dravogradu): 15. apr.; 9. okt.

Pamečje, župna cerkev Št. Janž pri Dravogradu (kraj Št. Janž pri Dravogradu): 13. jun.; v sept. na ponedeljek po Imenu Marijinem.

Velenje: Prvi četrtek po pustu; 1. maja; ponedeljek pred binkošti; 18. jul.; 24. avg.; 24. okt.

Šošanj, mesto: Četrtek pred pustom; torek po veliki noči; 22. jun.; 12. jul.; 29. sept.; ponedeljek pred sv. Katarino v nov.

SREZ ŠMARJE PRI JELSAH

Šmarje pri Jelšah: Ponedeljek po sv. Treh kraljih; 20. marca; tretji ponedeljek po veliki noči; 21. junija; 17. avg.; ponedeljek po prazniku Imena Marijinega in 4. dec.

Dobje: Sobota po veliki noči; 16. jul.; sredo pred Imenom Marijinim; 25. nov.

Golobinjec: 14. sept.

Kozje: 24. febr.; 26. apr.; 13. jun.; 25. jul.

Lemberg: Ponedeljek po sredpostni sredi; cvetni petek; 12. maja; sredo pred Telovim; ponedeljek po sv. Urhu; 5. avg.; 25. okt.; 25. nov.

Pilštanj: 9. febr.; 8. marca; 16. maja; 9. jun.; 31. jul.; ponedeljek po sv. Roku; 29. sept.; ponedeljek po Vseh svetih.

Planina pri Sevnici: 11. jan.; 1. marca; 12. maja; 15. junija; 13. jul.; sobota pred angelsko nedeljo; 15. okt.; 3. dec.

Podčetrtek: 17. marca; veliki torek; 1. julija; 10. avg.; 1. okt. in 21. nov.

Polje: 8. maja in 6. dec.

Posivka: 14. febr.; četrty ponedeljek po veliki noči; 27. jun.; 1. avg.; sredo po rožnenski nedelji; sobota pred sv. Martinom.

Pristava: Torek po binkošti in 17. okt.

Rogatec: 24. febr.; 24. avg. Kramarska sejma ponedeljek po beli nedelji in 14. sept.

Sedlarjevo (Polje): 16. febr.

Slivnica (Sv. Urban): Prvi četrtek po binkošti; 22. jul.; 7. okt. Sv. Peter pod Sv. Gorami: 5. febr.; 6. marca; 23. maja; 21. okt.; 11. nov. in 13. dec.

Sv. Gora pri Št. Petru pod Sv. gorami: 4. avg. in 7. sept.

Št. Vid pri Grobelnem: 14. marca; 17. jun.; 20. sept.

Tinško: 15. dan po binkošti; 2. jul.; ponedeljek po angelski nedelji.

Verače (Sv. Filip): 14. jan.; 22. febr.; 1. maja; 25. maja; 17. jul.; 29. avg.; 16. okt.

Zusem (Loka pri Zusmu): 13. apr.; 20. jul.; 25. avg.; 12. sept.

*

Plemenski sejmi za selekcionirano rodovniško govejo živino

- Gorenjska cikasta (pingavska) pasma: 15. maja v Kranju; 15. oktobra v Mengšu.
 - Ormoška cikasta (pingavska) pasma: 2. maja in 26. septembra v Ormožu.
 - Sivopšenična (pomurska) pasma: 3. aprila in 3. novembra pri Sv. Juriju pri Celju.
 - Svetlolisasta (simentalska) pasma: 25. aprila in 26. oktobra v Beltincih.
 - Dolenjska sivorjava (montafonska) pasma: 15. aprila v Velikih Laščah; 10. oktobra v Novem mestu; 22. oktobra v Velikih Laščah.
 - Slovenska bela (marijadvorska) pasma: 3. maja v Smartnem ob Paki; 25. oktobra v Mariboru.
- Ako pade določeni semanj dan na cerkveni ali državni praznik, se vrši sejem na prihodnji delavnik.
- Nihče ni upravičen, prirejati razen tu objavljenih še kake nadaljnje plemenske sejme.
- Plemenske sejme vodi po začasnih sejmskih redih od kralj. banske uprave določeni živinorejski strokovnjak.

KAZALO

	Stran
Rodovnik kraljevskega doma	71
Domnevno vreme leta 1940. po stoletnem koledarju	77
PRATIKARSKI DEL	
Astronomski podatki, prazniki in vremenski ključ	79
Katoliški in pravoslavni koledar (risbe Maksima Gasparija, verzi k mesečnim vinjetam Pavla Karlina)	80
Poštno pristojbine	81
Najvažnejše takse	86
POUČNI IN ZABAVNI DEL	
Kolednica, Stara češka narodna (prevedel P. Karlin)	86
Iz slovanske preteklosti in sedanjosti (Dr. Ernest Turk)	90
Spominu dr. Gregorja Žerjava (Rasto Pustoslemšek)	99
Pod giljotino 1789. (A. S.)	101
Janez Racek igra zmaja (Franjo Čiček, ilustriral Nikolaj Pirnat)	105
Narodopisni in zgodovinski muzej v Kamniku (Rudolf Dostal)	110
Resnica o alkoholu (Dr. Slavko Grum)	112
Grob se za grobom vrsti... Slike pokojnih	113
Nepremakljivi prazniki	117
Trideset jurjev (Ina Slokanova, ilustriral Francè Podrekar)	124
Težaven in nerentabilen izvoz ali več samopreskrbe? (Dipl. agr. A. Jamnik)	128
Bela Krajina in Belokrajinci (Lojze Zupanc)	71
Bela Krajina (E. L. Gangl)	77
Vraže vsake baže (Albert Sič)	77
Gasilski kongres v Ljubljani. Slike	79
Od prababic do vnukinj (Vera P.)	80
Vrnil se je (Vinko Bitenc, ilustriral Mirko Šubic)	81
Železna cesta (Jože Župančič)	86
Troposfera in stratosfera (Dr. Oskar Reya)	90
O boleznih zaradi napačne prehrane in slabe hrane (Dr. Mirko Karlin)	92
Spomenik na grobu dr. Ivana Laha. Slike	99
Bliski na nebu (P. R.)	99
Starejši kranjski gradovi (Leo Pettauer)	101
Zelenjadni vrt (Josip Štrekelj)	105
Naš narod v tujih državah (Prof. T. E.)	110
Pasje življenje	112
Iz zmeraj lepe in tajinstvene Bosne (Vladimir Regally)	113
»Ljudje v bombah«	116
Naši marljivi poverjeniki	117
Kje najbolj čitajo Vodnikove knjige	117
»Zlato«	117
Praga, Brno, Varšava, Krakov. Slike	119
Vsakomur nekaj	120
Koledar za leto 1940, v uri	122
Uganke. Nagrade	122
Sejmi	124
Kazalo	128
Novo vnanjo opremo Pratique je napravil akad. slikar profesor Mirko Šubic	

Zavaruje
vse!

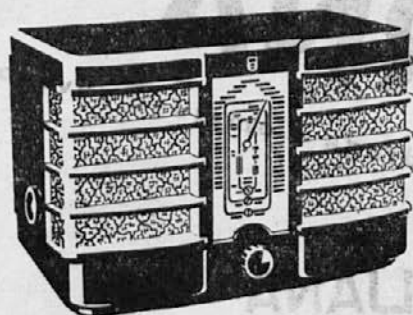
» **SLAVIJA** «

Telefon: 21-76
22-76
31-76

Jugoslov. zavarovalna banka

Glavno ravnanstvo: **V LJUBLJANI**

PHILIPS RADIO

Z a s i o p s i v o

A. SUTTNER

Ljubljana, Aleksandrova cesta

Zahtevajte brezplačen
prospekt in cenik sve-
tovno znanih PHILIPS
radio aparatov
Prodaja tudi na obroke

F. HREHORIČ

manufakturna veletrgovina na veliko in na malo

LJUBLJANA

Tyrševa 28 ♦ Telefon 24-04

Ljubljana

TYRŠEVA CESTA 2 (Hotel „Slon“)

Velika zaloga

briljantov,

švicarskih ur, draguljev

(juvelov), zlatnine, srebrnine,

razna darila (jedilni pribor,

namizno orodje) itd.

Nakup

dragih kamnov, vsakovrstnega

zlata in srebra!

Moderno urejeni

BRIVSKI IN DAMSKI ČESALNI SALON

GJUD ALEKSANDER

LJUBLJANA, Kongresni trg 6

(Poleg klna Matice)

se za vsa v to stroko spadajoča dela priporoča

POSTREŽBA PRVOVRSTNA!

CENE SOLIDNE!

Kaj vse dobite pri nas?

Pletenine
Trikotajo
Moško perilo
Damsko perilo
Ovratnike
Samoveznice

Steklo
Porcelan
Kuhinjsko posodo
Kuhinjske potrebščine
Aktovke
Damske torbice

Potne kovčke
Turistovske potrebščine
Toaletne potrebščine
Otroške igračke
Čevlje vseh vrst
Snežke

Anf. Krisper, Ljubljana, Mestni trg 26 — Stritarjeva ul. 1-3

UČITELJSKA TISKARNA

registrovana zadruga z omejeno zavezo

LJUBLJANA
FRANČIŠKANSKA ULICA 6

Je najmoderneje urejena in izvršuje vsa tiskarska dela, od najpreprostejšega do najmodernejšega. Tiska šolske, mladinske, poučne, leposlovne in znanstvene knjige v enobarvnem in večbarvnem tisku. Brošure in knjige v majhnih do največjih nakladah. Časopise, račune, etikete, vabila, letake itd. / Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Šolski zvezki za osnovne, srednje in meščanske šole. Risanke, dnevniki in beležnice. Vse tiskovine za šole in društva (letake, lepake, izpričevala itd.) dajte v tisk Učiteljski tiskarni!

Z a h t e v a j t e c e n i k e !

Račun poštne hranilnice št. 10.761

Izdeluje diazomoniak papir

»JASNIT«

za kopir, načrtov, ki je edini 100% domač izdelek te vrste v državi

Namažeš se ali vzameš

kaplje 3,

življenje zopet

Tebe veseli!

VARSTVENA

ZNAMKA

Prastara zeliščna modrost in moč v vsaki kaplji!

Vsaka pojedina steklenica domačega fluida

BILJNA ROSA

vsebuje čudodelno moč tisočev balzamičnih zdravilnih želišč bližnjih in daljnjih livad, gozdov in gora. Prastare izkušnje raznih narodov je zbrala stoletna lekarna v Baču, ki varuje dragoceno tajnost sestave učinkovite BILJNE ROSE.

3 KAPLJE

uporabljene notranje ali zunanje, preženejo bolečine, slabosti izginejo in človek se počuti zopet svež in zdrav.

OD TISOČEV PREIZKUŠENO IN UPORABLJANO!

Pri glavobolu, utrujenosti in potrnosti se naterejo senci in čelo s kapljicami. — Pri nahodu in zaprtem nosu po ena kaplja v nosne votline. — Pri hripavosti, kašlju in katarju se da nekaj kapelj v krožnik vroče vode in se para vdihava skozi usta in nos. — Pri pokvarjenem želodcu, bolečinah v želodcu, hlipkanju in krčih vzamemo 3 kaplje na sladkorju. — Pri zobobolu treba bolna mesta dobro natreti. — Pri revmi, protinu, zbadanju, bolečinah v križu, trganju v sklepah dobro trenje takoj ublaži bolečine. — 3 kaplje v kozarcu vode dajo izborna osvežujoča vodo za izpiranje ust in grla.

Originalna (prava) BILJNA ROSA se prodaja samo v zakonito zavarovanih zelenih stekleničicah po ceni din 12— za izvod. Ne dovolite, da Vam mesto Biljne rose podtaknejo kako manjvredno potvorbo.

UČINKOVITI DOMAČI FLUID

se dobiva v lekarnah, drogerijah in boljših trgovinah, ali pa se Vam dpošlje naravnost, če se obrnete z navadno dopisnico na naslov:

100-LETNA LEKARNA, BAČ
(Dunavska banovina)

Po pošti 4 originalne steklenice s poštnino vred za din 52—, 8 originalnih steklenic pa za din 96— franko-franko, to je poštno stroške nosimo sami.

Male poskusne stekleničice pošljemo po želji brezplačno, in to brez vsake nadaljnje obveznosti za prejemnika. Zadostuje ena sama dopisnica.

Reg. št. 1010/38.

Plašče, površnike, obleke

krasne jesenske in zimske modele za dame in gospode nudi v največji izbiri po zadnjih modnih kreacijah in po nizki ceni

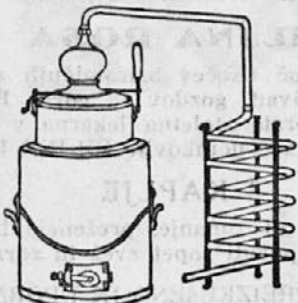
F. Lukič
Štritarjeva ulica

**JAKOB
KOS**

KOTLARSTVO
Maribor, Glavni trg 4

Prezema vsa v to stroko spadajoča dela, kakor kotle za kuhanje žganja in perila. Brekrene brzo-parilnice „ALFA“ tudi s pripravo za kuhanje žganja. Brizgalnice za vinograde in stroje za sladolede

Avtogenično varjenje!

Delniška družba
PIVOVARNE

UNION

V LJUBLJANI

priporoča svoje izborne izdelke:
svetlo in črno „Union“ pivo
v sodih in steklenicah,
pekovski kvas in
špirit vseh vrst

KONKURENČNE CENE! — PREPRIČAJTE SE!

Zadovoljni ste le tedaj, kadar ste dobro oblečeni! — Ne pozabite, da Vam vse to nudi domača trdka

DRAGO SCHWAB

LJUBLJANA
ALEKSANDROVA 7

Popolna zaloga vsakovrstnega blaga za obleke, suknjiče, površnike, zimske suknje, damske plašče; nadalje lepa izbira doma izgotovljenih oblek, površnikov, zimskih sukenj, trenchcoat-plaščev, dežnih plaščev itd. za dame in gospode. — Najnižje cene in solidna postrežba Vam omogočajo prvovrstno oblačenje. — Zahtevajte vzorce! — Vsa oblačila po meri se izdelujejo v lastnem modnem salonu, po naj-novejši modi in v najkrajšem času.

KMETIJSKA DRUŽBA

P. Z. Z O. Z.

V LJUBLJANI — NOVI TRG ŠT. 3

je najstarejša kmetijska korporacija, ki zastopa interese našega kmeta pred oblastmi ter ga štiti pred izkoriščanjem. Glavna njena naloga je sedaj, dobavljati svojim zadrugarjem najboljše in radi tega najcenejše kmetijske potrebščine ter vnovčevati kmetijske produkte, ki so jih zadrugarji pridelali. — Razen tega Kmetijska družba izdaja kakor do sedaj svoj strokovni list »KMETOVALEC«, ki naj bi ga imel vsak napredni kmet in vsaka kmetiska hiša. Kmetovalci, pristopajte kot člani h Kmetijski družbi, ker samo člani bodo v bodoče imeli korist od svoje stanovske organizacije. — Člani Kmetijske družbe po novih pravilih je dotični, ki je podpisal pristopnico in vplačal enkrat za vselej delež 10 din. Jamstvo znaša še 10 din. Novi člani plačajo razen deleža še vpisnino 30 din. Naročnina na »Kmetovalca« znaša letno 25 din.

TAMBURE

najboljše, vseh vrst, kakor sremškega in Farkaševega sistema — priporoča poznana in stara izdelovalnica tambur

I. VARDIAN, Sisak 16

Cenik tambur in ostalega pribora pošljem na zahtevo vsakomur za stonj.

Gospodinje!

barvajte same doma z znanimi

BRAUNS-ovimi
barvami za obleke,

to pomaga štediti. Za mal denar je mogoče doseči, da postane z enostavnim prebarvanjem ali obarvanjem iz starega — novo!

TEKSTILNA
INDUSTRIJA

MARKO
ROSNER

»JUGOSVILA«
družba z o. z.

»JUGOTEKSTIL«
družba z o. z.

MARIBOR

KMETSKI HRANILNI IN POSOJILNI DOM

zadruga z neomejenim jamstvom

V LJUBLJANI
TAVČARJEVA ULICA ŠT. 1

TELEFON št. 28-47 — Naslov za brzojavke: »KMETSKIDOM«
Račun poštne hranilnice št. 14.257 — Račun pri Narodni banki

*Eskontuje menice
Daje kratkoročna posojila
Izvršuje ostale denarne posle
Zaupajte denar domačemu zavodu*

Novo vloge, vsak čas razpoložljive,
obrestuje po 4% do 5%.
Za vse vloge nudi popolno varnost.
Otvorja tekoče račune.

Račun poštno hranilnice št. 10.534
Telefon številke: od 31-22 do 31-26

NARODNA

Izvršuje vsakovrstne tiskovine, knjige, časopise, slike, diplome in vrednostne papirje, razglednice, revije, delnice, koledarje, vabila, posetnice, poročna naznanila, voščila, cenike, kuverte, računske zaključke po zmernih cenah. * Enobarvni in večbarvni tisk. Proračuni in ponudbe na zahtevo brezplačno. * Vsa dela izvršuje v najmodernejši grafični izvedbi.

TISKARNA

V LJUBLJANI D.
KNAFLJEVA ULICA 5 D.

Tovarna
kemičnih
izdelkov
v Hrastniku
d. d.

Tovarne v Celju in Hrastniku

1860 - 1940

PROIZVAJA:

solno in žvepleno kislino
kalijev in natrijev soliter
kristalno sodo in pralni prašek
Glauberjevo in grenko sol
žgano in klajno apno
fosfatno žlindro in kostno moko
rudninski in kostni superfosfat
železno-oksidge barve in
zeleno galico
vodotopna olja za industr. svrhe
alkaloide opiuma in druge
farmac. izdelke
razna sredstva za desinfekcijo
in za zaščito rastlin proti
škodljivcem

Natančnejša pojasnila se dobe pri:

TVORNICI V HRASTNIKU

TELEFON INT. ŠT. 2

Brzjavke: Kemična

Najboljša glasbila

*pri največji strokovni
tvrdki v državi.*

Danes je ime **SCHNEIDER** pojem
kvalitete, kjer kupujejo najboljše
godbeniki. Tudi Vi boste najbolje
in poceni kupili, ako zahtevate
brezplačni **glavni katalog**

Kr. dvornega dobavitelja

F. SCHNEIDER
ZAGREB, NIKOLIĆEVA 10

*Dobavitelj prvih glasbenih
zavodov in društev v Jugoslaviji*

CELJSKA POSOJILNICA d. d. v Celju

JE NAJSTAREJŠI NARODNI DENARNI ZAVOD V CELJU

Vse hranilne vloge, vložene pri TELEFON ŠT. 22

CELJSKI POSOJILNICI D. D. V CELJU,

so varno naložene, se ugodno obrestujejo in se izplačujejo točno v gotovini

Denar, naložen v domač denarni zavod, donša koristi vsemu domačemu narod. gospodarstvu

Nalagajte svoje prihranke v POŠT. ČEK. RAČUN 10.591

CELJSKI POSOJILNICI D. D. V CELJU, NARODNI DOM

Centrala: CELJE, NARODNI DOM

Podružnici: MARIBOR, ŠOŠTANJ

Fotografski aparati svetovnih znamk vedno v veliki izbiri na zalogi. — Filme, plošče, papirje in vse amaterske potrebščine dobite najboljše in po najugodnejših cenah pri znani foto tvrdki

FOTO-TOURIST LOJZE ŠMUC

LJUBLJANA, ALEKSANDROVA 8
podružnica: Prešernova ulica 9

Foto - Galanterija - Parfumi - Kozmetika
Po skrajno konkurenčnih cenah galanterijski, parfumerijski in kozmetični predmeti. Najkulantnejša zamenjava rabljenih foto - aparatov

Najvljudneje se priporoča:
FOTO-TOURIST LOJZE ŠMUC

*Če želite, da bo Vaš
otrok zdrav in vesel,*

mu dajte »Energina« za okrepitev krvi, živcev in apetita. »Energina« krepi kri, živce, ustvarja apetit, pospešuje razvoj otroka. — Otrokom trikrat na dan po eno malo žličko okusnega »Energina«.

»ENERGIN« se dobi v lekarnah v steklenicah po 1/2 litra. — Ena steklenica din 35,—

Reg. S. št. 4787/32

Oglejte
si zalogo
— pišite
po cenik!

NAJBOLJŠO,
najcenejšo zimsko športno opremo in
vse športne predmete kupite pri tvrdki

B. Kolb & Predalič

LJUBLJANA, KONGRESNI TRG 4

Kakor v starih časih,

tako se posveča tudi dandanes domači hišni zabavi vedno večja pozornost. Veliki in mali, stari in mladi, nočejo več samo poslušati, temveč želi vsakdo tudi sodelovati pri glasbi, kajti najsi bo že kakršna koli prireditelj, to je hišne zabave, ali izlet — si ni mogoče teh misliti brez lasnega sodelovanja pri glasbi. Pri tem pa vsak obdružuje in zavida onim ljudem, ki znajo igrati na kakršnem koli glasbilu. Tudi Vi se morete naučiti igrati na vsakem glasbilu brez učitelja, ako se obrnete na svetovnoznano tvornico glasbenih instrumentov MEINEL & HEROLD, ki daje svojim strankam brezplačen, tudi otroku razumljiv pouk v igranju. Pri tem pa morate imeti seveda dobra glasbila s čistim in polnim zvokom. Ta dobite res poceni pri tvornici glasbenih instrumentov Meinel & Herold, jugoslovanska prodajna centrala, Maribor št. 220, ker jih ta pošilja naravnost iz tvorniškega skladišča. Zahtevajte še danes brezplačen, lepo ilustriran cenik!

Dr. R. W. Beerskov

Z D R A V J E

s pomočjo zdravih lastnosti rastlin

»HERSAN ČAJA«

zmesi posebnih zdravih rastlin po predpisih R. V. Pearsons, šef-zdravnika v Bengaliji (Angleška Indija). V dolgoletni praksi je imel dr. Pearson priliko, da ugotovi prednost

»HERSAN ČAJA«

in to z uspešnim delovanjem pri naslednjih obolenjih: poapnenju arterij, obolenju krvnega obtoka, ženskih boleznih, bolečinah pri menstruaciji (izpremembi mesečnega perila), migreni, revmatizmu, boleznih ledvic, boleznih jeter, motnjah v želodcu, zastupljenju, zaprtju, protinu, črevesnih obolenjih, hemoroidih (zlati žil), splošnem in preneglem odebelenju, kakor tudi proti zgazi.

»HERSAN ČAJ« se dobiva v vsaki lekarni.

Brezplačni vzorec pošlje na zahtevo:

»RADIOSAN«, Zagreb, Dukljaninova 1

Reg. S. br. 14001/1934.

BAC

1909 ← **30 LET** → 1939

OBSTOJA

SLAŠČIČARNA **ILICH** V MARIBORU
Slovenska ulica št. 6 / Podružnica: Meljska cesta št. 2

ANTON HOFBAUER • CELJE

Gosposka ulica 6 **Irgovina z usnjem** Telefon 233
Čevljarke in sedlarske potrebščine, gonilno jermenje
Kovčegi, aktovke, damske torbice itd. lastnega izdelka,
znamke „Fenix“

Dolžan Franjo

Telef. 245 — **CELJE** — Za Kresljo

se priporoča za: Splošno kleparstvo, vodovodne instalacije, strelvodne naprave, izolacije streh s „CONCO“ izdelki, kritje streh, zvonikov itd. Avtomatične sesalke za hišne vodovode in za pojačanje vodnega pritiska. Solidno delo — Zmerne cene

Žitnik Rudolf

splošno kleparstvo

specialna instalacija strelvodov in
»CONCO« izolacije za dravsko banovino

Ljubljana, Ambrožev trg 9

Telefon št. 31-46

Slovenska gospodinja
 uporablja za pranje svojega perila vedno le
 domača, slovenska izdelka

Perion pralni prašek

in

Hubertus terpentinovo milo

Odlična sta, naša sta!

Tudi Vi jih uporabljajte in zadovoljni boste z rezultatom: snežno belim perilom. — Svoji k svojim!

TVRDKA **„STAKLO“**

B. TOBER

TOVARNIŠKA

ŠT. VID n./LJUBLJANO

ZALOGA

VAM PONUJA

ČEŠKEGA

steklo, porcelan in vse
 kuhinjske potrebščine!

STEKLA

TELEFON 734

Zahtevajte ponudbe ali se osebno pripravite o nizkih cenah in kvaliteti blaga!

DIPLOMATSKI
 Fr. P. **Zajec**
 LJUBLJANA, PASAŽA NEBOTIČNIKA

ADOLF PRAH

Tovarna volnenih in
 bombažnih tkanin

K R A N J

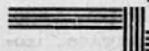
Telefon interurban št. 13

IZDELUJE:

- Najrazličnejše vrste oksfordov,
- vse vrste pisanih in enobarvnih flanel,
- barhente, gradle, zefirje, molinose, brisače itd.

Tkalnica

Barvarna

Apretura

Od podjetnika do delavca slovensko podjetje brez tujih strokovnjakov!

Že več kot trideset let
izdeluje Laboratorij Alga v Sušaku

preparat

ALGA

za masiranje

Milijoni obnemoglih so preizkušali skozi 30 let uspešnost preparatov **ALGA**. Iz vseh krajev in slojev prihajajo dnevno številna pohvalna pisma, v katerih se priznava ugodno in uspešno delovanje preparata **ALGA** za masiranje.

ALGA se dobi v lekarnah, drogerijah in trgovinah

1 steklenica **din 12**—

Po pošti pošilja: **LABORATORIJ »ALGA«, SUŠAK**

Algin gorski čaj

sestavljen je iz izbranih planinskih rastlin.

Vzbuja voljo do jedi, krepi apetit, izpraznjuje želodec, čisti čreva, pospešuje prebavo, odstranjuje iz telesa strupene fermente, urejuje trdo in neredno stolicu, odstranjuje začepjenjje, ublažuje hemoroide, izločuje seč, čisti kri, jetra in mehur usedin, strupenih fermentov in sečne kisline, odvaja iz telesa vetrove (pline), ki povzročajo napetost trebuha, nevoljo, glavobol in težko dihanje.

Reg. S. št. 13558/36

ALGIN GORSKI ČAJ se dobi v lekarnah

1 steklenica **din 20**—

Izdeluje: **LABORATORIJ »ALGA«, SUŠAK**

Mestna hranilnica ljubljska

Ima

vlog nad din 400.000.000.—

lastne rezerve din 28.650.000.—

Daje

posojila na menice in vknjižbe.

Za vse obveze hranilnice jamči

Mestna občina ljubljanska

TOVARNA KRANJSKEGA LANENEGA OLJA IN FIRNEŽA

HROVAT & KOMP.

L J U B L J A N A

proizvaja :

laneno olje,

lanen firnež,

lanene pogače za krmo,

ricinovo olje,

pločevinaste sode.

Opozarjamo na te prvovrstne izdelke in zlasti hišnim gospodarjem priporočamo, da za pleskanje svojih hiš, ograj itd. zahtevajo vedno

samo HROVATOV FIRNEŽ!

Ne pozabite, da odpade pri pleskanju na material komaj $\frac{1}{5}$ do $\frac{1}{4}$ stroškov, ostalo pa na delo. Važno je torej, da je material **res dobre kakovosti.**

**Za slavnostne
dneve**

Ali imate dar za glasbo?

Skoraj vsak ga ima, samo se tega niti sam ne zaveda. O tem pričajo najbolje nešteviline, tisoče na svetovnoznano tvornico glasbenih instrumentov **MEINEL & HEROLD** prihajajoče priznanice celo tudi že starejših ljudi, ki so se naučili igrati potom njenih enostavnih poučnih pisem. — Knjižico „**Kako postanem dober godbenik**“ dajo vsakomur **popolnoma brezplačno**. — Prodaja naravnost iz tvornice, odnosno tvorniškega skladišča, zato izredno poceni, kakor:

violine od 65 din, gitare od 128 din, tamburice od 60 din, harmonike od 59 din, mandoline od 90 din itd. — **Popolna garancija** za vsako glasbilo, ki ga prejmete **8 dni na ogled**. —

Brezplačno prejmete lepi ilustrirani cenik — zadostuje dopisnica na:

MEINEL & HEROLD d. z o. j.
zal. tvornice glasbil in harmonik, Maribor 220

Od kod vedno večje zahteve!

Imamo izdelek, ki, odkar je postal pred več kot pol stoletja, iznova in vse bolj pridobiva simpatijo ljudstva. Prodaja tega izdelka je od dne do dne večja.

Ta nenavadni pojav je posledica dovršenosti tega izdelka. Stvarno vsi tisti, ki so trpeli na svežih ali zastaranih ranah, kakor tudi gnojnih ranah in raznih turih, ter so pri tem uporabljali Thierry-jevo **CENTIFOLIJSKO MAZILO**, se še nadalje drže tega res izvrstnega zdravila, s katerim dosežejo omiljeuje bolečin in čiščenje rane, ker je Thierry-jevo Centifolijsko mazilo na vsak način eden od najboljših izdelkov, ki se rabijo za te svrhe na vsem svetu.

Podrobno o tem opisuje oglas v našem koledarju.

Naročite to mazilo naravnost od:

Lekarne pri »Angelu Varuhu«, **ADOLF-a pl. THIERRY-ja nasl.,**
PREGRADA št. 181, Banovina Hrvatska, Jugoslavija.

2 lončka z zavojnico in poštino 28 din, 4 lončki 48 din.

P r i p o r o č a s e
GOSTILNA in BUFFET

Roza Zamparutti
CELJE — Ulica dr. Gregorja Žerjava

VINKO KUKOVEC, CELJE-LAVA
MESTNI TESARSKI MOJSTER

Izvršuje vsakovrstna tesarska dela, moderne lesene stavbe in zvonike, strope, tla, paviljone, verande, stopnice, ledenice, ograje. Prevzema gradnje mostov, mlinov in jezov.

»LJUDSKA SAMOPOMOČ«
zavarovalna zadruga z o. j. v Mariboru, v lastni palači
ZAVARUJE OSEBE OBEH SPOLOV OD 1000 DO 20.000 DIN
1. Za dosmrtno zavarovanje v starosti od 16 do 80 let. Polna zavarovalna vsota se izplača v primeru smrti po dovršeni karenčni dobi ali z dovršenim 85. letom. 2. Za dosmrtno zavarovanje s skrajšanim plačevanjem na 10, 15, 20 in 25 let v starosti od 16 do 65 let. Zavarovalna vsota se izplača ob smrti zavarovanca ali z dovršenim 85. letom. 3. Za doživetje in smrt v starosti od 16 do 60 let na 10, 15, 20, 25, 30, 35 in 40 let. Zavarovalnina se izplača ob smrti zavarovanca oziroma po poteku dogovorjenih let. 4. Za dobo od 1. do 16. leta in se zavarovalnina izplača z dovršenim 21 letom. — Do sedaj smo izplačali na zavarovalninah nad 37 milijonov din. — Rezervni fond znaša nad 7 milijonov din. — Zahtevajte brezplačno in brezobvezno prospekte! — Sprejemamo zastopnike!

I. JUGOSL. TOVARNA TEHTNIC IN
KLJUČAVNIČARSKA DELAVNICA
TER KONCES. PODJETJE ZA
INSTALACIJO VODOVODOV

IVAN REBEK

CELJE

USTANOVLJENA LETA 1894.
BRZOJAVKE: REBEK CELJE
TELEFON ŠT. 157

*

Dobavlja
razne tehtnice,
izvršuje vsa v ključavničarsko stroko spada-
joča dela. kakor štedilnike,
ograje, železne konstrukcije itd.

Preehodna doba dekleta je med 12. in 17. letom

To je doba, ko mora imeti dekleta močno in zdravo kri, močne in zdrave živce in izvrsten apetit. To daje »Energine«, sredstvo za krepitev krvi, živcev in apetita.

»ENERGIN« se dobi v lekarnah, 1 steklenica
1/2 litra din 35,—.

Reg. S. št. 4787/32

Kdor hoče biti res dobro in poceni postrežen, ta naj obišče **hotel, restavracijo in kavarno**

»**METROPOL**« Miklič
nasproti glavnemu kolodvoru v Ljubljani
TELEFON: hotel 27-37, kavarna 20-22

J. JELLEZ, Celje

TRGOVINA S KOŽAMI IN Z USNJEM

Zaloga vseh čevljarških, sedlarskih, tapetarskih potrebščin in vrvarških izdelkov, pasjih in zimsko športnih predmetov, gonilnega jermenja iz čvrstega usnja. —

TELEFON INTER. ŠT. 92 — POŠTNI PREDAL ŠT. 68
Brzjavke: Jellenz Celje — Ustanovljeno leta 1847.
Čekovni račun pri Poštni hranil. Ljubljana št. 10.986

Ljubljanska kreditna banka

≡ V LJUBLJANI ≡

Podružnice: BEOGRAD, CELJE, KRANJ, MARIBOR, PTUJ,
RAKEK, SLOVENJ GRADEC, SPLIT, ŠIBENIK, ZAGREB

se vam priporoča za izvrševanje vseh bančniš poslov

Sprejema vloge na knjižice in tekoče račune proti najugodnejšemu obrestovanju, finansira industrijo in trgovino, izvršuje nakazila v tu- in inozemstvo, kupuje in prodaja valute, devize, vrednostne papirje itd.

SEKSUALNI ŽIVOT
VASEG PARTNEBA CETE
UPOZNATI IZ ENJIGE
»GRAFOLOGIJA«
SALJITE DIN 30.—
NA CEROVNI SACUN 17455
NARUDZBE PRIMA PISAC
E A B M A H
GRAFOLOG — ZALEC
DRAV. BAN.

Mr. R. Sušnik

LEKARNA „PRI ZLATEM JELENU“

Ljubljana — Marjina 1rg

TELEFON 21-15

Ustanovljena pred letom 1919.

Račun pri poštni hranilnici št. 11 522

KLIŠEJE

vseh vrst izdeluje

»JUGOGRAFIKA«

d. z. o. z.

v Ljubljani, Sv. Petra nasip 23

Rešitelji v nesreči!

Pogosto se dogodi, da človeku nenadoma in brez vidnega vzroka pride slabo. Za take primere, kjer ni mogoče zadosti hitro najti zdravniške pomoči, je potrebno, da se ima vedno pri roki kako preizkušeno zdravilno sredstvo. Tako sredstvo je kakor po mestih tako po vaseh že mnogo let zares zelo priljubljeno zdravilo THIERRY-BALZAM z varstveno znamko »Zelena nuna«, katero se uspešno uporablja notranje in zunanje. Natančni opis tega je v oglasu našega koledarja.

Naročite ga naravnost od:

Lekarne pri »Angelu Varuhu«, ADOLF-a pl. THIERRY-ja aasli.,

PREGRADA št. 181, Banovina Hrvatska, Jugoslavija.

Obrestujemo vloge na hranilne knjižice in v tekočem računu z najugodnejšo obrestno mero.

Kupujemo, prodajamo in posojujemo vrednostne papirje.

Opravljamo vse posle denarnih zavodov.

Dravska banovina jamči z vsem svojim premoženjem in davčno močjo za naše obveznosti.

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

Ljubljana - Maribor - Celje - Kočevje

Jugoslovensko-češka

**Jugoslovensko-češka
tekstilna industrija d. d.**

Kranj

Proizvaja: barvano in tiskano blago
iz bombaževine in umetne svile

Zahtevajte samo izdelke te domače tovarne!

Steklenica vsebuje 1/2 litra

Staršem,

ki jim je za srečo in zadovoljstvo v hiši, pa opazijo na katerem članu družine: **bledost obraza, pomanjkanje volje za jed, nervoznost, često glavobol, nespečnost, lahko razdražljivost, trudnost, naj vedo, da so to znaki**

malokrvnosti,

lahko pa preprečijo še mnogo težja obolenja, če takoj prično z okrepitevijo krvi z zdravilnimi železnimi preparati, od katerih je najbolj poznan, preizkušen od tisočih zdravnikov in zasebnikov z največjimi uspehi, in to je

Energina

za krepitev krvi, živcev in apetita.

Zdravniki trdijo, da so za okrevanje otrok dovolj 3 male, a za odrasle 3 velike žlice na dan, skozi 6—8 tednov. »ENERGIN« krepí kri, apetit in vse telo, je dobrega okusa in ga radi pijejo otroci in odrasli.

Dr. NIKOLA DOBREČIĆ, NADŠKOF BARSKI, PRIMAS, SRBSKI BAR

Prosim Vas, da mi izvolite poslati za mojo uporabo, ker je tukaj malarija, a Vaše zdravilo zelo dobro deluje, 6 steklenic „Energina“ za krepitev krvi, živcev in apetita.

Jemal sem to zdravilo, vse doslej in lahko rečem, da mi je prav dobro pomagalo. Prosim Vas, da mi ob enem s to pošiljko ali pa posebej pošljete mojemu Nadškofijskemu sirotišču, Bar, Črna gora, nekaj steklenic „Energina“ za krepitev krvi, živcev in apetita in nekaj steklenic „Alga“. Toplo pozdravljam gospoda direktorja, ki sem ga tam spoznal, in pošiljam Vaši dobrodelni firmi moj blagoslov. —

Vaš vdani

Nikola, nadškof

VELECEJENI GOSPODI

Skor deset mesecev že uporabljam kar na veliko Vaš železnati kina preparat „Energina“ pri vseh pojavih malokrvnosti z odličnimi rezultati. Konstatiral sem hitre rezultate s popravljanjem apetita in istočasno vrnitvijo in zvišanjem teže telesa. Izredno deluje ta preparat pri malokrvnosti, malariji in po infekcijskih boleznih. Vsakomur lahko priporočam uporabo tega izrednega preparata.

S spoštovanjem

Dr. Manojto Stals, zdravnik

„ENERGIN“ se dobi v vseh lekarnah v originalnih steklenicah po 1/2 litra **din 35.—**, kjer pa ne, naročite na naslov: **Laboratorij „ALGA“, Sušak.**

3 steklenice „ENERGINA“ **din 110.—**, 6 stekl. „ENERGINA“ **din 220.—** in 1 stekl. v dar.

Reg. S. št. 4787/32

Zavitek „ENERGINA“ železnatega kina preparata v steklenicah po 1/4 litra je odobren za člane bolniških blagajn.

(Rešenje Ministretva S. P. I. N. Z. št. 27905/34)

Člani bolniških blagajn dobivajo „ENERGIN“ po 1/4 litra na društvene recepte v lekarnah **BREZPLAČNO!**

Neodvisna časopisje

najbolj izčrpno in nepristransko
pouči svoje bralce. Zato naročajte

»JUTRO«

ki zavaruje svoje naročnike za 10.000 dni

»SLOVENSKI NAROD«

ali pa tednik

»DOMOVINA«

Oglase pa naročajte v »JUTRO«,
ki doseže dnevno največ bralcev
in ima zato vsak oglas velik uspeh

3/4 zavitka

Kneippove

SLADNE KAVE

TVORI

DRAGOCENI PRAŽENI

SLADNI SLADKOR

Dobro domače sredstvo je več vredno kot tisoč »prijateljskih nasvetov«!

V vsako hišo prinese čudežni hišni fluid »BILJNA ROSA« radost in služi zdravju. izkustva 100-letne LEKARNE V BAČU bodo koristila tudi Vam.

IVAN RAVNIKAR, Celje

priporoča svojo veliko zalogo

špecerijskega, kolonialnega in delikatesnega blaga, poljskih in vrtnih semen, suhih in oljnatih barv in lakov, raznih čopic in vseh vrst mineralnih voda

Na drobno!

Na debelo!

CIMEAN

ZOBNA KREMA

Priporoča se
GLAVNA KOLEKTURA
DRŽ. RAZR. LOTERIJE

VRELEC SREČE ALOJZIJ PLANINŠEK

LJUBLJANA
BEETHOVNOVA ULICA 14
Telefon 35-10

Kreditni zavod za trgovino in industrija

LJUBLJANA, PREŠERNOVA ULICA (v lastnem poslopu)

Naslov za brzoyavke: KREDIT LJUBLJANA

TELEFON: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84

Obrestovanje vlog, nakup in prodaja vsakovrstnih vrednostnih papirjev, deviz in valut, borzna naročila, predujmi in krediti vsake vrste, eskompt in inkaso menic, kuponov, nakazila v tu- in inozemstvo. — Safe-deposits itd.

Cvefličarna »Split«

sprejema vsa naročila vsakovrstnih šopkov, žalnih in jubilejnih vencev ter vsa v to stroko spadajoča dela.

Za cenjeni obisk se priporoča

Ivanka Benedik - Ljubljana

Frančiškanska ulica št. 8 (nasproti kopališču »Ston«)

Telefon št. 3579 — Društva imajo popust!

Restavracija in klet

»Zvezda«

Priporoča se

Vedno sveže morske ribe

Marjan

Odlična vina, izborna kuhinja

Šilović

MANUFAKTURNA IN MODNA TRGOVINA

A. PETEK, Celje

PREŠERNOVA ULICA ŠT. 21

priporoča cenj. običinstvu svojo najnovejšo zalogo modnega in manufakturnega blaga. — Trgovina je na novo preurejena in povečana, kar pa je glavno, prodaja se do preklica po **engro-cenah**

KARL LOIBNER

CELJE (»PRI ZVONCU«)

KRALJA PETRA CESTA ŠT. 12

Trgovina špacerijskega in delikatesnega blaga. — Zaloga vsakovrstnega semena

30 vrst

kolonjskih vod točil

SPECIALNA
PARFUMERIJA

„Venus“

LJUBLJANA

TYRŠEVA CESTA 9

(poleg Putnika)

Kosmetika / Higijena / Fotomaterial in aparati / Fotoamaterske izdelave / Brivski aparati, britvice / Doze za puder / Doze za cigarete / Manikire / Razpršilci za parfum / Zobne ščetke / Glavniki

Naslov za brzojavke:
THIERRY - PREGRADA

**Thierry-Balzam, edino
pristni samo s to z za-
konom varstveno
znamko**

Varujte se ponarejanja!

(Thierry - Balzam in Thierry-jevo centifolijsko mazilo za rane) se dobivajo v lekarnah, a kjer jih ne dobite z zgoraj omenjenimi z zakonom zavarovanimi znamkami **NAROČITE JIH NARAVNOST OD:**

Lekarne »pri Angelu varuhu«

**ADOLF-a pl. THIERRY-a naslednik
PREGRADA 181, Banovina Hrvatska - Jugoslavija**

Cene THIERRY-BALZAMA z zavojnino in poštino vred: 6 steklenic 60 din, 12 steklenic 108 din. 1 velika specialna steklenica 55 din. 2 veliki specialni steklenici 100 din.

Cene THIERRY-jevega CENTIFOLIJSKEGA MAZILA z zavojnino in poštino vred: 2 lončka 28 din, 4 lončki 48 din, 6 lončkov 66 din.

Pri večjih naročilih znaten popust!

Pošilja se po povzetju, ali če se pošlje denar vnaprej.

Oglas po uver. min. nar. zdr. in soc. pol. S. br. 12.948 od 7. junija 1934.

Veliki cenik, poučno brošuro in koledar l. 1940. pošljem na zahtevo zastonj!

THIERRY-JEV BALZAM

se uporablja pri **motnjah prebave, hlipkanju, kolcanju, želodčnih bolečinah, pomanjkanju teka, želodčnih krčih, črevesnih boleznih in driski.** Nadalje pri **oslabelosti, onemoglosti, nezavesti, proti zobobolu, za grgranje, proti boleznim ust in grla** ter kot blažilno sredstvo **bolečin in trganja udov.**

Oglas po uver. min. nar. zdr. in soc. pol. S. br. 12.947 od 7. apr. 1934.

THIERRY-jevo CENTIFOLIJSKO MAZILO (MAST ZA RANE)

je poznano mazilo za **različne rane, katero ublažuje bolečine, izvleče iz rane nesnago, pospešuje zdravljenje rane** ter se priporoča pri različnih svežih in zastaranih kakor posebno **gnoječih ranah in turih,** ker je razkuževalno sredstvo, poznano že mnogo let v tu- in inozemstvu.

Thierry-jevi zdravilni proizvodi

Naslov za brzojavke:
THIERRY - PREGRADA

**Thierry-jevo Centi-
folijsko mazilo edino
pristno s to z zakonom
varstveno znamko**

Varujte se ponarejanja!

SAVINJSKA POSOJILNICA V ŽALCU

registrovana zadruga z neomejeno zavezo
USTANOVLJENA LETA 1881.

nudi popolno varnost za vloge na hranilne knjižice in v tekočem računu ter jih obrestuje najugodneje. — Hmeljarji! Nalagajte denar pri domačem zavodu!

Račun pošt. hranilnice 10.994
BRZOJAV: „**POSOJILNICA**“
TELEFON ŠTEV. 2

Blagajniške ure: ob delavnikih od 8. do 12. ure in od 15. do 17. ure

*Blagorodna
gospa!*

Vaš mož ne utegne misliti na temeljito pripravo kosila in večerje. On je prezaposlen v svojem poklicu, a pogostokrat slabo razpložen.

Vaša iznajdljivost bo pripomogla, da bo zadovoljen in odhajal s prijetnim zdravstvenim občutkom od mize zopet na delo.

Toda, tudi Vam, gospa, je težavno vedno uganiti, kaj bi prijetno iznenadilo moža. Zato naj Vam tokrat pomagamo biti iznajdljivi in naj vas spomnimo, da sodi h kosilu in večerji na mizo steklenica sveže, okusne,

naravne Rogaške mineralne vode vrelca »Tempel« ki vsebuje le naravni ogljikov dioksid (CO_2) v pravilnem in naravnem razmerju, da ne škoduje srcu.

V vodi raztopljene rudnine pa blagodejno vplivajo na prebavila. Od tod zadovoljstvo in prijetni zdravstveni občutek po rednem zauživanju

naravne Rogaške mineralne vode »Tempel«
Zahtevajte pri trgovcu samo

naravno Rogaško mineralno vodo »Tempel«

*Damam in gospodam
se priporoča*

manufakturna in modna trgovina

A. Žlender

LJUBLJANA, TYRŠEVA CESTA
(palata »Slavija«)

**10 PRSTOV!
NIZADOSTUJE!**

DA BI NAŽILILI
VSE VRLINE

10 prstov ne zadostuje,
da Vam naštejemo vse
vrline in koristi pravega

SAN PEDRO MATE ČAJA

San Pedro Mate čaja!

1. Pravi San Pedro Mate čaj vsodbuja in istočasno ublaži utrujenost in lakoto.
2. Pravi San Pedro Mate čaj Vaše telo čisti, gradi in hrani.
3. Pravi San Pedro Mate čaj Vam da z novo krvjo novo energijo in s soki ki čistijo, Vas naredi krepke in delavne.
4. Pravi San Pedro Mate čaj vsebuje izredno mnogo vitaminov, je prijetna pijača, gorka ali mrzla.
5. Pravi San Pedro Mate čaj ne vsebuje nikakih škodljivih snovi, Vam ne krati spanja in zato nadomešča kavo, ruski čaj in alkohol.
6. Pravi San Pedro Mate čaj deluje lahko odvajajoče in Vam s tem regulira prebavo.
7. Pravi San Pedro Mate čaj je priporočljiva osvežujoča pijača ženskam v prehodni dobi.
8. Pravi San Pedro Mate čaj je odpočitek in okrepi vseh duševnih delavcev v najtežjih duševnih naporih.
9. Pravi San Pedro Mate čaj vsodbuja delavnost ledvic in črevesja.
10. Pravi San Pedro Mate čaj se lahko uživa skoro v vsaki količini, tudi za žejo; saj ga pijejo v njegovi domovini južni Ameriki, kot narodno in edino pijačo.

**Pravi San Pedro Mate čaj se dobi samo v originalnih zavojih
po din 5.— in din 18.—**

Glavna zaloga:
K. dvorni
dobavitelj

Dragerija Gregorič

dr. z o. z.

Ljubljana, Prešernova ulica 5

Najmoderneje urejena

lekarna dr. G. Piccoli
LJUBLJANA — TYRŠEVA CESTA 6
(nasproti nebotičniku)

Velika zaloga tuzemskih in inozemskih specialitet
Oddajajo se zdravila na recepte za vse boln. blagajne

P r i p o r o č a :

malnovec pristen, naraven, na malo in veliko
norveško ribje sveže, najfinejše vedno v zalogi

Naročila točno proti povzetju

**Vzorne opreme telovadnic,
stadionov, letnih telovadišč
ter igrišč za deco izvršuje**

s p e c i a l n a

Tovarna telovadnega orodja

J. ORAŽEM

RIBNICA — Jugoslavija

Osnovano 1881.

KREDITNO DRUŠTVO

MESTNE HRANILNICE LJUBLJANSKE v LJUBLJANI

dovoljuje že 30 LET trgovcu in obrtniku zadosten kredit! — S sklepom občinskega sveta ljubljanskega z dne 17. XI. 1908. ustanovljeni zavod ima namen z dovoljevanjem kreditov podpirati kredita zmožne osebe in tvrdke, predvsem one, ki se pečajo s trgovino in obrtjo

Lastna denarna sredstva so znašala dne 31. decembra 1937.: din 2,764.500.—
Varnostni zaklad din 1,205.324.— Rezervni zaklad din 1,222.343.—

IVAN BIZOVIČAR, LJUBLJANA

Urinarstvo / Cvetličarna

KOLEZIJSKA UL. 16
MIKLOŠIČEVA C. 7

Ima v zalogi vedno sveže cvetlice v vseh barvah. Izdeluje najmodernejše poročne šopke. V zalogi tudi razni trakovi. Dekoracije za dvorane. Cvetlice za balkone. Cepljene vrtnice visoke in nizke.

TELEFON 39-26

TOPLICE *Dobna* pri CELJU

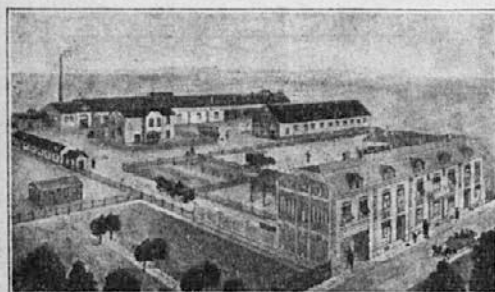
397 m nad morjem. Naravno topli (36° C) vreli zdraviljo s posebnim uspehom srčne in živčne ter ženske bolezni. Vsa ostala, za okrepitev življenskih sil potrebna zdravilna sredstva. Krasni nasadi, vabljeni sprehodi in izleti v bližnji planinski svet.

Sezona od 1. maja do 15. oktobra, glavna julij, avgust.

Izven glavne sezone celokupno 20 dnevno zdravljenje za nizko pavšalno ceno od din 1100.— do din 1650.—.

Zdravilišče je v omejenem obsegu odprto vse leto.

ZAHTEVAJTE PROSPEKTE!

Jos. Benko

Murska Sobota - Tel. 8

TOVARNA MESNIH IZDELKOV in MES. KONSERV,
I. JUGOSLOVENSKA PROIZVODNJA BAKONOV in
EKSPORTNO PODJETJE

priporoča svoje priznane okusne mesne izdelke
in mesne konzerve po nizkih cenah!

ZAHTEVAJTE CENIKE!

Prodajalne:

MARIBOR, GLAVNI TRG 16
MARIBOR, ALEKSANDROVA CESTA 10
CELJE, KRALJA PETRA CESTA 13
CELJE, GLAVNI TRG 8
GORNJA RADGONA

Eksportna hiša «LUNA», Maribor

samo GLAVNI TRG 24 ● Trgovina
z galanterijo, pleteninami in posteljnim perjem ●
PERJE od 8 din naprej na debelo in drobno. — Vzorec
brezplačno ● PLETENINE IZ LASTNE PLETARNE —
izvršujemo naročila tudi po meri tekom 6 ur po naj-
novjših modelih in vzorcih najceneje ● LASTNA
PREDTISKARJA — izvršujemo francoske kroje po meri
po vsakem modelu, prešamo gumba, ažuriramo, entlamo!
in plesiramo ● Točna postrežba, solidne cene

Telefon št. 29.05

»Obnova« F. Novak, Maribor

Jurčičeva ulica števil. 6

Dobavlja kompletne
stanovanjske opreme
posteljnino, preproge, linolej, tapetniške izdelke in pribor,
železno pohištvo in otroške vozičke zajamčeno in najceneje.

Mihael Dobravc

slikarski, pleskarski in črko-
slikarski mojster — izvršuje
vsa v to stroko spadajoča dela
vestno in po zmernih cenah

Celje, Glavni trg 15

Oglašujte v Vodnik. priliki!

Vestnik Vodnikove družbe

Kraško poročilo o XIII. občnem zboru 31. marca 1939.

V klubski sobi kavarne »Zvezde« v Ljubljani zbrane ustanovnike, poverjenike, člane in zastopnike društev je pozdravil predsednik Vodnikove družbe ravn. Rasto Pustoslavšek ter po bežnem pogledu v zgodovino naše ljudske knjižne matice, ki v službi narodove prosvete in nacionalne vzgoje zgledno napreduje, izvajal:

Težak udarec usode je zadel našo družbo s smrtjo odbornika in književnega referenta profesorja dr. Ivana Laha. Od ustanovitve družbe do svoje prerane smrti je bil dr. Lah njen odbornik in književni referent. Njej je posvečal vso svojo veliko ljubezen in vse svoje izredne sposobnosti. Neprestano je snoval načrte, kako bi utrdil in poglobil ugled družbe in simpatije do nje v širokih slojih nacionalne javnosti. Često je segel sam po peresu in napisal dela, iz katerih se bodo še pozni rodovi učili, kako je treba narodne velikane spoštovati in častiti, kako je treba ljubiti svoj narod in svojo domovino, nesebično delati zanjo in se, če treba, tudi zanjo žrtvovati. Od pokojnika se je ob odprtem grobu poslovil predsednik, odbor pa je za njegov spomenik nakazal prispevek v znesku 1000 din. Dr. Ivanu Lahu ohrani »Vodnikova družba« trajen, svetel in hvaležen spomin! — Poleg neprežaljenega dr. Laha nam je neizprosna smrt v preteklem poslovnem letu ugrabila še dva ustanovnika: dr. Ferda Lašiča, odvetnika v Mariboru, in Veličana Beštra, fotografa v Ljubljani, ter šest poverjenikov: Anico Thurnherjevo, učiteljico v Višnji gori, Karla Pernarčiča, žel. zvaničnika v Mariboru, Fr. Benkoviča, posestnika v Blagovici, Ivana Sokliča, uradnika v Sarajevu, Josipa Tušaka, trgovca pri Sv. Antonu v Slov. goricah, in Ljudevita Andoljška, uradnika v Karlovcu. Slava njihovemu spominu!

Po tej spoštljivi počastitvi so poročali: družbin t. č. tajnik dr. Pavel Karlin o notranjem poslovanju družbe, blagajnik nač. Milan Sterlekar o finančnem položaju in računskih zaključkih, gospodar prof. Fran Vrhovnik pa o organizacijskem razvoju družbe ter o stanju in gibanju članstva, ugotavljajoč, da Vodnikova družba stalno napreduje. V preteklem poslovnem letu je imela 155 ustanovnikov in 13.740 članov, skupaj torej 13.895 članov. Število članov je torej v primeru z lanskim letom naraslo za 446. Zelo zanimivi so bili gospodarjevi podatki o razširjenosti članov družbe v različnih krajih Slovenije. Ljubljana še nima toliko članov, kakor bi jih morala imeti z ozirom na število prebivalstva in kot kulturno središče Slovencev. Odbor bo v bodoče posvetil posebno pozornost širjenju članstva v Ljubljani. Poverjenikov je imela družba v preteklem poslovnem letu 487. Število priča, da se je Vodnikova družba krepko zasedla med narod.

Občni zbor je z zadovoljstvom sprejel na znanje vsa poročila in je izrekel posebno zahvalo marljivim poverjenikom, našim prosvetnim konzulom, ki so zastavili svoj vpliv in trud za res uspešni napredek družbe.

Po razrešnici odboru VD, ki jo je predlagal član nadzorstva ravn. Fran Jeran, je bil sprejet sklep, da ostane članarina v novem poslovnem letu nespremenjena (20 + 1 do 2 din ekspedicijskih stroškov, kakor je to označeno na drugi strani ovitka Vodnikove pratike).

Izpraznjeno mesto v nadzornem odboru je bilo poverjeno odvetniku in predsedniku Tiskovne zadruge dr. Otonu Fettichu.

Po poročilu književnega referenta dr. Pavla Karlina je potem občni zbor sklenil izdati naslednje knjige:

1. Vodnikovo pratiko za leto 1940.
2. Povest Ivana Albrehta »Nebo gori«.
3. Povest Ljube Prennerjeve »Neznani storilec«.
4. Poljudno razpravo dr. J. Hafnerja »O boleznih v ušesih, nosu in grlu«.

Nato je predsednik pozval vse prisotne, naj v novem poslovnem letu požrtvovalno in marljivo delujejo za prosep naše knjižne matice, in zaključil občni zbor s sporočilom:

»Da ob petletnici mučeniške smrti počasti spomin viteškega kralja Aleksandra I., svojega ustanovnika, je odbor »Vodnikove družbe« na svoji seji dne 23. t. m. sklenil razpisati posebno književno nagrado v znesku 5000 dinarjev, ki se bo poleg običajnega pisateljskega honorarja izplačala avtorju, ki bo izročil družbi najboljše, njenemu programu in idejnim smernicam ustrezajoče leposlovno delo. »Vodnikova družba« smatra, da se bo z razpisom te nagrade na najprimernejši način oddolžila spominu kralja Zedinitelja.«

